

Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босна и Херцеговина

Predmet br.: S1 1 K 003372 10 Krl (veza: X-KR-10/893-1)

Datum: objavljivanja: 15.06.2012. godine
pismenog otpravka: 17.09.2012. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Mira Smajlović, predsjednik vijeća
sudija Zoran Božić, član vijeća
sudija Mitja Kozamernik, član vijeća

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

**Protiv optuženih
FRANC KOSA
STANKA KOJIĆA
VLASTIMIRA GOLIJANA
ZORANA GORONJE**

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Dubravko Čampara

Branioci optuženog Franca Kosa: advokati Dušan Tomić i Predrag Drinić

Branioci optuženog Stanka Kojića: advokati Milan Romanić i Slobodan Perić

Branioci optuženog Vlastimira Golijana: advokati Rade Golić i Radivoje Lazarević

Branioci optuženog Zorana Goronje: advokati Slavko Aščerić i Petko Pavlović

IZREKA PRESUDE	5
I. TOK POSTUPKA	8
A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES.....	8
1. Završne riječi	8
B. GENERALNA OCJENA DOKAZA U POSTUPKU	13
C. DOKAZIVANJE PUTEM INDICIJA	24
D. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA.....	24
II. ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI	27
A. OKOLNOSTI KOJE SU PRETHODILE NAPADU	28
B. NAPAD NA SREBRENICU	29
1. Karakter izvršenog napada	33
2. Događaji između 12- 14 jula 1995. godine i učešće optuženih u širokom i sistematičnom napadu na Srebrenicu	34
C. NAPAD JE BIO USMJEREN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA	39
D. ZNANJE OPTUŽENIH O POSTOJANJU NAPADA	43
1. Organizacija VRS.....	44
2. 10. Diverzantski odred i njegov položaj u strukturi oružanih snaga Republike Srpske	45
E. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI	48
1. Kvalifikacija progona iz tačke h) stav 1. član 172. KZ BiH	48
2. Kvalifikacija ubistva iz tačke a) stav 1. člana 172. KZ BiH.....	51
3. Saizvršilaštvo iz člana 29. KZ BiH	52
III. UČEŠĆE OPTUŽENIH U STRIJELJANJU CIVILA NA VOJNOJ EKONOMIJI BRANJEVO 16. JULA 1995. GODINE.....	52
A. DRŽANJE ZAROBLJENIH MUŠKARACA U PRIVREMENIM OBJEKTIMA ZATOČENJA U BRATUNCU ..	52
B. TRANSPORT MUŠKARACA ZATOČENIH U BRATUNCU U ZONU ODGOVORNOSTI ZVORNIČKE BRIGADE.....	54
C. DRŽANJE MUŠKARACA U ŠKOLI „NIKOLA TESLA“ (POZNATIJA KAO ŠKOLA „KULA“) U PILICI I ...	55
D. TRANSPORT MUŠKARACA AUTOBUSOM NA MJESTO POGUBLJENJA NA EKONOMIJI BRANJEVO	57
E. ODLAZAK PRIPADNIKA ODREDA IZ BAZE U DRAGASEVCU NA EKONOMIJU BRANJEVO DANA 16. JULA 1995.	61
1. Ubijanje zarobljenika na ekonomiji Branjevo- opšta činjenična utvrđenja	66

2. Iskazi optuženih Franc Kosa i Stanka Kojića o ubijanjima na Branjevu	66
2. Iskaz svjedoka Z-1 o događajima na Branjevu	74
3. Iskaz preživjelih svjedoka Z-2 i Z-3 o ubijanjima na Branjevu	79
4. Izjava o činjenicama optuženog Vlastimira Golijana	82
5. Svjedočenje Cvjetinović Petra	83
6. Materijalni dokazi o pogubljenjima na ekonomiji Branjevo.....	85
F. NAREDBA ZA UBIJANJE MUŠKARACA NA EKONOMIJI BRANJEVO	86
1. Da li su optuženi mogli odbiti naredbu za ubijanje zarobljenika.....	88
2. Ponašanje optuženih nakon ubijanja zarobljenika na Branjevu	92
G. UKOPAVANJE LEŠEVA NA EKONOMIJI BRANJEVO	93
H. BROJ UBIJENIH NA EKONOMIJI BRANJEVO	96
1. Zvanično identifikovane osobe po pojedinačnim grobnicama	98
I. SAŽETAK PREDMETA MKSJ, MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE I SUDA BIH O POSTOJANJU GENOCIDA U SREBRENICI	106
II. ZAKONSKA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA GENOCID.....	107
1. Optuženi nisu posjedovali genocidnu namjeru niti su bili svjesni genocidne namjere glavnih počinilaca	109
III. ZAKLJUČAK.....	115
IV. ODLUKA O KAZNI	119
1. Svrha kažnjavanja	119
2. Pravila za odmjeravanje kazne.....	120
3. Individualizacija kazne	121
V. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA.....	122
VI. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA.....	123
VII. ANEKS A	124
A. PROCESNE ODLUKE.....	124
1. Uvrštavanje izjava datih u postupcima pred MKSJ	124
2. Prihvatanje izjava svjedoka Dražena Erdemovića	128
3. Prihvatanje izjave svjedoka Z-3.....	132
4. Prihvatanje izjave optuženog Franc Kosa u skladu sa odredbom	

člana 273. stav 3. ZKP BiH	133
5. Prihvatanje utvrđenih činjenica.....	134
6. Zaštita svjedoka	145
7. Prihvatljivost pojedinih dokaza	150
8. Suđenje bez prisustva optuženog Stanka Kojića	155
9. Isključenje javnosti.....	159
10. Probijanje roka od 30 dana	160
11. Obilazak lica mjesta	160
VIII. ANEKS B	162
A. PROVEDENI DOKAZI	162
1. Lista salsušanih svjedoka Tužilaštva.....	162
2. Lista uloženi materijalnih dokaza Tužilaštva	163
3. Spisak saslušanih svjedoka odbrane	166
B. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE	167
1. Materijalni dokazi odbrane optuženog Franc Kosa	167
2. Materijalni dokazi optuženog Stanka Kojića.....	169
3. Materijalni dokazi odbrane optuženog Vlastmira Golijana	171
4. Dokazi Suda	171

U IME BOSNE I HERCEGOVINE !

Sud Bosne i Hercegovine u vijeću sastavljenom od sudija Mire Smajlović, kao predsjednika vijeća, te sudija Zorana Božića i Mitje Kozamernika kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika- asistenta Lejle Kurtanović, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu koji se vodio protiv optuženih Franc Kosa, Stanka Kojića, Vlastimira Golijana i Zorana Goronje, zbog krivičnog djela Genocid iz člana 171. tačka a) i b) Krivičnog zakona BiH (KZ BiH), a sve u vezi sa članom 29. i 180. stav 1. KZ BiH, povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTRZ 0000538 10 od 10.08.2010. godine, potvrđene dana 12.08.2010. godine, nakon održanog javnog i glavnog pretresa, sa kojeg je povremeno bila isključena javnost, a kojem su prisustvovali optuženi Franc Kos i njegovi branioci, advokati Dušan Tomić i Predrag Drinić, optuženi Stanko Kojić i njegovi branioci, advokati Milan Romanić i Slobodan Perić, optuženi Vlastimir Golijan i njegovi branioci, advokati Rade Golić i Radivoje Lazarević, te optuženi Zoran Goronja i njegovi branioci, advokati Slavko Aščerić i Petko Pavlović, te tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Dubravko Čampara, dana 14.06.2012. godine donio je, a dana 15.06.2012. godine javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

OPTUŽENI:

(1) **FRANC KOS**, zvani „Slovenac“, „Žuti“ i „Branimir Manojlović“, sin Otmara i Marije rođ. Olivo, rođen 16.07.1966. godine u Celju, Republika Slovenija, državljanin ..., sa prebivalištem na adresi ..., sa boravištem na adresi ..., JMBG ..., završio osnovnu školu, po zanimanju limar, pismen, služio JNA 1986. godine u Nišu, ima čin desetara iz JNA i čin potporučnika iz VRS, lošeg imovnog stanja, osuđivan kao maloljetnik, trenutno se ne vodi neki drugi krivični postupak protiv njega, lišen slobode u R Hrvatskoj dana 20.04.2010. godine, u skladu sa međunarodnom potjernicom od 14.04.2010. godine, izručen iz Hrvatske u BiH dana 10.06.2010. godine, trenutno se nalazi u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN-10/893 od 11.06.2010. godine,

(2) **STANKO KOJIĆ¹**, zvani Geza, sin Tomislava i Zorke, djevojački Marić, rođen 23.01.1968. u Turbetu, općina Travnik, sa prebivalištem na adresi ..., JMBG..., ..., državljanin ... i ..., razveden, otac jednog malodobnog djeteta, pismen, završio srednju ugostiteljsku školu, sezonski zaposlen kao fizički radnik, lošeg imovnog stanja, neodlikovan, osuđen za pokušaj ubistva od strane suda u Bijeljini, trenutno se ne vodi neki drugi krivični postupak protiv njega, trenutno se nalazi u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN-10/893 od 26.02.2010. godine,

(3) **VLASTIMIR GOLIJAN**, sin Miloša i Jelene, djevojački Todorović, rođen 25.10.1974. godine u Žeravicama, općina Han Pijesak, sa prebivalištem u ..., sa

¹ Prije tri godine je promijenio prezime iz Savanović u Kojić.

boravištem u ..., JMBG ..., ..., državljani ..., oženjen, otac dvoje malodobne djece, pismen, završio osnovnu školu, zaposlen u pilani d.o.o. „Karaula“ u Han Pijesku, lošeg imovnog stanja, služio VRS od 1992. do 1994. godine, nije odlikovan, neosuđivan, trenutno se ne vodi neki drugi krivični postupak protiv njega, trenutno se nalazi u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN-10/893 od 26.02.2010. godine,

(4) ZORAN GORONJA, zvani Zoka, sin Gojka i Ilinke, djevojački Grab, rođen 07.09.1971. godine u Jošavi, općina Bosanski Novi, sa prebivalištem u ..., JMBG ..., ..., državljani ..., razveden, pismen, završio srednju drvoprerađivačku školu, nezaposlen, lošeg imovnog stanja, služio JNA 1991. godine u Skoplju, neodlikovan, neosuđivan, trenutno se ne vodi neki drugi krivični postupak protiv njega, nalazi se u pritvoru po rješenju Suda BiH broj: X-KRN-10/893 od 26.02.2010. godine,

KRIVI SU

Što su:

U toku juna i jula mjeseca 1995. godine, za vrijeme oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini, u okviru kojeg su pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS) i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS) preduzimali široko rasprostranjen i sistematičan napad protiv bošnjačkog civilnog stanovništva iz zaštićene zone UN-a Srebrenica, u sklopu kojeg napada je do 40.000 bošnjačkih civila preseljeno iz enklave Srebrenica, a više od 7.000 muškaraca i dječaka bošnjaka pogubljeno, pa su svjesni napada i da njihove radnje čine dio tog napada, optuženi kao pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (GŠ VRS), zajedno sa drugim jedinicama VRS i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS), vršili progon civilnog bošnjačkog stanovništva zaštićene zone UN Srebrenica na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, lišavanjem drugih osoba života, tako što su:

Krajem juna 1995. godine izveli prvi napad na UN zaštićenu zonu Srebrenica, s ciljem uznemiravanja bošnjačkog stanovništva kako bi isti napustili Srebrenicu, te počevši od ranih jutarnjih sati 11. jula 1995. godine, po naredbi komandanta 10. Diverzantskog odreda GŠ VRS, Pelemiš Milorada, zajedno sa drugim pripadnicima 10. Diverzantskog odreda i drugim jedinicama VRS, izveli drugi napad, tako što su učestvovali u zauzimanju zaštićene UN zone Srebrenica, pa je nakon ulaska u grad, jedan od pripadnika 10. diverzantskog odreda zaklao muškarca Bošnjaka civila, da bi, nakon zauzimanja Srebrenice od strane snaga bosanskih Srba i nakon što je cjelokupno bošnjačko stanovništvo protjerano iz zaštićene zone,

Dana 16. jula 1995. godine, u periodu od 10,00 do 15,00 sati, u kojem vremenu je oko osam stotina muškaraca Bošnjaka doveženo iz škole u selu Gornja Pilica, opština Zvornik, gdje su od 14.07.1995. godine držani u nehumanim uslovima, izloženi fizičkom i verbalnom maltretiranju, na Ekonomiju-farmu Branjevo, kao mjestu pogubljenja, pa su Kos Franc, Kojić Stanko, Goronja Zoran i Golijan Vlastimir, na lokaciji Ekonomija - farma Branjevo, u blizini sela Pilica, zajedno sa još par pripadnika 10. diverzantskog odreda, pucajući iz automatskih puškaka, a Stanko Kojić i iz pištolja, a Zoran Goronja i iz puškomitraljeza M-84, s namjerom da liše života, po prijekom

postupku pogubili oko osam stotina zarobljenih muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, starosne dobi od 18 do 60 godina, od kojih su neki imali poveze na očima i rukama, nakon čega su Franc Kos i Stanko Kojić, zajedno sa još jednim pripadnikom 10. diverzantskog odreda, «ovjeravali» strijeljane pucajući im u glavu kako bi se uvjerili da niko nije preživio, ali su strijeljanje ipak preživjela dva muškarca,

dakle, u sklopu široko rasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva zaštićene enklave Srebrenica, znajući za takav napad, a postupajući sa namjerom da diskriminiraju grupu srebreničkih bošnjaka, vršili progon na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, lišavanjem života zarobljenih muškaraca bošnjaka,

Čime su počinili krivično djelo Zločin protiv čovječnosti **progonom** iz člana 172. Stav 1. tačka h) KZBiH u vezi sa stavom 1. tačka a), a sve u vezi sa članom 29. KZBiH.

Stoga ih Vijeće Suda BiH, za počinjeno krivično djelo, a na osnovu odredbe člana 285. ZKP-a BiH, uz primjenu članova. 39., 42.b, 48. KZ BiH osuđuje:

**OPTUŽENOG FRANC KOSA NA KAZNU DUGOTRAJNOG ZATVORA U
TRAJANJU OD 40 (ČETRDESET) GODINA**

**OPTUŽENOG STANKA KOJIĆA NA KAZNU DUGOTRAJNOG ZATVORA U
TRAJANJU OD 43 (ČETRDESET I TRI) GODINE**

**OPTUŽENOG VLASTIMIRA GOLIJANA NA KAZNU
ZATVORA U TRAJANJU OD 19 (DEVETNAEST) GODINA**

**OPTUŽENOG ZORANA GORONJU NA KAZNU DUGOTRAJNOG ZATVORA U
TRAJANJU OD 40 (ČETRDESET) GODINA**

Optuženima se u skladu sa članom 56. stav 1. KZ BiH u izrečenu kaznu zatvora uračunava i vrijeme koje su proveli u pritvoru, počevši od 10.06.2010. godine u odnosu na optuženog Kos Franca, te od 25.02.2010. godine u odnosu na optužene Kojić Stanka, Vlastimira Golijana i Goronja Zorana.

II

Na osnovu člana 188. stav 4. ZKP-a BiH optuženi se oslobađaju dužnosti da nadoknade troškove krivičnog postupka.

III

Na osnovu člana 198. stav 2. ZKP-a BiH oštećeni, te srodnici stradalih se sa imovinskopravnim zahtjevom, upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

1. Nakon što je vijeće u smislu člana 281. ZKPBiH savjesno i sadržajno ocijenilo svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima, koji su izvedeni na glavnom pretresu, te prethodno analizirajući navode optužbe i odbrane, zaključeno je tokom

predmetnog postupka dokazano da su optuženi počinili krivična djela za koja su oglašeni krivim.

2. Dokazi izvedeni tokom postupka navedeni su u Aneksu 1, dok Aneks 2 sadrži popis procesnih odluka, i navedeno predstavlja sastavni dio obrazloženja ove presude.

I. TOK POSTUPKA

A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES

3. Tužilaštvo BiH (Tužilaštvo) je dana 10.08.2010. godine podiglo optužnicu broj: T20 0 KTRZ 0000538 10 , koja je potvrđena 12.08.2010. godine, a kojom su se optuženi Franc Kos, Stanko Kojić, Vlastimir Golijan i Zoran Goronja teretili su se za počinjenje krivičnog djela Genocid iz člana 171. tačka a) i b) Krivičnog zakona BiH (KZ BiH), a sve u vezi sa članom 29. i 180. stav 1. KZ BiH.

4. Na ročištu za izjašnjenje o krivnji održanom pred sudijom za prethodno saslušanje dana 08.09.2010. godine, optuženi Vlastimir Golijan je u prisustvu svog branioca u potpunosti priznao izvršenje krivičnog djela za koje ga tereti potvrđena optužnica, nakon čega je Sud temeljem odredbe 26. KZ BiH iz razloga cjelishodnosti razdvojio postupak u odnosu na ovog optuženog.

5. Po razdvajanju postupka u odnosu na optuženog Vlastimira Golijana vijeće je u skladu sa odredbom člana 230. stav 1. ZKP BiH. dana 23.09.2010. godine održalo ročište za razmatranje izjave o priznanju krivnje², na kojem je optuženi ostao kod date izjave, priznajući radnju izvršenja na način kako je to navedeno u činjeničnom opisu optužnice, ali ne shvatajući u potpunosti prirodu krivičnog djela čije izvršenje je priznao.

6. Imajući u vidu da optuženi Vlastimir Golijan priznaje činjenične navode ali ne razumije pravnu kvalifikaciju krivičnog djela za koje se tereti, odnosno njegove bitne elemente, izjava o priznanju krivnje nije prihvaćena.

7. Imajući u vidu da je izjava o priznanju krivnje odbačena i predmet proslijeđen u fazu zakazivanja ročišta za glavni pretres, prestao je objektivni razlog zbog kojeg je postupak u odnosu na optuženog Vlastimira Golijana bio razdvojen, pa je Vijeće rješenjem od 13.10.2010. godine, donijelo rješenje o ponovom spajanju postupaka i vođenju jedinstvenog postupka.

1. Završne riječi

² Izjava o priznanju činjenica uvrštena je kao dokaz OIII-1.

(a) Tužilaštvo

8. Iznošenje završnih riječi Tužilaštva započelo je 11.05.2012. godine. U završnom obraćanju, Tužilaštvo je dalo osvrt na provedene dokaze, ocjenu iskaza saslušanih svjedoka, te sažetak provedenih materijalnih dokaza, koji prema mišljenju tužioca nesumnjivo ukazuju da su optuženi u pogubljenjima na Branjevu 16.07.2012. godine, postupali sa genocidnom namjerom.

9. Tužilaštvo je istaklo i da se pred Sudom nalazi značajna količina relevantnih materijalnih dokaza, među kojima su zapisi, naredbe, izvještaji i ostala dokumentacija VRS-a i MUP-a RS iz tog vremena, koja opisuju vojne operacije koje su vođene u to vrijeme, a koji predstavljaju dokaz o zajedničkoj kriminalnoj svrsi, planu i učešću optuženih u tim događajima. Navedeni dokumenti, poput presretnutih razgovora, prema mišljenju Tužilaštva otkrivaju aktivnosti i znanje onih koji su planirali, koordinirali i izvršavali plan. Tužilaštvo dalje tvrdi da takvi dokumenti, zajedno sa iskazima svjedoka, predstavljaju direktne pokazatelje znanja optuženih.

10. Tužilaštvo je u završnom izlaganju dalo ocjenu kredibiliteta saslušanih svjedoka, naročito svjedoka Z-1 koji je sa Tužilaštvom zaključio sporazum u kojem priznaje da je kao pripadnik 10. Diverzantskog odreda učestvovao u napadu na Srebrenicu i ubijanju civila na ekonomiji Branjevo. Tužilaštvo je u tom pravcu citiralo praksu Ustavnog suda u kojoj se navodi da se prilikom ocjene iskaza svjedoka koji je zaključio sporazum ili je dobio imunitet, primjenjuju isti kriteriji kao i za ocjenu iskaza ostalih saslušanih svjedoka.

11. Nadalje, Tužilaštvo je dalo osvrt i na iskaze optuženih Franc Kosa i Stanka Kojića, te na izjavu o priznanju krivnje koju je dao optuženi Vlastimir Golijan.

12. Najzad, Tužilaštvo je iznijelo osvrt na dokaze o broju ubijenih na ekonomiji Branjevo, te na elemente krivičnog djela Genocida iz člana 171. KZ BiH, koje u konkretnom slučaju nalazi ispunjenim, pa je cijeneći sve okolnosti na strani optuženih, Tužilaštvo predložilo izricanje kazni dugotrajnog zatvora za sve optužene osim Vlastimira Golijana, koji je u vrijeme počinjenja krivičnog djela bio mlađi punoljetnik.

(b) Odbrana ooptuženog Franc Kosa

13. U svom završnom obraćanju, branioci optuženog, advokati Dušan Tomić i Predrag Drinić su osporavali da je u Srebrenici u julu 1995. godine počinjen genocid, te da je u počinjenju istog učestvovao optuženi Franc Kos. U tom pravcu branioci su istakli da na strani optuženog nije ispunjen element bića djela, odnosno postojanje posebne genocidne namjere, pri čemu je naglašena činjenica da je optuženi državljanin ..., te je tokom rata bio pripadnik sve tri strane u sukobu, odnosno Hrvatskog vijeća obrane (HVO-a), Armije Bosne i Hercegovine i na kraju i Vojske Republike Srpske (VRS). Branioci su ukazivali i na praksu ovog Suda u drugim predmetima, te na presudu po sporazumu za priznanje krivnje koji je zaključio svjedok Z-1, za učestvovanja u strijeljanjima na Branjevu, koji također nije oglašen krivim za genocid, kao ni Dražen Erdemović pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Nadalje, osporavajući broj ubijenih, te elemente krivičnog djela genocida,

odbrana smatra da broj ubijenih u Srebrenici ne predstavlja "znatan dio grupe" u kontekstu odredbe člana 171. KZ BiH.

14. Odbrana je dalje tvrdila da provedeni dokazi pokazuju kako optuženi nije dobrovoljno bio pripadnik 10. Diverzantskog odreda, te kako nije dobrovoljno učestvovao u strijelanjima na Branjevu. Pogubljenja je prema njihovim tvrdnjama nadzirao Vujadin Popović i vojna policija, pa odbrana zaključuje da optuženi u tom okruženju nisu smjeli odbiti naređenje, jer bi to bilo kažnjivo smrću. Odbrana smatra da i je optuženi postupao humano kada je pucao u preživjele strijeljanja, jer su bili teško izranjavani nakon što je u njih pucano iz puškomitraljeza, te smatra da nije bilo drugog načina da se pomogne tim ljudima.

15. Na kraju izlaganja, branilac Predrag Drinić je apelovao na Sud da primjeni blaži zakon po učinioca odnosno KZ SFRJ, koji za isto djelo propisuje blažu kaznu. Branilac je iz etičkih razloga istakao i da na strani Franca Kosa nema olakšavajućih okolnosti, ali tvrdi da na odmjeravanje kazne mora utjecati da optuženi (1) na licu mjesta sa drugima odbija da dalje ubija te ljude (2) "ovjerava" ranjene samo u dva ili tri slučaja kada je ljudima nemoguće pomoći (3) odbija da ubija 500 ljudi u Domu kulture u Pilici (4) svjedoči je u svom predmetu i u druga dva predmeta pred ovim Sudom, te u svjedočenju ne prikriva činjenicu da je bio prisutan pred skladištem Kravica u vrijeme ubijanja ljudi, što je u svom svjedočenju prikrilo zaštićeni svjedok Z-1.

(i) Optuženi Franc Kos

16. Optuženi Franc Kos se u završnom izlaganju pridružio navodima branilaca, dodajući svoje zaključke u pogledu provedenih dokaza, prvenstveno osporavajući kredibilitet zaštićenog svjedoka Z-1, koji je kao i on bio prisutan u vrijeme pogubljenja na Branjevu. Optuženi naglašava činjenicu da je navedeni svjedok tokom inkriminisanog perioda pored ekonomije Branjevo bio prisutan na više masovnih stratišta Bošnjaka na području okoline Srebrenice, ali ipak nije osuđen za Genocid. Na kraju izlaganja je izrazio kajanje zbog svih lica u čijem pogubljenju je učestvovao.

(c) Odbrana drugooptuženog Stanka Kojića

17. Branilac optuženog Stanka Kojića, advokat Milan Romanić, u svojim završnim riječima ukazuje na opšti kontekst događaja, koji su prethodili dešavanjima u Srebrenici u julu 1995. godine, smatrajući da je napadu na enklavu prethodio niz upada pripadnika 28. Divizije u srpska sela u okolini Srebrenice, kojom prilikom je nastradao veliki broj civila i vojnika srpske nacionalnosti, a što prema mišljenju branioca dokazuje da pripadnici Divizije u enklavi nikada nisu ispoštovali odluku o demilitarizaciji Srebrenice. Branilac je u završnim riječima istakao i da provoditi plan VRS nije obuhvatao zauzimanje enklava, samo anuliranje dejstava pripadnika 28. Divizije, pa smatra da je konačno zauzimanje Srebrenice i za VRS bilo svojevrsno taktičko iznenađenje, kao i činjenica da tom prilikom nije pružen otpor.

18. Branilac smatra i da tokom postupka Tužilaštvo nije dokazalo postojanje genocidnog plana za ubijanje bošnjaka, a naročito da su optuženi posjedovali genocidnu namjeru potrebnu da se skupina bošnjaka djelimično istrijebi kao takva.

Optuženi su prema mišljenju branioca bili obični vojnici, bez mogućnosti da odbiju naredbu za strijeljanje zarobljenika na Branjevu, jer je odbijanje naređenja u 10. Diverzantskom odredu bilo kažnjivo smrću. U tom kontekstu, branilac je izlagao i teoriju odgovornosti za djela počinjenja pod prinudom, smatrajući da optuženi na Branjevu nisu imali bilo kakvog izbora, osim da učestvuju u pogubljenjima.

19. Oспораван је и број убијених мушкарaca, те њихов статус у vrijeme pogubljenja, па је branilac predložio да у том pravcu Sud ukoliko ustanovi odgovornost optuženih izvrši pravnu prekvalifikaciju djela na ratni zločin protiv civilnog stanovništva ili ratnih zarobljenika. Branilac је naročito osporavao kredibilitet svjedoka Z-1, smatrajući да isti ima neprijateljski odnos prema optuženom Kojiću, а истинитост svjedočenja је upitna i zbog činjenice да је sa Tužilaštvom за isto djelo sklopio sporazum о priznanju krivnje. Oспорavao је и iskaze preživjelih svjedoka Z-2 i Z-3, smatrajući да su њихови iskazi neuvjerljivi, neprecizni i nevjerovatni, те да bilo ko može reproducirati događaje из Srebrenice jer su isti intenzivno popraćeni putem medija.

20. Najzad, branilac је detaljno ukazivao на duševno stanje optuženog, koji prema nalazu i mišljenju vještaka odbrane болује од ..., i koji у vrijeme počinjenja krivičnog djela nije mogao shvatiti značaj svog djela ni upravljati svojim postupcima, mada је i tada prema vlastitoj izjavi samo pucao iznad glava zarobljenika. Branilac је još jednom naglasio да је prema nalazu istih vještaka, osumnjičeni у vrijeme počinjenja djela bio bitno smanjeno uračunljiv, što pored drugih navedenih okolnosti predstavlja osnov ublažavanja kazne.

(i) Optuženi Stanko Kojić

21. Optuženi Stanko Kojić se u pridružio završnom izlaganju svog branioca, ukazujući на teško djetinjstvo i odrastanje u porodici duševnih bolesnika. Optuženi је dodao i да ne razumije optužnicu ni pravnu kvalifikaciju djela за koje se tereti, dok mu pravila postupanja prema zarobljenicima u ratu nisu poznata, jer nikada nije ni služio vojsku. U daljem izlaganju, optuženi је ponovo iznio svoje viđenje događaja koja su prethodila dešavanjima на Branjevu. На kraju izlaganja, naglašava да је njegova uloga u Odredu bila marginalna i да је uvijek bio predmetom ismijavanja. Po njegovom mišljenju, bilo је najbolje да је komandant Pelemiš те prilike naredio да се licima podijeli hrana i voda, ali naređeno је њихово pogubljenje, а niko od pripadnika Odrеda то nije smio odbiti. Svoje neslaganje sa ubistvima, optuženi је manifestirao tako što se kako sam tvrdi udaljavaо sa mjesta egzekucije, те pucao iznad glava ubijenih. U konačnici, izražava žaljenje за svim stradalim на ekonomiji Branjevo, те upućuje saučešće i извинjenje članovima њихових porodica.

(d) Odbrana optuženog Vlastimira Golijana

22. Branilac optuženog Vlastimira Golijana, advokat Rade Golić, u svom završnom izlaganju izrazio је saučešće porodicama svih lica koja su 16. jula ubijena на vojnoj ekonomiji Branjevo, те izrazio žaljenje за svim nedužnim žrtvama proteklog rata.

23. U daljem izlaganju, branilac је osporavao retroaktivnu primjenu krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, pozivajući se на relevantne одредбе KZ SFRJ, koji је bio

na snazi u vrijeme počinjenja djela, ukazujući u tom pravcu na relevantnu praksu Apelacionog vijeća Suda BiH u brojnim predmetima.

24. U kontesktu kažnjivosti, branilac je istakao da je optuženi u vrijeme počinjenja djela bio mlađe punoljetno lice, te se na njega odnose odredbe o kažnjavanju iz člana 42.b. stav 1. KZBiH, koja propisuju zabranu izricanja kazne dugotrajnog zatvora takvim licima.

25. Sistematika završnog izlaganja ovog branioca imala je cjeline (1) operacija „Krivaja 95“ karakter, tok i ishod, (2) transfer civilnog stanovništva iz Potočara, (3) odvajanje vojno sposobnih muškaraca u Potočarima, (4) uloga 10. diverzantskog odreda u dešavanjima oko Srebrenice, (5) naređenje pretpostavljenog-osobito olakšavajuća okolnost i (6) ličnost optuženog Vlastimira Golijana i porodične prilike.

26. Branilac je na kraju izlaganja dao osvrt na iskaze svjedoka i provedene dokaze, iz kojih se prema mišljenju odbrane jasno da zaključiti da optuženi nije dijelio genocidnu namjeru, niti je u vrijeme počinjenja djela bio svjestan genocidne namjere glavnih učesnika UZP-a za počinjenje genocida, pa se samim tim osporava i pravna kvalifikacija optužnice za genocid. U tom kontekstu osporavana je i argumentacija optužnice kojom se tvrdi da broj ubijenih muškaraca na Branjevu predstavlja “značajan dio grupe”.

27. U pogledu postojanja olakšavajućih okolnosti, branilac je ukazao na postojanje “naređenja pretpostavljenog”, te je ukazao ličnost optuženog Vlastimira Golijana, koji je odrastao u teškim životnim prilikama, bez roditeljskog staranja i adekvatnog obrazovanja.

(i) Optuženi Vlastimir Golijan

28. Se u svom završnom izlaganju pridružio navodima branioca, dodajući da mu je žao svih ljudi u koje je pucao, kao i njihovih porodica, te se iskreno kaje zbog svega.

(e) Odbrana optuženog Zorana Goronje

29. Branioci optuženog Zorana Goronje, advokati Slavko Aščerić i Petko Pavlović, u svojoj završnoj riječi istakli su da je predmet ovog krivičnog postupka odluka o krivnji optuženih, ali da je prilikom izvođenja dokaza kako Tužilaštva u većem dijelu, ali i jednog dijela dokaza odbrana ova činjenica potisnuta u drugi plan, jer je glavnu ulogu tokom postupka preuzela politička rasprava o tome šta se desilo u i oko Srebrenice u julu 1995. godine

30. Odbrana ističe da jako mali broj materijalnih dokaza i saslušanih svjedoka u ovom predmetu ima stvarni potencijal da pomogne Sudu u donošenju odluke o krivnji i pravnoj kvalifikaciji kad je u pitanju njihov branjenik. Odbrana je izvršila analizu svih uloženi dokaza Tužilaštva i odbrana pojedinačno, sa posebnim osvrtom na iskaz zaštićenog svjedoka Z-1. Odbrana ističe da svjedok Z-1 ne može biti posmatran kao svjedok u pravom smislu te riječi, imajući u vidu činjenicu da je sklopio sporazum o priznanju krivnje sa Tužilaštvom BiH, a da se prije sklapanja ovog sporazuma upoznao

sa sadržajem svih dokaza u ovom predmetu.

31. Kada je u pitanju pravna kvalifikacija djela, odbrana ističe da je genocid jedinstveno krivično djelo u kojem se poseban naglasak stavlja na posebnu namjeru i da njihov branjenik ne može biti osuđen ni kao pomagač u krivičnom djelu genocida, obzirom da voljni element nije dokazan od strane Tužilaštva BiH, te da predmetni događaj može biti pravno kvalifikovan kao Ratni zločin (protiv civilnog stanovništva i/ili ratnih vojnih zarobljenika) ili kao Zločin protiv čovječnosti

32. Na kraju, odbrana Zorana Goronje predlaže da Sud BiH prihvati argumentaciju ove odbrane koja se tiče postojanja osobito olakšavajućih okolnosti na strani njihovog branjenika, te da istom izrekne kaznu po zakonu vremena izvršenja djela, te kaznu koja će doprinijeti pomirenju i normalizaciji međunacionalnih odnosa u BiH.

(i) optuženi Zoran Goronja

33. Se u svom završnom izlaganju pridružio navodima branilaca, izražavajući iskreno žaljenje ubijenih žrtava, upućujući izvinjenje njihovim porodicama.

B. GENERALNA OCJENA DOKAZA U POSTUPKU

34. Odredba člana 3. stav 1. ZKP BiH propisuje da se optuženi smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja.³ Tužilac stoga nosi teret utvrđivanja krivice optuženog, a u skladu sa članom 3. stav 2. ZKP BiH optužba to mora uraditi izvan svake razumne sumnje.⁴ Činjenica da odbrana nije osporavala određene činjenične navode sadržane u optužnici ne znači da je vijeće prihvatilo te činjenice kao dokazane. Teret dokazivanja ostaje na tužiocu za svaku optužbu tokom cijelog suđenja. Shodno tome, u utvrđivanju da li je tužilac dokazao predmet izvan svake razumne sumnje, vijeće je pažljivo razmotrilo da li postoji bilo kakva druga razložna interpretacija uvrštenih dokaza, osim one koju je prihvatilo ovo vijeće, kada je u skladu sa načelom In dubio pro reo⁵ odlučilo da nije dokazano počinjenje krivičnog djela za koje se optuženi terete.

35. Temeljem odredbe člana 15. ZKP BiH, vijeće ima pravo da slobodno ocjenjuje dokaze.⁶ Prema tome, optužbe protiv optuženih su pažljivo razmotrene, uključujući i sve uložene dokaze. Prilikom ocjene dokaza izvedenih tokom glavnog pretresa, vijeće je poklonilo dužnu pažnju, između ostalog, pojedinačnim okolnostima svjedoka, kao i njihovog mogućeg učešća u događajima i rizika da sebe inkriminiraju, te njihovom

³ Član 3. stav 1. ZKP BiH navodi da „ se svako smatra nevinim za krivično djelo dok se pravomoćnom presudom ne utvrdi njegova krivnja“. Ova odredba je u skladu sa svim glavnim institutima o ljudskim pravima. *Vicjeti*, Evropska konvencija o ljudskim pravima, član 6. stav 2; međunarodna konvencija o civilnim i političkim pravima, član 14. stav 2.

⁴ Član 3. stav 2. ZKP BiH navodi da „sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog.“

⁵ Član 3. stav 2. ZKP BiH.

⁶ Član 15. ZKP BiH navodi da „... postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima“.

odnosu sa optuženima. Vijeće je također razmotrilo konzistentnost svjedočenja svakog svjedoka tokom direktnog ili unakrsnog ispitivanja i uporedilo ga sa izjavama koje su dali tokom istrage.

36. Ponekad se usmeno svjedočenje svjedoka razlikovalo od izjave koju su isti dali u istražnoj fazi. Međutim, treba imati u vidu da je prošlo osamnaest godina od događaja navedenih u optužnici, te je opravdano očekivati da je protok vremena uticao na tačnost i vjerodostojnost sjećanja svjedoka. Također, činjenica je da se zbog prirode krivičnog postupka, svjedoku na glavnom pretresu mogu postaviti drugačija pitanja od onih koja su postavljena u prethodnim razgovorima, pa je nakon konkretizacije pojedinih pitanja opravdano očekivati da se sjeti dodatnih detalja. Naravno, ovakve situacije je vijeće pažljivo razmatralo prilikom utvrđivanja težine koja se treba dati takvim dokazima.

37. Razmatranje usmenih svjedočenja pred vijećem, izvjesne nedosljednosti i netačnosti između prethodnih izjava i usmenog svjedočenja svjedoka, ili između različitih svjedoka predstavljaju relevantan faktor u procjeni težine i one nužno ne diskredituju cijelo svjedočenje svjedoka. Ako je svjedok podrobno ispričao suštinu događaja o kojima se radi, periferne devijacije nisu nužno dovele u pitanje istinitost takvog dokaza.

38. Vijeće je pažljivo razmotrilo svjedočenja svih svjedoka optužbe i odbrane u odnosu na navode optužnice. Kada su u pitanju iskazi svjedoka, vijeće je iste razmotrilo kako bi utvrdilo da li oni izvan razumne sumnje potvrđuju činjenice navedene u optužnici, pri čemu je u svakom trenutku bilo svjesno činjenice da je svjedocima oštećenima bilo izuzetno teško svjedočiti u ovom predmetu, jer su i ranije morali svjedočiti o događajima iz jula 1995. godine. Činjenica da su se njihova svjedočenja često ponavljala (u ovom i drugim postupcima) predstavlja okolnost koja je izvan bilo čije kontrole, kao što je nesporna i činjenica da postoji svega nekoliko preživjelih koji mogu svjedočiti o ovim zločinima.

39. Prilikom ocjene iskaza svjedoka, vijeće je uzelo u obzir činjenicu da su neki svjedoci govorili o relevantnim događajima prezentirajući činjenice koje su čuli od drugih. Takvi dokazi tretirani su kao posredni dokazi i nije im data ista težina kao neposrednim dokazima.

40. U pogledu određenih svjedoka, vijeće smatra da dijelovi njihovih iskaza nisu bili iskreni, bilo zbog ličnih interesa, bilo zbog prijateljstva lojalnosti prema optuženom ili zbog toga što su htjeli da utiču na ishod postupka. Prilikom donošenja svoje odluke, vijeće je uzelo u obzir način svjedočenja i držanje svjedoka, te uporedilo unutrašnju usaglašenost iskaza koje su svjedoci dali pred vijećem sa njihovim prethodnim izjavama.

41. Tokom postupka, odbrana je naročito osporavala kredibilitet svjedoka odbrane optuženog Franc Kosa, Jugoslava Petrušića, čije svjedočenje naročito nije išlo u prilog odbrani drugooptuženog. U konkretnom slučaju, Vijeće primjećuje da navedeni svjedok otvoreno priča o ulozi koju je imao tokom sukoba u BiH, te svom statusu¹⁴

kontraobavještajnog agenta, koji je radio za tajne službe Francuske, ali i državnu službu bezbjednosti (DB) R Srbije, te na fotografijama jasno identificira optuženog Stanka Kojića iz tog vremena i opisuje njegovu ulogu. Vijeće je međutim imalo u vidu da je određen broj informacija koje je svjedok naveo nisu relevantne za ovaj predmet. Do informacija svjedok je došao posredstvom Zorana Miškovića, također radnika DB-a Srbije, kojem su neki članovi Državne bezbjednosti, među kojima i optuženi Stanko Kojić davali izjave, ali obzirom da Zoran Mišković nije saslušan kao svjedok, takve posredne informacije ocijenjene su neupotrebljivima za predmetni postupak.

42. Vijeće također primjećuje da je svjedok Petrušić iznio jako puno činjenica o optuženima i njihovom djelovanju nakon rata, a jedan manji dio odnosi se na događaje vezane za Branjevo, pa je cijeneći da je protiv navedenog svjedoka trenutno u toku krivični postupak pred Sudom u Beogradu za krivična djela iznude, i špijunaže u korist R Francuske za vrijeme boravka na Kosovu, Vijeće njegov iskaz ocijenilo relevantnim i nepristrasnim samo u dijelu u kojem govori o kontaktima koje je imao sa optuženim Stankom Kojićem za vrijeme boravka na Kosovu, kada mu je on otvoreno pričao o svom učešću u strijeljanjima na Branjevu, jer je optuženi Stanko Kojić u svom svjedočenju⁷ potvrdio da se sa Petrušićem upoznao na Kosovu 1999. godine, gdje je bio angažovan kao dobrovoljac.

43. Odbrana je na osnovu svjedočenja Jugoslava Petrušića u sudski spis uvela i veći broj materijalnih dokaza, među kojima su najbrojniji izvještaji djelatnika službe državne bezbjednosti R Srbije, Zorana Miškovića.⁸ Uvršteni dokazi su prihvaćeni kao relevantni samo u dijelu u kojem su potkrepljeni drugim provedenim dokazima. Informacije koje su nepotpisane, ili nepotvrđene ili nemaju odgovarajuću autorizaciju, nisu korištene kao potkrepljujući dokaz u donošenju konačne odluke.

44. Vijeće je utvrdilo da su čak i svjedoci koji nisu bili pouzdani i nisu govorili istinu u pojedinim dijelovima svojih iskaza, bili pouzdani i govorili istinu o drugim činjenicama o kojima su svjedočili, te Vijeće stoga nije u cjelosti odbacilo njihova svjedočenja, jer to ne bi bilo u interesu pravde niti u skladu sa obavezom slobodne ocjene dokaza. Vijeće je shodno tome cijeno pouzdanost i iskrenost svakog od svjedoka, te u vezi s tim, ocijenilo pouzdanost i tačnost svake činjenice o kojoj su svjedoci svjedočili. Ocjenu vjerodostojnosti pojedinačnih iskaza, Vijeće će iznijeti u dijelu presude u kojem obrazlaže krivicu optuženih.

45. Vijeće je u dokaze uvrstilo i zapise sa presretnutim razgovorima, što se može smatrati posebnom vrstom materijalnih dokaza, a čiju autentičnost je potvrdio vezista, koji je opisao način na koji su transkribovali razgovore u odnosnom periodu i provjeravali ih prema načinjenim tonskim snimcima. Neki od tih razgovora predstavljaju

⁷ Optuženi Stanko Kojić je po drugi put svjedočio na pretresu od 17.04.2012. godine.

⁸ OI-39 do OI-45

pouzdan dokaz o lokacijama ključnog osoblja, aktivnostima na organizaciji pogubljenja i prikrivanja tijela ubijenih, što su potkrijepili i drugi svjedoci i materijalni dokazi.

46. Vijeće također primjećuje da su u konkretnom predmetu, materijani dokazi bili obimni i od naročite važnosti, a Vijeće je sa naročitom pažnjom ispitalo svaki dokument kojeg je osporavala odbrana, u cilju odlučivanja o njegovoj vjerodostojnosti i dokaznoj vrijednosti.

47. Sudsko vijeće je izvršilo detaljnu ocjenu nalaza vještaka koje su odbrana i optužba prezentirali u vezi sa događajima opisanim u optužnici. Ocjenjujući dokaznu vrijednost nalaza vještaka, Vijeće je takođe uzelo u obzir stručnost konkretnog vještaka, metodologiju koju je pojedini vještak primijenio, te podudaranje njihovih nalaza sa drugim dokazima koje je vijeće prihvatilo.

48. Odbrana je tokom postupka načelno osporavala primjenjivost izvještaja vještaka Richarda Buttler-a (vojnog analitičara), obzirom da Tužilaštvo i Sud nisu izdali naredbu vještacima za izradu njihovih nalaza i mišljenja, niti su navodi iz njihovih izvještaja u direktnoj vezi sa činjenicama i okolnostima ovog predmeta. Razloge prihvatanja izvještaja ovog vještaka Vijeće je dalo u okviru procesnih odluka.

49. Pobijajući navode vještaka, odbrana je na okolnost ustrojstva 10. Diverzantskog odreda, djelovanja njegovih pripadnika, angažovala vještaka odbrane vojne struke, penzionisanog generala Slobodana Kosovca⁹. Vijeće primjećuje da je osim činjenica koje su bile predmetom vještačenja, vještak u svom nalazu i mišljenju¹⁰ davao svoju ocjenu prirode napada koji je izvršen na Srebrenicu, osposobljenosti jedinica 28. Divizije, pravnog dometa Direktiva koje su izdavane od strane GŠ VRS, što u konačnici može dati samo ovo pretresno vijeće, nakon temeljite ocjene svih provedenih dokaza, pa je njegov nalaz i mišljenje cijenjen relevantnim samo u dijelu u kojem se odnosi na funkcionisanje, djelovanje i ustrojstvo 10. Diverzantskog odreda, zasnovano na materijalnim dokazima u koje je imao uvid, dok njegovu ocjenu iskaza saslušanih svjedoka u ovom predmetu Vijeće nije prihvatilo.

50. Odbrana je tokom postupka osporavala i izvještaj koji je sačinila Đuderija Saliha¹¹, koja je radila na izradi Zakona o nestalim i uspostavi Instituta, a bavila se i profesionalnim radom sa ženama žrtvama rata i onima koje dolaze ispred Udruženja nestalih. Navedena svjedokinja je sa stručnog aspekta govorila o posljedicama raseljavanja i ubistva srebreničana. Odbrana je prigovarala njenom iskazu jer ista nema status vještaka ni stručnog svjedoka, obzirom da navedena tema spada u sferu psihologije i drugih oblasti nauke, dok je svjedokinja po zanimanju dipl. pravnik.

⁹ Vještak Kosovac Slobodan je saslušan na pretresu od 21.02.2012. godine, nakon čega je njegov ekspertski izvještaj uložen kao dokaz odbrane OII-19.

¹⁰ O2-19 Ekspertski izvještaj Slobodana Kosovca „10 diverzantski odred VRS“, 23.01.2012. godine; brošura „Diverzantska dejstva“ Školski centra oklopnih jedinica „Petar Drapšina“, 1972. godine

¹¹ Svjedokinja Đuderija Saliha je saslušana na pretresu od 19.04.2011. godine.

51. Takođe odbrana je dalje tvrdila da svaku ocjenu postojanja "zaštićene grupe" ili element djela Genocida koji se ogleda u uništenju "znatnog" dijela grupe, može dati samo pretresno vijeće, zbog čega su bilo kakva tumačenja koja u tom pravcu daje svjedokinja nedopuštena. Odbrana je također prigovarala što je svjedokinja prilikom iznošenja podataka donosila zaključke samo u odnosu na Srebrenicu, a nije mogla dati statistički podatak niti za jednu drugu opštinu u BiH.

52. Vijeće nalazi da je Đuderija Saliha saslušana u svojstvu svjedoka na okolnosti rada sa ženama žrtvama rata, ali istovremeno nalazi i da svjedokinja u biti iznosi uopštene zaključke, bazirane na partijarhalnoj kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine, što je u mnogome i prema ocjeni ovog Vijeća primjenjivo na više opština, a ne samo na stanovništvo Srebrenice, pa svoj zaključak o elementima djela Vijeće nije baziralo na iskazu ove svjedokinje, a ocjenu dokaza na kojima je zasnovalo takav zaključak dat će dalje u presudi.

(a) Zdravstveno stanje optuženog Stanka Kojića

53. Odbrana je osporavala i nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke koji su vještačili zdravstveno stanje optuženog Stanka Kojića.

54. Naime tokom postupka, više puta je izvršeno vještačenje optuženog Stanka Kojića.

55. Prvobitno 22.04.2010 godine, kada je naredbom suda traženo od tima vještaka da odgovore kakva je sposobnost optuženog da učestvuje u predmetnom krivičnom postupku. Nakon provođenja vještačenja od strane tima neuropsihijatarata i to prim.dr. Zorice Lazarević i doc.dr.sci.med. Alma Bravo Mehmedbašić, ustanovljeno je da optuženi ne boluje od bilo kojeg oblika privremene ili trajne duševne bolesti, već postojanje iste svjesno simulira, te je u skladu sa tim zaključak vještaka da je sposoban za učestvovanje u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega.

56. Nakon toga, optuženi je u više navrata napuštao ročišta za glavni pretres, pravdajući to glavoboljama koje ga navodno onemogućavaju u praćenju suđenja, pa je branilac optuženog Stanka Kojića, advokat Milan Romanić, podnio zahtjev za odlaganje pretresa za vrijeme obavljanja psihijatrijskog vještačenja optuženog, ponovo na okolnost sposobnosti prisustva suđenjima. Odlučujući po navedenom zahtjevu, Sud je donio naredbu od 13.01.2011. godine, kojom je određeno da će doc.dr.sci.med. Alma Bravo Mehmedbašić spec. psihijatrije, pregledati svu medicinsku dokumentaciju optuženog kojom Sud raspolaže, te će u svrhu pregleda posjetiti optuženog u prostorijama KPZ Kula, gdje se nalazi na izdržavanju mjere pritvora, kako bi se utvrdila njegova sposobnost učestvovanja u predmetnom krivičnom postupku.

57. Dana 14.01.2011. godine, vještakinja je po naredbi Suda otišla posjetiti optuženog u prostorijama KPZ Kula, gdje je imala pravo uvida u medicinsku dokumentaciju, ali je od strane komandira Radmila Kovača obaviještena da optuženi Stanko Kojić ne želi sa njom razgovarati, bez prisustva svog branioca.

58. Imajući u vidu da se potpuno psihijatrijsko vještačenje nije moglo provesti bez obavljanja razgovora sa optuženim, Vijeće je našlo opravdanim donijeti novu naredbu za od 18.01.2011. godine, kojim je određeno da će tim vještaka u sastavu: doc.dr.sci.med. Alma Bravo Mehmedbašić spec. psihijatrije, i mr.sci. Senadin Fadilpašić, klinički psiholog, pregledati medicinsku dokumentaciju optuženog Stanka Kojića i istog posjetiti u prostorijama KPZ Kula, gdje se nalazio na izdržavanju mjere pritvora, kako bi sa njim obavili razgovor u prisustvu njegovog branioca

59. Optuženi Stanko Kojić je pristao da se po navedenoj naredbi sa njim obavi razgovor u prostorijama KPZ Kula, čemu je prisustvovao njegov branilac, nakon čega su angažovani vještaci Sudu 22.01.2011. godine dostavili potpun nalaz i mišljenje u kojem nakon pregleda medicinske dokumentacije i obavljenog intervjua sa optuženim konstatuju da isti ne boluje od privremene niti trajne duševne bolesti, niti je osoba zaostalog duševnog razvoja. Vještaci i dalje ostaju pri ranije iznesenom zaključku, da optuženi svjesno simulira postojanje duševne bolesti, prema vlastitoj predstavi, sa ciljem izbjegavanja učestvovanja u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega pred ovim Sudom. Dakle, konačan zaključak vještaka je da je optuženi sposoban za učestvovanje u predmetnom krivičnom postupku.

60. Vještaci u svom nalazu konstatuju i da su kod optuženog evidentni znaci ... (šifra ...) kojeg karakterišu: Kod optuženog je izražena sklonost okrivljivanju drugih i sklonost uvjerljivim racionalizacijama za ponašanje koje ga je dovelo u konflikt sa društvom, uz prisustvo trajne razdražljivosti.

61. Vijeće u kontekstu naprijed navedenog nalazi korisnim primjetiti da činjenice iz privatnog života optuženog o kojima je svjedočio u velikoj mjeri odgovaraju dijagnostici i simptomima ... koji su prema medicinskoj dokumentaciji postojali i kod njegovog oca, a približno ista dijagnoza data je i nalazom Centra za mentalno zdravlje doma zdravlja u Gradiški od 08.09.2008. godine, u kojem stoji da je psihološkom eksploatacijom utvrđeno da kod optuženog postoje indikatori koji upućuju na graničnu organizaciju ličnosti, kod koje je u stresnoj situaciji došlo do psihotične dekompenzacije, pa je i tom prilikom postavljena dijagnoza ... (...), koja je najpribližnija dijagnozi koju su ustanovili vještaci.

62. Neke od navedenih simptoma je optuženi kako Vijeće primjećuje ispoljavao i tokom angažmana u 10. diverzantskom odredu (niska tolerancija na frustracije, nizak prag za ispoljavanje agresije) i nepostojanje osjećaja krivnje (hvalio se brojem ljudi koje je ubio na Branjevu). Dakle, Vijeće prihvata zaključak vještaka da je kod optuženog prisutan navedeni poremećaj, jer nalazi da je njihov nalaz i mišljenje sačinjen u skladu sa pravilima struke, te da simptomatologija očigledno odgovara ponašajnim manifestacijama optuženog. U prilog navedenom svakako ide i činjenica da otac optuženog ima istu dijagnozu.

63. Nakon što je konstatovano da je optuženi Stanko Kojić psihofizički sposoban da učestvuje u predmetnom krivičnom postupku, branilac optuženog, advokat Milan Romanić, svojim prijedlogom od 16.11.2011. godine, predložio je obavljanje novog

vještačenja, od strane sudskih vještaka (spec. neuropsihijatrije i psihologije), u cilju pribavljanja potpunijeg nalaza o tome kakva je bila sposobnost optuženog da u vrijeme počinjenja krivičnog djela za koje se tereti, shvati značaj svog djela i upravlja svojim postupcima ili je sposobnost da shvati značaj svog djela i upravlja postupcima bila bitno smanjena, uslijed trajne ili privremene duševne bolesti ili zaostalog duševnog razvoja.

64. Sud je odbio prijedlog branioca u dijelu kojim se traži i utvrđivanje trenutne sposobnosti optuženog za učestvovanje u postupku, obzirom da je na tu okolnost provedeno jedno vještačenje u istrazi i dva tokom glavnog pretresa, što Vijeće nalazi sasvim dostatnim za donošenje zaključka o trenutnoj sposobnosti optuženog.

65. U skladu sa naredbom vještačenje su izvršili prof.dr.sci. Ratko Kovačević, dr. Bogdan Stojaković, spec.neuropsihijatrije te prof.dr. Čeranić Spasenija, psiholog. Njihovim nalazom i mišljenjem¹² je konstatovano da je optuženi osoba ispod prosječnih intelektualnih sposobnosti koje su u graničnom području i boluje od trajne duševne bolesti, ..., u vrijeme počinjenja djela je uračunljivost je bila bitno smanjena i radi otklanjanja opasnog ponašanja u budućnosti je potrebno da se optuženom izrekne mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja.

66. Imajući u vidu da su nakon ovoga u predmetnom krivičnom postupku egzistirali oprečni nalazi i mišljenja u pogledu zdravstvenog stanja optuženog Stanka Kojića odnosno njegove uračunljivosti, Sud je 27.02.2012. godine izdao naredbu za nadvještačenje, koje je na klinici „Jagomir“ obavio tim stalnih sudskih vještaka u sastavu: prim.dr. Omer Čemalović, spec.neuropsihijatrije, prim.dr. Senadin Ljubović, spec.neuropsihijatrije, psiholog dr. Mirjana Musić i dr. Marija Kaučić- Komšić spec.neuropsihijatar.

67. Vještaci su trebali odgovoriti: (1) kakva je bila sposobnost optuženog da shvati značaj svog djela (sposobnost rasuđivanja) i upravlja svojim postupcima (mogućnost odlučivanja)¹³ u vrijeme izvršenja krivičnog djela, (2) da li se kod optuženog u vrijeme počinjenja djela ili danas može konstatirati postojanje; (i) trajnog ili privremenog duševnog oboljenja; (ii) privremene duševne poremećenosti, ili (iii) zaostalog duševnog razvoja i da li je uslijed toga optuženog neophodno hospitalizirati, te (3) kakva je trenutna sposobnost optuženog da aktivno učestvuje u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega.

68. Vještacima su dostavljeni svi prethodni nalazi i mišljenja postupajućih vještaka u ovom predmetu, te prateća medicinska dokumentacija kojom Sud raspolaže i koju je odbrana uložila kao dokaz. U svrhu vještačenja dostavljeni su i zapisnici sa ročišta za glavni pretres na kojima su prethodni vještaci usmeno obrazložili sačinjene nalaze i mišljenja, te zapisnik sa ročišta za glavni pretres na kojem je u svojstvu svjedoka saslušan optuženi Stanko Kojić.

¹² OII-17 nalaz i mišljenje vještaka od 23.01.2012. godine.

¹³ Pod navedenim se misli na pojam uračunljivosti u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

69. Branilac optuženog je na ročištu održanom 28.02.2012. godine osporavao navedenu Naredbu Suda smatrajući da je angažovanjem četvorice vještaka povrijeđeno pravo na odbranu optuženog, kojem je dozvoljeno angažovanje samo tri vještaka, nakon čega je Vijeće objavilo da se u konkretnom slučaju radi o nadvještačenju, i da vještaci imaju zadatak pregledati veoma obimnu medicinsku dokumentaciju, klinički posmatrati optuženog Stanka Kojića, te dati osvrt na nalaze i mišljenje drugih vještaka, zbog čega je bilo neophodno da u ovom timu za nadvještačenje bude veći broj vještaka.

70. Nakon obavljenog vještačenja, dva predstavnika tima vještaka i to dr. Omer Čemalović i dr. Mirjana Musić, usmeno su obrazložili svoj nalaz i mišljenje¹⁴ na glavnom pretresu od 27.03.2012. godine. Navedeni vještaci, kojima vijeće u potpunosti poklanja vjeru, su nalaz sačinili na osnovu medicinske dokumentacije, anamnestičkih podataka i na osnovu kliničkog utiska i ispitivanja. Vještaci su prilikom vještačenja imali u vidu i nalaze i mišljenja drugih vještaka. Tokom izlaganja bili su jasni, konzistentni i razumljivi u izlaganju svojih zaključaka. Dakle, Vijeće nalazi da je njihov nalaz i mišljenje sačinjen u skladu sa pravilima struke, te u potpunosti prihvata zaključke ovih vještaka.

71. Zaključak vještaka nakon obavljenog vještačenja je da kod optuženog Stanka Kojića nije registrovana autentična psihotička simptomatologija, a niti se radi o duševno zaostaloj osobi/intelektualne sposobnosti odgovaraju kategoriji prosječnih- IQ 82.

72. Vještaci sa visokom pouzdanošću zaključuju da kod optuženog postoji niz trajno deformisanih crta ličnosti na emocionalnom i ponašajnom planu. Osnovne patološke crte njegove ličnosti su: emocionalna nezrelost i nestabilnost, impulsivnost, sugestibilnost, nedostatak saosjećanja sa drugima, nekorigibilnost svojih neprihvatljivih obrazaca ponašanja, nemogućnost učenja na vlastitim greškama.

73. Vijeće prihvata i zaključak vještaka o tome da optuženi svjesno simulira duševno oboljenje, ali ne posjeduje dovoljno kapaciteta da bi to činio na *„jedan utjedljivji i manje karikaturalan način“*, te prihvata tvrdnje vještaka da u dokumentaciji ne postoji niti jedan dokument iz ratnog perioda koji bi nesumnjivo ukazivao da je optuženi u to vrijeme ispoljavao neko psihički nestabilno ponašanje. Tako iz pravosnažne presude ..., koju je odbrana optuženog dostavila Sudu, jasno proizilazi da je optuženom Stanku Kojiću suđeno kao uračunljivoj osobi, te pitanje njegove sposobnosti u vrijeme izvršenja niti jednom nije bilo sporno u tom krivičnom postupku.

74. Optuženi je prema svjedočenju Jugoslava Petrovića, jedno vrijeme bio angažovan i na poslovima Državne bezbjednosti R Srbije, dakle, i u periodu rata ni nakon toga, niko nije prepoznao da je optuženi Kojić duševno bolestan kako to sada tvrdi, niti da je nesposoban za izvršavanje visoko rizičnih i zahtjevnih zadataka. Optuženi Stanko Kojić nije bio nesposoban ni za učestvovanje u svojstvu svjedoka u

¹⁴ S-3 Nalaz i mišljenje tima vještaka od 18.03.2012. godine uložen kao dokaz Suda.

postupku koji se u Beogradu vodio protiv Jugoslava Petrušića, zbog krivičnog djela Špijunaže, kada je prema riječima svjedoka Petrušića, optuženi Stanko Kojić upravo i svjedočio na okolnost saznanja do kojih je došao tokom rada u službi Državne bezbjednosti R Srbije.

75. Analizirajući ponašanje optuženog, vještaci su stekli uvjerenje da isti prema vlastitoj predstavi simulira postojanje duševnog oboljenja, dajući simptomatologiju koja se ne poklapa sa medicinskom, odnosno simulaciju daje veoma nevješto, što je prema mišljenju vještaka rezultat njegove ograničene intelektualne sposobnosti. Tako dr. Musić navodi da se prema rezultatima MMPI testa ličnosti, u konkretnom slučaju radi o „školskom primjeru simulacije“.

76. Optuženi se i tokom ovog suđenja nasuprot ponašanju koje je dominiralo a kojim je sebe nastojao prikazati kao duševno bolesnu osobu, često ponašao krajnje razumno i trezveno, kao što je slučaj sa pojedinim dijelovima njegovog svjedočenja, ili kada bi prilikom ispitivanja svjedoka javno odobravao one iskaze koji su njemu išli u prilog. Vijeće stoga smatra da sve navedeno ide u prilog zaključku vještaka da optuženi samo simulira postojanje duševnog oboljenja, a da je u biti potpuno svjestan značaja samog postupka i težine optužbi za koje se tereti, te je potpuno sposoban za aktivno učestvovanje u postupku.

77. Vještaci naročito naglašavaju činjenicu da punih 14 godina nema podataka da je u bilo kojem smislu konsultovan psihijatrijski radnik, i do toga dolazi tek 2009. godine, gdje se optuženi kratko tretira na klinici za psihijatriju Banja Luka, i nakon 26 dana dobija dijagnozu ..., za koju vještaci nisu mogli naći uporište u dostavljenoj medicinskoj dokumentaciji, pa nalaze da je ista suprotna pravilima psihijatrije i sudsko medicinske prakse, prvenstveno jer se radi o vremenu koje je prekratko za davanje tako ozbiljne dijagnoze. Vještak dr. Omer Ćemalović je izrazio sumnju u navedenu dijagnozu i iz razloga zbog kojih je ista data, jer je navedeni pregled optuženi obavio kako bi pribavio dokumentaciju za invalidsku penziju, pa je moguće da su ljekari nastojali optuženom „izaći u susret.“

78. Ako se navedeno dovede u vezu sa činjenicom da je u to vrijeme optuženi završio sa svojim angažmanom u Državnoj bezbjednosti R Srbije, da je promijenio identitet nakon ženidbe, te da je odlučio nastaviti život u Bosanskoj Gradiški gdje bi se penzionisao, navedeni zaključak vještaka još više ima smisla.

79. Na ovaj način vještaci su prema mišljenju Vijeća uspjeli osporiti dokaze¹⁵ koje je odbrana izvela na navedenu okolnost, a kojima se nastojalo dokazati da je optuženi znatno prije perioda koji obuhvata optužnica imao dijagnosticirano duševno oboljenje.

80. Sud je odbio prijedlog branioca Romanića da se ponovo provede vještačenje u nekoj od zdravstvenih ustanova, nalazeći da je navedeno nadvještačenje provedeno u

¹⁵ Spisak i klasifikacija bolesti, Uvjerenje Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, u kojem se navodi da je optuženi ocijenjen nesposobnim za služenje vojnog roka.

skladu sa pravilima struke, objektivno je i nepristrasno, a dalo je odgovore na sva postavljena pitanja, uz osvrt na nalaze drugih vještaka, te je provođenje novog vještačenja ocijenjeno nepotrebnim.

(b) Ponašanje optuženog prije inkriminisanog perioda

81. Na okolnost ponašanja optuženog tokom inkriminisanog perioda saslušani su i brojni svjedoci, pa tako svjedok Todorović Dragan¹⁶, koji je dobro poznao pripadnike odreda, se sjeća da je optuženi Stanko Kojić uvijek bio psihički nestabilan i nepredvidiv, a čuo je i da je imao sukoba sa drugim pripadnicima odreda, odnosno, „*da su se popucali između sebe u Bjejinu. Tada je Erdemović upucan pa je završio na VMA.*“ Svjedok Zijad Žigić tvrdi da je optuženi Stanko Kojić bio „*fizički spreman lik, ali čudno se ponašao, a najveći razlog je bila pogibija brata. Ljudi koji su ga poznavali od prije nisu mogli prepoznati Savanovića nakon toga. Primjetio sam par puta da je trošio lijekove, stane na ogledalo, privuče pištolj i gleda se, sam je sebi tepao, nije bio u redu.*“

82. Pripadniku Odreda, svjedoku odbrane Đukić Daliboru, optuženi Kojić je u to vrijeme djelovao „*budalast...više neozbiljan.*“, ali istovremeno tvrdi da je u jedinici upravo fizička sprema bila najvažnija, koju je optuženi Kojić prema izjavama drugih svjedoka očigledno posjedovao. To je potvrdio i svjedok odbrane Brezo Srđan¹⁷, također pripadnik Odreda koji je izjavio „*Bio je izuzetno dobar što se tiče fizičke spreme.*“ Ovaj svjedok kao i drugi pripadnici Odreda očigledno nastoji pokazati kako je optuženi bio profesionalan i odgovoran, ali ujedno i „*veoma čudan*“ zbog čega su ga drugi pripadnici jedince izbjegavali.

83. Vijeće nalazi da navedeni svjedoci, kao nekadašnji saborci i kolege optuženog daju svoje iskaze na način da potkrijepe tezu odbrane, kako je Stanko Kojić u vrijeme počinjenja djela bio duševno bolesna ličnost, te nije mogao shvatiti značaj svojih radnji, niti posljedice istih. Međutim, Vijeće im u tom dijeu nije moglo pokolniti vjeru, a naročito ako su i sami ti svjedoci skloni „*prilagođavanju*“ iskaza u korist optuženog. Tako je ocijenjeno da je svjedok Žigić Zijad osoba očigledno sklona prilagođavanju svog ponašanja novonastalim situacijama, i promjene pripadnosti nekoj od „*strana u sukobu*“, te nedopuštenim aktivnostima- prebacivanju ljudi za novac (zbog čega je zajedno sa Kosom bio pritvoren od strane vojne policije), što u velikoj mjeri ukazuje na karakter osobe, a samim tim i na njegov kredibilitet kao svjedoka.

84. Čak i takav svjedok, pored nastojanja da prikaže optuženog nesposobnim izjavljuje „*Kad on ostane u kasarni dežurni, kad rjega postaviš, nije mogao ni general Mladić ući u prostorje. Svako naređenje je izvršavao kao što nijedan od nas nije. Nikada nije bio disciplinski kažnjavao. Oblačio se zategnuto, po dva puta se nekada brljao, bio je kao Titin vojnik.*“ Iako navedeno izgleda prenatraglašeno i neobično, ne

¹⁶ Svjedok Todorović Dragan svjedočio na pretresu od 14.06.2011. godine.

¹⁷ Svjedok odbrane Brezo Srđan je svjedočio na pretresu od 16.12.2011. godine. Zapisnik o izjavi koju je dao kod advokata Milana Romanića uvršten je kao dokaz odbrane OII-4.

može se uzeti kao negativna osobina vojnika, niti to svjedok Žigić očigledno nastoji prezentirati na taj način, jer kasnije navodi *“Bila je neka obuka, “Geza” to nije slušao...nije ga zanimalo”*. Na pitanje branioca je li mogao da shvati značaj takvih predavanja, svjedok je odgovorio potvrdno.

85. Revnost u izvršavanju naredbi, u konkretnom slučaju čuvanje straže od strane optuženog Kojića potvrdio je i svjedok Brezo rekavši *„Ja sam se osjećao sigurnim kada je Stanko stražario, niko nije mogao proći ako nije imao propusnicu. Bio je onako...sav po ps-u.“* On je potvrdio i da je svjedok Žigić nastojao obučiti optuženog Stanka Kojića za rad sa eksplozivom, ali u tome nije uspio.

86. Svjedokinja Sara Manojlović, koja je bila kuharica u Odredu tvrdi da je Stanka rijetko viđala ali načelno *„kao čovjek nije bio loš, nije bilo ništa čudno u njegovom ponašanju.“*

87. Na isti način svjedoka je doživljavao i pripadnik Odreda, svjedok Velimir Popović koji tvrdi *“On je bio primjeran vojnik, volio je da trči, mogao je podnijeti fizičku pripremu, bio je dobar. Bio je ozbiljan, koga je volio, volio je, bio je onako...više sam za sebe.”*

88. U svakom slučaju, sve što se smatralo “čudnim” u ponašanju optuženog u to vrijeme, vještaci su imali u vidu prilikom davanja konačnog mišljenja o njegovom zdravstvenom stanju.

89. Obzirom na nalaz i mišljenje vještaka, te činjenicu da je optuženi Stanko Kojić prošao obuku i bio u konačnici angažovan u „elitnu diverzantski jedinicu“ kako 10. Diverzantski odred deklariraju svjedoci Salapura Petar i Đukić Dalibor, Vijeće je zaključilo da je isti u vrijeme počinjenja djela, te u vrijeme procesuiranja pred ovim Sudom bio potpuno zdravstveno sposoban.

90. Obzirom na brojna vještačenja provedena u ovom postupku, potrebno je naglasiti da niti jedno od njih nije bezuslovno obavezivalo ovo vijeće prilikom donošenja konačne odluke, niti je mišljenje vještaka prihvaćeno ukoliko se pokazalo potpuno suprotnim činjenicama utvrđenim tokom dokaznog postupka.

91. Najzad, u ovom krivičnom postupku optuženi Franc Kos i Stanko Kojić su saslušani u svojstvu svjedoka, i te njihove iskaze je Vijeće cijenilo u kontesktu drugih provedenih dokaza, kao i izjavu o priznanju krivnje Vlastimira Golijana.

92. Optuženi Zoran Goronja je koristio svoje pravo na šutnju, koje uživa saglasno odredbi člana 6 stav 3. ZKP BiH¹⁸ i člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima¹⁹

¹⁸ Član 6. stav 3. ZKP BiH navodi da optuženi “optuženi nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja”.

¹⁹ Iako nije posebno navedeno u članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava smatra da je pravo na šutnju i pravo da se ne inkriminira su opće priznati međunarodni standardi koji su ključ principa pravičnog postupka po članu 6. stav 1. Konvencije. Ova prava su usko povezana sa načelom utemeljenim u članu 6. stav 2, da osoba optužena za zločin jeste nevina dok se ne dokaže da je

koje predviđaju da niti jedan optuženi nije dužan svjedočiti protiv sebe, pa Vijeće nalazi neophodnim naglasiti da iz ove okolnosti nisu izvedeni nikakvi štetni zaključci.

C. DOKAZIVANJE PUTEM INDICIJA

93. Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine je usvojilo princip slobodne ocjene dokaza koji propisuje da ocjena dokaza nije ograničena unaprijed utvrđenim pravilima. Vijeće je dužno savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa drugim dokazima, te na osnovu toga donijeti zaključak da li je neka činjanica dokazana ili ne. Zadatak vijeća je da istinito i potpuno utvrdi kako činjenice koje terete optuženog, tako i one koje idu u njegovu korist. Drugim rječima, standard koji se primjenjuje prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja jeste da se utvrdi da li bi jedan objektivan sud koji presuđuje u činjeničnim pitanjima došao do tog zaključka izvan razumne sumnje.

94. U skladu sa principom slobodne ocjene dokaza, u toku glavnog pretresa relevantne činjenice mogu se utvrđivati neposrednim i posrednim dokazima, odnosno indicijama. Neposredni dokazi su oni dokazi koji neposredno utvrđuju spornu činjenicu. Posrednim dokazima se istinitost sporne činjenice utvrđuje putem drugih činjenica. Vijeće je određene relevantne činjenice iz optužnice utvrdilo na osnovu posrednih dokaza – indicija. U ovom predmetu postoji mnoštvo dokaza koji upućuju na određene okolnosti koje uzete zajedno upućuju na postojanje konkretnih činjenica. Zaključak koji se izvodi na osnovu takvih dokaza mora biti jedini mogući razuman zaključak.

95. U sudskoj praksi utvrđeno je pravilo dokazivanja putem indicija, na način da indicije moraju djelovati kao čvrst zatvoreni krug koji dozvoljava samo jedan opravdan zaključak u odnosu na relevantnu činjenicu, te da objektivno isključuje mogućnost bilo kakvog drugog zaključka u odnosu na istu činjenicu. Prateći ovaj stav, uzima se da osnov za osuđujuću presudu može predstavljati samo takav niz činjenica utvrđenih na osnovu posrednih dokaza koje su nesumnjivo utvrđene i međusobno logički i čvrsto povezane, tako da predstavljaju zatvoreni krug i sa punom sigurnošću upućuju na jedino mogući zaključak – da je upravo optuženi počinio krivično djelo koje mu se optužnicom stavlja na teret, i da se izvedenim dokazima isključuje svaka druga mogućnost.²⁰

96. Ustavni sud Bosne i Hercegovine zauzeo je stav da utvrđivanje činjenica putem indicija nije u suprotnosti sa načelom pravičnosti suđenja predviđenim članom 6. stav 1. EKLJP.²¹

D. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA

kriva po zakonu. Vidjeti, *Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (Žalba 19187/91), presuda od 17. decembra 1996. godine (1997. godine); *R. protiv Direktora ureda za teške prevare, ex parte Smith*, 3 WLR 66 (1992. godine).

²⁰ Komentar Zakona o krivičnom postupku BiH, Vijeće Evrope i Evropska komisija 2005., član 281., str. 716.

²¹ *Senada Hasića*, AP 5/05 (Ustavni sud BiH), 2006., para. 31.

97. U pogledu pitanja primjenjivog materijalnog zakona, Vijeće nalazi korisnim obrazložiti razloge zbog kojih nema mjesta primjeni odredaba Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ) koji je bio na snazi u vrijeme relevantnih događaja iz izreke ove presude.

98. Naime, Zločini protiv čovječnosti nije bio regulisan u KZ SFRJ, koji je na osnovu Uredbe sa zakonskom snagom od 22.05.1992.godine preuzet kao zakon Republike BiH, a stupio je na snagu danom objavljivanja.

99. Međutim, Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH) koji je stupio na snagu 01.03.2003.godine, reguliše Zločine protiv čovječnosti u članu 172. kao krivično djelo za koje je zapriječena kazna zatvora od najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

100. S obzirom na vrijeme izvršenja krivičnih djela (juli 1995.godine) i materijalni zakon koji je tada bio na snazi, Sud smatra da je važno obratiti pažnju na načelo zakonitosti (*nullum crimen sine lege i nulla poena sine lege*) i načelo vremenskog važenja krivičnog zakona.

101. Tako odredba člana 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, koji predviđa da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Uz to, odredba člana 4. Krivičnog zakona BiH (vremensko važenje krivičnog zakona) reguliše da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenice se zakon koji je blaži za počinioca.

102. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH, a njen član 7. stav 1. Evropske konvencije također propisuje načelo zakonitosti. Međutim, navedena odredba Evropske konvencije propisuje opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

103. Pored toga, problematika navedenog pitanja tretirana je i kroz odredbu člana 4 a. KZ BiH, koji propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja "smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava."

104. Isti izuzetak predviđa i odredba člana 7. stav 2. Evropske konvencije navodeći da stav 1. istog člana "...neće uticati na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili

nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.”²²

105. Naime, navedena odredba je relevantna jer daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije) i od primjene krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

106. Sud ističe da krivično djelo za koje su optuženi proglašeni krivim predstavlja krivično djelo prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpada pod standard: „opštih principa međunarodnog prava” propisanih članom 4 a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i „opštih pravnih načela koja priznaju civilizovani narodi” propisanih stavom 2. člana 7. Evropske konvencije, te stoga KZ BiH može biti primijenjen u konkretnom slučaju.

107. Ovi ugovori (Europska konvencija i Međunarodni pakt) su obavezujući za BiH, a član 4a) KZ BiH kodificira ovaj princip.

108. Slijedom gore navedenog, mora se konstatovati da u vrijeme kada su počinjena krivična djela, Bosna i Hercegovina je kao nasljednica države SFRJ bila strana potpisnica svih relevantnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu.

109. Prema principu univerzalne nadležnosti, običajno međunarodno humanitarno pravo obavezuje svaku državu u svijetu, bez obzira da li je ratifikovala odgovarajuće međunarodne pravne instrumente, tako da je svaka država obavezna da krivično goni ili izruči (*aut dedere aut judicare*) sve osobe za koje se sumnja da su izvršile povredu običajnog međunarodnog humanitarnog prava. Bilo kakvo ograničenje koje nametne država u vezi sa izručenjem osobe koja se tereti da je prekršila međunarodno običajno humanitarno pravo predstavlja kršenje međunarodnih obaveza te države.

110. Stoga bez obzira da li se posmatra sa aspekta međunarodnog običajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili “principa međunarodnog prava” nesporno je da su ratni zločini, uključujući zločini protiv čovječnosti, predstavljali krivično djelo u kritičnom periodu, odnosno načelo zakonitosti je bilo zadovoljeno.

111. Stoga Sud nalazi da primjena člana 172. KZ BiH ne predstavlja kršenje prava na zabranu retroaktivne primjene krivičnog zakona.

112. U kontekstu gore navedenog bitno je spomenuti da je 10.04.2012.godine vijeće Europskog Suda za ljudska prava u Strasburu, donijelo presudu po aplikaciji osuđenog lica *Boban Šimšić*, kojom se ista odbija kao neosnovana.

²² Vidi takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koji je država Bosna i Hercegovina ratifikovala, sadrži slične odredbe.

113. U navedenoj presudi se ističe:

Sud opaža da je sadašnji aplikant bio osuđen 2007. godine za progon kao zločini protiv čovječnosti s obzirom na djela koja su desila 1992. godine. Kako pobijana djela nisu sadržavala zločine protiv čovječnosti prema domaćem pravu sve do stupanja na snagu Kaznenog zakona, evidentno je iz dokumenata citiranih u gore navedenim stavcima od 8-13 da su pobijana djela, u vremenu kada su bila počinjena, sadržavala zločine protiv čovječnosti prema međunarodnom pravu. U tom smislu, primjećuje se da su svi sastavni elementi zločina protiv čovječnosti ispunjeni u ovom slučaju: pobijana djela su izvršena u kontekstu šireg i sistematičnog napada s ciljem na civilno stanovništvo i aplikant je bio svjestan ovih napada (suprotno slučaju Korbely, gore navedeni stavci, §§ 83-85).

1. Aplikant je tvrdio da nije mogao predviđeti da su njegova djela mogla sadržavati zločine protiv čovječnosti prema međunarodnom pravu. Primjećeno je, također, da je aplikant počinio ova djela kao policijski službenik. Sud drži da se osobe koje obnašaju profesionalnu dužnost moraju procesuirati s najvećim stupnjem opreza sljedeći njihovo zanimanje, te se može očekivati da dobiju posebnu pažnju u procjeni rizika koju je ta aktivnost povlačila za sobom (vidjeti Kononov, gore navedeno, § 235) Nada je, imajući u vidu strahovitu, nezakonitu prirodu njegovih djela, koja uključuju ubistva i mučenja Bošnjaka unutar konteksta šireg i sistematičnog napada Bošnjačkog civilnog stanovništva Opštine Višegrad, čak bi i površna reakcija od strane aplikanta navela da su djela riskantna sadržavajući zločine protiv čovječnosti za koje bi se on mogao držati odgovornim.

2. Sud zaključuje da su djela aplikanta, u vremenu kada su izvršena, sadržavala kazneno djelo definirano s dovoljno dostupnosti i predvidivosti prema međunarodnom pravu.

Ova je žalba, zbog toga, očigledno neosnovana i mora se odbiti prema članu 35. stavkama 3(a) i 4. Konvencije.

114. Obzirom da su optuženi oglašeni krivim za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZBiH, Vijeće će u narednom dijelu presude obrazložiti dokaze na temelju koji je ustanovilo da su radnjama optuženih ispunjena obilježja krivičnog djela za koje su oglašeni krivim.

II. ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

Sud je nakon provedenih dokaza našao optužene odgovornim za počinjenje krivičnog djela zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1., tačka h) u vezi sa tačkom a), a sve

u vezi sa članom 29. KZ BiH.

115. Navedena zakonska odredba u relevantnom dijelu glasi:

Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

a) lišenje druge osobe života (ubistvo);

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

116. Vijeće će u daljem izlaganju iznijeti svoj zaključak o postojanju općih elemenata koji su uslov egzistiranja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, a čije postojanje je ustanovljeno temeljnom ocjenom provedenih dokaza.

117. Naime, iz zakonske definicije krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. KZ BiH, a u vezi sa radnjama izvršenja navedenim u izreci presude, za koje su optuženi oglašeni krivim, proizilaze sljedeći opći elementi ovog krivičnog djela:

- postojanje širokog ili sistematičnog napada,
- da je napad usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva,
- da je optuženi znao za takav napad i
- da je djelo optuženog učinjeno kao dio takvog napada,

A. OKOLNOSTI KOJE SU PRETHODILE NAPADU

118. Vijeće u ovom dijelu daje kratki osvrt na period koji je prethodio napadu na zaštićenu zonu Srebrenica, obzirom da su se događaji ključni za ovaj predmet odigrali u periodu između marta i novembra 1995. godine.

119. Kako je to navedeno u činjenicama koje su prihvaćene od strane ovog Vijeća, predsjednik Republike Srpske (RS), Radovan Karadžić je još u martu, reagujući na pritisak međunarodne zajednice da se okonča rat i na tekuće napore da se pregovorima postigne mirovni sporazum, izdao direktivu VRS-u u vezi sa dugoročnom

strategijom snaga VRS-a u enklavi. U toj direktivi, poznatoj pod nazivom "Direktiva 7"²³, konkretno se navodi da VRS treba izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe, čime se nastoji spriječiti i pojedinačno komuniciranje između ovih enklava. Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima trebalo je stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici.

120. Tačno kao što je i bilo predviđeno tom Direktivom, sredinom 1995. humanitarna situacija za bosansko-muslimanske civile i vojno osoblje u enklavi postala je katastrofalna, nakon čega 31. marta 1995. godine, Glavni štab VRS-a izdaje direktivu 7.1, koju je potpisao general Mladić. Direktiva 7.1²⁴ a koja je izdata "na osnovu direktive br. 7" kojom se upućuje Drinski korpus da, između ostalog, sprovodi "aktivna borbena dejstva ...oko enklava"

121. Miroslav Deronjić²⁵, povjerenik Radovana Karadžića za Srebrenicu, je izjavio da se u proljeće 1995. godine (najvjerovatnije u maju mjesecu), susreo sa Karadžićem u Zvorniku. Karadžić mu je rekao: "*Mirolave, u Srebrenici će uskoro početi vojna operacija. Ne mogu ti dati nikakve detalje i molim te nemci o ovome nikome govoriti, ali poduzmi neophodne korake kada se vratiš, odnosno aktivnosti za koje misliš da su potrebne u Bratuncu.*" Svjedok Deronjić je tada obavio pripreme u Bratuncu, koje su uključivale i pokušaje da se dobiju rezerve goriva kao i rezerve hrane, posebno suhe hrane, a izjavio je i da je u drugoj polovini juna 1995. godine primijetio *intenzivnije aktivnosti* u Bratuncu.

122. Postupajući po navedenoj Direktivi, snage bosanskih Srba zauzele su 31. maja 1995. osmatračko mjesto Echo, koje se nalazilo u jugoistočnom uglu enklave. Kao odgovor na tu agresiju, jedna grupa Bošnjaka izvršila je rano izjutra 26. juna 1995. iznenadni napad na obližnje srpsko selo Višnjica. Nakon toga, tadašnji komandant Drinskog korpusa, general-major Milenko Živanović, potpisao je 2. jula 1995. dvije zapovijedi, u kojima se iznosi plan za napad na enklavu i raznim jedinicama Drinskog korpusa izdaje naređenje da pređu u stanje borbene gotovosti. Operacija je dobila šifrovani naziv "Krivaja 95"²⁶ Ofanziva VRS-a na Srebrenicu zvanično je započela 6. jula 1995.²⁷

B. NAPAD NA SREBRENICU

123. Kako će to biti vidljivo iz daljeg obrazloženja, a do kojeg zaključka su došla brojna vijeća MKSJ, te pretresno vijeće u predmetu ovog suda protiv Milorada Trbića, Srebrenica je 1995. godine bila geostrateški veoma značajna za obe strane u sukobu. Naime, Srebrenica (i okolno područje centralnog Podrinja) su bili od ogromnog

²³ Utvrđena činjenica pod r.br.1.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

²⁴ Utvrđene činjenice pod r.br.2. i 3. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

²⁵ T- 76 Transkripti svjedočenja Miroslava Deronjića u predmetu Momir Nikolić od 28.10.2003.

²⁶ Utvrđena činjenica pod r.br.5.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

²⁷ Utvrđena činjenica pod r.br.1.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

strateškog značaja za rukovodstvo bosanskih Srba. Bez Srebrenice, etnički čista srpska država Republika Srpska koju su željeli da stvore bi ostala podijeljena u dva nepovezana dijela, njena povezanost sa srbijanskom teritorijom bi bila prekinuta.

124. Zauzimanje i etničko čišćenje Srebrenice bi stoga ozbiljno ugrozilo vojne napore Armije BiH da osigura održivost države, kao i daljeg opstanka naroda bosanskih Muslimana.²⁸

125. Bila je to dobro poznata činjenica da je rukovodstvo bosanskih Srba predvidjelo etnički čistu vlastitu srpsku državu. Dana 25.02.1992. godine, Radovan Karadžić se obratio Skupštini bosanskih Srba:-

“Težnje srpskog naroda su veoma jake i srpski narod se neće smiriti dok ne dospije u ono što je imao za vrijeme Nemanjića: svoju državu.”²⁹

126. Dakle, teritorija koja je zamišljena kao nova srpska država je obuhvatala i sela i gradove u kojima većina stanovništva nije bila srpske nacionalnosti. Nekoliko mjeseci kasnije, predsjednik narodne skupštine RS je izdao Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda Bosni i Hercegovini, u kojoj je prvi navedeni cilj RS bio da se *„uspostave državne granice koje će razdvojiti srpski narod od ostale dvije etničke zajednice.”*³⁰

127. Još 1992. godine poznate su namjere VRS-a. Direktiva br. 4 od 19.11.1992.³¹, precizira zadatke Drinskog korpusa: deblokirati i osposobiti za saobraćaj komunikaciju Milići-Konjević polje-Zvornik i biti spreman na intenzivnu borbu protiv paravojnih i drugih ubačenih grupa, prisiliti muslimansko stanovništvo da napusti prostore Birača, Žepe i Goražda. Naredba za uništenje borbeno sposobnih i naoružanih muškaraca ukoliko ne pristanu na razoružanje.

128. Početkom 1995. godine, politički i vojni čelnici u Republici Srpskoj su postali svjesni da RS ili mora vojno okončati sukob ili pripremiti teren do kraja godine za sporazumno rješenje, jer su postojale naznake da ABiH i HVO pripremaju ofanzivu protiv RS-a. Butlerov izvještaj opisuje kako je do početka januara 1995. godine Vlada RS-a već donijela odluku da izvrši pritisak na zaštitne zone, što je uključivalo i

²⁸ Prvostepena presuda M.Trbiću broj: X-KR-07/386 od 16.10.2009. godine, u par. 786. navodi: „U strateškom smislu, muslimansko stanovništvo Srebrenice je predstavljalo prepreku za uspostavljanje povezane, etnički čiste države bosanskih Srba sa zaštićenim linijama komunikacije i kretanja. Nasuprot tome, za većinsko muslimansko stanovništvo kontrola nad Srebrenicom i bezbjednost muslimanskog stanovništva u njoj bili su apsolutni imperativ da bi se spriječilo cijepanje Bosne i Hercegovine kao centralne države u okviru međunarodno priznatih granica što je, opet, bilo od suštinske važnosti za zaštitu muslimanskog stanovništva.”

²⁹ Dokaz T-22 8. Sjednica skupštine bosanskih Srba, na str. 17. Ovakvo poimanje je ponavljano na svim sjednicama Skupštine bosanskih Srba i RS-a, Takođe pogledati navod Krajišnika na str. 64 *“imamo priliku da sačuvamo srpski narod u jedncj državi, da sačuvamo sav srpski narod u Bosni i Hercegovini i da postane dio srpskog carstva”*

³⁰ Službeni glasnik RS, svezak II, br. 22, čl. 386, Odluka o strateškim ciljevima Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 12. maj 1992.

ograničavanje kretanja snaga UN-a u Istočnoj Bosni, posebno konvoja za opskrbljivanje tri zaštićene zone. Ograničenja goriva, municije i namirica koje su se mogle slati snagama UN-a ozbiljno su narušila njihovu sposobnost da djelotvorno nadgledaju aktivnosti u zaštićenim zonama.

129. Srebrenica se nalazila na geografskom području Drinskog korpusa VRS kojim je do 13. jula 1995. godine komandovao general Milenko Živanović, a od 13. jula 1995. godine general Radislav Krstić. Zvornička i Bratunač ka brigada su bile jedinice u sastavu Drinskog korpusa. Ujedinjene nacije su stalno bile prisutne u enklavi u funkciji održavanja mira (UNPROFOR) i imale su bazu u Potočarima u kojoj su se nalazili holandski vojnici (Holandski bataljon), kao i nekoliko posmatračkih punktova na drugim mjestima u enklavi. Tu su također bili i vojni posmatrači (vojni posmatrači UN-a) stacionirani unutar enklave, koji su djelovali unutar posebnog lanca komande.³² Lanac komande vojnih posmatrača UN-a podrazumijevao je upućivanje izvještaja štabu u Zagrebu. Vojni posmatrači UN-a su bili u sastavu UNPROFOR-a, ali su imali drugačije zadatke. Pukovnik Joseph Kingori je bio stacioniran u štabu vojnih posmatrača UN-a u Srebrenici od početka aprila 1995. godine do 11. jula 1995. godine kao jedan od (samo) trojice oficira vojnih posmatrača UN-a čiji zadatak je obuhvatao nadgledanje provođenja obustave vatre, kao i posmatranje i ocjenjivanje mogućnosti zaraćenih strana. Oni su održavali sedmične sastanke sa predstavnicima VRS i ABiH.

130. Kako je to utvrđeno u presudama MKSJ, te pravosnažnoj presudi ovog Suda u postupku koji se vodio protiv optuženog Milorada Trbića, napad VRS-a na Srebrenicu je započeo 6. jula 1995. godine. U Butlerovom izvještaju se također navodi da je napad na Srebrenicu započeo u rano jutro navedenog dana, tako što je u 04:30 otvorena vatra na položaje na kojima su bili pripadnici 28. pješadijske divizije.

131. Svjedok Joseph Kingori je u svom iskazu potvrdio da su ga u ranim jutarnjim satima tog dana probudile granate, te da je do 18:00 sati uveče na područje u i oko Srebrenice palo oko 250 granata. U gradu je bilo poginulih i ranjenih ljudi koji su odvoženi u bolnicu. Mnogi svjedoci optužbe, koji su se u to vrijeme nalazili u Srebrenici, opisali su u svojim iskazima da su granate dolazile sa svih strana, odnosno da je granatiranje trajalo do 11. jula 1995. godine.

132. Svjedok Van Dujin³³ je izjavio.

"Vidjeli smo kako se odvija granatiranje grada Srebrenice, i kao što sam rekao, mijenjalo se svakih 30-45 minuta. Nastala bi tišina pet do deset minuta, a onda bi počelo granatiranje naše - naše vlastite lokacije. A zatim bi nastalo granatiranje u istom trajanju, a zatim bi se promijenilo da bi granatirali grad. Ja sam to mogao

³¹ T-24

³² T -75 Iskaz svjedoka Joseph Kingori u predmetu Krstić od 31.3. i 3.4. 2000.g.

³³ T-79

vidjeti sa moje lokacije, granatiranje, gađanje kuća i eksplozije kuća odnosno - poslije toga, detonacije i dim iz kuća nastao od tih detonacija i granatiranja.”

133. U narednim danima palo je pet osmatračkih punktova UNPROFOR-a u sukobu sa vojskom VRS koja je napredovala prema gradu. O padu osmatračnica UNPROFOR-a govori se i u Butlerovom izvještaju. Odbrambene snage Armije RBiH su istovremeno bile odgurnute prema gradu, a vojni posmatrači UN-a su stekli utisak na osnovu ciljeva koji su gađani da je napad VRS bio usmjeren na postizanje maksimalnog broja civilnih žrtava.³⁴

134. Dejstva VRS-a su nastavljena i 9. jula 1995. godine. Predsjednik Karadžić je tog dana izdao novo naređenje kojim je dao zeleno svjetlo za zauzimanje Srebrenice.³⁵ Situacija je ubrzano postala kritična za civilno i vojno rukovodstvo Srebrenice. Do večeri ovog dana Drinski korpus VRS je ušao četiri kilometra u enklavu, zaustavljajući se samo jedan kilometar od grada Srebrenica.³⁶

135. U ranim jutarnjim satima 10. jula snage VRS-a su nastavile napredovanje prema Srebrenici, a što je uključivalo i napredovanje prema položajima UNPROFOR-a, tačnije četi Bravo koja je bila jedina značajna jedinica između Srebrenice i snaga VRS-a. Pukovnik Karremans je uputio hitne zahtjeve za vazdušnom podrškom NATO-a za odbranu grada, ali nikakva pomoć nije stigla do prije popodnevnih sati 11. jula.

136. I Butlerov izvještaj spominje snage VRS koje su potiskivale snage holandskog bataljona prema samom gradu. U istom se navodi da je 10. diverzantski odred stigao prema južnom prilazu Srebrenice, pa je nakon što je južna odbrambena linija počela da popušta, oko 4.000 stanovnika – bosanskih Muslimana koji su živjeli u obližnjem Švedskom stambenom kompleksu za izbjeglice, pobjeglo je u grad Srebrenicu.³⁷

137. Iz iskaza mnogih svjedoka kao i materijalnih dokaza u predmetu proizilazi da je taktičkim granatiranjem područja u i oko Srebrenice, stanovništvo u strahu od neizvjesnosti natjerano da ide prema gradu Srebrenici, znajući da će tražiti utočište od UNPROFOR-a koji je bio smješten u zgradi PTT-a.³⁸

138. Činjenicama prihvaćenim u postupcima pred MKSJ, te pravosnažnom presudom u predmetu Trbić, utvrđeno je da je ovim napadom bilo pogođeno 40.000 ljudi koji su u to vrijeme živjeli u enklavi Srebrenica.

139. Veličina populacije bosanskih Muslimana u Srebrenici prije njenog zauzimanja od strane snaga VRS-a 1995. godine je bila približno četrdeset hiljada ljudi, koja brojka nije obuhvatala samo muslimansko stanovništvo opštine Srebrenica, nego i mnoge

³⁴ Svjedok Joseph Kingori (Iskaz prihvaćen Rješenjem Vijeća od 26.08.2010. godine).

³⁵ Utvrđena činjenica pod r.br.6.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

³⁶ Utvrđena činjenica pod r.br.7.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

³⁷ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 11. Iz Rješenja Vijeća od 01.07.2010. godine.

³⁸ Svjedok Joseph Kingori (Iskaz prihvaćen Rješenjem Vijeća od 26.08.2010. godine).

muslimanske izbjeglice iz područja u okruženju. Zbog toga što je većina muslimanskog stanovništva u regiji do 1995. godine, potražila utočište u srebreničkoj enklavi, eliminacijom te enklave bi se postigao cilj čišćenja čitavog područja od njegovog muslimanskog stanovništva.

140. Započeti napad se nastavio 11. jula, dakle istog dana oko 14:30 sati. U to vrijeme NATO je bombardovao tenkove VRS koji su napredovali prema gradu, ali se od daljih aktivnosti u tom pravcu odustalo, jer je VRS zaprijetila da će ubiti holandske trupe koje su bile u zarobljeništvu i granatirati bazu UN u Potočarima gdje se nalazilo preko dvadeset hiljada civila.³⁹

141. Kako se stanje u Srebrenici progresivno pogoršavalo, u strahu od dalje sudbine, stanovništvo enklave Srebrenica je krenulo prema bazi Holandskog bataljona u Potočarima tražeći zaštitu⁴⁰, pa se do večeri istog dana u Potočarima se okupilo oko dvadeset do dvadeset pet hiljada izbjeglica.⁴¹

142. Istovremeno muškarci su već od noći 10. jula zajedno sa dijelom 28. divizije ARBiH počeli sakupljanje na području sela Šušnjari i Jaglići. Između 10.000 i 15.000 kako muškaraca civila tako i vojske su formirali kolonu u cilju da dođu do teritorije pod kontrolom ARBiH. Oko ponoći 11. jula, kolona se počela kretati duž poteza Konjević polje- Bratunac. Otprike trećinu kolone bosanskih muslimana činili su vojnici 28. Divizije, a oko dvije trećine bili su muškarci civili, bosanski muslimani iz Srebrenice.⁴²

143. Snage VRS su ušle u grad Srebrenicu 11. jula 1995. godine, koji je u tom trenutku bio pust.⁴³ Kasno poslijepodne 11. jula, general Mladić, u pratnji generala Živanovića (tadašnjeg komandanta Drinskog korpusa), generala Krstića (u to vrijeme zamjenika komandanta i načelnika štaba Drinskog korpusa) i drugih oficira VRS-a, trijumfalno je prošetao praznim ulicama Srebrenice.⁴⁴

1. Karakter izvršenog napada

144. Cijeneći prirodu napada koji su izvršile oružane snage VRS na Srebrenicu, Vijeće je zaključilo daje isti imao karakter širokog i sistematičnog, te je bio usmjeren protiv civilnog bošnjačkog stanovništva.

145. Širok odnosno rasprostranjen napad se definiše u smislu da zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerima „zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela izuzetno velikih

³⁹ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 17. Iz Rješenja Vijeća od 01.07.2010. godine.

⁴⁰ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 25. Iz Rješenja Vijeća od 01.07.2010. godine.

⁴¹ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 26. Iz Rješenja Vijeća od 01.07.2010. godine. T-1 (Video materijal sa suđenja o događajima u Srebrenici)

⁴² T-81 (Butlerov izvještaj), T-1 (Video materijal sa suđenja o događajima u Srebrenici), Utvrđene činjenice pod rednim brojem 18., 20. i 21. iz Rješenja Vijeća od 01.07.2010. godine.

⁴³ T-1 (Video materijal sa suđenja o događajima u Srebrenici)

⁴⁴ Utvrđena činjenica pod r.br.9. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

razmjera.”⁴⁵ Sistematičan napad se definiše u smislu da se radi o „obrascu zločina, odnosno njihovom redovnom ponavljanju koje nije slučajno sličnog kriminalnog ponašanja.”⁴⁶

2. Događaji između 12- 14 jula 1995. godine i učešće optuženih u širokom i sistematičnom napadu na Srebrenicu

146. Obzirom da pripadnici Odreda nisu učestvovali u prislinom preseljenju civilnog stanovništva, i odvajanju muškaraca u Potočarima, ili njihovom zarobljavanju prilikom kretanja kolone 28. Divizije prema Tuzli, Vijeće se navedenim pitanjima bavilo samo u kontesktu njihovog saznanja o tim dešavanja, jer su ta saznanja usko povezana sa stanjem njihove svijesti u vrijeme pogubljenja na ekonomiji Branjevo.

(a) Prvi napad pripadnika 10. diverzantskog odreda na grad Srebrenicu

147. Prema izvedenim dokazima, prvi ulazak pripadnika Odreda u Srebrenicu, desio se 23.06.1995. godine⁴⁷. Isti je tokom postupka prezentiran kao jedna od “klasičnih” diverzantskih akcija, međutim, sljedeće činjenice opovrgavaju takvo objašnjenje dato od strane odbrane, i istovremeno dovode do zaključka da je cilj prvog napada u Srebrenicu bilo zastrašivanje civilnog stanovništva, što je podrazumijevalo i mogućnost civilnih žrtava, što potvrđuje sam optuženi Franc Kos prilikom unakrsnog ispitivanja na glavnom pretresu.

148. Optuženi Franc Kos je prilikom davanja iskaza u svojstvu svjedoka potvrdio da je učestvovao u toj akciji i da su u Srebrenicu ušli kroz rudnik Sase tokom noći⁴⁸. Ispalili su nekoliko projektila iz zolje, pucali iz automatskih pušaka i povukli se⁴⁹. Pucali su u pravcu grada⁵⁰. Nisu znali šta gađaju jer je bila noć, oko 4 sata ujutru i da je bila velika magla⁵¹. Zaštita civila nije bio imperativ, što proizilazi i iz dijela Salapurine naredbe u kojoj piše da se “*izbjegavaju žrtve među ženama i djecom*”, dok istovremeno pripadnici UNPROFOR-a “*nisu smjeli biti ugroženi*”.

149. Optuženi Stanko Kojić je prema vlastitoj tvrdnjite prilike ispucao cijeli borbeni komplet u zrak.

⁴⁵ Tužilac protiv Kordića i Čerkeza, br. IT-95-14/2-T, presuda od 26.2.2001. godine, („Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*“) paragraf 179.

⁴⁶ Tužilac protiv Kunarca i dr., br. IT-96-23/1-A, Presuda od 12.6.2002. godine, paragraf („Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Kunarac i dr.*“) 94.

⁴⁷ Svjedok Petar Salapura koji je i izdao naređenje je potvrdio da je napad izvršen 23.06.1995. godine, iskaz na glavnom pretresu 13.05.2011.

⁴⁸ Ovo potvrđuje i vještak Slobodan Kosovac, glavni pretres 21.02.2012.

⁴⁹ Svjedok Z-1; svjedok odbrane Srđan Brezo, glavni pretres 16.12.2011.; Kos Franc

⁵⁰ Svjedok Z-1, iskaz na glavnom pretresu 16.08.2011. godine;

⁵¹ Petar Salapura, transkript strana 20.

150. Svjedok Z-1, u dijelu iskaza kojem Sud poklanja vjeru pojašnjava, da je cilj te akcije bio da se zastraši stanovništvo Srebrenice, da se napravi pometnja kako bi se mogao izvršiti napad na grad. Njegov iskaz je potkrijepljen i dokumentom koji je sačinio komandant Pelemiš, između ostalog i o akcijama 10. Diverzantskog odreda, u kojem je napisano olovkom: „*Srebrenica tunel prepad jun '95- ulaz u grad i izazivanje panike i nereda; -učestvovali svi pripadnici Odreda; -akcija dokumentovana u GŠ VRS*“.⁵²

151. Komanda 28. Divizije Armije BiH je 30.06.1995. godine uputila sedmični izvještaj 2. Korpusu Armije BiH⁵³ u kojem navodi da je „*agresor u ranim jutarnjim satima 24.06. ubacio ubacio više grupa sa zadatkom da izvrše diverziju*.“ Navodi se da su ušli kroz rudnik Sase oko 02:30 sati te da su se raspodijelili u dvije grupe. Prva grupa je ušla u naselje Vidikovac i ispalila 9 zolja i otvorila vatru iz pješadijskog naoružanja. Napad je trajao 10 minuta i za posljedicu je imao smrt jedne žene, ranjavanje jednog civila i jednog djeteta.

152. Druga grupa je došla na udaljenost od 300m od bolnice i ispalila zolju, koja je pogodila susjednu zgradu. Svjedok Petar Salapura je potvrdio da su dobili izvještaj UNPROFOR-a u kojem je također navedeno da su poginuli jedna žena i starac.

153. Nakon izvršenog napada i otvaranja vatre na grad, evidentno bez biranja i razlikovanja vojnih i civilnih ciljeva, o čemu su optuženi kao diverzanti bili dužni voditi računa, Odred se izvukao iz Srebrenice.

(b) Drugi napad pripadnika Odreda na grad Srebrenicu

154. Dana 10.07.1995. godine izdata je pismena naredba⁵⁴ kojom se naređuje marš jedinice na relaciji Bijeljina- Vlasenica- Bratunac. Marš jedinice će se izvršiti autobusom, a starješina vozila je potporučnik Franc Kos. Određeni su pripadnici Odreda koji će u njemu učestvovati (njih ukupno 26). Naredbu je pripadnicima Odreda izdao komandant Milorad Pelemiš.

155. Pripadnici oba voda 10. Diverzantskog odreda su se okupili u Dragasevcu, gdje im je Pelemiš saopštio da je njihov zadatak da izvrše napad na Srebrenicu 10. jula 1995. godine, pa su tako u noćnim satima stigli na brdo iznad Srebrenice, gdje su prenoćili, a Pelemiš je u zoru izdao naredbu da krenu u napad.

156. U to vrijeme, pripadnici jedinice su znali da u napadu učestvuju i druge jedinice VRS⁵⁵ i da „*ne bi trebalo da bude jačeg otpora*“. Bilo je onako kako im je komandant i rekao; u Srebrenicu su ušli iz pravca Zelenog Jadra bez da su naišli i na kakav otpor. U akciju su išli, između ostalih: Kos Franc, Zoran Goronja, Kojić Stanko, Golijan Vlastimir, Z-1, Dražen Erdemović, Dragan Todorović, Zoran Obrenović, Velimir Popović, Gojković Brano, Jokić Luka.

⁵² Dokaz O-I-38.

⁵³ Dokaz O-I-13, strogo pov. broj 04-113/95

⁵⁴ T-36, Naredba Komande 10.D.O., strogo pov. Broj 123-2/93

⁵⁵ Svjedok Z-1; svjedok Dragan Todorović, iskaz na glavnom pretresu 14.06.2011.

157. Prije ulaska u grad, komandant Pelemiš je postrojio cijelu jedinicu, podijelio ih je u dvije grupe i saopštio im zadatke. Na južnoj strani grada, pripadnici Odreda su uspostavili kontrolni punkt. Već po ulasku u grad pripadnici Odreda su znali, jer je Pelemišu to javljeno putem motorole, da je Srebrenica zauzeta, a da civilno stanovništvo ide prema Potočarima. Jedna grupa je otišla u pretres kuća i svakoga koga bi našli su morali uputiti u pravcu Potočara, gdje je bio sabirni centar.⁵⁶ Erdemović je svjedočio da su pripadnici Odreda, među kojima je i on bio, pozivali stanovništvo da izađe iz kuća i da se nakon toga skupilo oko 200 civila.

158. Franc Kos je u izjavi u svojstvu osumnjičenog⁵⁷ izjavio da su Pelemiš Milorad, Aleksandar Cvetković, Cico i grupa iz drugog voda imali su pripremljene šlepere i kamione za pljačku grada iz čega je on zaključio da je to bilo unaprijed planirano.

159. Naime, pripadnici 10. Diverzantskog odreda su na početku akcije prošli napušteni punkt UN-a vozili su se uzbrdo dok nisu stigli na položaj iznad grada Srebrenice, koju lokaciju je preciznije odredio svjedok Dragan Todorović, koji opisuje da je postrojavanje pripadnika Odreda bilo na Pribičevcu. Tu su stigli oko ponoći, a Pelemiš u Golfu nedugo nakon njih, te ih je tom prilikom obavijestio da će 11. jula ujutru učestvovati u napadu na Srebrenicu. Tu je bilo i ljudi iz drugih jedinica, konkretno iz „Vukova sa Drine“, koji su za ovu akciju bili pridodati 10. div.odredu pod komandom Pelemiša, ali su i dalje održavali vezu sa komandantom „Legendom“. Neki od pripadnika Odreda su nosili crne borbene uniforme, a neki maskirne, tom prilikom su za međusobnu komunikaciju su koristili lozinke i brojeve. Svjedok Erdemović detalje ulaska u grad opisuje:

„Prije akcije Pelemiš nas je obavijestio da možemo očekivati jak otpor, te je naglasio da tokom napada ne smijemo pucati po civilima, a ako na nekog od njih naiđemo, trebali smo ga usmjeriti prema fudbalskom igralištu. Bili smo prva jedinica koja je ušla u grad i nismo naišli na bilo kakav otpor. Došli smo do prve džamije, i u tom trenutku su neki avioni NATO-a bombardovali neki cilj južno od Srebrenice, nakon čega je javljeno da je uništen jedan tenk i uništeno vozilo komandanta „Vukova sa Drine“. vatre Pelemiš je putem radio stanice javljao da palimo kako bi označili svoj položaj pa smo to i učinili. Ja sam zapalio plast sijena kada sam prolazio a drugi su palili kuće i druge objekte. Od džamije smo napredovali prema centru grada, a u isto vrijeme su dijelovi jedinice „Vukovi sa Drine“ napredovali prema centru sa naše lijeve strane. Sa desne strane su stizali dijelovi Šekovačke, Vlaseničke i Bratunačke brigade. U centru grada su bili oko 12,00 sati i tada je jedinici naređeno da pretrese jednu višespratnicu, u kojoj ništa nismo našli.

Kada sam izašao iz zgrade, vidio sam desetak pripadnika VRS kako premlaćuju nekog muslimana starosti oko 28 godina, a Pelemiš je tome prisustvovao. Tako sam jasno mogao čuti kada je Zoranu zv. „Maljić“ izdao naređenje da ga zakolje što je ovaj odmah i učinio. Nakon toga, ja sam sa trojicom vojnika poslan na južni

⁵⁶ Dragan Todorović, iskaz na glavnom pretresu 14.06.2011.

ulaz u grad kako bi se sve pripremilo za dolazak Mladića. Tu noć smo prenoćili u Srebrenici.“⁵⁸

160. Sa druge strane, svjedok Dragan Todorović tvrdi da prilikom ulaska u grad nisu paljene kuće, ali vijeće u tom dijelu poklanja vjeru iskazu Dražena Erdemovića, obzirom da isti, iako osumnjičen za događaje u i oko Srebrenice, nije prikrivao navedenu činjenicu.

161. Pripadnik Odreda, zaštićeni svjedok Z-1⁵⁹ tvrdi da je akciju ulaska u Srebrenicu predvodio ime Pelemiš, što je potvrdio i svjedok odbrane Đukić Dalibor, a u akciju su prema riječima svjedoka iz Dragasevca krenuli Pelemiš, komandir voda Franc Kos i Jokić Luka, dok su iz bjeljinskog voda tu bili svjedok Z-1, Velimir Popović, Mladenko Filipović, Zoran Goronja, Zoran Kovrt, izvjesni Dragan zv. „mali“ koji je kasnije poginuo, Savanović Stanko, Erdemović i Todorović Šanga, dok svjedok Đukić tvrdi da je u akciji učestvovao čitav Odred.

162. Svjedok Z-1 dalje pojašnjava da su imali uglavnom crne, a neki i maskirne uniforme. Tom prilikom je Pelemiš rekao da neće biti otpora, i tako je i bilo, pa su u gradu sreli samo jednog čovjeka u civilu. Pripadnik jedinice Obrenović je imao kod sebe nož, krenuo je prema tom čovjeku i odsjekao mu je glavu. Većina pripadnika Odreda je bila tu kada se to dešavalo.

163. Optuženi Franc Kos, svjedok odbrane Đukić Dalibor i svjedok Z-1 su opisali da je grad bio pust, ali se optuženi Franc Kos sjeća da su tom prilikom sreli jednu ženu, odnosno sjeća se da je preko motorole čuo riječi „Ide žena!“ nakon čega je Z-1 javio „više ne ide“. Čuo je i da je Zoran Obrenović zaklao jedno lice nožem, a tijelo muškarca je imao priliku i vidjeti.

164. Svjedoku Z-1 je prezentiran snimak na kojem je prepoznao vojnika koji nosi zastavu skinutu sa džamije, tvrdivši da se radi o Velimiru Popoviću iz bijeljinskog odreda. Navedeno lice je također saslušano u svojstvu svjedoka, i tom prilikom je potvrdio da se nalazi na predmetnom snimku, pojašnjavajući u daljem izlaganju da je neko prethodno skinuo zastavu sa džamije, i dao mu je, nakon čega je naišao general Mladić sa svojom pratnjom i rekao svjedoku da je okrene naopako i spakuje.

165. Svjedok Velimir Popović u daljem izlaganju navodi da tom prilikom nisu paljene kuće niti ubijani civili, što Vijeće ne nalazi uvjerljivim jer drugi provedeni dokazi ukazuju suprotno, a i sam svjedok u daljem izlaganju tvrdi kako je po povratku u bazu Dragasevac saznao da je jedan pripadnik „zaklao nekog čovjeka u gradu“.

⁵⁷ T-82, str.16

⁵⁸ T-68 Izjava svjedoka Dražena Erdemovića data 24., 25., 26. i 27. juna 1997. godine te 12.08.1998. godine prihvaćena rješenjem Suda broj: S1 1 K 003372 10 Kri od 07.09.2011. godine.

⁵⁹ Zaštićeni svjedok Z-1 svjedočio na pretresu od 16.08., 23.08. i 02.09.2011. godine. Zapisnik o saslušanju ovog svjedoka pred Tužilaštvom BiH od 29.04.2010. godine uložen je kao dokaz odbrane trećeoptuženog OIII-2.

166. Dalje navodi:

“Akcija je trajala sporo i nismo imali neki poseban zadatak. Pelemišu je javljano sve na motorolu pa smo mi saznawali ili tako ili od pojedinaca i rečeno je da Mladić dolazi da nam čestita. On je došao sa vojnim džipom bilo je par oficira i vozača i čestitao je Pelemišu na uspješnoj akciji. Mi smo onda otišli sa vojnim kamionom. Ne sjećam se da li smo svi otišli ali smo krenuli za Vlasenicu. Kako sam ja obavješten u bijelom transporteru UN-a stradao je Dragan Koljivrat sletili su u neku rijeku na dijelu puta Vlasenica- Dragasevac. Tom prilikom povrijeđen je Mladen Filipović.”

167. Svjedok Z-1 je na snimku prepoznao i lice sa šeširom i misli da je pripadao vlaseničkom odredu.

168. U daljem izlaganju i svjedok Z-1 iznosi detalje akcije ulaska u Srebrenicu. Tako opisuje:

“Naredbu da idemo u Srebrenicu izdao je Pelemiš, ne znam ko je njemu naredio. Došli smo na neko brdo, prošli smo napušteni UN punkt. Došli smo po noći pa smo prespavali, oko 09:00 ili 10:00 sati su nas postrojili i podijelili u grupe i naredili silazak u Srebrenicu. Ja sam bio I grupa I odjeljenje I vod moj komandant je bio Dražen Erdemović. Komandiri grupa su nosili motorole. Ne sjećam se u kojoj grupi je bio Kos. Ne znam gdje je bio kada su Mladić i Popović došli sa puhom. Poslije su civili izlazili iz kuća kada smo mi došli nikoga nije bilo na ulici u Srebrenici.”

169. Učešće 10. Div.odreda u napadu na Srebrenicu potvrdio je i sam Petar Salapura⁶⁰, saslušan kao svjedok optužbe.

170. Dakle, u centru grada, obje grupe su se spojile i tu se desio susret između Pelemiša i generala Mladića koji je čestitao Pelemišu na uspješno izvedenoj akciji.⁶¹ Mladićeva reakcija nakon ulaska u grad je zabilježena kamerom. On je tada, u pratnji visokih oficira VRS, Milorada Pelemiša i u prisustvu pripadnika 10. Diverzantskog odreda, izjavio:

“Evo nas, 11. jula 1995. godine, u srpskoj Srebrenici. Uoči još jednog srpskog praznika, poklanjamo srpskom narodu ovaj grad. I napokon, poslije bune protiv Dahija, došlo je vrijeme da se osvetimo turcima na ovim prostorima...Idemo pravac Bratunac, čovječe! Odavde pravo za Potočare!”⁶²

171. U popodnevним satima 11.jula, Odred se povukao na položaje iznad Srebrenice, odakle su po Pelemiševoj naredbi povučeni tokom sljedećeg dana,

⁶⁰ Svjedok Petar Salapura je saslušan na pretresu od 13.05.2011. godine.

⁶¹ Svjedok Z-1; svjedok Dražen Erdemović

⁶² Dokaz T-1, kompilirani video zapis

odnosno 12.jula. Pripadnici Odreda su se u bazu u Dragasevcu vratili kamionom⁶³, dok je komandant Pelemiš krenuo u ukradenom vozilu UN-a, a koje vozilo se prevrnulo na putu do Vlasenice. Tom prilikom je poginuo jedan pripadnik Odreda, Dragan Koljivrat, a Mladen Filipović i Milorad Pelemiš su povrijeđeni. Pelemiš je po iskazima svjedoka, zadobio samo lakše povrede.

C. NAPAD JE BIO USMJEREN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA

172. Nadalje, za postojanje Zločina protiv čovječnosti potrebno je utvrditi da je napad bio usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. U ovom kontekstu, pod stanovništvom se podrazumijeva određeni, dovoljan broj pojedinaca.

173. Iako se pod navedenim ne podrazumijeva cjelokupno stanovništvo neke regije, mora se utvrditi da se ne radi samo o ograničenom i nasumice odabranom broju pojedinaca. Na kraju, potrebno je da je civilno stanovništvo primarna, a ne sporedna meta napada.

174. Naime, napad na zaštićenu zonu je započeo granatiranjem kako Srebrenice, tako i okolnih sela, što je intenzivno trajalo nekoliko dana, nakon čega je uslijedilo i vojno preuzimanje Srebrenice, uslijed čega bošnjaškog stanovništvo iz tog područja započinje masovni bijeg, na način da jedan dio njih, između 20.000 do 30.000 hiljada, odlazi u bazu UN-a u Potočarima⁶⁴, a drugi dio oko 15. 000 (uglavnom muškaraca) kreće kroz šumu kako bi stigli do slobodne teritorije.

175. Tokom postupka izvedeni su dokazi koji nesumnjivo potvrđuju da su predmet izvršenog napada bili žene, djeca i starci Enklave Srebrenica, koji su zbog napada morali napustiti svoje domove i koji su boravili u nepodnošljivim uslovima u Potočarima, da bi bili prisilno premješteni, dok su muškarci maltretirani granatiranjem kolone kojom su se kretali, pravljenjem zasjeda i pogubljenjima.

176. Odbrana je tvrdila da su tokom napada na Srebrenicu granatirani vojni, a ne civilni ciljevi, osporavajući samim tim i tezu optužnice da je takav napad za cilj imao masovna ubistva i preseljenja muslimanskog stanovništva iz enklave.

177. Međutim, izvedeni dokazi ukazuju na drugačije činjenično stanje.

178. Prije svega, ne može se prihvatiti da je napad bio rezultat ishitrenih ili novonastalih mogućnost na terenu, ukoliko se imaju na umu brojne pripreme koje su prethodile napadu a koje se ogledaju u brojnim naredbama i direktivama koje je izdao sam vojni vrh VRS-a.

⁶³ Dragan Todorović i vozač Željko Vuković su u bazi stigli u jutarnjim satima, a ostatak jedinice kasnije u toku dana

⁶⁴ Utvrđena činjenica pod r.br.10.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

179. Znanstno prije napada, preduzimane su i brojne aktivnosti koje su stvarale nepodnošljive uslove za boravak stanovništva u Srebrenici, putem uskraćivanja humanitarne pomoći, nedostatka vode, struje, medicinske njege, a sam svjedok Kingori⁶⁵ kaže „civilima je rečeno da se povuku iz sela, nije UNPROFOR usmrjeravao civile prema Potočarima, nego ih je usmrjeravala pucnjava bosanskih srba. Oni su radili na cijelju kćji su željeli postići, prvo su napali cijeve sa teškim naoružanjem, kako bi osigurali da pješadja može sigurno ući i uraditi ono što želi.“

180. Također, odbrana je tokom postupka nastojala potvrditi i da pripadnici Odreda nikada za cilj nisu imali napad na civilno stanovništvo, pa prema riječima svjedoka Petra Salapure akcija u Srebrenici nije spadala u „standardnu upotrebu ove elitne diverzantske jedinice“, što je potvrdio i vještak Slobodan Kosovac, rekavši „to je kao da ste uzeli teretni kamion da prevozite kutlju šibica.“

181. Međutim, komandant jedinice Mićo Milanović, je rekao da jedinica jeste u par navarata imala zadatke vezano za civile. Pripadnik Odreda, svjedok Brezo Srđan je potvrdio da civili nisu bili primarni cilj, ali jesu mogli biti „kolateralna šteta“ u izvršavanju neke akcije. Tako svjedok Brezo opisuje da je u akciju ulaska u Srebrenicu išlo oko 60 pripadnika jedinice, koji su nakon prolaska kroz rudnik Sase došli na lokaciju gdje su svi imali zadatak da ispale jedan/dva okvira municije ili zolju u pravcu grada.

182. Tom prilikom nesumnjivo su morali biti pogođeni i civilni ciljevi, koje vještak odbrane Kosovac Slobodan jasno deklarise kao „nedopuštene“.

183. Ovdje je još neophodno naglasiti, da za razliku od pojma oružanog sukoba, izraz „napad“ u okviru krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti prema prihvaćenoj praksi MKSJ nije ograničen na upotrebu oružane sile, nego obuhvata i svako zlostavljanje civilnog stanovništva“⁶⁶

184. Kako je ranije opisano, prilikom ulaska pripadnika 10. Diverzantskog odreda u grad nastradao je jedan čovjek, kojeg je zaklao pripadnik jedinice, te je pogubljena jedna žena (javljeno preko motorole).

185. Zlostavljanje se odvijalo i u u Potočarima, jer su tokom inkriminisanog perioda, pripadnici muslimanske nacionalnosti osim granatiranja, bili svakodnevno izloženi raznim oblicima verbalnog, psihičkog i fizičkog terora.

186. Pored toga, naređena je opšta mobilizacija i uvođenje visokog stepena borbene gotovosti, a sam napad se odvijao po određenom planu, počevši od granatiranja okolnih sela kako bi se bošnjačko stanovništvo okupilo na maloj teritoriji unutar grada Srebrenica, stvarajući time među njima dodatnu paniku i strah. Na temelju izvedenih dokaza, Vijeće je zaključilo i da su u napadu učestvovala vojne snage VRS, tako i jedinice MUP-a koje su bile angažovane na području Srebrenice od 10. jula.

⁶⁵ Svjedok Joseph Kingori svjedočio na ročištu od 01.11.2011. godine.

⁶⁶ Vasiljević, Pretresno vijeće, presuda od 29.nov 2002. godine para. 29,30.

187. Sve navedeno jasno ukazuje na postojanje jasnog plana i sistematizacije poslova među svim učesnicima napada, pa je neprihvatljivo bilo kakvo impliciranje da su posljedice ovakvog dobro organiziranog, širokog i sistematičnog napada, bile nepredvidive i neplanirane.

188. Tokom postupka izvedeni su dokazi koji nesumnjivo potvrđuju da su predmet izvršenog napada bili civili, žene, djeca i starci koji su boravili u svojim domovima odakle su pobjegli usljed granatiranja, nakon čega su boravili u nepodnošljivim uslovima u fabrikama i UN bazi u Potočarima, odakle su prisilno premješteni, dok su muškarci maltretirani granatiranjem kolone kojom su se kretali, pravljenjem zasjeda i pogubljenjima. Dakle, predmet napada bili su civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima i koji su podliježali zaštiti iz odredbe zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija.

189. Odbrana je tokom postupka osporavala i broj iseljenog stanovništva, te „prisilni“ karakter iseljavanja. Na ovu okolnost odbrana optuženog Vlastimira Golijana je u dokaze uložila transkript audio snimka razgovora Jean Rene Rueza i Miroslava Deronjića od 04.02.1998. godine, u kojem Deronjić tvrdi da da njegova dužnost bila obezbijediti sigurnost civilnog stanovništva, što je garantovala komanda VRS i UNPROFOR, te su pravci za odlazak stanovništva bili „*muslimansko-hrvatska teritorija, Jugoslavija ili neka treća zemlja.*“ Međutim, i sam u svom svjedočenju tvrdi „*Ja nisam očekivao neke pretežne žene, jer je bilo nemoguće u toj masi udovojati i judima.*“

(a) Srebrenica nije bila potpuno demilitarizovana

190. U pravcu dokazivanja teze, da zaštićena enklava Srebrenica nije poštovala Naredbu o demilitarizaciji Srebrenice, odbrana je tokom postupka izvela značajan broj materijalnih dokaza⁶⁷, među kojima su brojni izvještaji 28. Divizije Armije BiH o trebovanju materijalno tehničkih sredstava (MTS)⁶⁸ i izvršenim borbenim zadacima, naredbe o formiranju diverzantskih grupa i redovni borbeni izvještaji upućeni komandi 2. korpusa.⁶⁹

191. Navedeno je potvrdio i vještak Butler u unakrsnom ispitivanju⁷⁰ izjavivši da u julu 1995. godine Srebrenica nije bila potpuno demilitarizovana, što znači da je Divizija bila u stanju izvoditi borbene akcije i van zaštićene zone.⁷¹

⁶⁷ OII-26 do 32 dokazi odbrane drugooptuženog je na navedenu okolnost. Odbrana trećeoptuženog je izvela kao dokaz OIII-5 Obajveštenje Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga R BiH o rezultatima pregovora o demilitarizaciji Srebrenice upućene komandi 2. Korpusa i komandantu Naseru Oriću te OIII-4 Naredbu načelnika štaba štaba Vrhovne komande OS R BiH Sefera Halilovića str.pov.br. 02/398-2 od 16.03.1993. godine, upućenu komandi 2. Korpusa, kojom se opoziva ranija naredba o suzdržavanju od dejstava u cilju poštivanja rezolucije o demilitarizaciji, te se naređuje izvođenje što ofanzivnijih dejstava, sa zadatkom izbijanja na prostor Cerska, Konjević Polje, Kamenica i spajanje sa snagama iz Srebrenice.

⁶⁸ OIII-6 Izvještaj o doturu UBS i MTS u enklave Žepa i Srebrenica broj: 1-1/7-169 od 28.05.1996. godine.

⁶⁹ OII-9 Sedmični izvještaj komande o stanju morala u 28. Diviziji str.pov.br.04-84/95 od 02.06.1995. godine i OII-10 Borbeni izvještaj komande 28. Divizije str.pov.br. 01-148/95 od 28.06.1995. godine.

⁷⁰ Tokom ispitivanja vještak je izjavio da mu je poznato da su pripadnici holandskog bataljona pod pojmom „bandera- trougao“ podrazumijevali područje zaštićene zone na kojem su sumnjali da 28. Divizija gomila

192. Međutim, svjedok Kingori je u kontesktu navedenog izjavio da u okviru zaštićene zone jeste postojao tzv. „bandera trougao“ u koji pripadnici UN-a nisu imali pravo pristupa, ali slična je situacija bila i sa teritorijem pod kontrolom VRS, jer su i oni imali neke lokacije na kojima nisu dozvoljavali pristup vojnicima UN-a. U suštini se složio sa zaključkom Butlera da Srebrenica u to vrijeme nije bila potpuno demilitarizovana, dodajući da su muslimani Četi „Bravo“ predali teško naoružanje, pa im je ostalo samo lako, koje je bilo neuporedivo u odnosu na teško naoružanje i tenkove VRS, samim tim smatra da pripadnici 28. Divizije i nisu mogli pružiti istinski otpor. U tom pravcu navodi „*brcj pripadnika Divizije je bio mali, odnosno neuporediv sa včjskom bosanskih srba. Bilo je malo ljudi, nisu imali teškog naoružanja. Čak i da je bio veći brcj ljudi, bez teškog naoružanja, ne možete ih nazvati batajonom.*“

193. Isti svjedok dalje opisuje „*Štab divizije ABiH je bio u malcj konferencjskcj sali bez mapa ili uređaja za komunikaciju, soba sa nekoliko stolova - sa najviše desetak ljudi i nije ličila na štab divizije*“.⁷²

194. Vijeće je imalo u vidu dokument koji je odbrana prezentirala kao dokaz, o količini MTS-a (materijalno tehničkih sredstava) koja su dovožena u Srebrenicu, te komentar generala Armije BiH Rasima Delića, da takvu količinu sredstava nisu imali ni Goražde ni Sarajevo, ali je Vijeće imalo u vidu i slučajeve oduzimanja naoružanja od strane pripadnika UN-a unutar zaštićene zone, a sa druge strane, sveobuhvatnost akcije koju je pokrenula VRS prema enklavama Žepa i Srebrenica, mobilšući značajne vojne i policijske resurse, te količinski i tehnički naprednija materijalno tehničkih sredstava, u odnosu na ona kojima je raspolagala 28. Divizija.

195. Upoređujući ove dvije suprotstavljene strane, veoma je lako uočiti da je Srebrenica je spadala u djelokrug Drinskog korpusa, koji je rasporedio ogroman broj ljudstva oko enklave, raspolažući istovremeno tenkovima, oklopnim vozilima, artiljerijom i minobacačima. Istovremeno, jedinica Armije BiH koja je ostala u enklavi - 28. Divizija, nije bila dobro organizovana i opremljena. Nedostajala je čvrsta komandna struktura i sistem komunikacije. Neki vojnici ABiH su imali lovačke puške ili nisu uopće bili naoružani, a samo njih nekoliko je imalo odgovarajuće uniforme.

196. Odbrana je dakle tvrdila da je napad bio isključivo vojnog karaktera i usmjeren na snage 28.divizije. Međutim, procijenjeni broj pripadnika A RBiH u enklavi i koloni nije bio toliki da bi uticao na civilni karakter stanovništva, budući da su ogromnu većinu stanovništva enklave, a kasnije i kolone činili civili. Vijeće podsjeća na stav da „prisustvo unutar stanovništva članova pokreta otpora ili boraca koji su položili oružje ne utiče na civilni status tog stanovništva“.⁷³

municiju, naoružanje i drugu vojnu opremu. Holanđani su u januaru ili februaru 1995. godine spriječeni da izvrše pregled tog područja.

⁷¹ OI-3 do OI-21 Na navedenu okolnost odbrana je izvela veliki broj dokaza.

⁷² T-77, Transkript svjedočenja Franken Roberta u prdemtu *Krstić*

⁷³ *Blaškić*, (presuda žalbenog vijeća) paragraf 112-113;

197. Uvažavajući činjenicu da zaštićena zona nije bila potpuno demilitarizovana, Vijeće ipak nije moglo prihvatiti argumentaciju odbrane da su masovni zločini počinjeni u Srebrenici zapravo neplanirana „odmazda“ VRS i policijskih snaga, za upade Armije BiH na teritoriju Republike Srpske, kojom prilikom su počinjeni pojedinačni zločini, o kojima je između ostalih svjedočio i svjedok odbrane Zoran Jovanović⁷⁴, kao što je neprihvatljivo zločin jedne strane pravdati onim koje je počinila druga strana u sukobu.

198. Navedeni stav Vijeće je zauzelo u odnosu na sve dokaze odbrane izvedene na ovu okolnost.⁷⁵

199. Vijeće se po tom pitanju rukovalo i stavom iznesenim u presudi MKSJ u kojoj se navodi da *...prilikom utvrđivanja da li je došlo do napada na neko konkretno civilno stanovništvo, irelevantno je da je druga strana također počinila zvjerstva protiv civilnog stanovništva neprijatelja. To što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane, ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo one prve, a niti ne isključuje zaključak da su snage te druge strane zapravo svoj napad usmjerile upravo na civilno stanovništvo kao takvo. Svaki napad na civilno stanovništvo neprijatelja je protivpravan...*⁷⁶

200. Shodno navedenom stavu, a uvažavajući sve žrtve minulih sukoba u Bosni i Hercegovini, Vijeće ipak nije prihvatilo izvođenje dokaza na okolnost zločina koje su počinili pripadnici 28. Divizije nad stanovništvom srpske nacionalnosti, jer navedeno nije bilo predmetom optužnice u konkretnom krivičnom postupku, niti je u konačnici bilo relevantno za ispitivanje krivične odgovornosti optuženih.

D. ZNANJE OPTUŽENIH O POSTOJANJU NAPADA

201. Naredni uslov za postojanje krivičnog djela zločin protiv čovječnosti podrazumijeva da:

- počinjena djela po svojoj prirodi ili posljedicama objektivno predstavljaju dio napada,
- optuženi zna da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo djelo dio tog napada.

⁷⁴ Svjedok Zoran Jovanović je svjedočio na pretresu od 24.02.2012. godine. On je autor knjige „Srebrenica, kako se zaista zbilo“ koja je uložena u dokaze u ovom predmetu kao OII-15. Zapisnik o saslušanju ovog svedoka od strane advokata Slobodana Perića uloženi je kao dokaz odbrane OII-14.

⁷⁵ OI-20 Odbrana prvooptuženog je na ovu okolnost u dokaze uložila Obavještenje komande Drinskog korpusa upućeno sektoru za obavještajne poslove GŠ VRS str.pov.br. 17/896 od 12.07.1995. godine, OII-25 Odbrana drugooptuženog je na ovu okolnost u dokaze uložila spisak gubitaka VRS za period od 19.05.1992. godine do 25.02.1995. godine. Odbrana trećooptuženog je na ovu okolnost uložila Informaciju o borbenim rezultatima jedinica i komandi 28. Divizije str.pov.br. 04/1-105-603 od 08.07.1995. godine kao OIII-18. Informacija i naređenje Komande 2. korpusa str.pov.br. 02/1-604/123 od 02.07.1995. godine kao OIII-10, Izveštaj o popuni RJ 28. Divizije broj pov.str. 03-183-231 od 01.07.1995. godine kao OIII-9, Čestitka za uspješno izvedenu diverzantsku akciju Komande 2. Korpusa str.pov.br. 02/1 -670/4 od 28.06.1995. godine kao OIII-8 i Pripreme za izvođenje ofanzivnih dejstava Generalštab Armije BiH broj: 1/825-84 od 17.06.1995. godine kao OIII-7.

⁷⁶ Kunarac, Kovač i Vuković, Žalbeno vijeće, presuda od 12. juna.2002. godine, para. 87-88

202. Dakle, u pogledu znanja optuženih o postojanu napada, te da njihova djela čine dio napada, Vijeće ističe da su optuženi kao pripadnici 10. Diverzantskog odreda i sami u dva navrata učestvovali u napadu na Srebrenicu. Prvi put krajem juna, kao priprema za konačno zauzimanje zaštićene zone, kada su pod vođstvom komadanta odreda Pelemiša, nasumično prema gradu ispaljivali zolje i pucali iz automatskog naoružanja, kako bi se prema riječima svjedoka Z-1 „zastrašilo stanovništvo i napravila pometnja“.

203. Drugi put, 11.07.1995. godine kada su sa komandantom odreda Pelemišem i generalom Ratkom Mladićem, te drugim visokim oficirima VRS, a nakon višednevnog granatiranja i kada je većina stanovništva napustila grad bježeći prema bazi UN-a u Potočarima, među prvima ušli u grad Srebrenica, nakon čega su pretresali kuće i upućivali stanovništvo u Potočare, kojom prilikom je jedan od pripadnika Odreda po naredbi komandanta Pelemiša zaklao jednog muškarca bošnjaka.

204. Kada je pitanju *nexus* (veza) između radnji optuženih i izvršenog napada, Vijeće konstatuje da su u sklopu izvršenog napada na zaštićenu enklavu Srebrenica, pripadnici Diverzantskog odreda, na ekonomiji Branjevo, po prijekom postupku strijeljali grupu od oko osam stotina zarobljenih muškaraca civila Bošnjaka iz Srebrenice, koji su prethodno dovezeni autobusima na mjesto strijeljanja, neki od njih sa vezanim rukama i sa povezima na očima. Ti muškarci su postrojeni i lišavani života iz vatrenog oružja i to automatskih pušaka, puškomitraljeza i pištolja, te je jedini logičan zaključak da se radi o djelima koja po svojoj prirodi i posljedicama objektivno predstavljaju dio izvršenog napada.

205. Obzirom na veliki broj oružanih snaga koje su učestvovale u napadu na Srebrenicu, te kako bi se bolje shvatio položaj optuženih u vrijeme napada, Vijeće će u daljem dijelu presude dati kratki osvrt na strukturu oružanih snaga Republike Srpske, te na formiranje i djelovanje 10. Diverzantskog odreda.

1. Organizacija VRS

206. Prema nalazu i mišljenju vještaka Richarda Butlera, organizacija, struktura i metodologija rada VRS-a bila je u u to vrijeme istovjetna sa propisima koji su ranije važili u bivšoj JNA, pa je tako rukovođenje i komandovanje vojskom RS je bilo zasnovano na principu jedinstva komande.⁷⁷

(a) Struktura Glavnog štaba

207. Kako je utvrđeno u pravosnažnim presudama ovog Suda, glavni štab je bio vrhovni vojno-komandni organ VRS-a, čiji komandant je 1995. godine bio

⁷⁷ S-4 (23)(Izveštaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pbr. za period 01.01. do 31.12.1994. godine).

generalpukovnik Ratko Mladić. Komanda Glavnog štaba nalazila se u Han Pijesku, dok je istureno komandno mjesto bilo u Bijeljini. Glavni štab se sastojao od dva roda i šest odjeljenja. Glavnom štabu su bile neposredno podređene dvije samostalne jedinice: 65. Zaštitni puk i 10. diverzantski odred.⁷⁸ Dijelovi 10. diverzantskog odreda prepotčinjeni su početkom jula 1995. Drinskom korpusu.

208. U julu 1995. godine ključne ličnosti u Glavnom štabu pored generalpukovnika Ratka Mladića bili su generalpukovnik Manojlo Milanović, načelnik štaba, a ujedno i zamjenik generala Ratka Mladića; generalpukovnik Milan Gvero, pomoćnik komandanta za moral, vjerske i pravne poslove; generalmajor Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove; generalmajor Radivoje Miletić, zamjenik načelnika glavnog štaba i načelnik za operativne poslove; pukovnik Ljubiša Beara, načelnik uprave bezbjednosti Glavnog štaba; pukovnik Radoslav Janković, oficir u obavještajnoj upravi Glavnog štaba; pukovnik Milošan Stanković, oficir u Obavještajnoj upravi Glavnog štaba; potpukovnik Dragomir Keserović, oficir u Upravi bezbjednosti glavnog štaba; pukovnik Bogdan Sladojević, oficir operativnog odjela Glavnog štaba; pukovnik Neđo Trkulja, operativni odjel Glavnog štaba, načelnik oklopnih jedinica.⁷⁹

(b) Nivo Korpusa i brigada

209. VRS je u svom sastavu imala šest korpusa koji su bili raspoređeni na različitim geografskim područjima. To su bili 1. i 2. Krajiški korpus, Istočnobosanski korpus, Hercegovački korpus, Sarajevsko-romanijski korpus i Drinski korpus. Svi korpusi su bili direktno pod komandom Glavnog štaba VRS.⁸⁰ Osnovne borbene komponente korpusa su bile brigade i služile su za vođenje borbenih operacija u svim borbenim uslovima. Kao takve one su potpadale pod direktnu komandu korpusa.⁸¹

2. 10. Diverzantski odred i njegov položaj u strukturi oružanih snaga Republike Srpske

210. Optuženi tokom postupka nisu osporavali pripadnost 10. Diverzantskom odred, koji je neposredno bio nadređen Glavnom štabu VRS, sa kojim su pripadnici Odreda zaključivali *ugovore o prjemu lica u vojku Republike Srpske na određeno vrijeme*. Ugovore su potpisali svi optuženi, kao pripadnici Odreda, njihov neposredni komandant Milorad Pelemiš, a ispred GŠ VRS general- pukovnik Ratko Mladić.⁸²

⁷⁸ Utvrđena činjenica pod r.br.8.iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

⁷⁹ T-81 (Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija „Krivaja 95“ od 1. novembra 2002. godine, autora Richarda Butlera) („Butlerov izvještaj“) paragraf 2.20.

⁸⁰ T-82 (Izvještaj Richarda Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS od 9. juna 2006. godine), („Butlerov Izvještaj o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS“) paragraf 1.0

⁸¹ T-82 (Butlerov Izvještaj o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS), paragraf 1.0

⁸² Jedan takav ugovor potpisao je i optuženi Vlastimir Golijan i isti je uvršten kao dokaz OIII-3.

211. Struktura, vrijeme formiranja, obim djelovanja i komandni kadar Odreda najbolje su vidljivi iz dokumenta⁸³ koji je u dokaze uložila odbrana optuženog Franc Kosa. Iz istog je vidljivo da je ideja o formiranju ove vrste Odreda došla polovinom 1994. godine, za zadatkom izvršenja diverzantskih aktivnosti u dubini neprijateljske teritorije. Prvom sastanku pri pokušaju formiranja Odreda prisustvovali su oficiri GŠ VRS i to: general Tolimir Zdravko, pukovnik Salapura Petar, pukovnik Beara Ljubomir, major Mamlić Slobodan i poručnik Pelemiš Milorad. Sastanak je održan oko 10.08.1994. godine i tada se tačno preciziralo šta su osnovni zadaci jedinice, podčinjenost, logističko naslanjanje, finansiranje jedinice i Pravila.

212. Za komandanta odreda postavljen je Pelemiš Milorad.

213. Odbrana je na okolnost komandovanja, borbenog okruženja i odgovornosti pripadnika 10. Diverzantskog odreda angažovala vještaka vojne struke, Slobodana Kosovca. Ocjenu prihvatljivosti njegovog vještačenja Vijeće je već dalo u dijelu presude u kojem se iznosi generalna ocjena dokaza.

214. U svom iskazu pred MKSJ⁸⁴ osuđeni Dražen Erdemović, nekadašnji pripadnik 10. Diverzantskog odreda se sjeća da je nekada u aprilu 1994. godine došao u vojsku Republike Srpske, u Specijalnu jedinicu koja je tada brojala 8 -10 ljudi. Koliko se sjeća, nekada u oktobru iste te godine su preimenovani u 10. Diverzantski odred, a broj ljudi se sa 10 povećao na 50- 60 pripadnika. Jedinica je brojala dva voda, jedan je bio smješten u Bijeljini a drugi u Vlasenici u svakom od njih je bilo oko 30 pripadnika. Bijeljinskim vodom je komandovao optuženi Franc Kos a potporučnik Jokić Luka zv. „Lule“ Vlaseničkim. Komandir Odreda je bio Milorad Pelemiš, njegov zamjenik poručnik Kremenović. Oni su po komandnoj liniji naređenja primali od Petra Salapure, načelnika obavještajne uprave GŠ VRS i majora Dragomira Pećanca.

215. Optuženi Franc Kos je u svom svjedočenju pojasnio da je bio pripadnik HVO-a i Armije BiH. Više puta je bio lišavan slobode za vrijeme boravka u vojsci, najčešće zbog neposluha, pa je tako iz vojnog zatvora na liniji Majevica u mjestu Kovačica pobjegao 23.12.1993. godine. Nakon ispitivanja od strane VRS-a odveden je u logor Batković. Registrovan je od strane MKCK i dobio je legitimaciju.⁸⁵ Tu su bili Žigić Zijad (kasnije dobio lažni identitet na ime Mičić Živko) i još neki i koji su prebjegli iz armije BiH, i pregovarali su sa Zoranom Manojlovićem o uslovima izlaska iz logora. U to vrijeme nije poznavao svjedoka Z-1, njega je upoznao kasnije u Bijeljini.

216. Sa optuženim je te prilike u logoru Batković bio i Zijad Žigić alias Mičić Živko⁸⁶, koji je u svom svjedočenju potvrdio izlazak iz logora i razgovore koje su imali sa Zoranom Manojlovićem, koji je po njegovom mišljenju bio kao neki obavještajac u

⁸³ OI- 38 Dokument o 10. Diverzantskom odredu Vojske Republike Srpske

⁸⁴ T-70 Iskaz svjedoka Dražena Erdemovića dat u predmetu MKSJ broj: IT-05-88-T protiv Vujadina Popovića i dr.

⁸⁵ Materijalni dokaz odbrane OI-30.

korpusu. Pojasno da je za vrijeme boravka u Armiji BiH radio zajedno sa optuženim Kosom na prebacivanju ljudi iz Tuzle na teritorij pod kontrolom VRS, pa su tako prilikom jedne akcije i zarobljeni od strane pripadnika VRS i odvedeni u logor.

217. Prema daljem kazivanju svjedoka odmah po formiranju jedinice Odred je bio porilično neorganizovan, pa tako sve do 01.10.1994. godine nisu ni bili evidentirani kao jedinica, a radili su pod kontrolom Zorana Manojlovića.

“Prvo smo boravili u termoelektrani, 7 hrvata, Slovenac i ja, dok nismo odradili po jednu akciju. Bili smo na učenju oko eksploziva iako smo to znali i prije dolaska kapetana Miće (Mićo Milovanović) Bili smo na Ozrenu i onda se vraćamo i smještaju nas u dom vojske u Bijeljini.”

218. Svjedok Mićo Milanović pojašnjava da je još 1992. godine postojao neki pokušaj formiranja jedinice “diverzantskog tipa”, ali se sa tim uspjelo znatno kasnije. Po svjedoka je negdje 1994. godine došao Zoran Manojlović, otišli su u obavještajno sjedište koje je bilo u Bijeljini i njemu je samo usput saopšteno da je dovedena jedna grupa ljudi od koje bi se mogla napraviti jedinica. Sjeća se da je po dolasku u Centar zatekao Franc Kosa, Žigića, Pranjić Stjepu, Pranjić Ranka, Josić Nikolu, Marka Mrkonjića, Pavlović Zorana, a Z-1 je došao nekada kasnije, u aprilu ili maju 1995. godine.

219. Dalje pojašnjava:

“Grupa nije bila zvanična, niti smo bili jedinica, nismo pripadali nikome, niti jednoj strukturi. Bili smo kao neko jezgro. Koliko je meni poznato nisu imali ni neku redovnu platu, znam da je ja nisam imao. Podcentar⁸⁶ je bio u nekom planinskom selu kod Doboja, bio sam tamo u akciji na Ozrenu.”

220. Nakon Miće Milanovića u jedinicu dolazi svjedok Zoran Manojlović. On pojašnjava da je od pukovnika Salapure dobio naredbu da sa “prebjezima” obavi informativni razgovor, pa su ih nakon lišenja slobode dovezli u logor Batković. U tom razgovoru saznao je da je Kos radio za obavještajne službe Slovenije i R Hrvatske. Bio je pripadnik Armije BiH a postojale su i neke informacije da je jedno vrijeme bio pripadnik i HVO-a.

221. U to vrijeme, obzirom na prirodu akcija koje su izvršavali, pripadnici Odreda su dužili crne uniforme, uniformu Vojske Republike Srpske, Američke vojske, i uniforme kakve su nosili pripadnici Armije BiH i HVO-a. Navedeno su u svojim iskazima potvrdili i optuženi Franc Kos i Stanko Kojić. Svjedok Erdemović je dalje pojasnio da je crna uniforma zapravo bila kombinezon, a da su inače imali oznake 10. Div. odreda koje su se mogle skidati. Kada bi išli u diverzantske akcije skidali su te oznake i ostavljali bi sve što su imali sa sobom: vojne knjižice i ostala identifikaciona dokumenta. Najčešće su

⁸⁶ Svjedok Žigić Zijad je svjedočio na glavnom pretresu od 14.10.2011. godine. Zapisnik o izjavi koju je dao advokatu Dušanu Tomiću je uvrštena kao dokaz OI-1.

⁸⁷ Svjedok Zoran Manojlović pojašnjava da je u obavještajnom podcentru glavni bio Čedo Knežević.

nosili crne uniforme, što je za sebe i Pelemiša potvrdio i optuženi Franc Kos, dok je optuženi Stanko Kojić najčešće nosio tzv. *uniformu NATO-a* odnosno uniformu američke vojske, što je on također potvrdio u svom svjedočenju, te svjedok Dražen Erdemović u svom transkriptu svjedočenja⁸⁸.

222. Svjedok Erdemović je opisao i da su pripadnici Vlaseničkog voda uglavnom bili Pelemiševi prijatelji, koji nisu bili tako dobro obučeni kao pripadnici Bijeljinskog voda, pa su uglavnom pripadnike Bijeljinskog voda slali u „*opasne akcije iza leđa neprijatelja*“.

223. Još jedna razlika ova dva voda ogledala se u nacionalnoj strukturi pripadnika, tako su Vlasenički vod uglavnom sačinjavali srbi dok je u bijeljinskom bilo srba, hrvata, muslimana i slovenaca.

224. Iako je odbrana tokom postupka nastojala pripadnike Odreda prikazati kao nedovoljno obrazovan i stručan kadar, kao dokaz odbrane uložena je dokaz⁸⁹ koji govori o organizaciji i djelovanju 10. Diverzantskog odreda i u kojem jasno stoji da su se svi pripadnici Odreda pokazali „*kao profesionalci i do kraja odradili svaku zadaću odlično*.“ Dakle, sve teze odbrane u tom pravcu nemaju uporište u provedenim dokazima.

E. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE U OSNOVI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI

225. Nakon što je konstatovana ispunjenost opštih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti, iz člana 172. KZBiH, Vijeće će u daljem izlaganju obrazložiti ispunjenost i elemenata pojedinačnih inkriminacija u osnovi zločina, iz tačke h) i a) istog člana KZ BiH.

226. Optuženi su oglašeni krivim za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav (1) tačka h) KZ BiH, u vezi sa tačkom a), sve u vezi sa članom 29. KZ BiH.

1. Kvalifikacija progona iz tačke h) stav 1. član 172. KZ BiH

227. Navedena kvalifikacija glasi:

(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

...

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim

⁸⁸ T- 70 Transkript svjedočenja svjedoka Dražena Erdemovića u predmetu Popović od 04.07 i 05.07.2007. godine

⁸⁹ Materijalni dokaz odbrane OI-38.

u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

228. Odredba člana 172. stav (2) KZ BiH u tački g) sadrži značenje pojma progon:

229. Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

230. Kod ovog djela počinitelj na grub način i suprotno međunarodnom pravu jednoj ili više osoba oduzima temeljna ili ljudska prava pri čemu je odabir takvih osoba ili osobe izvršen na osnovu identiteta skupine ili kolektiviteta ili je baš ciljano na tu skupinu ili kolektivitet. Takav odabir se temelji na naznačenim razlikama među skupinama ili drugim razlozima koji su općeprihvaćeni kao nedozvoljeni po međunarodnom pravu.

231. Slijedom navedenog u smislu odredbe člana 172. stav (1) tačka h) KZ BiH, elementi krivičnog djela progona kao zločina protiv čovječnosti su:

- 1) namjerno i teško uskraćivanje osnovnih prava;
- 2) suprotno međunarodnom pravu;
- 3) zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici;
- 4) protiv bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu; i
- 5) u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana zakona, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine.

232. Pravilno tumačenje odredbe člana 172. stav (1) tačka h) KZ BiH jeste da se djelo progona može učiniti sa svim radnjama koje, u cjelini, predstavljaju namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici.

233. Sudska praksa MKSJ o radnji u izvršenja (*actus reus*) progona zauzela je slijedeće zaključke:

- a) Međunarodno običajno pravo ne podržava usku definiciju progona.
- b) U svojoj interpretaciji progona sudovi uključuju djela kao što su ubistvo, istrebljenje, mučenje i druga teška djela protiv fizičkog integriteta kao što su ona sada navedena u članu 5. Statuta MKSJ.
- c) Progon može obuhvatati i razna druga djela diskriminacije koja uključuje atake na politička, društvena i ekonomska prava.

d) Progon se obično koristi kako bi se opisalo niz djela, a ne jedno zasebno djelo. Djela progona obično tvore dio politike ili barem prakse koja slijedi određeni obrazac i moraju se posmatrati u svom kontekstu. U stvarnosti se djela progona često vrše u skladu sa politikom diskriminacije ili rasprostranjenom diskriminirajućom praksom.

e) Kao korolar stavki, diskriminirajuća djela za koja se tereti kao za progon ne smiju se posmatrati izolirano. Neka od pomenutih djela mogu sama po sebi ne biti tako teška da predstavljaju zločine protiv čovječnosti. Na primjer ograničenja koja se nameću određenoj grupi kako bi se ograničila njihova prava učestvovanja u određenim aspektima društvenog života (kao što su posjete javnim parkovima, pozorištima ili knjižnicama) predstavljaju diskriminaciju, koja je sama po sebi za pokudu; no, ona sama po sebi možda ne predstavljaju progon. Ta djela se ne smiju posmatrati izolirano.⁹⁰

234. Progon je oblik diskriminacije na osnovu rase, religije ili političkog mišljenja sa namjerom i rezultatom kršenja temeljnih prava pojedinca.⁹¹ Nije nužno postojanje zasebnog djela nečovječne prirode da bi postojao progon, već i sama diskriminacija čini djelo nečovječnim. Zločin progona obuhvata najrazličitija djela uključujući između ostalog djela fizičke, ekonomske ili pravne prirode kojima se krše osnovna ili temeljna prava pojedinca. Diskriminacija predstavlja jedan od navedenih elemenata koji je neophodan za dokazivanje počinjenja krivičnog djela progona.

235. Imajući u vidu navedeno, Apelaciono vijeće ovog Suda je u predmetu *Bundalo i dr.* zauzelo stanovište da krivično djelo Zločini protiv čovječnosti učinjeno progonom predstavlja samostalno, alternativno postavljeno djelo, koje može biti učinjeno na jedan od načina pobrojanim u tačkama 172. stav (1) a) do k) KZ BiH, ali i radnjama koje su sadržane u drugim odredbama KZ BiH, a koje radnje zajedno predstavljaju grubo i flagrantno uskraćivanje na diskriminatornoj osnovi nekog temeljnog prava koje je utvrđeno međunarodnim ili konvencionim pravom, a koje doseže isti stepen težine kao i druga djela zabranjena članom 172. KZ BiH.

236. U konkretnom slučaju, optuženi su vršili progon na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, lišavanjem života zarobljenih muškaraca bošnjaka.

237. U dijelu presude koji bude govorio o pogubljenjima muškaraca na ekonomiji Branjevo, jasno će biti vidljivo da su optuženi u ubijanju muškaraca bošnjačke nacionalnosti postupali sa diskriminatorskom namjerom, jer su žrtve bile odabrane isključivo po osnovu nacionalne, vjerske i etničke pripadnosti.

238. Vijeće u svrhu označavanja u izreci i obrazloženju presude povremeno koristi termin «Bošnjaci», koji nije bio opšteprihvaćen u vrijeme izvršenja krivičnog djela, ali se radi o historijskom, etničkom i kulturološkom terminu, koji obuhvata između ostalog i jedinstvo vjere/religije, te ovo Vijeće prihvata da se osnov diskriminacije prema grupi Bošnjaka u ovom predmetu može definisati kao vjerski osnov. Etnička, odnosno

⁹⁰ Kupreškić, prvostepena presuda; paragraf 615.

⁹¹ Vidi Tadić, prvostepena presuda 697, 710

nacionalna i vjerska osnova usko su povezane i također sadržane u terminu *Bošnjak*. Pod navedenim se misli na muškarce i civile iz Srebrenice, koji su muslimanske nacionalnosti.

2. Kvalifikacija ubistva iz tačke a) stav 1. člana 172. KZ BiH

239. Obzirom da je u konkretnom slučaju progon izvršen ubistvima, Vijeće će dati i kratak osvrt elemenata ove inkriminacije iz tačke a) stav 1. Člana 172. KZ BiH.

240. Tačka a) citirane odredbe podrazumijeva slijedeće elemente:

- Da je osoba lišena života i
- Da je lišenje života izvršeno iz direktnog umišljaja, jer je opušteni bio svjestan svoje radnje izvršenja i htio njeno učinjenje.

241. Na gotovo identičan način ova pojedinačna inkriminacija propisana je i Statutom MKSJ, pa je Sud imao u vidu i njihovu definiciju ubistva, kao "protuzakonitog i namjernog lišavanja života ljudskog bića".⁹²

242. *Mens rea* ili stanje svijesti kod počinitelja podrazumijeva postojanje umišljaja da ubije, ili da nanese teške tjelesne povrede koje će vjerovatno rezultirati smrću, ali je bezobziran u pogledu toga da li će dodati do smrtnog ishoda ili ne.⁹³ Žalbeno vijeće zaključilo je da *mens rea* obuhvata i direktni i eventualni umišljaj.⁹⁴

243. U konkretnom slučaju, Vijeće je zaključilo da su optuženi u ubistvima na Branjevu postupali sa direktnim umišljajem, svjesni u potpunosti posljedica svojih radnji, pa su u tu svrhu i nastojali pronaći "najefikasniji" metod ubijanja, kako bi se osiguralo da strijeljanje ne preživi niti jedna osoba.

244. Obzirom da je optužnica teretila optužene i za nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne povrede pripadnicima skupine ljudi, Vijeće je prilikom prekvalifikacije djela razmotrilo i elemente nečovječnog postupanja iz tačke k) stav 1. član 172. KZ BiH, kao ekvivalent kvalifikaciji tačke b) stav 1. člana 171. KZ BiH.

245. U kontekstu međunarodne prakse, vijeće je imalo u vidu da je nečovječno postupanje namjerna radnja ili propust, to jest, radnja koja je, objektivno sudeći, namjerna a ne slučajna, koja uzrokuje tešku duševnu ili fizičku patnju ili predstavlja ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo ili povrede tjelesnog integriteta.

⁹² *Akayesu* prvostepena presuda 589; *Jelisić*, Prvostepena presuda 35; *Zoran Kupreškić i drugi*, Predmet br. IT-95-16-A, Presuda Žalbenog vijeća, 23.10.2001., 560-1

⁹³ *Zejnib Delalić i drugi* (predmet „Čelebići”), Predmet br. IT-96-21-T, Prvostepena presuda, 16.11. 1998, 439; *Akayesu*, Prvostepena presuda 589; *Dario Kordić i drugi*, Predmet br. IT-95-14/2-T, Prvostepena presuda, 26.02.2001., 236

⁹⁴ *Pavle Strugar* („Dubrovnik”), Predmet br. IT-01-42-A, Presuda Žalbenog vijeća, 17.7.2008., 270.

246. Imajući u vidu da je umišljaj optuženih bio usmjeren isključivo na lišenje života dovedenih zarobljenika, a ne na njihovo ranjavanje, povrijeđivanje, tešku fizičku ili duševnu patnju, te imajući u vidu da su teške tjelesne povrede nanesene pojedincima prilikom strijeljanja konzumirane smrtnim posljedicama, Vijeće se opredjelilo samo za pravnu kvalifikaciju djela progon ubistvima kao zločin protiv čovječnosti, nalazeći da nema mjesta i kvalifikaciji nečovječnog postupanja iz tačke k) stav 1. člana 172. KZ BiH.

3. Saizvršilaštvo iz člana 29. KZ BiH

247. Optuženi su u počinjenju navedenog krivičnog djela djelovali kao saizvršioc, saglasno odredbi člana 29. KZ BiH, koja propisuje "ako više osoba, učestvovanjem u učinjenju krivičnog djela ili preduzimajući šta drugo, čime se na odlučujući način doprinosi učinjenju krivičnog djela, zajednički učini krivično djelo, svaka od njih kaznit će se kaznom propisanom za to krivično djelo"

248. Prema odredbi člana 29. saizvršilaštvo postoji kada više lica zajednički izvrše krivično djelo učestvovanjem u izvršenju krivičnog djela ili preduzimajući nešto drugo, čime se na odlučujući način doprinosi izvršenju krivičnog djela. Preciznije, saizvršilaštvo je oblik izvršilaštva koji postoji kada više lica, koja ispunjavaju sve uslove koji se zahtijevaju za izvršioca, na osnovu zajedničke odluke, svjesno i voljno, učine određeno krivično djelo. Za razliku od saučesnika u užem smislu, saizvršoci ne učestvuju u djelu koje ostvaruje neko drugo lice (tuđem djelu), već svi zajednički ostvaruju (svoje) zajedničko djelo, pri čemu svaki od njih u tome daje svoj prilog koji je bitan i bez kojeg krivično djelo ne bi bilo ostvareno ili ne bi bilo ostvareno na zamišljeni način.

249. Ovaj vid odgovornosti ustanovljen je u odnosu na sve optužene, za ubistva muškaraca na ekonomiji Branjevo, a Vijeće će svoj zaključak u tom pravcu detaljnije elaborirati u dijelu presude koji govori o krivici optuženih.

III. UČEŠĆE OPTUŽENIH U STRIJELJANJU CIVILA NA VOJNOJ EKONOMIJI BRANJEVO 16. JULA 1995. GODINE

A. DRŽANJE ZAROBLJENIH MUŠKARACA U PRIVREMENIM OBJEKTIMA ZATOČENJA U BRATUNCU

250. Kao što je utvrđeno brojim pravosnažnim presudama MKSJ, uslijed izvršenog artiljerijskog napada na enkalvu Srebrenica, žene, djeca i stariji su pobjegli u Potočare, u potrazi za zaštitom UN-a. Međutim, tamo su prilikom ukrcavanja civila u autobuse, vršena odvajanja muškaraca od njihovih porodica, te njihovo zatočenje u tzv. "Bijeloj Kući", odakle su autobusima transportovani na privremene lokacije zatočenja u Bratuncu.

251. Istovremeno, kolona muškaraca i dječaka okuplja se u rejonu sela Jaglići i Šušnjari, te krećući se kroz šumu, pokušavaju izvršiti proboj na sigurnu teritoriju pod kontrolom Armije BiH. Navedena kolona je uporno granatirana, postavljane su joj

brojne zasjede, pa je tako na različitim lokacijama dolazilo do predaje muškaraca iz kolone, svi su oni vođeni na privremena mjesta zatočenja, kao i muškarci odvojeni u Potočarima.

252. Period zatočenja u Bratuncu opisuju i preživjeli svjedoci, Z-2 i Z-3 koji su imali slične sudbine, s tim što je svjedok Z-3 zbog straha da će ga ubiti srpski vojnici koji su zauzeli Srebrenicu krenuo sa kolonom prema Tuzli, dok je svjedok Z-2 sa porodicom otišao u Potočare.

253. Svjedok Z-3 je tokom dana 13. jula zarobljen na području Nove Kasabe i odveden na stadion u Novoj Kasabi, na kojem se nalazilo oko 1500-2000 muškaraca Bošnjaka, odakle su nakon obraćanja generala Mladića i sačinjavanja spiska zarobljenih, autobusima prebačeni do škole u Bratuncu.

254. Svjedok Z-2 se nalazio u Potočarima gdje je svjedočio o granatiranju Srebrenice, gledao kako su ljudi odvođeni i kako se ne vraćaju, slušao jauke, zapomaganja, a kada je pokušao da uđe u autobus sa svojom porodicom, nije mu bilo dozvoljeno, jer su odvajali muškarce od žena i djece. Tako je on odvojen i odveden u "Bijelu kuću", koja je već bila puna muškaraca. Sa tog mjesta je kao i ostali zatočeni muškarci, 13. jula autobusom prebačen u osnovnu školu "Vuk Karadžić" u Bratuncu.

255. Dakle, oba svjedoka su sa različitih lokacija dovezeni u Bratunac autobusima, s tim da je svjedok Z-2 uveden u školu, a Z-3 je ostao u autobusu ispred škole.

256. Za vrijeme boravka u školi, svjedok Z-2 je morao ostaviti sve svoje lične stvari, a vidio je i kako srpski vojnici izvode Bošnjake iz škole i kako se niko od njih nije vratio, vidio je kako ih tuku, čuo je pucnjavu, a hranu nisu dobili za cijelo vrijeme provedeno u školi.

257. Svjedok Z-3 je na drugi način prolazio kroz iste patnje. On je gledao kako izvode muškarce iz autobusa (iz njegovog je izvedeno njih 4-5) i kako ih ne vraćaju, strahujući da bi i on mogao biti jedan od njih, tokom noći je čuo pucnjavu, a ujutru, vozač je upalio grijanje u autobusu, i ljudi su zbog vrućine i bez vode, padali u nesvijest.

258. Da su se muškarci muslimani iz Srebrenice držani u objektima koji su služili kao privremena mjesta zatočenja, kao što je to osnovna škola "Vuk Karadžić" u Bratuncu, potvrdio je i svjedok Milovan Đokić, vozač u Vojnoj policiji Bratunačke brigade. On je po naređenju Nikolić Momira i Janković Mirka (komandir čete Vojne policije BB) otišao pred školu gdje je trebao *"obezbjediti navodno da se (muslimani) ne pobune"*⁹⁵.

⁹⁵ Milovan Đokić, iskaz na glavnom pretresu, 15.03.2011.

259. Ovaj svjedok tvrdi da su muškarci iz Srebrenice koje je te prilike vidio u školi i u autobusima bili u civilnoj odjeći. Autobusi su bili parkirani na dužini od 200-300 metara, a oko njih se nalazila vojska, te civilna i vojna policija. Vidio je i jedno mrtvo tijelo ispred škole.

B. TRANSPORT MUŠKARACA ZATOČENIH U BRATUNCU U ZONU ODGOVORNOSTI ZVORNIČKE

BRIGADE

260. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da su muškarci, držani u zatočeničkim objektima u Bratuncu, 14. jula autobusima prevezeni na područje Zvornika, između ostalog, dio njih je transportovan do Pilice (Dom kulture i osnovna škola „Nikola Tesla“). Vijeće će u daljem tekstu školu „Nikola Tesla“ nazivati škola „Kula“, po kolokvijalnom nazivu koji koriste mještani Pilice, saslušani kao svjedoci na ovu okolnost.

261. Dakle, 14. jula⁹⁶, autobusi, koji su se nalazili ispred škola u Bratuncu, njih 4-5, u jednom od kojih je bio svjedok Z-3, krenuli su u pravcu Zvornika. Tako je svjedok Z-3 imao priliku iz autobusa vidjeti tijela ispred hangara ZZ Kravica i tragove metaka na fasadi, a pucnjava je dopirala sa stražnje strane skladišta. Autobusi u koji su bili Z-2 i Z-3 su išli direktno do škole u Pilici.

262. U zoni odgovornosti zvorničke brigade su još od ranije vršene pripreme za prijem i držanje zarobljenih muslimana, pa je tako 15. aprila 1994. godine, Uprava bezbjednosti Drinskog korpusa je izdala naređenje da *“sve komande- od batajona naviše- trebaju odrediti mjesta iza linije fronta na kojima će se prikupljati zarobljeni pripadnici neprijateljske vojske”*⁹⁷.

263. U trenutku kada je Srebrenica pala, lokacije za mjesta zatočenja su već bile određene, a VRS je imao zadatak da blokira pravce kretanja srebreničkih muslimana i da ih spriječi da bježe u Tuzlu i Kladanj.⁹⁸ Dokazi ukazuju na savršenu koordinaciju zarobljavanja muškaraca Bošnjaka, njihovo privremeno zatvaranje na području Bratunca, razmještanje i pogubljenja u zvorničkoj općini, dok su istovremeno Vujadin Popović i Ljubiša Beara nadgledali mjesta zatočenja i pogubljenja, među kojima i pogubljenja na ekonomiji Branjevo i Domu kulture u Pilici.

264. Momir Nikolić je obavijestio Dragana Obrenovića (vršilac dužnosti komandanta zvorničke brigade) da je Ratko Mladić lično naredio da se zarobljenici likvidiraju u Zvorniku, a da će to izvršiti Beara i Popović⁹⁹.

265. Sve je planirano da bude urađeno na teritoriji zvorničke brigade, pa je tako i komandir vojne policije, Momir Jasikovac, obilazio sva mjesta zatočenja i pogubljenja u

⁹⁶ Utvrđena činjenica pod r.br.12. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

⁹⁷ T- 86

⁹⁸ T- 50, Izvještaj o komandnoj odgovornosti u GŠ VRS, Butler, stav 4.9. fusnota 95- Naređenje GŠ VRS, broj 03/4-1629, 13.7.1995.

⁹⁹ T-81

zvorničkoj općini. O tome je svjedočio njegov vozač, svjedok Milorad Birčaković, koji je sa Jasikovcem 15. jula išao u Lokanj¹⁰⁰ (do Lokanja se mora proći pored Branjeva), nakon toga, 16. jula išao u školu u Ročeviću i u Pilicu (od 09:00-10:00). Na oba mjesta su vidjeli zarobljenike.

C. DRŽANJE MUŠKARACA U ŠKOLI „NIKOLA TESLA“ (POZNATIJA KAO ŠKOLA „KULA“) U PILICI I

266. Vijeće je tokom postupka utvrdilo da su muškarci u školi „Kula“ u Pilici držani dvije noći.¹⁰¹

267. Svjedok Babić Rajko je u inkriminisano vrijeme bio raspoređen u V pješadijski bataljon Zvorničke brigade u mjestu Pilice. Imao je zaduženja kao politički komesar za moral i informisanje, a kasnije je raspoređen na mjesto administrativnog savjetnika. On 14. jula dolazi u komandu i u svesci dežura zatiče poruku da će grupa od 100- 200 Srebreničana prenoćiti u OŠ u Pilici, kako bi nastavili dalje za razmjenu prema Tuzli. Dalje pojašnjava da su takva obavještenja u njegov bataljon stizala iz Zvorničke brigade putem radio veze.

268. Nedugo potom, ovom svjedoku i još nekolicini vojnika je naređeni Slavko Perić naredio da odu do škole i oslobode salu na način da iz nje uklone sve sprave koje se tamo nalaze, kako bi se obezbijedilo dovoljno prostora za prijem tih lica. Nakon što su završili pripremanje sale, vojnici su počeli dovoditi zarobljenike koji su ulazili u salu sa rukama iznad glave. Svjedok je primjetio da su stražari prema njima bili veoma drski na način da su strogo izdavali naredbe, vjerovatno jer je bilo puno ljudi i trebalo je sve kontrolisati.

269. Svjedok Gavrić Bogoljub je također posmatrao ulazak zarobljenika i sjeća se da su vojnici bili u njihovoj neposrednoj blizini i da su ih požurivali, galameći i objašnjavajući kuda treba da idu i kako da se ponašaju. Osim toga, nije čuo da je zarobljenicima bilo ko prijetio, mada je u jednom trenutku čuo pucanj iz pravca gdje je bio parkiran autobus. Tu u blizini je bila jedna kosina i podzida u blizini škole, pa je svjedok sa pozicije na kojoj je stajao primjetio kad je jedan zarobljenik od umora posrnuo, nakon čega se čuo jedan ili dva hica i povik da ne bježi. Ne može sa sigurnošću izjaviti da li je i vojnik iz pratnje tada mogao primjetiti da zarobljenik nije ni imao namjeru da bježi, jer njemu se učinilo da se samo okliznuo.

270. Svjedoci Gavrić Bogoljub je te prilike primjerio da su dovedeni muškarci bili pretežno u civilu, mada je bilo i neke *“šarenje ocjeće i kao neke plave košu,je kao kondukterske”*. Godišta su uglavnom bila od 18 godine, pa nadalje, uključujući i starce od 60 godina.

271. Drugi izvedeni dokazi pokazat će da je navedeno nasilničko i samovoljno ponašanje vojnika zapravo bio sastavni dio jednog obrasca nedoličnog ponašanja

¹⁰⁰ T-44 Listovi ličnih zaduženja lica u rezervnom sastavu.

¹⁰¹ Utvrđena činjenica pod r.br.13. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

prema zarobljenim licima koja će u školi boraviti samo do odvođenja na pogubljenje, pa će tako iz daljeg izlaganja biti vidljivo da su zarobljenici za vrijeme boravka u školi verbalno i fizički maltretirani, da im nije davana hrana, niti su imali minimum higijenskih uslova u prostorijama u kojima su boravili.

272. Svjedok Tejić Mile¹⁰² jeste primjetio da su ljudima u školi donosili hranu i vodu, ali svjedok Manojlović Mičo, koji je na spratu bio raspoređen zajedno sa svjedokom Tejićem tvrdi da su zarobljenicima zapravo vojnici davali svoju hranu, a to su bili neki sporadični slučajevi. Načelno, oba ova svjedoka se slažu da ta hrana nije bila dovoljna za toliki broj zarobljenika, te da su uslovi u kojima su držani potpuno nehumani.

273. Sam svjedok Rajko Babić dalje potvrđuje da iako sala prvobitno jeste bila očišćena i bila je velika, tokom dana ipak dolazi do „zagušenja“, jer je mjesec juli i vani je jako toplo. Tih dana je bilo veoma toplo, temperatura je dosegala čak 32 stepena Celzijusa, pa su muškarci na kraju bili skinuti do struka. I pored toga, vrućina je postajala nesnošljiva pa se *„iz prostor je širio neugodan smrad na način da su vojnici koji su stražarili morali da se smjeruju svako 5 minuta.“* Na kraju kada je postalo pretoplo, nekoliko njih je prebačeno iz sale u učionice na spratu.

274. Dakle, prema izvedenim dokazima oko 11 ili 11.30 sati 14. jula, počinju dolaziti autobusi, iz kojih izlaze muškarci i kroz službeni ulaz ulaze u školu, držeći ruke na potiljku.

275. Brojni drugi svjedoci su potvrdili da su na aktivnostima obezbjeđenja zarobljenika u školi „Kula“ u Pilici bili angažovani pripadnici i bataljona zborničke brigade.

276. Vijeće nalazi mogućim da se među običnim vojnicima jeste komentarisalo da muškarci idu u razmjenu, jer im sveobuhvatni plan ubijanja muškaraca nije u to vrijeme bio poznat, kao što nije bio poznat ni pripadnicima 10. Diverzantskog odreda,

277. U svakom sučaju, priča o razmjeni, koja je cirkulisala među prisutnima, svakako bi išla u prilog glavnim izvršiocima genocida, jer se širenjem takve dezinformacije spriječavao nastanak panike među zatvorenim muškarcima u školi.

278. Vijeće je tokom postupka nesporno utvrdilo i da su za vrijeme boravka u školi nekolicina muškaraca ubijeni od strane nepoznatih vojnika.

279. Svjedok Jovanović Dragan¹⁰³ je tako tokom noći vidio dva ili tri leša izdaljine, a primjetio je i da su neki vojnici prilikom izlaska muškaraca iz autobusa pucali u zrak. Dok je boravio ispred škole čuo je da je jedan zarobljenik skočio kroz prozor, jer je pokušavao pobjeći.

¹⁰² Svjedok Tejić Mile je saslušan na pretresu od 18.03.2011. godine.

¹⁰³ Svjedok Jovanović Dragan saslušan na pretresu od 15.03.2011. godine.

280. Svjedok Babić Rajko također tvrdi da je u dvorištu škole bilo 3-4 leša pokrivenih dekama. Pretpostavio je da je jedno tijelo od vojnika koji je ubijen prvog dana, vojnici su među sobom pričali da je drugi pokušao pobjeći, a treći je prorezao zglobni autobus harmoniku i njega su ubili.

281. Da su leševi jedno vrijeme bili u dvorištu škole, potvrdio je i svjedok Bogdanović Jevto¹⁰⁴ koji je bio u radnom vodu, i koji je po dolasku pred školu u Pilici primjetio da se pored česme nalazi čak 9 leševa, koje je kasnije po naredbi "nekog vojnika sa crnom kapom" odvezao izvjesni komšija Jovo.

282. Dovodeći u međusobnu vezu sva svjedočenja, očigledno je da su zarobljenici u školi Kula proveli kratak, ali strašan period zatočenja, u kojem je atmosfera terora održavana maltretiranjem, udaranjem, vrijeđanjem, držanjem u nehygieničkim uslovima, te sporadičnim ubistvima zarobljenika.

283. Analizirajući iskaze svjedoka, očigledno je do pojedinačnih slučajeva ubistava došlo prije 16. jula, nakon čega su tijela stradalih uklonjena iz dvorišta škole, dakle nema dokaza da su optuženi za kratko vrijeme boravka pred školom vidjeli tijela ubijenih zarobljenika.

D. TRANSPORT MUŠKARACA AUTOBUSOM NA MJESTO POGUBLJENJA NA EKONOMIJI BRANJEVO

284. Na temelju provedenih dokaza Vijeće je zaključilo da su muškarci iz škole Kula tokom 16. jula odveženi na ekonomiju Branjevo.

285. Svjedok Babić Rajko opisuje kako je ujutru 16. jula je pred školom vidio parkirane autobuse, ukrcavali su ljude u autobuse, tako što su im prethodno naredili da jedni drugima povezuju ruke na leđima, jer su prema riječima svjedoka „*previše smrdili pa niko od vojnika nije htio da im prilazi.*“ Navedeno je potvrdio i svjedok Gajić Zoran, koji je učestvovao u ukrcavanju posljednje grupe muškaraca u autobuse. Pred školom je te prilike bio i jedan „visoki oficir VRS-a“ i tada je rekao da svi koji se nalaze u školi ima da idu. Prilikom svjedočenja pred Tribunalom svjedok Babić Rajko je saznao da je to bio pukovnik Popović.

286. Po povratku u bataljon svjedok Babić Rajko je saznao i da su autobusi odvezeni na ekonomiju Branjevo i da su zarobljenici iz škole pobijeni. Nakon toga je pogledao u svesku dežura i primjetio da je papir koji je vidio 14. jula, a na kojem je evidentiran dolazak zarobljenika u OŠ „Kula“ istrgnut iz sveske dežura, što je svjedoku

¹⁰⁴ Svjedok Bogdanović Jevto saslušan na glavnom pretresu od 01.02.2011. godine.

bilo sumnjivo, ali se nije usuđivao o tome postavljati bilo kakva pitanja, naročito ne nadređenima.

287. Na dan kada je vršen transport muškaraca na ekonomiju Branjevo, pred školom je bio i svjedok Tejić Mile, koji opisuje:

“Oko 10,00 sati dolaze neki momci u maskirnim odijelima sa maskirnim šeširima na glavi, a dovezli su se nekim snb većim kombijem. Oni su po dolasku ulazili u učionice i galamili na nas i zarobljenike, psovali su im muslimansku majku i onda su razgovarali sa tim ofirom, nakon čega je počelo ukrcavanje u autobuse *Drina transa* koji su na put pored škole došli oko 11:00 sati. Ti momci su sa vojnim policajcima među kojima je prepoznao Zorana i Bobana radili na ukrcavanju zarobljenika u autobuse naredili su im da idu jedan po jedan u koloni sa rukama iznad glave. Kada su ispraznili našu i još jednu učionicu, Neđo Manojlović je meni rekao *Hajmo mi odavde nje ovo za nas*. Nama je rečeno da ljudi idu u razmjenu, a čuo sam kasnije da su pobijeni na Branjevu i da su tamo i zakopani. Ne znam ko ih je pobio i nisam nikada saznao ko su ti sa maskirnim šeširima.”

288. U unakrsnom ispitivanju svjedok je pojasnio da su momci u maskirnim uniformama za njega *“Bili mafjaši jer su se ponašali drsko prema svima, galamili su i psovali. Bili su mlađi oko 18-20g su imali i imali su maskirne uniforme dok je obična vojska imala šta stigne, ako su imali pantole nisu imali bluzu. Govorilo se kasnije da su Sarajlije i da su oni pobili zarobljenike.”*

289. Stević Savo¹⁰⁵, je također pred školom primjetio nekog oficira VRS, koji je bio sredovječan i srednjeg rasta, a sa njim je bilo 7 ili 8 vojnika koji su rekli da su iz Sarajeva. Kao i drugi svjedoci oisuje da su imali *„maskirne uniforme, neko je imao kapu, neko kačket, neko maramu, jer je bilo vruće.“*

290. Svjedok Gavrić Bogoljub se ne sjeća visokog oficira VRS-a pred školom 16. jula, ali se sjeća Slavka Perića i dolaska autobusa. Opisuje dalje da su na ulazu u školu postrojavali ljude i tu su im stavljali poveze na oči, od nekog platna. Ostavlja mogućnost da su im prije ulaska u autobus bile vezivane ruke i oči. Odlazili su prema centru Pilice. U istom pravcu je i ekonomija Branjevo. Svaki autobus je imao obezbeđenje, i to isto koje je bilo i na dolasku zarobljenika. Niko od zarobljenika nije na kraju ostao u školi. Sjeća se da je ukupno odveženo oko 12 autobusa, odnosno negdje ukupno oko 600 osoba.

291. Obzirom da su odvoženi u više navrata, za vrijeme dok su ukrcavani preostali zarobljenici, iz pravca ekonomije se već čula artiljerijska i puščana paljba. U unakrsnom ispitivanju svjedok pojasnio da to nije mogla biti pucnjava uslijed oružanih borbi, pojašnjavajući *„nikada nje bilo tako od kad sam ja tu.“* Obzirom da drugi saslušani svjedoci potvrđuju prisustvo pukovnika Popovića pred školom 16. jula, te da svjedok ne želi decidno potvrditi da su muškarci autobusima odvežni na pogubljenje, dajući

¹⁰⁵ Svjedok Stević Savo je saslušan na pretresu od 01.04.2011. godine.

indirektno do znanja da mu je bilo neobično što se čuju pucnji iz pravca ekonomije Branjevo, Vijeće zaključuje da on u svom svjedočenju izbjegava dati bilo kakve preciznije informacije, ali istovremeno njegov iskaz potpuno odgovara iskazima drugih svjedoka u pogledu uslova u kojima su muškarci boravili u školi te načina njihovog transporta autobusima na Branjevo.

292. Svjedok Zoran Bojić i nekolicina vojnika koji su 15. jula uveče išli na slavu, vrtili su se oko 18,00 sati 16. jula, i kod škole su zatekli samo par ljudi na cesti koji su im saopštili da u školi više nema nikoga. Svjedok i kolege su odmah otišli u komandu brigade, gdje su na sastanku zatekli Rajka Babića- moralistu, komandanta Pelemiša i komandira Slavka Perića, koji im je rekao „*Izgleda one budale pobile one jude!*“, misleći na ljude iz škole. Naredni dan Slavko Perić je zamolio svjedoka da ga odveze u Dom Pilice da nosi neku hranu, gdje je po dolasku svjedok parkirao vozilo ispred kafane, i tad je primjetio da ispred doma utovaraju leševe na kamion.

293. U povratku je Slavko Perić rekao da je neko obezbjeđenje pobilo te ljude zbog neke pobune, a tetak svjedoka, Zdravko Lakić, mu je naknadno pričao da je radio na utovaru leševa i da je „*bilo tako strašno da nije mogao to raditi*“ Nikada nije komentarisao koji je broj ubijenih u Domu, a poslije se pričalo po gradu da su ljudi iz škole u Pilici pogubljeni u domu kulture i na ekonomiji Branjevo.

294. Istog dana, odnosno 15. jula, i svjedok Mićo Manojlović¹⁰⁶ odlazi na „*neki ispraćaj*“ u selu Glavice, tako da pred školu dolazi naredni dan, 16. jula oko 10:00 sati. Tog dana stigla je i naredba da se zarobljenici isprate u autobuse, pa su on i drugi pripadnici jedinice formirali špalir kojim su zarobljenici prolazili. Njima je rečeno da ih vode u razmjenu. Te prilike je vidio jednog oficira ali nikada nije saznao o kome se radi. Došli su i neki ljudi, starosti oko 25-30 godina, u crnim uniformama, „*na ćelavo ošišani sa mindušama*“.

295. Nakon što su ljudi odveženi autobusima, svjedok je otišao u Ljubinu kafanu preko puta Doma u Pilicama. Htio je proviriti u salu u Domu u Pilicama, ali je neki vojnik galamio na njega, pa nije ulazio, samo je uspio vidjeti da u sali ima jako veliki broj tijela ubijenih. Njega je neki „*mindušar*“ pozivao da i on dođe ubijati, ali je odbio. Sjeća se da je isti taj dan bio blokiran put prema Branjevu. U daljem izlaganju svjedok potvrđuje da je u to vrijeme cijela Pilica znala da su tamo pobijeni ljudi.

296. Nakon odvoženja muškaraca autobusima, svjedok Stević Savo¹⁰⁷ je kao i svjedok Mićo Manojlović otišao u Ljubinu kafanu odakle se vidi Dom u Pilici. Bilo je i ljudi i vojske nisu ništa govorili samo je rečeno da i tamo ima ljudi dovedenih iz Srebrenice. Svjedok Stević Savo je kasnije čuo da su ljudi iz škole u Pilici pobijeni na Branjevu, ali ne zna ko je to učinio.

¹⁰⁶ Svjedok Manojlović Mićo je saslušan na glavnom pretresu od 29.03.2011. godine.

¹⁰⁷ Svjedok Stević Savo je saslušan na glavnom pretresu od 01.04.2011. godine.

297. Svjedok Kostić Stanko¹⁰⁸, također pripadnik I bataljona zborničke brigade, nije bio poslan sa ostalima na čuvanje zarobljenika, jer imao slobodan dan, ali je sam došao do škole kada je vidio neko komešanje naroda. Te prilike je stao kod prodavnice koja je u blizini I posmatrao šta se dešava, pa je tako pred školom vidio Slavka Perića, bezbjednjaka u brigadi. Prepoznao je nekolicinu vojnika zborničke brigade, pa tako tvrdi da su iz komande bili prisutni Perić, Babić i Dragan Pantić, ali bilo je i dosta mještana, koji su kao i on došli iz radoznalosti.

298. Tog dana odlazio je do škole u nekoliko navrata i u tom periodu nije čuo pucnjeve niti je vidio mrtva tijela. Jednu večer krenuo je na liniju i prilikom prolaska pored škole primjetio je da muškarce ukrcavaju u autobuse, a njemu se obratio nepoznati vojnik i opsovao mu srpsku majku tražeći da im pokaže put za Branjevo. Ušao je u autobus i otišao sa njima do kapije na ulazu u ekonomiju Branjevo, kada ga je isti vojnik istjerao iz autobusa, pa je on na raskrsnici odnosno na kapiji¹⁰⁹ (na mjestu koje je označio na fotografiji) ostao stajati narednih pola sata. Dok je čekao čuo je pucnjeve ne može se izjasniti da li su bili rafalni ili pojedinačni ali nije tada mislio da su ljude iz autobusa pobili. Prvobitno je mislio da ih premještaju na ekonomiju jer su tamo nekada znali spavati i pripadnici VRS. Navedeno je zaključio jer se autobus kojim je došao vratio prazan I on se sa njim vratio natrag do škole.

299. Tek kasnije za vrijeme boravka na liniji, svjedok Kostić je saznao da su ljudi na ekonomiji Branjevo pobijeni, što Vijeće ne može prihvatiti kao istinito, jer iako svjedok tvrdi da je stajao na mjestu odakle se ne vidi prostor na kojem se vrše pogubljenja, obrazloženje koje daje je neuvjerljivo i protivno logici zaključivanja osobe prosječnog intelekta, obzirom da se nedugo po odlasku autobusa sa zarobljenicima čuje rafalna paljba i autobus se vraća prazan.

300. Navode svjedoka Kostića u relevantnom dijelu pobija svjedok Gajić Zoran¹¹⁰ koji je kao jedan od stražara imao priliku i neposredno posmatrati pogubljenja na Branjevu, a koji tvrdi da je 16. jula, zajedno sa svjedokom Stankom Kostićem uvodio posljednju grupu ljudi u autobus, koji ih je vozio do ekonomije Branjevo.

301. Dakle, Vijeće prihvata da njih dvojica kreću zajedno sa posljednjim autobusom, s tim da za razliku od svjedoka Kostića, svjedok Gajić Zoran detaljno opisuje ono što zatiče po dolasku na ekonomiju Branjevo:

„Ja vidim neke mlađe vojnike celavo ošišane jedu sendviče. Bili su naoružani automatskim puškama, a u blizini je stajao mitraljez M 84. Imali su uniforme kao neke crne, kratkih rukava. Ove koje smo mi doveli izvode i naređuju im da sjednu par metara od autobusa. Na poljani koju je označio na slici¹¹¹ svjedok je vidio leševe. Ne može reći koliko je autobusa otišlo iz škole prema Branjevu, ali prema broju ljudi u školi i onome što sam vidio na poljani, bilo ih je oko 1.000. Svi su bili

¹⁰⁸ Svjedok Kostić Stanko je saslušan na glavnom pretresu od 01.04.2011. godine.

¹⁰⁹ T-17 Svjedok je navedenu lokaciju označio na fotografiji koja mu je prezentirana.

¹¹⁰ Svjedok Gajić Zoran svjedočio na glavnom pretresu od 22.02.2011. godine.

civili i muškarci raznih godišta. Iste ljude vidio sam kasnije i pred domom u Pilici, gdje su također vršili obezbjeđenje i smjena je bila svako dva sata. Čuo sam kasnije da su i ti ljudi pobijeni.”

302. Slika koju opisuje svjedok Zoran Gajić, u velikoj mjeri odgovara prikazu pogubljenja na ekonomiju Branjevo, koju u svom svjedočenju daju optuženi Franc Kos, Vlastimir Golijan, svjedok Z-1 i svjedok Dražen Erdemović, koji su i sami učestvovali u egzekuciji dovedenih zarobljenika.

303. Dakle, Vijeće primjećuje da svjedok Kostić Stanko pravi namjerne devijacije u svjedočenju, a iste imaju za cilj zaštitu od samoinkriminacije.

304. Pored već navedenih, jedna od nelogičnosti je i tvrdnja svjedoka Kostića da je autobus pun zarobljenika naišao u večernjim satima, iako su prema izvedenim dokazima pogubljenja na Branjevu okončana oko 16,00 sata, a slijedeća nelogičnost se ogleda u tvrdnji svjedoka Kostića da su ga vojnici pitali za smjer u kojem se nalazi ekonomija Branjevo, što je potpuno nepotrebno ako se ima u vidu da ti isti autobusi već cijeli dan zarobljenike iz škole odvoze na Branjevo.

305. Dakle, Vijeće prihvata da se događaj desio na način kako to opisuje svjedok Gajić Zoran, koji je zajedno sa Kostić Stankom bio pred školom, učestvovao u ukrcavanju zarobljenika u autobuse i pratnji posljednjeg autobusa do ekonomije Branjevo.

E. ODLAZAK PRIPADNIKA ODREDA IZ BAZE U DRAGASEVCU NA EKONOMIJU BRANJEVO

DANA 16. JULA 1995.

306. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da u jutarnjim satima 16. jula osmorica pripadnika Odreda koji su se zatekli u bazi Dragasevac, i to: optuženi Franc Kos, Stanko Kojić, Vlastimir Golijan, Zoran Goronja, svjedok Dražen Erdemović, zaštićeni svjedok Z-1, Brane Gojković i Aleksandar Cvetković, dobijaju zadatak da idu čuvati zarobljenike na ekonomiji Branjevo.

307. Tokom postupka zaštićeni svjedok Z-1 je potvrdio da je osam pobrojanih pripadnika Odreda otišlo na ekonomiju Branjevo 16. jula. Međutim, ovaj svjedok je ustvrdio i da je ista grupa pripadnika, zajedno sa Zoranom Obrenovićem zv. „Maljić“ i Lukom Jokićem, napuštala bazu i dan ranije, odnosno 15. jula, kada su kombijem samo odlazili nakratko do vojne baze u Milićima, i vratili se nazad u Dragasevac.

308. Navodi svjedoka Z-1 o odlasku dijela jedinice do vojne baze i natrag, nisu potkrepljeni drugim provedenim dokazima.

309. Jedini svjedok koji osim svjedoka Z-1 spominje 15. juli, kao datum kada pripadnici Odreda napuštaju bazu i odlaze na neki zadatak, jeste svjedok Dragan

¹¹¹ T-12 i T-13 fotografija prezentirana svjedoku Gajić Zoranu.

Todorović, ali analizom njegovog svjedočenja, te upoređivanjem njegovog iskaza, sa iskazima drugih svjedoka, Vijeće zaključuje da se događaji koje svjedok Todorović opisuje, zapravo odnose na 16. juli.

310. Tako svjedok Dragan Todorović tako tvrdi da je 15. jula, u bazu došao Dragomir Pećanac, ađutant generala Mladića i još jedno vozilo u kojem ne zna ko je bio, ali mu je kasnije portir rekao da je to pukovnik Vujadin Popović, viši oficir u Drinskom korpusu. Pećanac je te prilike razgovarao sa Zoranom Obrenovićem, galamili su i prepirali se vezano za neko naređenje, nakon čega je Zoran Obrenović rekao da „to“ o čemu su se prepirali ne želi da izvrši, jer postupa samo i isključivo po naređenjima Milorada Pelemiša. Ipak, odvojena je grupa od nekih 10-15 pripadnika Odreda u kojoj su bili Z-1, Savanović, Cvetković i Franc Kos, a za ostale nije siguran, samo zna da se Erdemović dobrovoljno javio.

311. Svjedok Dragan Todorović dalje tvrdi da se Pećanac zadržao u bazi oko 15 min, i te prilike je naredio svjedoku da pripremi MTS i ostalo što je potrebno, podrazumijevajući pod tim minobacače, granate, eksploziv, upaljač i slično, koju opremu je svjedok smjestio u crni kombi, a opremu je primio Franc Kos jer je inače bilo pravilo da vođa grupe primi opremu.

312. Vijeće na temelju drugih provedenih dokaza, a prvenstveno na temelju iskaza Dražena Erdemovića i optuženog Franc Kosa, te na osnovu materijalnih dokaza¹¹² zaključuje da svjedok Dragan Todorović zapravo opisuje događaje od 16. jula, pogrešno smatrajući da se navedeno desilo 15. jula.

(a) Analiza iskaza svjedoka Dragana Todorovića

313. Vijeće je do navedenog zaključka došlo nakon detaljne analize i upoređivanja njegovog iskaza, sa iskazima drugih svjedoka i provedenim materijalnim dokazima.

314. Naime, svjedok Todorović Dragan u svom svjedočenju tvrdi da je upravo on preuzeo odgovornost za sahranu vojnika Koljivrata, na način da je odmah po saznanju otišao u bolnicu po tijelo nastradalog Koljivrata, te obezbijedio vozilo za njegov transport, kao i vozilo za grupu pripadnika jedinice koji će ići na sahranu.

315. Potom on i nekolicina pripadnika Odreda, među kojima su bili i Dražen Erdemović, vozač Vukašinović Željko, te svjedok Srđan Brezo, a moguće i optuženi Zoran Goronja, 13. jula odlaze na sahranu u Trebinje, te se u bazu Dragasevac vraćaju tek 15. jula oko 11:00 sati. U povratku su nakratko svratili i do porodične kuće svjedoka Brezo Srđana na Palama.

316. Vijeće u ovom dijelu poklanja vjeru svjedoku Todorović Draganu, jer je njegov iskaz saglasan sa iskazom svjedoka Dražena Erdemovića, koji potvrđuje da su on, svjedok Todorović i nekolicina pripadnika Odreda otišli u Trebinje 13. jula, na sahranu

¹¹² Materijalni dokaz Tužilaštva T-43.

koja je održana 14. jula, nakon čega se vraćaju nazad u bazu Dragasevac, gdje stižu 15. jula u ranim jutarnjim satima, i tu cijeli dan odmaraju.

317. U prilog zaključka Vijeća, da svjedok Todorović u daljem izlaganju opisuje događaje od 16. jula, idu i izjave brojnih svjedoka koji potvrđuju da pripadnici jedinice nisu imali bilo kakav angažman tokom 15. jula.

318. Tako sam svjedok Dragan Todorović u jednom trenutku tvrdi da komandant Pelemiš po povratku pripadnika jedinice sa sahrane nije izdavao bilo kakva naređenja, samo je nekima odredio dežuru, a neke je pustio na odmor, što je potvrdio svjedok Brezo Srđan, koji tvrdi da je on lično te prilike od komandanta dobio 7 dana dopusta, pa je tako o događajima na Branjevu saznao tek iz svjedočenja D. Erdemovića pred Tribunalom.

319. Svjedok Dražen Erdemović, koji ne spori učešće u ubijanjima na Branjevu tokom 16. jula, kategorički tvrdi da se tokom cijelog 15. jula odmarao u bazi, što Vijeće prihvata kao tačno, jer svakako nalazi nelogičnim da bi se nakon putovanja koje je trajalo gotovo čitavu noć, svjedok Dražen Erdemović odmah po povratku u bazu 15. jula, dobrovoljno javljao za izvršenje bilo kakvog zadatka.

320. Shodno tome, Vijeće na temelju saglasnih iskaza Dražena Erdemovića i Brezo Srđana, zaključuje da po povratku sa sahrane, dakle 15. jula, pa sve do jutarnjih sati 16. jula, pripadnici jedinice, među kojima i optuženi, ne dobijaju bilo kakve druge zadatke.

321. Navedeni zaključak potkrepljuje i tvrdnja svjedoka Velimira Popovića, koji opisuje da su se 15. jula u bazi „okretala jagrijad, a pripadnici Odreda iz Vlasenice su išli kod svcjih kuća.“ Jedan od tih koji su išli kući bio je i optuženi Vlastimir Golijan, koji u svojoj izjavi potvrđuje da je sve do jutarnjih sati 16. jula bio u svojoj kući u Vlasenici, dok optuženi Franc Kos tvrdi da je 15. jula cijeli dan odmarao, te je uveče planirao kako će ići kući slaviti rođendan, obzirom da je veći dio jedinice bio na dopustu.

322. Nadalje, postoji još koincidencija u svjedočenjima koja ukazuju da svjedok Dragan Todorović opisuje događaje od 16. jula.

323. Njegov iskaz je saglasan sa iskazima optuženog Franc Kosa i Dražena Erdemovića u pogledu lica koja dolaze pred bazu u Dragasevcu (jedno od lica je Dragomir Pećanac), te u pogledu dobrovoljnog javljanja Dražena Erdemovića za odlazak na Branjevo, s tim da optuženi Franc Kos i svjedok Dražen Erdemović te događaje smještaju na dan 16. jula, a ne dan ranije, kako to pogrešno navodi svjedok Todorović.

324. Optuženi Franc Kos dalje u svom iskazu spominje svađu odnosno raspravu koja se vodila između Pećanca i pripadnika jedinice, Zorana Obrenovića, s tim da svjedok Dragan Todorović tvrdi da je Zoran Obrenović odbijao izvršiti neko naređenje koje mu je Pećanac saopštio te prilike, odgovarajući da pripadnici Odreda isključivo postupaju po naređenjima komandanta Pelemiša, dok optuženi Kos tvrdi da je predmet

rasprave između ovih lica bio neki novac (2 miliona maraka) i 12 kg zlata, nakon čega Zoran Obrenović i Pećanac, zajedno sa Lukom Jokićem ulaze u kancelariju kod komandanta Pelemiša, odakle se vraćaju i saopštavaju prisutnima da se ide na čuvanje zarobljenika na Branjevo.

325. Pelemiš je prema riječima optuženog Franc Kosa bio prisutan i potvrdio je naređenje Pećanca.

326. Za razliku od optuženog Franc Kosa i Dražena Erdemovića, svjedok Dragan Todorović tvrdi da te prilike u krugu baze nije bio komandant Pelemiš, što Vijeće ne nalazi tačnim, jer svi drugi provedeni dokazi ukazuju da je Pelemiš u bazi u Dragasevcu prisutan još od 13. jula.

327. Tako svjedok Dražen Erdemović u svom iskazu¹¹³ pojašnjava da je:

„U jutarnjim satima 13. jula Pelemiš bio u objektu u Dragasevcu, i sjećam se da je na glavi imao samo omanji flaster. Doimao se zdravim I imao je punu komandu nad jedinicom, čak je naredio da se ubije zatvorenik „Mujo” kojeg su držali u logoru Sušica I koristili za neke operacije s tim da je naglasio kako ubistvo ne smije biti „preglasno”.“

328. Sa druge strane, svjedok Velimir Popović koji je u to vrijeme bio u bolnici na davanju krvi ne sjeća se da je tamo vidio komandanta Pelemiša, što samo dodatno potkrepljuje zaključak Vijeća da je isti bio prisutan pred bazom Dragasevac oba dana, dakle i 15. jula kada je pripadnicima jedinice dao dopust, a neke odredio za dežuru, i 16. jula kada je izdavano naređenje za odlazak na Branjevo.

329. Vijeće je i na temelju drugih provedenih dokaza utvrdilo da je navedenu akciju naredio Dragomir Pećanac, kao zamjenik pukovnika Petra Salapure, a potvrdio Pelemiš kao komandant odreda. Petar Salapura je prema riječima svjedoka Dražena Erdemovića, kao načelnik obavještajnog centra GŠ VRS inače imao punu odgovornost za slanje pripadnika 10. Diverzantskog odreda na zadatke i misije, dok je njegov zamjenik, Dragomir Pećanac, bio odgovoran za pripremu operacija na području Srebrenice.

330. Dakle, Vijeće je na temelju provedenih dokaza nesporno zaključilo da pripadnici jedinice 16. jula, po naređenju Dragomira Pećanca i komandanta Miše Pelemiša otišli kombijem do kasarne „Standard“ u Zvorniku, odakle su u pratnji vojnih policajaca otišli do škole „Kula“ i vojne ekonomije Branjevo.

¹¹³ T-68 Izjava svjedoka Dražena Erdemovića data 24., 25., 26. i 27. juna 1997. godine te 12.08.1998. godine prihvaćena rješenjem Suda broj: S1 1 K 003372 10 Kri od 07.09.2011. godine.

331. Svjedok Dragan Todorović tvrdi i da je prije polaska grupe, on lično smjestio MTS sredstva u „Wolkswagen“ kombi, koju opremu je zaprimio optuženi Franc Kos.

332. Izvedeni dokazi potvrđuju da je ovaj svjedok inače bio zadužen za obezbjeđenje vozila, MTS-a i logistike u 10. Diverzantskom odred, ali prema materijalnom dokazu uloženom u spis, jasno proističe da su materijalno tehnička sredstva izdata pripadnicima Odreda na dan 16.07. (1200 kom municije za puškomitraljez M-84), dok u evidenciji za 15.07. nema podataka o izdavanju MTS –a. Odnosno, na dan 15. jula je samo evidentiran povratak pripadnika jedinice sa sahrane, te nema podataka o bilo kakvom izdavanju MTS-a, pa Vijeće I zbog ovih razloga ne prihvata navode svjedoka Todorovića, da je opremu pripremio i predao grupi 15. jula.

333. Osim toga, u bilježnici koja je uložena kao dokaz, jasno je uočljivo da je izdavanje sredstava na dane 14. i 15. jula pisano istim rukopisom, pa Vijeće zaključuje da se nikako ne radi o rukopisu Dragana Todorovića, jer je kako sam kaže 14. jula bio na sahrani u Trebinju. Rukopis je međutim drugačiji 16.07. kada je evidentirano izdavanje MTS (između ostalog i municije za puškomitraljez), pa obzirom na ulogu logističara u sklopu 10. Diverzantskog odreda, i na temelju svega iznesenog, Vijeće zaključuje da je svjedok Dragan Todorović zapravo 16.07. izdao opremu koju je smjestio u kombi, kojim pripadnici Odreda odlaze na zadatak na Branjevo.

334. Bez obzira na ovu činjenicu, Vijeće ipak primjećuje da u kontekstu primopredaje MTS-a, svjedok Dragan Todorović označava optuženog Kosa kao vođu grupe koja odlazi na Branjevo, pa je imalo u vidu brojna druga svjedočenja koja potvrđuju takve navode.

335. Da je vođa grupe mogao biti samo optuženi Franc Kos, tvrdi i svjedok Velimir Popović, koji potvrđuje navode svjedoka Todorovića, odnosno tvrdi da je optuženi Kos mogao predvoditi izvršenje ovakve akcije, dok svjedok odbrane Đukić Dalibor tvrdi da je ovaj optuženi i u drugim akcijama bio vođa grupe.

336. Svjedok Dragan Todorović je istovremeno kategoričan u tvrdnji da Brane Gojković nije mogao komandovati pripadnicima Odreda koji su imali viši čin od njega, a pod tim misli prvenstveno na Dražena Erdemovića koji je imao čin vodnika i optuženog Franc Kosa koji je imao čin potporučnika.

337. Shodno tome, Vijeće ne prihvata konstataciju vještaka Kosovca kako na temelju raspoloživih informacija iz iskaza svjedoka nije moguće nesumnjivo utvrditi ko je kritične prilike predvodio pripadnike jedinice, odnosno ko je bio vođa grupe, pri čemu Vijeće primjećuje da sam vještak u jednom trenutku citira naredbu¹¹⁴ za marš na relaciji Bijeljina- Vlasenica- Bratunac, kojom prilikom je jedinicu predvodio upravo potporučnik Franc Kos.

¹¹⁴ T- 36 Naredba komande 10. diverzentskog odreda broj 123-2/95 od 10.07.1995. godine.

1. Ubijanje zarobljenika na ekonomiji Branjevo- opšta činjenična utvrđenja

338. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da su pripadnici 10. Diverzantskog odreda, među kojima su bili optuženi Franc Kos, Stanko Kojić, Vlastmir Golijan, Zoran Goronja, Dražen Erdemović, svjedok Z-1, Brane Gojković i Aleksandar Cvetković, postupajući po naređenju Dragomira Pećanca, i komandanta Miše Pelemiša, dana 16. jula kombijem otišli do škole „Kula“ u Pilici, odakle su prateći oficire VRS-a, među kojima je bio i Vujadin Popović, otišli na ekonomiju Branjevo, gdje im je naređeno da pogube zarobljenike, koji će biti dovoženi autobusima iz škole.

339. Analizirajući iskaze optuženih, te saslušanih svjedoka, prvenstveno svjedoka Z-1 i Dražena Erdemovića, Vijeće primjećuje određena odstupanja u pogledu opisivanja samog načina pogubljenja zarobljenika na ekonomiji Branjevo, ali izvedeni dokazi jasno ukazuju da su u izvršenju ubistava na Branjevu optuženi postupali kao saizvršioc, na način da su izvodili muškarce iz autobusa, vodili ih do jednog dijela livade, na kojem bi im naredili da se postroje okrenuti leđima prema pripadnicima Odreda, koji su ih ubijali prvo iz puškomitraljeza M-84, sa kojim je prvo pucao Zoran Goronja, a kada su primjetili da je ovo oružje samo povrijeđivalo ljude, što je optužene «usporavalo» u izvršenju zadatka, jer su se morali postarati da niko ne preživi, odlučili su da će u daljem toku pogubljenja sistematično izvoditi manje grupe muškaraca iz autobusa, dovoditi ih do mjesta strijeljanja i tu ih pogubiti po kratkom postupku.

340. Iako je broj ubijenih najviše osporavan tokom postupka, Vijeće je na temelju dokaza nesporno ustanovilo, da je 16. jula, u periodu od 10,00- 16,00 sati, na ekonomiji Branjevo ubijeno oko 800 muškaraca, među kojima je bilo starijih od 70 i mlađih od 18 godina. Navedeni zaključak zasnovan je na iskazima svjedoka, te materijalnim forenzičkim dokazima prikupljenim sa mjesta pogubljenja.

341. Obzirom da su u cilju umanjenja vlastite odgovornosti, optuženi prilikom davanja iskaza nastojali devalvirati značaj svoje uloge u pogubljenjima na Branjevu, Vijeće će u narednom dijelu dati prikaz događaja iz ugla optuženih, uspoređujući njihove iskaze sa iskazima svjedoka Z-1 i Dražena Erdemovića, koji su i sami učestvovali u pogubljenjima.

2. Iskazi optuženih Franc Kosa i Stanka Kojića o ubijanjima na Branjevu

342. O ubijanjima zarobljenika na Branjevu svjedočili su optuženi Franc Kos i Kojić Stanko.

343. Optuženi Franc Kos u svojim iskazima tvrdi da je ujutru 16. jula zazvonio telefon, oko 04:30 sati, javio se pukovnik Beara i je rekao optuženom Franc Kosu da uzme 7 vojnika i da se jave u komandu u Vlasenicu. Optuženi je u prvi mah odbio postupiti po nalogu Beare, rekavši mu da u bazi nema vojnika i da mu komandant nije tu „*Rekao sam ne mogu, nema vojnika, niti ima komandanta tu...neću!*“

344. Nakon toga, Beara ga je ponovo kontaktirao telefonom oko 05:30 sati, provjeravajući da li je krenuo, pa je nakon što je optuženi Kos odgovorio da nije, samo

spustio slušalicu.

345. Kasnije oko 06:30 sati, pred bazu su došli Dragomir Pećanac, komandant Pelemiš, Dragan Jokić i Dragan Obrenović, nešto su razgovarali sa Pelemišom „*Nešto su pričali tamo unutra oko nekih para, nekog zlata, moraju ići negdje neke pare da uzmu, 2 miliona maraka i 12. kg zlata, kasnije se pričalo da će se dobiti za ovo što smo mi uradili.*“ Nakon toga optuženog su pozvali u kancelariju u kojoj su mu Pećanac i Pelemiš saopštili da ide sa grupom vojnika na ekonomiju Branjevo čuvati zarobljenike. U to vrijeme na vratima je stajao Dražen Erdemović, koji se dobrovoljno javio za izvršenje zadatka.

346. Za tu svrhu zadužili su kombi jedinice kojim je upravljao Aleksandar Cvetković. Optuženi Franc Kos pretpostavlja da je komandant Pelemiš te prilike dao neke instrukcije Brani Gojkoviću, dok je on ostalima samo prenio da trebaju slijediti crveni *Opel kadet*. Vijeće primjećuje da prilikom svjedočenja optuženi Franc Kos nastoji umanjiti značaj svoje uloge u izvršenju dodjeljenog zadatka od samog početka, što čini upravo tvrdnjom da je grupu koja odlazi na Branjevo predvodio Brane Gojković, iako drugi provedeni dokazi pokazuju status optuženog Franc Kosa u jedinici. Drugi saslušani svjedoci potvrđuju da je i prilikom nekih drugih zadataka upravo on bio vođa grupe.

347. Sam optuženi u jednom trenutku izražava nevjericu da bi Pelemiš mogao odrediti pripadnika Odreda koji je niži po činu od njega, da svima izdaje naređenja, što je u svom svjedočenju potvrdio i svjedok Dragan Todorović, koji kategorički tvrdi da je Brane Gojković bio niži po činu i od Dražena Erdemovića, te ni njemu, a naročito optuženom Franc Kosu nije mogao naređivati, niti bi mogao biti vođa grupe.

348. Optuženi u svom svjedočenju dalje opisuje, da se crveni *Opel kadet* prije zaustavljanja pred školom u Pilici, nakratko zaustavio i ispred kasarne „Standard“ u Zvorniku, kada su iz kombija izašli Aleksandar Cvetković i Brane Gojković, koji su prema tvrdnjama optuženog otišli u kasarnu da preuzmu dodatne informacije o zadatku koji im je dodjeljen.

349. Vijeće primjećuje da optuženi u ovom dijelu ponovo svjesno izbjegava navesti da je i sam otišao prema komandi, kako to u svom svjedočenju jasno navodi Z-1, a što je i logično, imajući u vidu da je optuženi u to vrijeme vođa grupe koja je išla na Branjevo.

350. Nakon toga, pripadnicima Odreda je rečeno da se i dalje nastavi pratiti crveni *Opel kadet*, pa su tako vozeći za njima otišli na ekonomiju Branjevo.

351. Očigledno je da optuženi u svjedočenju izbjegava potvrditi prisustvo pripadnika 10. Diverzantskog odreda pred školom „Kula“ u Pilici, iako svjedok Z-1 i optuženi Vlastimir Golijan, jasno opisuju da su prije dolaska na ekonomiju Branjevo, nakratko svratili do škole, gdje su bili prema iskazima većine saslušanih svjedoka risutni oficir Popović i još neki oficiri VRS-a.

352. Saslušani svjedoci, su primjetili kombi kojim su se dovezli mladići starosti od 25-30 godina, koji su imali novije maskirne uniforme, kape, šešire i marame, i bahato su se ponašali, što su prema izvedenim dokazima mogli biti samo pripadnici 10. Diverzantskog odreda, angažovani za pogubljenja na Branjevu. Optuženi Franc Kos svjesno u svom iskazu preskače činjenicu da su pripadnici Odreda kratko boravili pred školom, vjerovatno jer njihovo prisustvo svi svjedoci opisuju u negativnom kontesktu.

353. Svjedoci koji su pred školom vidjeli potpukovnika Popovića, tvrde da je tom prilikom galamio kako sve zarobljenike treba pobiti, međutim, tokom postupka nije dokazano da je to činio u prisustvu optuženih, odnosno da su oni to mogli čuti.

354. Optuženi Franc Kos u svom svjedočenju dakle preskače činjenicu zaustavljanja pred školom „Kula“ te dalje opisuje kako su pripadnici Odreda, prateći oficire u crvenom kadetu, otišli na ekonomiju Branjevo, gdje im je saopšteno da će uskoro početi dolaziti autobusi sa zarobljenicima. Nakon 20 minuta došao je prvi autobus i rečeno je da se zarobljenici imaju pobiti.

“Došao je prvi autobus. Onda nakon toga su rekli da ove treba strijeljati, to nam je rekao čovjek koji nas je doveo, bio je u uniformi, imao je novu uniformu-maskirnu. Ne znam da li je iz Zvorničke brigade...vjerovatno jest... ja ne znam te ljude. On je rekao svima nama da moramo strijeljati te ljude, rekao je da su oni ratni zločinci. Dalje vojnici koji su dopratili-mislim da su bila dvojica su počeli izvoditi iz autobusa i odveli ih da ih strijeljamo, što smo mi i uradili.”

355. U unakrsnom ispitivanju, optuženi Franc Kos tvrdi da je oficir koji je na Branjevu izdao naredbu za likvidaciju zarobljenika, zapravo potpukovnik Vujadin Popović. Njegovo ime je saznao kasnije, tada nije znao o kome se radi. Svjedok Dražen Erdemović je u svom svjedočenju potvrdio da je „neki potpukovnik“ rekao da treba ubijati zarobljenike.

356. U izjavi iz istrage, optuženi Franc Kos opisuje da se kod trećeg autobusa zarobljenika, svjedok Dražen Erdemović usprotivio ubijanjima, što jeste primjetilo par pripadnika Odreda koji o tome svjedoče, ali prema tvrdnjama svjedoka Z-1 upravo optuženi Franc Kos se tada obratio Erdemoviću, rekavši mu da u slučaju nepostupanja po naređenju, može da stane u red sa ljudima koje je trebalo strijeljati.

357. Po izdavanju naređenja, na dijelu odakle se vidi cijela farma, postavljen je na bale od slame puškomitraljez M- 84, i to naoružanje se prema riječima optuženog Franc Kosa upotrebljavalo za pogubljenja zarobljenika iz prvog autobusa, ali je nanosilo velike ozljede pa se pokazalo kao „*neunčikovit način ubijanja*“. Onda je prema riječima optuženog Kosa, četvrtioptuženi Zoran Goronja u zarobljene ispalio rafal, na što mu je svjedok Z-1 rekao „*Hajde mali šta čekaš? Opleti!*“ Da je Zoran Goronja pucao iz puškomitraljeza potvrdio je i optuženi Stanko Kojić u svom svjedočenju.

358. Svjedok Z-1 u svom svjedočenju svjedno izbjegava potvrditi da su likvidacije na Branjevo vršene iz puškomitraljeza, iako ne spori da je Odred u okviru materijalno tehničkih sredstava dužio puškomitraljez M-84, za koji je prema evidenciji uloženoj u

dokaze na dan 16.07. obezbijeđeno 1.200 kom. municije.

359. Vijeće na temelju provedenih dokaza zaključuje da navedeno oružje jeste u početku korišteno u pogubljenjima, ali je nanosilo velike ozljede, zbog čega optuženi prelaze na drugačiji vid egzekucije.

360. Obzirom da je prvobitni način ubijanja rezultirao velikim brojem povreda, dogovorili su se da strijeljanju zarobljenike u grupama od po 10 ljudi.

“Prva grupa je došlo 50 ljudi, Goronja je pucao i nije do kraja, Aleksandar Cvetković je onda pucao do kraja. U globalu su bili svi mrtvi. Kad je druga grupa dovedena, Z1 je prvi počeo rafalati po njima, tu je ostalo dosta ranjenih. Ja sam tu prišao četvorici da pomognem ljudima. Stanko Koić je rekao bolje je ovako... i uzeo je pištolj... i pucao dvojici u glavu. Onda su došli i Gojković i Erdemović, Erdemović se nešto posvađao sa Gojkovićem. Rekli su dovodićemo po 10, pa ćemo ih kratkim rafalima. Nije bilo ranjenih ljudi... tu su bili svi mrtvi”

361. Kako je vidljivo iz svjedočenja, optuženi Franc Kos je smatrao da je strijeljanje ranjenih bilo humani čin, jer su se „mučili“, pa je tako on sam iz pištolja ubio 4 ranjenika. Optuženi Z-1 je u zarobljenike pucao rafalno, a optuženi Kojić bi nakon toga prilazio i pucao im iz pištolja u glavu.

362. Preživjeli svjedok Z-2 koji nije pogođen, ali je pao na zemlju, čuo je kako vojnik pita ima li neko da je još živ. Dvojica su se javila i taj vojnik je ispalio po jedan metak iz pištolja, u te Bošnjake koji su se javili.

363. Egzekuciju opisuje i optuženi Franc Kos riječima: *„Ljudi koje su dovozili su imali vezane oči, neki su jaukali, neki mumlali, neki su psovali, ali u globalu su mirno išli do mjesta likvidacije. Svako se okretao sam od sebe nije bilo naredbe.“*

364. Optuženi Franc Kos se sjeća i da je negdje kod drugog, trećeg i četvrtog autobusa počelo traženje novca od zarobljenika, tako što su im davana obećanja da će biti pušteni ukoliko prežive, što je potvrdio i zaštićeni svjedok Z-2, koji je preživio strijeljanja na Branjevu. Optuženi Franc Kos tvrdi da je tada rekao optuženom Stanku Kojiću *„dijete, nemaj to da radiš!“* a on se na to okrenuo i odgovorio *„neće meni niko reći šta ću ja raditi!“* Optuženi dalje tvrdi *„Geza (Kojić Stanko) je došao i pitao- ljudi imate li para, oni su samo šutili i skrivali glavu, i onda je Geza prišao i poravnjavao ljude“.*

365. U jednom trenutku kada je došao slijedeći autobus, optuženi se obratio i optuženom Vlastmiru Golijanu sa kojim je razgovarao o pogubljenima koja su u toku:

„Vaso bolan šta to mi radimo ovde, evo čovjek tamo jedan pomagao srbe, pomagao ljude, pa kakav je on zločinac?... a on se okrene meni i kaže- De je on!? Pa kad sam mu pokazao da je u hangaru, otišao je...otrčao... i sad ja ne znam je li ga on ubio ili neko drugi, ali rekao je- Neću živog svjedoka da me pozna kasnije!“

366. Za vrijeme pogubljenja na Branjevu, prema daljnjem kazivanju optuženog, pripadnici Odreda pravili pauzu za ručak, čak su optuženi Stanko Kojić i Zoran Goronja

tražili gajbu pive. Međutim, Vijeće primjećuje da optuženi Franc Kos u svom iskazu iz istrage¹¹⁵ ne spominje navedenu okolnost, ondoso ne tvrdi da je optuženi Stanko Kojić ili bilo koji drugi pripadnik Odreda, za vrijeme strijeljanja napuštao ekonomiju Branjevo.

367. Optuženi Franc Kos na kraju izlaganja ističe da je kod zadnjeg autobusa došlo vozilo TAM sa vojnicima, koji su završili ubijanje preostalih zarobljenika, o čemu su svjedočili brojni svjedoci, kao što su svjedok Brezo Srđan, zaštićeni svjedok Z-1, te optuženi Franc Kos, a navedeno spominje i Dražen Erdemović u izjavi koju je dao pred MKSJ.

368. Tako optuženi Franc Kos opisuje:

“Nismo bili svejsni da će doći još njih, mislili smo da će biti samo jedan autobus. Kod petog autobusa je došao Z1 i rekao mi- *poručili su odozdo, morate brže raditi, pobunili su se, hoće da provale vrata, da pokjegnju*. Tad sam mu rekao da ne mogu više, ne samo ja, nego i ostali. Tada smo svi otišli i sjeli. Kad je došao slijedeći autobus, vojnici koji su ga dopratili su ih istovarili. Iza tog autobusa je došao tamić sa drugim vojnicima i oni su počeli galamiti na nas što ne strijeljamo. Onda je počelo maltretiranje, neke su tukli, neke su ganjali po njivi. To je bila druga grupa koja je došla, koja nije iz 10. odreda. Ne znam ko je bila ta grupa.”

“Dakle, ova grupa vojnika je došla kod šestog autobusa. Oni su tjerali i šofere i vojne policajce da svako mora da ubije po jednog-dva zarobljenika da ne bi pričali. Vidio sam da je došao i šesti autobus i sedmi autobus da je bio poluprazan, mi smo sve vrijeme bili tu.”

369. Dakle, Vijeće zaključuje da po dolasku posljednjeg autobusa zarobljenika, koji je bio polupazan, dolazi i vojni kamion TAM, sa nekolicinom vojnika, čija pripadnost nije u cjelosti dokazana tokom predmetnog postupka.¹¹⁶ Ti vojnici ubijaju samo zarobljenike iz posljednjeg autobusa, pa takva okolnost ne mijenja zaključak Vijeća u pogledu načina učešća optuženih u pogubljenjima na ekonomiji Branjevo, niti u pogledu broja ukupno ubijenih muškaraca.

370. Optuženom Franc Kosu tada prilazi Dražen Erdemović i kaže da vojnici koji su došli vozilom TAM, traže da se ide pred dom kulture I nastavi sa strijeljanjima, zatvorenika što optuženi i ostali pripadnici Odreda odbijaju učiniti. U tom pravcu navodi:

“Sa tim autobusom su došli ljudi, ja to nisam čuo, a Dražen Erdemović mi je to kasnije ispričao-traže da se ide u dom da treba još strijeljati. Ja sam rekao da neću, isto i Dražen, na tome je ostalo. Cijela naša grupa je ranije prestala da strijelja, i nismo htjeli više.

¹¹⁵ Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog Franc Kosa u Tužilaštvu BiH broj: KT-RZ-157/05 od 09.08.2010. godine.

¹¹⁶ U presudi broj: IT-96-22-T od 29.11.1996. godine Draženu Erdemoviću, za grupu vojnika koji naknadno dolaze i učestvuju u pogubljenjima na Branjevu, koristi se termin “vojnici jedne druge brigade”, dakle, ni u tom postupku nije nesporno konstatovana pripadnost vojnika određenoj formaciji.

Nama je rečeno kada su ovi otišli da idemo da kafane u Pilici, mi smo otišli dole. To je kafana preko puta Doma kulture u Pilici. Pred domom je bilo vojne policije... civilne policije u uniformama. Ušao sam u kafanu, zajedno sa cijelim odredom, mislim da smo Erdemović, ja i optuženi Vlastimir Golijan sjedili odmah do vrata. Odjednom su se čule eksplozije, rafali, kad dođe jedan vojnik preko puta, kaže gotovo je tamo, ko hoće da vidi ima živih, donio je 500 maraka krvavih. Tad je Erdemović otišao i ustao. Nakon toga je došao Beara i zahvalio nam na obavljenom zadatku... bio je u alkoholiziranom stanju, a i mi smo pili rakiju na Branjevu”

371. U iskazu iz istrage optuženi Franc Kos detaljnije opisuje dolazak vojnika sa kamionom TAM i obraćanje poručnika koji je na Branjevo došao džipom:

“Ti momci su došli sa Tamićem, neko sa džipom je došao do gore... vjerovatno je bio neki... je li bio vodnik ili poručnik... šta ja znam. Rekao je Hajde sada siđite dole, imamo problem u domu, pobunili se neće da izađu, da vidimo šta ćemo s njih! Ovi su odmah u Tamiću sišli dole. Mi kad smo otišli dole, stvarno u domu... dom pun.”

372. U unakrsnom ispitivanju na glavnom pretresu, optuženi više nije nesiguran u pogledu identiteta oficira koji je na Branjevo došao sa džipom, pa tvrdi da je to isti oficir koji je prvobitno i naredio strijeljanje na Branjevu, a kojeg optuženi identificira kao Vujadina Popovića.

373. Dakle, svi svjedoci su saglasni da pripadnici Odreda sa ekonomije Branjevo odlaze u „Ljubinu kafanu“ koja se nalazi preko puta doma kulture u Pilici.

374. Svjedoci Dražen Erdemović i Z-1, tvrde da su optuženi Franc Kos i Brane Gojković, po dolasku u „Ljubinu kafanu“, odbili ubijanje zarobljenika u domu kulture, rekavši da za takav zadatak trebaju imati naređenje neposredno pretpostavljenog, komandanta Pelemiša, što je potvrdio i optuženi Franc Kos u svojoj izjavi iz istrage, dodajući da im je za vrijeme boravka u „Ljubinoj kafani“ pukovnik Beara istovremeno čestitao na uspješno obavljenom zadatku na Branjevu.

375. Kao što je već obrazloženo, očigledno je da optuženi Franc Kos tokom svjedočenja u par navrata pravi manje devijacije iskaza, u cilju umanjenja vlastite odgovornosti, pa je analizi njegovog iskaza posvećena naročita pažnja, te je detaljno posmatran u odnosu na iskaze svjedoka Dražena Erdemovića i Z-1, iskaz optuženog Stanka Kojića, te u odnosu na izjavu Vlastimira Golijana, obzirom da su sva navedena lica učestvovala u izvršenju pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo 16. jula 1995. godine.

376. Iskaz optuženog Franc Kosa posmatran je i u odnosu na izjavu koju je dao u istrazi u svojstvu osumnjičenog, a koju je Vijeće uvrstilo u dokazni materijal, jer je ista uzeta u skladu sa ZKP-om, odnosno optuženom su prilikom ispitivanja date odgovarajuće pouke, među kojima i upozorenje da se data izjava može koristiti na glavnom pretresu.

377. Vijeće ne spori pravo optuženih na zaštitu od samoinkriminacije, ali naglašava da netačno iznošenje događaja i izmjena iskaza u cilju devijacije istine, ne može biti

relevantno u konačnoj ocjeni dokaza, pa je tako i iskaz optuženog Franc Kosa ocijenjen relevantnim samo u dijelu u kojem je poktrepljen drugim provedenim dokazima, pri čemu se prvenstveno misli na iskaze ostalih neposrednih učesnika događaja na Branjevu.

(b) Iskaz optuženog Stanka Kojića

378. Iskaz optuženog Stanka Kojića je u određenoj mjeri saglasan sa iskazom optuženog Franc Kosa, osim u situaciji kada opisuje svoje radnje, jer optuženi Stanko Kojić nastoji umanjiti ili isključiti svoje učešće u inkriminiranim događajima.

379. Tako na identičan način opisuje okupljanje pripadnika Odreda pred bazom u Dragasevcu, te odlazak na ekonomiju Branjevo, preskačući kao i optuženi Franc Kos opisati kratki boravak pripadnika Odreda pred školom "Kula" u Pilici, odakle su zarobljenici transportovani na Branjevo.

380. Optuženi Stanko Kojić u svom svjedočenju također tvrdi da su naredbu za pogubljenje zarobljenika dobili tek po dolasku na ekonomiju Branjevo, od strane nekog „starca sa činovima“, a sve do tad su mislili da će zadatak biti samo čuvanje zarobljenika. Tada su neki oficiri sa činovima saopštili da će autobusi dovoziti zarobljenike, koje je potrebno likvidirati.

381. Optuženi nadalje opisuje pogubljenja koja su uslijedila:

“Prvi autobus je došao namontirali su M-84, zujalo mi je u ušima nisam mogao vjerovati da se to dešava. Z1 je izvadio škorpion malog Goronju je stavio na mitraljez. Ja i Erdemović smo pričali i Erdemović govori *kako ne vidiš šta će biti hoće da pobiju jude!* Ja sam bio uaušnut, a on je počeo da se buni. Brane je rekao *mora da se radi... naređuje se ne odbija... metak je u glavu.*

Nikada prije ovoga ja nisam ubio ni vojnika ni civila. Goronju su postavili na mitraljez. Z1 je uzeo mitraljez i počeo da šara po ljudima. Ja sam bio šokiran... popio sam tableta što sam imao u uniformi. Ja sam bio uaušnut... to je bilo strašno. Meni su ruke drhtale ali sam morao pucati. Pucao sam iznad glava. Ako bi ih ja fulio, neko bi ga stigao... kao Z1. Sjećam se prvog autobusa kad je onaj pucao mitraljezom i ljudi su vrištali i Slovenac je uzeo pušku i pucao u glavu, a onda je Z1 sa škorpionom krenuo i pucao ako je neko ostao živ.”

382. Dakle, optuženi Stanko Kojić potvrđuje da je u početku za pogubljenja zarobljenika korišten puškomitraljez M-84, te da je optuženi Franc Kos „ovjeravao“ ranjene. Nastojeći ne inkriminirati sebe tokom svjedočenja, optuženi je tvrdio i da je on lično pucao iznad glava zarobljenika, koje bi „dokrajčio“ svjedok Z-1, što Vijeće nalazi neutemeljenim, jer su ovakvi navodi optuženog protivni ostalim izvedenim dokazima, i svjedočenju Jugoslava Petrušića, kojem se upravo optuženi Stanko Kojić, hvalio brojem osoba koje je ubio na Branjevu.

383. Kako bi umanjio značaj svoje uloge na Branjevu, optuženi Kojić u svom svjedočenju tvrdi i da je negdje kod trećeg autobusa došao „neki čiča sa gajbom pive“ kojem je ustupio svoje oružje, te zajedno sa optuženim Zoranom Goronjom odlazi u Pilicu kupiti gajbu pića, odakle se vraća tek nakon što su pogubljenja na ekonomiji Branjevo završena. U ovom dijelu, jasno je uočljiva nelogičnost u iskazu optuženog, jer

ako je zaista na Branjevo došao „čiča sa *gajbom pive*“, potpuno bi bilo nepotrebno da on i optuženi Goronja idu u Pilicu po piće.

384. Nakon što u ovom dijelu svjedočenja svjesno umanjuje svoju ulogu u ubijanjima na Branjevu, optuženi Stanko Kojić u daljem svjedočenju ponovo iznosi događaje na način kako to čini i optuženi Franc Kos, kada opisuje dolazak nepoznatih vojnika u kamionu, te odlazak pripadnika jedinice u „Ljubinu kafanu“ u Pilici, gdje su odbili naređenje Beare da idu ubijati zarobljenike u Domu kulture.

“Bili smo kasnije u restoranu u Pilici... bio je neki ručak... tražili su da idemo u školu i svi smo odbili. Ja ne znam ko je tražio, ni ko je komandovao, ja sam bio običan vojnik. Bio je neki pukovnik, neki čiča... mislim da je on bio glavni. Nismo mi rekli da nećemo ubijati, rekli smo da ne možemo više. Onda su otišli drugi vojnici i rekli su da su sve završili.

385. Optuženi Franc Kos u svom svjedočenju također tvrdi da su te prilike odbili ići ubijati zarobljenike u Domu kulture u Pilici jer su bili „*gladni i žedni i nisu više mogli*“.

386. Cijeneći iskaz optuženog Stanka Kojića, u kontesktu svih drugih provedenih dokaza, Vijeće zaključuje da optuženi povremenim devijacijama svjedočenja nastoji potpuno devalvirati svoju ulogu u ubijanjima na Branjevu, u svrhu umanjavanja vlastite krivične odgovornosti, ali tim dijelovima svjedočenja Vijeće ne poklanja vjeru, jer su nepotkrepljeni drugim provedenim dokazima, pa cijeni relevantnim samo one dijelove iskaza optuženog koji su saglasni sa iskazom optuženog Franc Kosa i zaštićenog svjedoka Z-1.

(c) Iskaz Dražena Erdemovića

387. Vijeće je iskaz ovog svjedoka cijenilo kao potkrepljujući, obzirom da su temeljem Zakona o ustupanju predmeta u spis uvršteni transkripti njegovog svjedočenja¹¹⁷, te nije pristupio na Sud u svrhu unakrsnog ispitivanja.

388. Tako Vijeće nalazi da je iskaz Dražena Erdemovića u pretežnoj mjeri saglasan sa iskazom optuženog Franc Kosa, u dijelu u kojem se opisuje dodjeljivanje zadatka u bazi u Dragasevcu, od strane Dragomir Pećanca i komandanta Pelemiša. Svjedok Dražen Erdemović u svom svjedočenju potvrđuje i da se on te prilike dobrovoljno javio za izvršenje zadatka na ekonomiji Branjevo.

389. Svjedok Erdemović dalje opisuje kretanje pripadnika jedinice kombijem, koji je vozio Aleksandar Cvetković i zaustavljanje pored vojne komande u Zvorniku, te oficire VRS-a koji su sve vrijeme išli ispred njih, vozeći se u crvenom *Opel kadetu*, pa su tako

¹¹⁷ T- 70 transkript svjedočenja svjedoka Dražena Erdemovića u predmetu Popović od 04.07 i 05.07.2007. godine.

došli do ekonomije Branjevo, gdje su dobijaju naredbu za ubijanje zarobljenika. U tom dijelu, njegov iskaz je također saglasan sa iskazom optuženog Franc Kosa.

390. Da se Dražen Erdemović u jednom trenutku usprotivio ubijanjima zarobljenika na Branjevu, potvrdili su optuženi Franc Kos, Stanko Kojić i svjedok Z-1, dok je dio izjave svjedoka Dražena Erdemovića, u kojem se opisuje način pogubljenja zarobljenika na Branjevu, saglasan sa drugim provedenim dokazima.

391. Tako on u svom svjedočenju spominje i činjenicu da su ljudi dovoženi sa povezima na očima, da su prvo ubijani iz puškomitraljeza M- 84, koji je bio *“moćno oružje i samo je iskasapio jude”* pa su pripadnici Odreda odlučili da nađu brži način ubijanja i počeli su iz parkiranih autobusa dovoditi zarobljenike u grupama od po 10 ljudi, koje su onda ubijali pucanjem iz automatskog naoružanja. Pojedini pripadnici Odreda su “ovjeravali” ranjene, što su prema izvedenim dokazima činili optuženi Franc Kos i Stanko Kojić.

392. Svjedok Erdemović opisuje i dolazak nepoznatih vojnika u vojnom vozilu TAM za koje tvrdi da su *„neki momci iz Bratunca“*, a stigli su zajedno sa posljednjim autobusom zarobljenika, koji je bio poluprazan, što su potvrdili i drugi saslušani svjedoci.

393. Nakon toga, Dražen Erdemović, kao i optuženi Franc Kos opisuje odlazak u “Ljubinu kafanu” i odbijanje naređenja za ubijanje zarobljenika u domu kultutre u Pilici, te povratak u bazu u Dragasevcu.

394. Najzad, u pogledu broja ubijenih zarobljenika, svjedok Dražen Erdemović spominje nešto veći broj autobusa, nego optuženi Franc Kos i Stanko Kojić, te svjedok Z-1, ali je Vijeće svoj zaključak u tom pravcu iznijelo u dijelu presude koji govori o broju ukupno ubijenih na ekonomiji Branjevo.

2. Iskaz svjedoka Z-1 o događajima na Branjevu

395. Odlazak na Branjevo opisao je i zaštićeni svjedok Z-1, koji detalje o događajima prije i na dan pogubljenja na ekonomiji Branjevo iznosi u svom svjedočenju na glavnom pretresu, a Vijeće ocjenom njegovog iskaza primjećuje značajne razlike u odnosu na iskaze drugih svjedoka i optuženog Franc Kosa i Stanka Kojića.

396. Analizirajući iskaz svjedoka Z-1 u kontesktu drugih provedenih dokaza, te iskaza optuženog Franc Kosa, Vijeće nalazi dokazanim da su kritičnog dana, dakle 16. jula, pred bazu u Dragasevac došla dva oficira VRS i to: major Dragomir Pećanac i još jedna osoba koju svjedok Z-1 ne može identificirati.

397. Oficiri su ušli u kancelariju kod komandanta jedinice, Miše Pelemiša, i tamo su se zadržali nekih 30-40min, nakon čega su izašli iz kancelarije, i obratili se okupljenim pripadnicima jedinice, među kojima je bio i svjedok Z-1, gdje je Pećanac saopštio, a Pelemiš potvrdio, da će svi muslimani iz Srebrenice biti likvidirani.

398. Na isti način dolazak majora Pećanca opisuje i optuženi Franc Kos, s tim da on tvrdi kako je Pećanac prije ulaska u kancelariju Pelemiša, imao manju svađu sa

Zoranom Obrenovićem.

399. Za razliku od svjedoka Z-1, optuženi Franc Kos, i Dražen Erdemović, koji su kritične prilike bili prisutni u bazi, i koji su prisustvovali obraćanju Pećanca pripadnicima Odreda, ne tvrde da je te prilike izdata naredba za ubijanje zarobljenika na Branjevo.

400. Svjedok Z-1 u daljem izlaganju tvrdi i da se te prilike usprotivio naredbi Pelemiša, što mu je saopštio u njegovoj kancelariji, na što je Pelemiš opsovao svjedoku hrvatsku majku, te prislonivši repetirani pištolj na potiljak svjedoku, rekao mu da ipak mora da ide na Branjevo.

401. Vijeće ni u ovom dijelu ne nalazi uvjerljivim iskaz svjedoka Z-1, smatrajući da isti u svom svjedočenju nastoji što više umanjiti značaj svoje uloge u izvršenju zadatka na Branjevo. Analizirajući iskaz u ovom dijelu, Vijeće primjećuje da je isti nepotkrepljen drugim provedenim dokazima, pa tako i optuženi Franc Kos u svom iskazu ne spominje da se bilo kod usprotivio odlasku na Branjevo, prvenstveno jer je bilo saopšteno da se samo idu čuvati zarobljenici, dok o ubijanjima nije bilo riječi, što je vjerovatno mogao biti razlog zašto se Dražen Erdemović dobrovoljno javio na izvršenje zadatka.

402. Svjedok Z-1 opisuje odlazak pripadnika jedinice na Branjevo u jutarnjim satima 16. jula, na način da se kratko zaustavljaju kod vojne baze u Vlasenici, kada su Kos, Gojković i Cvetković nakratko izašli, razgovarali sa nekim pripadnicima vojne policije, nakon čega su se vratili u kombi i rekli da se krene i prati crveni *Opel kadet* koji je vozio ispred njih.

403. Crveni *Opel kadet* se prema kazivanju svjedoka Z-1, prije Branjeva zaustavio u blizini škole „Kula“ u Pilici, pa se i kombi u kojem su bili pripadnici odreda zaustavio na istom mjestu. Nekolicina pripadnika Odreda, među kojima optuženi Franc Kos i Aleksandar Cvetković odlaze u pravcu škole gdje kratko razgovaraju sa oficirima iz crvenog *Opel kadeta*.

404. Optuženi su te prilike imali i nove maskirne uniforme, po kojima su se odvajali od ostalih pripadnika zborničke brigade, pa je njihov dolazak pred školu bio primječen od strane gotovo svih saslušanih svjedoka, koji su kao pripadnici bataljona zborničke brigade bili angažovani na obezbjeđenju škole. Oni u svojim svjedočenjima potvrđuju da su prije odvoženja zarobljenika na Branjevo, pred školu kombijem došli neki mlađi momci u novijim maskirnim uniformama.

405. Nakon kratkog boravka u dvorištu škole, pripadnicima Odreda je rečeno da se nastavi pratiti crveni *Opel kadet* i tako dolaze do ekonomije Branjevo.

406. Svjedok Z-1 dalje tvrdi da je optuženi Franc Kos za vrijeme vožnje pojašnjavao da će se tamo vršiti likvidacija zarobljenika, koje će do farme dovlačiti autobusima. Pojasnio je i da će po dovođenju zarobljenici biti poredani okrenuti leđima prema streljačkom vodu, nakon čega ih je potrebno likvidirati pucanjem u potiljak. Dolaskom

na farmu optuženi Franc Kos je svima pokazao i tačnu lokaciju pogubljenja.

407. Međutim, u izjavi iz istrage, svjedok Z-1 ne svjedoči na ovaj način, već tvrdi da su tek po dolasku na farmu Branjevo, optuženi Franc Kos i Brane Gojković razgovarali sa oficirima iz Crvenog *Opel kadeta*, nakon čega su oficiri saopštili da će uskoro početi dolaziti autobusi sa zarobljnicima iz škole „Kula“, koje treba pogubiti na tom lokalitetu. Preciznije, naredbu za pogubljenje izdao je jedan od oficira koje svjedok Z-1 opisuje riječima *„jedan od njih bio visine 170-180cm, oko 100kg težine, crne kose, dok je drugi bio višoj, tamnije kose.“*

408. Dakle, iskaz svjedoka Z-1 iz istrage je u ovom relevantnom dijelu saglasan sa svjedočenjem optuženog Franc Kosa, Stanka Kojića i Dražena Erdemovića, te Vijeće zaključuje da je naredba za ubijanje zarobljenika data tek po dolasku na ekonomiju Branjevo. Na temelju drugih provedenih dokaza, utvrđeno je i da je naredbu za egzekuciju zarobljenika dao jedan od oficira VRS-a, kojeg optuženi Franc Kos identificira kao potpukovnika Vujadina Popovića.

409. Vijeće nalazi da je izmjenom iskaza na glavnom pretresu, svjedok Z-1 nastojao prikazati da su optuženi znali za pogubljenja i prije dolaska na ekonomiju Branjevo, što kako je već objašnjeno, nije tokom postupka dokazano van svake razumne sumnje.

410. U izjavi sa glavnog pretresa, svjedok Z-1 tvrdi i da su za vrijeme dok su strijeljali zarobljenike, pripadnici Odreda znali da se istovremeno dešavaju masovna pogubljenja na drugim lokacijama, što im je navodno saopštio nadređeni Pelemiš, još prilikom dodjeljivanja zadatka u Dragasevcu. Međutim, kako nije dokazano da je naredba za pogubljenje izdata prije dolaska na Branjevo, tako ni iskaz svjedoka Z-1 u ovom dijelu nije potkrepljen niti jednim drugim provedenim dokazom.

411. Vijeće primjećuje da je svjedok Z-1 na glavnom pretresu svjedočio prvenstveno u cilju umanjenja značaja vlastite uloge na Branjevu, nastojeći istovremeno potkrijepiti tezu Tužilaštva o postojanju svijesti kod optuženih o masovnosti zločina koji se čine u zoni odgovornosti zborničke brigade, odnosno o postojanju genocidne namjere na strani optuženih, što tokom postupka nije dokazano van svake razumne sumnje.

412. Svjedok Z-1 dalje opisuje:

“Nakon nekih 20- 30 min počinju pristizati autobusi sa zarobljenicima. Prvo je stigao autobus plave boje, vozio ga je neki muškarac srednje dobi i bio je uniformisan. U pratnji su bila dva vojna policajca i oni su imali automatske puške i bijele opasače. Bili su u maskirnim uniformama. U autobusu je bilo otprilike 40-50 zarobljenika, neki su sjedili, neki su stajali. Svaki autobus je imao u pratnji jedan ili dva pripadnika vojne policije.”

413. Autobusi su potom zaustavljani nekih par metara od pripadnika Odreda, nakon čega bi oni iz autobusa izvodili zarobljenike u koloni od 8-10, koje bi potom optuženi Franc Kos i Brane Gojković sprovodili do mjesta strijeljanja. U izjavi iz istrage, svjedok Z-1 također kategorički tvrdi da su optuženi Franc Kos i Brane Gojković, na svojevrsan

način rukovodili izvršenjem zadatka.

“Tako su izveli prvu kolonu, postrojili ih u red okrenuti nama leđima... mislim da su prva dva autobusa imali povezane oči. Odvedeni su od hangara i postrojeni su jedan po jedan, a nas 8 stojimo prema njima i tu smo ispaljivali po metak u potiljak. Pojedinačna paljba je bila... nekad se desio neki kratki rafal. Kasnije je u neke ispaljivano da se uvjeri da nisu živi... drugi čekaju... pa onda Slovenac i Brano dovode drugu grupu i opet na isti način. Erdemović se u jednom trenutku usprotivio strijeljanju pa su mu rekli *Ako nećeš da izvršavaš naređenje stani u red sa njima*. To je trajalo od nekih 10:00 ili 11:00 sati do 14:00 ili 15:00 sata. Ne mogu reći koliko je ljudi ubijeno tog dana. Znam da je pucao i jedan od vozača... Brano mu je to naredio... rekao je da ne bi bio svjedok. Koliko se sjećam vojni policajci koji su bili u pratnji nisu pucali.”

414. U izjavi iz istrage svjedok Z-1 opisuje i da su optuženi Franc Kos i Brane Gojković u neke od preživjelih ispaljivali po metak „*da potvrde da nisu živi*“, što je u svom svjedočenju potvrdio i optuženi Franc Kosa, kao što je potvrdio i da se ubijanjima na Branjevu jedino usprotivio svjedok Dražen Erdemović.

415. Svjedok je na prezentiranoj fotografiji¹¹⁸ označio dio puta koji su zarobljenici prelazili i lokaciju na koju su dovoženi (1) autobusi i (2) mjesto na kojem je vršeno strijeljanje. Ne sjeća se jesu li zarobljenici imali zavezane ruke iza leđa, i ne sjeća se da je bilo ko sa njima razgovarao. Ne sjeća se da je neko od njih nešto tražio ili da ih je maltretirao ili vrijeđao.

416. Međutim, u izjavi iz istrage se sjeća da su zarobljenici po izlasku iz autobusa imali naredbu da drže ruke iznad glave ili iza leđa, a sjeća se i situacije da se jedan od zarobljenika prilikom izlaska iz autobusa pobunio, pa ga je Brane Gojković pogubio iz pištolja, ispalivši mu metak u potiljak. Također sjeća se pokušaja bijega jednog zarobljenika, kojeg je sa 20m udaljenosti upucao iz pištolja optuženi Stanko Kojić. Sjeća se i da su zarobljenike morali ubijati i vozači, kako ne bi svjedočili o onome što su vidjeli. Navedeno je potvrdio i optuženi Franc Kos u svom svjedočenju, s tim da ne identificira optuženo Kojića kao lice koje je pucalo u zarobljenika koji je pokušao da bježi.

417. Svjedok Z-1 dalje opisuje da u posljednjem autobusu nije bilo puno ljudi, pa su dva policajca koji su bili u pratnji prokomentarisali „*završili ste posao!*“ nakon čega su rekli da mogu ići. Koliko se sjeća, ubijanje je trajalo od nekih 10:00 do 15:00 sati, a pogubljeno je nekih 600- 700 ljudi.

418. Nakon toga, odlaze u kafanu koja se nalazi preko puta Doma kulture u Pilici, gdje su sreli pukovnika Bearu koji je od njih tražio da nastave sa likvidacijom zarobljenika koji su držani u domu. „*Rekao nam je da je tamo oko 500 zarobljenika kcje*

¹¹⁸ T-47 Fotografija prezentirana svjedoku Z-1 prilikom ispitivanja.

treba strjevati“. Međutim, optuženi Kos i Gojković su se usprotivili, rekavši da ne mogu postupati jer u tom pravcu nemaju naređenje nesporedno nadređenog Pelemiša.

419. Tu su se zadržali oko 15 minuta i odlaze za Vlasenicu. Po dolasku u bazu nisu zatekli Pelemiša pa svjedok nije siguran da li mu je neko o navedenom podnio bilo kakav izvještaj, a on lično nije o obavljenom zadatku ni sa kim razgovarao. Bilo je priča koliko je ljudi ubijeno i poznato mu je da su se neki poput optuženog Kojića zv. „Geza“ hvalili kako su ubili oko 200-300 osoba, ali sa ostalim optuženima svjedok nikada nije pričao o navedenom događaju.

420. Odbrana je tokom postupka nastojala u potpunosti osporiti kredibilitet zaštićenog svjedoka Z-1, tvrdeći da je svjedok pristrasan, jer je zaključio sporazum o priznanju krivnje sa Tužilaštvom, da govori neistinu i da namjerno izbjegava detalje koji mu idu na teret, što Vijeće ne može prihvatiti kao argument.

421. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je u nekoliko predmeta razmatrao pitanje dokazne snage svjedočenja svjedoka koji je zaključio sporazum o krivici, i zaključak je da dokaze koje iznese svjedok koji svjedoči nakon sklapanja sporazuma o priznanju krivice ili dobijanja imuniteta ne treba smatrati nepouzdanima, odnosno odbaciti i da ih ne treba analizirati znatno detaljnije od ostalih dokaza. *„Što se tiče svjedočenja navedenog svjedoka (kcji je svjedočio nakon sklapanja sporazuma o priznanju krivice), iako ovakvi svjedoci često mogu biti nepouzdati, to samo po sebi nije razlog da se iskazu takvog svjedoka ne pokloni vjera.“*¹¹⁹

422. Ustavni sud BiH je dalje naveo standard da obrazloženje mora da zadovoljava zahtjev brižljive i savjesne ocjene dokaza, kao i da mora postojati stvarna, na objektivnim činjenicama zasnovana i obrazložena istinitost zaključaka suda.

423. U drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*, žalbeno vijeće MKSj je zauzelo stav da pretresno vijeće treba ukratko obrazložiti zašto je prihvatilo iskaz svjedoka koji su možda imali motiv ili pobudu da inkriminišu optuženika kako bi pokazalo da je ocjenjivanju takvih dokaza pristupilo sa oprezom.

424. U konkretnom slučaju, Vijeće jeste imalo u vidu da je svjedok Z-1 zaključio sporazum o priznanju krivnje i da je pravosnažno osuđen za događaje na Branjevu. Navedeno znači da je Sud iskaz ovog svjedoka cijenio sa posebnom pažnjom i oprezom i nije zaključke o odlučnim činjenicama bazirao isključivo na ovom iskazu, upravo jer se radi o svjedoku saučesniku koji je zaključio sporazum o priznanju krivnje.

425. Analizirajući iskaz svjedoka Z-1, Vijeće jeste primjetilo da isti nastoji umanjiti značaj svog učešća u napadu na Srebrenicu i ubijanju zarobljenika, pa tako ne spominje prisustvo pred hangarom „Kravica“ koje spominje optuženi Franc Kos, koristeći svoje zakonsko pravo na zaštitu od samoinkriminacije.

¹¹⁹ M.Š AP-661/04, ustavni Sud BiH, „Odluka o prihvatljivosti i meritumu“, 22.04.2005.godine, para. 37;

426. Iz istih razloga izbjegava potvrditi navode odbrane da je za vrijeme strijeljanja optuženom Zoranu Goronji govorio da mora *“raditi brže i okrvaviti ruke”*, i da je zarobljenicima u Domu Kulture u Pilici naplaćivao vodu, očigledno nastojeći prilikom svjedočenja svoju ulogu na ekonomiji Branjevo u svakom smislu devalvirati, te istovremeno se ne inkriminirati za događaje za koje nije ni optužen.

427. Shodno svemu navedenom, Vijeće je prihvatilo dijelove iskaza svjedoka Z-1, koji su saglasni sa drugim provedenim dokazima, prvenstveno sa iskazima optuženog Franc Kosa, preživjelih svjedoka Z-2 i Z-3, te svjedoka Todorović Dragana. Također, u dijelu kada svjedok Z-1 na glavnom pretresu mijenja iskaz iz istrage istim dodatno inkriminiše optužene. Te dijelove iskaza sud nije prihvatio jer nisu potvrđeni drugim provedenim dokazima, a vijeće je steklo utisak da se svjedok nije prisjetio novih detalja, već da se radi o svjesnom stavljanju optuženih u teži položaj, posebno ako se ima u vidu i da je optuženi Franc Kos u svom svjedočkom iskazu za svjedoka Z-1 opisao određenu količinu kriminalnih aktivnosti, koja nije navedena u činjeničnom opisu zaključenog sporazuma o priznanju krivnje. Takođe tokom svjedočenja se pojavila i određena odbojnost između svjedoka i optuženih.

3. Iskaz preživjelih svjedoka Z-2 i Z-3 o ubijanjima na Branjevu

428. Strijeljanje na Branjevu preživjela su samo dva svjedoka, i to svjedok Z-2¹²⁰ koji je saslušan na glavnom pretresu i zaštićeni svjedok Z-3¹²¹ čiji iskaz je temeljem Zakona o ustupanju predmeta uvršten u dokazni materijal.

(a) Iskaz zaštićenog svjedoka Z-2

429. Način ubijanja zarobljenika po dovođenju na ekonomiju Branjevo, detaljno je opisao zaštićeni svjedok Z-2, koji je u Potočarima odvojen zajedno sa drugim muškarcima i privremeno zatočen u osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ u Bratuncu, odakle je 14. jula autobusom transportovan u školu „Kula“ u Pilici.

430. Tako ovaj svjedok opisuje da su u školi „Kuli“ u Pilici boravili dva dana, a 16. jula su autobusima transportovani na ekonomiju Branjevo. Prije ukrcavanja u autobuse, vojnici su im podijelili neko platno, kojim su jedni drugima morali vezati ruke. Naredba je bila da se sagne glava i da se gleda u pod, tako je bilo sve vrijeme vožnje do Branjeva.

431. Sjeća se da je te prilike u pratnji njegovog autobusa bio jedan ili dvojica vojnika, i već nakon 2 ili 2.5km udaljenosti od škole, čuo je zvuk pucanja koji je dopirao sa brda, prema kojem su se kretali. Njegov autobus je stigao na to brdo i okružili su ga vojnici bosanski Srbi koji su psovali i galamili *“Govore izlazite! Psuju Alju i Harisa...i onda vidiš smrt...do tada nisi znao, a tada vidiš i očima da nema više života... gotovo.”*

¹²⁰ Zaštićeni svjedok Z-2 je svjedočio na glavnom pretresu od 24.05.2011. godine.

¹²¹ T -71 transkript svjedočenja svjedoka Z-3 od 14.04.2000. godine.

432. Polovini ljudi iz autobusa u kojem se nalazio i preživjeli zaštićeni svjedok je naređeno da izađu iz autobusa, i dok je on ostao u autobusu, posmatrao je kako ih vojnici odvođe niz stazu prema polju na kojem su se već nalazili leševi. Čuo je dva rafala i gledao svakog zarobljenika kako pada na zemlju. Svjedoku Z-2 je potom naređeno da izađe iz autobusa sa ostatkom zarobljenika. Pratili su ga pripadnici Odreda. Jedan je tražio novac i kako svjedok nije imao novaca, nogom ga je udario u stomak. Taj isti koji ga je udario je pitao „*hoće li se neko prekrstiti da ga ostavimo?*“

“Tada sam pomislio, ja neću da se javim, ja imam svoju vjeru, ja hoću da ostanem u mojoj vjeri, pa ako je poginut' nek me nema, ako me nema nek' nema, moja je vjera moja i poštujem svoju vjeru, ako ne poštuješ svoje, ne poštuješ ni tuđu. I ja nisam, pa ako je poginuti neka je. I dvojica se javiše... al nema od toga ništa, ništa nema, to je samo matletiranje“.

433. Optuženi Franc Kos je tokom svjedočenja također opisao da je Z1 udarao jednog čovjeka i tražio pare, te mu je govorio da će ga prekrstiti.

434. Optuženi Vlastimir Golijan je u svojoj izjavi o činjenicama priznao da su se njegove aktivnosti sastojale u sprovođenju Bošnjaka od autobusa do livade gdje su strijeljani. Erdemović je također izjavio da su zarobljenike do livade sprovodili Vlastimir Golijan i Brano Gojković, dok svjedok Z-1 tvrdi da je to povremeno činio i optuženi Franc Kos.

435. Dok je vođen prema livadi, Z-2 je vidio leševe. Zarobljenici su morali proći između tih grupa leševa, a onda su im vojnici VRS-a rekli da se isprave i okrenu leđima. Još uvijek su bili svezanih ruku. Nakon toga se čulo naređenje „Pali!“ i onda bi u njih ispalili 1-2 rafala.

436. Preživjeli Z-2 nije pogođen, ali je pao na zemlju, a druga osoba je pala na njega. Dok su tu ležali, čuo je kako vojnik pita ima li neko da je još živ. Dvojica su se javila i taj vojnik je ispalio po jedan metak iz pištolja, u te Bošnjake koji su se javili.

437. Za vrijeme dok je ležao ispod tijela ubijenih, svjedok Z-2 je primjetio da je došlo još nekoliko autobusa i približno sedam ili osam kolona je pogubljeno na isti način blizu mjesta gdje se on nalazio. Kada su stali sa pogubljenima, patrola od pet vojnika je prošetala između tijela i ubijala sve preživjele.

438. Optuženi Franc Kos u svom svjedočenju, potvrđuje da je i sam učestvovao u „ovjeravanju“ ranjenih, smatrajući da je to bio „*humani gest*“ jer je time „*uskratio muke ranjenima*“ odnosno „*pomogao im da se ne pate*“. Optuženi tvrdi da su „ovjeravanja“ vršili i optuženi Stanko Kojić te zaštićeni svjedok Z-1.

439. Odbrana optuženog Franc Kosa je prilikom unakrsnog ispitivanja zaštićenog svjedoka Z-2 izjavila da ovaj svjedok autentično opisuje događaje na Branjevu, iznoseći tačne detalje o načinu pogubljenja.

440. Nakon što je ostatak dana ležao na livadi, Z-2 je pobjegao nekoliko sati prije mraka tako što je pretrčao preko mrtvih tijela u grmlje na kraju livade sa još nekoliko

preživjelih¹²². Kad je pogledao oko sebe, svjedok je procijenio da se tu nalazilo oko 1,000 do 1,500 leševa koji su ležali na tom polju¹²³.

(b) Iskaz svjedoka Z-3

441. Drugi preživjeli, svjedok Z-3¹²⁴ je zarobljen u blizini Nove Kasabe, gdje je zadržan sa ostalim zarobljenim na fudbalskom stadionu, i naknadno transportovan na privremena mjesta zatočenja u Bratuncu, odakle su 14. jula autobusima transportovani u školu „Kula“ u Pilici.

442. U školi „Kula“ zarobljenici su boravili dva dana, da bi 16. jula u jutarnjim satima počeo transport autobusima do ekonomije Branjevo.

443. Po dolasku na ekonomiju, svjedok je primjetio ubijene ljude koji su ležali po livadi. Autobusi su se zaustavili i vojnici su počeli da izvode zarobljenike koji su bili vezani. Formirali bi kolonu od nekih 10 ljudi, i onda bi ih vodili u pravcu livade gdje su već bila mrtva tijela. Iskaz svjedoka je u ovom dijelu saglasan sa svjedočenjem optuženog Franc Kosa i svjedoka Z-1 koji potvrđuju da su od drugog ili trećeg autobusa zarobljenike počeli voditi u grupama od po 10 ljudi.

444. Po dovođenju lica na određenu lokaciju, bilo bi im naređeno da se okrenu leđima prema pripadnicima jedinice, i onda bi zapucali *“Kada su otvorili vatru, bacio sam se na zemlju. Ruke su mi još bile svezane iza leđa i pao sam na stomak, licem prema dole, a jedan čovjek mi je pao na glavu. Mislim da je on odmah ubijen, i osjetio sam kako me zasipa vrela krv.”*¹²⁵

445. Dok je ležao, Čuo je i glas koji je rekao da se ne treba ljudima pucati u glavu jer se mozak rasipa, nego u leđa, pa je tako i svjedok pogođen sa jednim metkom u leđa, ali je metak prošao ispod lijevog pazuha, tako da ga je samo okrznuo. Čuo je kako pripadnici Odreda pitaju da li ima preživjelih, pa pucaju u onoga ko se javi. Jedan čovjek ih je molio da ga ubiju, ali oni su odgovorili: *“Pusti ga da se muči. Kasnije ćemo ga ubiti.”* Uslijedili su pojedinačni hici dok su ubijali ostale preživjele.

446. Svjedok Z-3 je jedno vrijeme ležao među tijelima, pretvarajući se da je mrtav. Kasnije u toku dana, vozilo je dovezlo još tijela na to mjesto¹²⁶. Tu je proveo noć 16. jula i pobjegao i sakrio se ispod mosta u blizini stratišta slijedeći dan. Sa tog mjesta, mogao je čuti rad mašina i vozila koja su dolazila i odlazila sa stratišta. To je trajalo većinu dana 17. jula¹²⁷.

¹²² Svjedok Z-2.

¹²³ Svjedok Z-2, iskaz na glavnom pretresu

¹²⁴ T-71 transkript svjedočenja svjedoka Z-3 u predmetu Krstić od 14.04.2000. godine.

¹²⁵ T-71 Transkript svjedočenja svjedoka Z-3 u predmetu Krstić od 14.04.2000. godine.

¹²⁶ T-71

¹²⁷ *Ibid*

4. Izjava o činjenicama optuženog Vlastimira Golijana

447. U izjavi o činjenicama, koju je optuženi Vlastimir Golijan dao svom braniocu 04.04.2011. godine, a koja je uvrštena kao dokaz odbrane u ovom postupku, optuženi ističe da je 01.05.1992. godine, dakle sa nepunih 18 godina, mobilisan u SJB Han Pijesak; da je krajem 1994. godine prešao u 10. Diverzantski odred i da ostaje u VRS do 30.04.1996. godine.

448. Potvrdio je i ono što mu se optužnicom stavlja na teret, konkretno da je prvi put ušao u Srebrenicu u prvoj polovini 1995. godine kroz rudnik, a drugi put 11. jula, zajedno sa drugim pripadnicima Odreda te da je 16. jula 1995. godine, učestvovao u ubistvu muslimanskih zarobljenika iz škole „Kula“. U tom dijelu, optuženi potkrepljuje svjedočenje optuženog Franc Kosa, tvrdeći da je naredba za strijeljanje zarobljenika saopštena tek po dolasku na ekonomiju Branjevo, gdje su se pripadnici Odreda dovezli kombijem, prateći crveni *Opel kadet* od kasarne „Standard“ u Zvorniku.

449. U svojoj izjavi, optuženi priznaje da je na ekonomiji Branjevo ubijao dovedene muslimane iz automatske puške, sveukupno njih 25 do 50. Većina njegovih aktivnosti se, kako tvrdi sastojala u dovođenju zarobljenika iz autobusa do mjesta pogubljenja, što se podudara sa iskazima drugih svjedoka koji tvrde da su zarobljenike uglavnom dovodili optuženi Golijan i Brane Gojković.

450. Vijeće primjećuje da je navedena Izjava koncipirana na način da uopšteno opisuje djelovanje pripadnika 10. Diverzantskog odreda na početku napada na Srebrenicu, dok za ubijanja na Branjevu optuženi daje nerealan broj lica koje je on pogubio, devalvirajući skoro potpuno značaj svoje uloge. Međutim, Vijeće je imalo na umu broj pripadnika Odreda, kojih je bilo relativno malo u odnosu na veliki broj ubijenih, pa ne može prihvatiti da je optuženi učestvovao u ubijanju samo 50 zarobljenika, odnosno da je uloga bilo kojeg pripadnika jedinice na Branjevu bila beznačajna, jer je intenzivnim pogubljenjem, u kojem su svi učestvovali od 10:00 do 16:00 sata ubijeno oko 800 ljudi.

451. U pogledu stanja svijesti ovog optuženog, Vijeće nije moglo prihvatiti da je postupao u skladu sa naređenjima pod prijetnjom smrću, a što će biti detaljnije obrazloženo u daljem dijelu presude. Osim toga, svi provedeni dokazi ukazuju da su svi optuženi u počinjenju djela postupali sistematski, organizovano, i voljno, pri čemu je jedino svjedok Dražen Erdemović u jednom trenutku izrazio otvoreno neslaganje sa ubijanjem zarobljenika, nakon čega ga je upravo optuženi Franc Kos opomenuo da nastavi sa ubijanjem.

452. Iako izražava otvoreno žaljenje za svime što je učinio, Vijeće ne može da zanemari težinu počinjenog zločina i masovnost žrtava, pa bi iskreno kajanje optuženog u takvim slučajevima moralo biti praćeno potpuno istinitim i preciznim iznošenjem događaja za koje se osjeća krivim, što ovde nije slučaj.

453. Optuženi naprotiv stalno pokušava da sebe zaštiti, opravdavajući ubijanja strahom za sopstveni život, iako Vijeće ponovo naglašava, niko od saslušanih svjedoka

ne potvrđuje da je i optuženi Vlastimir Golijan izrazio protivljenje prilikom vršenja ubistava. Naprotiv, potrudio se da nema svjedoka ubistava, kako je to u svom svjedočenju objasnio optuženi Franc Kos. Na isti način sebe je nastojao zaštititi i optuženi Stanko Kojić, koji tvrdi da je pucao iznad glava zarobljenika, te optuženi Franc Kos koji umanjuje broj ubijenih, a „ovjeravanje“ preživjelih naziva „*milosrdnim činom*“.

454. Vijeće ne spori pravo optuženih na zaštitu od samoinkriminacije, ali naglašava da netačno iznošenje događaja i izmjena iskaza u cilju devijacije istine, ne može biti relevantno u konačnoj ocjeni dokaza.

5. Svjedočenje Cvjetinović Petra

455. Na okolnosti ubijanja na ekonomiji Branjevo, odbrana je pozvala i svjedoka Cvjetinović Petra¹²⁸, koji je navodno neposredno posmatrao egzekuciju.

456. Opisujući svoje učešće u događajima 15. i 16. jula, ovaj svjedok na glavnom pretresu tvrdi da ga je tih dana u Bijeljini kontaktirao pukovnik Petar Salapura, tražeći od svjedoka da dođe u privatnu kuću izvjesnog Save Jovanovića, čiji podrum je koristila služba vojne bezbjednosti. Po dolasku u kuću, svjedok je zatekao Salapura, Mišu Pelemiša i Zorana Manojlovića. Petar Salapura se potom obratio svjedoku, govoreći mu da je idealan za jedan posao u korist Republike srpske, nakon čega je pojasnio da sa Pelemišem treba otići na ekonomiju Branjevo, gdje će biti i pripadnici 10. Diverzantskog odreda i da treba pomoći oko nečega. U to vrijeme svjedok tvrdi da nije znao da će doći do ubijanja zarobljenika.

457. Svjedok svojim vozilom marke „Lada“ i Mišom Pelemišem otišao na ekonomiju Branjevo, gdje su stigli prije pripadnika Odreda. Nakon toga došli su pripadnici odreda, koji su na livadi postavili mitraljez M-84, a zarobljenike do mjesta strijeljanja dovodili su Z-1, Žigić Zijad, Velimir Popović i Aleksandar Cvetković. Nakon toga, zarobljenici su pogubljeni iz mitraljeza a sve je snimljeno kamerom.

458. Vijeće je prilikom ocjene iskaza ovog svjedoka, uočilo da se isti činjenično ne poklapa sa drugim provedenim dokazima niti u jednom dijelu, a naročito ne u pogledu lica koja su kritične prilike bila prisutna na ekonomiji Branjevo, jer tokom postupka niti jedan drugi provedeni dokaz ne potkrepljuje tvrdnje svjedoka da su u strijeljanjima učestvovali Zijad Žigić i Velimir Popović, koji su također bili pripadnici 10. Diverzantskog odreda, niti je potkrepljena njegova tvrdnja da je strijeljanjima na Branjevu prisustvovao komandant Odreda, Mišo Pelemiš. Osim toga, optuženi Franc Kos, Stanko Kojić i Vlastimir Golijan, koji u svojim svjedočenjima ne spore prisustvo na ekonomiji Branjevo, kategorički odbijaju da je svjedok Cvjetinović Petar bio prisutan, a prilikom suočenja navedenog svjedoka sa svjedocima Žigić Zijadom i zaštićenim

¹²⁸ Svjedok odbrane Cvjetinović Petar je svjedočio na pretresu 29.11.2011. godine. Zapisnik o njegovoj izjavi datoj advokatu Dušanu Tomiću uvršten je kao dokaz odbrane prvooptuženog OI-12.

svjedokom Z-1 koji je sam učestvovao u pogubljenjima na Branjevu, svjedok Cvjetinović ovom Vijeću nije djelovao uvjerljivo.

459. Također, tokom postupka nije izveden niti jedan dokaz koji bi potvrdio navode ovog svjedoka, o snimanju cijelog događaja pogubljenja video kamerom sakrivenom u vekni hljeba, pa je i ta konstrukcija odbrane prvooptuženog potpuno neutemeljena.

460. Vijeće je u konačnoj ocjeni iskaza, imalo u vidu da je svjedok pravosnažno osuđen za krivično djelo prevare, što uveliko ukazuje na njegov kredibilitet, na koju okolnost su saslušani i neki svjedoci koji ga poznaju, kao što je svjedok Brezo Srđan, koji o svjedoku ima jako loše mišljenje, jer se „*lažno predstavljao kao predsjednik vlade i države*“, što je potvrdio sam svjedok Cvjetinović prilikom suočenja sa svjedokom Zijadom Žigićem.

461. Nadalje, Vijeće primjećuje da svjedok Cvjetinović u svom iskazu ne precizira jasno svojstvo koje je u to vrijeme imao, te odnos prema organima vojne bezbjednosti VRS, pa samim tim ne može ni objasniti razloge prisustva na ekonomiji Branjevo u vrijeme pogubljenja zarobljenika, pa imajući u vidu sve navedene manjkavosti, Vijeće njegov iskaz nije moglo cijeniti ni kao potkrepljujući.

1. Masovna pogubljenja na drugim lokacijama

462. Nakon što su završili sa strijeljanjem na Branjevu, optuženi su otišli u "Ljubinu kafanu" koja se nalazi preko puta Doma kulture, gdje im je Ljubiša Beara čestitao na obavljenom poslu i rekao da će im „*država biti zahvalna*“¹²⁹. Kada je Erdemović stigao do kafića preko puta Doma vidio je nekoliko leševa¹³⁰. Takođe je čuo pucanje i eksplozije iz pravca Doma.¹³¹ Nedugo nakon toga, vojnik iz Bratunca je ušao i rekao potpukovniku da je sve završeno¹³².

463. Tokom postupka izvedeni su brojni dokazi koji govore o pogubljenjima u Domu kulture. Tako svjedok Milovan Đokić u svom iskazu potvrđuje da je on, kao policajac bratunačke brigade pratio autobuse srebreničkih zarobljenika do Doma dana 15. jula 1995. godine. On je vidio vojnike i civilnu policiju ispred zgrade. Svjedok Juroš Jurošević je također svjedočio da su 3-4 autobusa sa zarobljenicima otišla u Dom. Savo Stević, Radivoje Lakić, Jakov Stevanović, Zoran Gajić, Zoran Bojić, Jevto Bogdanović su također potvrdili da su se zarobljenici nalazili u Domu Kulture i da su ubijeni u popodnevnim satima, pa su neki od navedenih svjedoka, kao što su Juroš Jurošević i Jevto Bogdanović, 16. jula utovarali tijela ubijenih u Domu. Ta strijeljanja niko nije preživio, a među ubijenima je bila i jedna djevojka, koja je zarobljena zajedno sa svojim bratom.

¹²⁹ Kos Franc, 11.11.2011.

¹³⁰ T- 70 Dražen Erdemović; Kos Franc

¹³¹ T-70 i Kos Franc

¹³² *Ibid*

464. Istražitelji američke Mornaričke službe za krivične istrage i MKSJ su 1996. godine, vršili istrage u Domu kulture Pilica, pri čemu su pronašli dokaze, koji su potkrijepili detaljne iskaze svjedoka u vezi pogubljenja koja su se tu dogodila, uključujući: tragove brojnih udaraca metaka; ostaci eksploziva; ispaljeni meci i čahure; kao i uzorci ljudske krvi, kose, kostiju i tkiva pričvršćeni uz zidove i podove¹³³.

6. Materijalni dokazi o pogubljenjima ne ekonomiji Branjevo

465. Postoje takođe i brojni potkrijepljujući materijalni dokazi o pogubljenjima na Ekonomiji Branjevo, uključujući: *Unos* u bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade za dan 15. jula, 1995. godine, je zabilježio zahtjev 1. bataljona Zvorničke brigade za "50 litara nafte – 20 litara benzina - za prevoz snaga do Kule. 10 kutija municije kalibra 7.62mm." Ovaj zahtjev je ponovljen 16. jula 1995. godine¹³⁴.

466. Šifrirani unos od 16. jula 1995. godine u bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade je glasio "U 11:15 sati. Javljeno sa Zlatara (Drinski korpus) da se mora izvršiti trijaž ranjenih i zarobljenika. (javljeno Beari)"¹³⁵. Zarobljenici u Orahovcu, Petkovcima i Ročeviću su do tada već bili pogubljeni.

467. Postoji unos u bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade i presretnuti telefonski razgovor snimljen u toku poslijepodneva 16. jula 1995. godine, koji se odnose na zahtjev potpukovnika Popovića za autobus sa punim rezervoarom goriva i 500 litara D2 radi odlaska u selo Pilica. Snimljeni razgovor je takođe zabilježio da je gorivo hitno potrebno i da će bez toga Popovićev posao stati.¹³⁶

468. Presretnuti razgovori pokazuju ulogu Zvorničke brigade u koordinaciji pogubljenja.

469. Pa tako dva presretnuta razgovora od 16.07. u 16.02 sata i u 16.15 sati ukazuju na to da je Trbić trebao kontaktirati potpukovnika Pandurevića jer ga je general Mladić tražio hitno. Ovo se slaže sa unosom u Bilježnicu dežurnog oficira, u kojem stoji, "*U 16.20 sati, sa Zlatara javljeno da se pošaje jedan starešina iz komande do komandanta i da napismeno pošaje izvještaj o trenutnoj situaciji i dogovoru i aranžmanu sa suprotnom stranom. Odmah poslan Mijatoviću.*"¹³⁷

470. U 16.43 sati, Trbić potvrđuje Zlataru da je poslao Mijatovića na teren da kontaktira Pandurevića. Upitan je da li je „*mcj Popović*“ tamo, i traži da Popović ili Drago Nikolić moraju otići kod Pandurevića na teren. Bilježnica Zvorničke brigade

¹³³ T-74 Izvještaj Deana Manning; Kos je potvrdio da su se eksplozije čule iz Doma

¹³⁴ Dokaz T-63, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade

¹³⁵ Dokaz T-63 Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade

¹³⁶ Dokaz T-63 Bilježnica Zvorničke brigade Dokaz T-55 presretnuti razgovor 16.07.1995 u 13.58 sati. "500 litara D2 za potpukovnika Popovića" "potpukovnik Popović je ovcje u Palmi, znaš li? Popović je u Palmi." "500 litara D2 hitno traži za njega ili će posao kcji odrađuje stati....sad me zvao sa terena da vam ja to prenesem tamo." Zatim se prebacuje Goliću "Goliću, sad me Pop zvao da te nazovem. Da mu se hitno pošaje 500l D2, ili će mu posao stati". "Autobus napurjen naftom da ide u selo Pilica. To je to....'ajde molim te."

takođe sadrži unos iz tog vremena, *“javljeno sa Zlatara (Drinski korpus) da potpukovnik Popović ode do Vinka Pandurevića na teren u 16:40 sati, javljeno preko 1. pb da Popović javi dežurnom operativnom da bi ga Zlatar (Drinski korpus) mogao poslati na zadatak”*¹³⁸.

471. Oko 05.30 sati u jutro 17. jula, komanda Drinskog korpusa (u Vlasenici) je nazvala Zvorničku brigadu da provjeri: *“je li sve tu završeno, sva koordinirana akcija?”*. Pomoćnik dežurnog oficira toga dana, Jovičić im odgovora da će ih Trbić, dežurni oficir nazvati sa izvještajem. Ovaj poziv je presretnut, a i spomenut je u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade¹³⁹. Koridor za prolaz bošnjačke kolone je otvoren kroz prvu liniju u području Baljkovice i dogovoren je prekid vatre u toku 16. jula, 1995. godine.

472. Postoji presretnuti telefonski razgovor snimljen 17. jula u 06.15 u kojemu su učestvovali Trbić, general Krstić i potpukovnik Pandurević. U toku tog razgovora, spominje se izvještaj od juče i Krstić pita: *“Jeste li pobili Turke gore?”* Trbić odgovara, *“uglavnom jesmo”*. Razgovor je takođe pratio kretanje i napad na kolonu. Pandurević je potvrdio Krstiću, *“Uglavnom, vjerovatno ćemo ovo završiti danas”*¹⁴⁰. Ovaj razgovor se mogao odnositi samo na operaciju pogubljenja po prijekom postupku koja je bila u toku u Pilici i na Ekonomiji Branjevo.

F. NAREDBA ZA UBIJANJE MUŠKARACA NA EKONOMIJI BRANJEVO

473. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da su pripadnici 10. Diverzantskog odreda, naredbu za pogubljenje muškaraca dobili tek po dolasku na ekonomiju Branjevo. Navedeno u svojim iskazima detaljno opisuju optuženi Franc Kos i Dražen Erdemović.

474. U pogledu shvatanja zadatka ubijanja muškaraca na ekonomiji Branjevo, optuženi Franc Kos pojašnjava da su on i drugi pripadnici Odreda bili diverzanti, vezani profesionalnim ugovorom, te se prilikom prijema zadatka niko nije usudio usprotiviti. O odnosu prema nadređenima i statusu u jedinici imali su potpisan i profesionalni ugovor.

475. U unakrsnom ispitivanju pojasnio da je naredbu za strijeljanje zarobljenika na Branjevo dao Vujadin Popović, jasno rekavši da sve zarobljenike treba pobiti.

476. Načelnik obavještajne službe u Glavnom štabu, pukovnik Petar Salapura, saslušan je u svojstvu svjedoka, i isti izjavljuje da mu nije poznato ko je naredio angažovanje Odreda na zadacima ubijanja zarobljenika, jer to nisu tipični zadaci jednog diverzantskog odreda. Navedeno se prema njegovom mišljenju moglo desiti

¹³⁷ Dokaz T-63, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade

¹³⁸ Dokaz T-63, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade. Pogledati i dokaz T-55 registrator sa presretnutim razgovorima, presretnuti razgovor od 16.07.1995. u 21.15 sati Popović izjavio da je upravo bio gore sa šefom i pitao je li primljen njegov vanredni izvještaj.

¹³⁹ Dokaz T-55 registrator sa presretnutim razgovorima 17.07.1995. u 05.38 sati. Dokaz T-63, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade,

¹⁴⁰ Dokaz T-55 Registrator sa presretnutim razgovorima, 17.07.1995., 06.15 sati.

jer je komandant Odreda bio na bolovanju i veliki broj vojnika je imao slobodne dane, pa je u bazi u Dragasevcu ostala samo nekolicina.

477. Svjedok Salapura je bio kategoričan da prema poziciji koju je obnašao u to vrijeme nije imao nikakvu komandnu ulogu u tim zadacima, niti je o poduzimanju istih bio informisan. Ta linija komanovanja je išla od načelnika štaba drinskog korpusa i eventualno do pukovnika Beare, po pitanju zarboljenika. Svjedok dalje tvrdi da je o ubistvima na Branjevu saznao znatno kasnije od Pelemiša, koji mu je rekao da su se za ovaj zadatak javljali dobrovoljci.

478. Međutim, prema iskazima drugih svjedoka, pukovnik Petar Salapura jeste imao relevantnu ulogu u organizovanju i djelovanju 10. Diverzantskog odreda, počevši od njihove mobilizacije, dodjeljivanja lažnih identiteta¹⁴¹, pa u konačnici i osmišljavanja zadataka.

479. Tako svjedok Todorović Dragan, pripadnik Odreda, potvrđuje da je Petra Salapuru viđao u dva ili tri navrata u bazi u Dragasevcu, te pojašnjava *“on se brinuo da imamo uniformi i to...inače smo MTS dobjali od Glavnog štaba”*, što je potvrdio i vještak odbrane Slobodan Kosovac.

480. Vijeće zaključuje da se ovakvim neodređenim svjedočenjem svjedok Salapura nastoji ekskulpirati za događaje u Srebrenici i na ekonomiji Branjevo, pa njegov iskaz ne nalazi relevantnim niti istinitim, jer nije saglasan ni konzistentan sa iskazima drugih svjedoka i optuženih Franc Kosa i Kojić Stanka, koji ga u svom svjedočenju ipak identificiraju kao značajnog oficira Glavnog štaba, koji nasuprot vlastitim tvrdnjama ipak jeste imao relevantnu ulogu u Vojsci RS-a. Tako je zaštićeni svjedok odbrane O-1¹⁴² upravo od njega lično tražio da ga razriješi sa pozicije u Odredu, što je i učinjeno u februaru 1996. godine, što samo dodatno pokazuje da je svjedok Salapura očigledno bio uticajan i nakon rata.

481. Svjedok Zoran Manojlović također tvrdi da je samo neko iz Glavnog štaba mogao izdati naredbu za strijeljanje ljudi na Branjevu, a on lično je na jednom sastanku u obavještajnom podcentru, upravo od Salapure ili Kneževića saznao da su se strijeljanja desila i da je u njima učestvovao 10. Diverzantski odred. Dalje opisuje kako je upravo Petar Salapura naredio da se pripadnicima Odreda koji su učestvovali diverzantskim akcijama, zbog čega su bili na potjernicama AID-a izdaju lažna dokumenta. Vijeće nalazi da se u konkretnom slučaju radi o licima koja su učestvovala u nekim nezakonitim radnjama, obzirom da diverzantske akcije nisu kažnjive same po sebi, navedeno samo dodatno ide u prilog zaključku Vijeća o nastojanjima članova GŠ VRS da prikriju sve tragove počinjenih zločina ai i njihove počiniocce, o čemu će dalje

¹⁴¹ Materijalni dokaz odbrane OI- 21 Informacija o potrebi dodjeljivanja lažnih identiteta pripadnicima 10. Diverzantskog odreda koju je sačinio Petar Salapura.

¹⁴² Zaštićeni svjedok odbrane O-1 je svjedočio na pretresu od 06.12.2011. godine.

biti riječi u dijelu presude koji se bavi masovnim ukopavanjem leševa i njihovom dislokacijom u sekundarne masovne grobnice.¹⁴³

482. To je potvrdio i svjedok Velimir Popović koji je povrdio da su naredbe za odlazak u akcije primali isključivo od komandanta Miše Pelemiša, a njemu su ih neposredno izdavali pripadnici obavještajne službe GŠ VRS, koji su osmišljavali akcije, ali nisu neposredno kontaktirali pripadnike jedinice. Svjedok Zijad Žigić¹⁴⁴ je bio precizniji u tom pravcu izjavivši „naredbe smo dobijali od Zorana, a kada je Pelemiš postao komandant onda od njega. Njemu su naređivali Popović, Salapura, Beara, Tolimir i Pećanac.“

483. Navedeno je potvrdio i prvobitno komandant Odreda, svjedok Mićo Milanović koji je jasno rekao „*zadatake su davali ljudi iz obavještajnog centra, oni su poznavali cijele*.“ Prema tvrdnjama svjedoka Zorana Manojlovića, upravo neko od čelnih ljudi GŠ VRS ga je nakon 7-10 dana upoznao sa strijeljanjem zarobljenika na Branjevu.

484. Imajući u vidu da svjedok Petar Salapura nije optužen za događaje na Branjevu, Vijeće se nije detaljnije upuštalo u njegovu odgovornost po bilo kojem osnovu, ali navedene činjenice jeste imalo u vidu prilikom konačne ocjene njegovog iskaza.

1. Da li su optuženi mogli odbiti naredbu za ubijanje zarobljenika

485. Odbrana je nastojala tokom postupka potvrditi tezu da su optuženi na Branjevu bili primoran pucati u zarobljenike, jer je odbijanje naređenja bilo kažnjivo smrću, što su tokom postupka naglašavali svjedoci odbrane Đukić Dalibor i Brezo Srđan, nekadašnji pripadnici Odreda. Međutim, sam optuženi Franc Kos u svom svjedočenju tvrdi „*da sam odbio naredbu, možda se ništa ne bi dogodilo*“, dakle ni sam nije siguran u tezu odbrane da je kazna za neizvršavanje naređenja bila smrt.

486. Dalje pojašnjava da je svaki vojnik bio vezan profesionalnim ugovorom u kojem je stajalo da ne smije živ pasti u ruke neprijatelju, a saborac je imao pravo da likvidira saborca, ukoliko se tokom akcije „*uspaniči ili ugrozi druge*“, kako to tvrde pripadnici odreda svjedok Žigić Zijad i Brezo Srđan, a na navedenu okolnost svjedočila je i Sara Manojlović¹⁴⁵, koja je u vanbračnoj zajednici sa optuženim Franc Kosom i koja tvrdi da je optuženi jedne prilike u povratku sa akcije u ruksaku koji je nosio na leđima pronašao puščano zrno, pa je zaključio da je neko od saboraca zasigurno imao zadatak da ga likvidira u toku te akcije. On sam je navodno jedne prilike također dobio naredbu da likvidira tri saborca u akciji, ali je taj zadatak odložen.

487. Međutim, provedeni dokazi, te različite situacije koje su svjedoci opisivali u svom svjedočenju, ne ukazuju da je takva naredba zaista postojala, pa tako sumnju u

¹⁴³ Utvrđene činjenice pod r.br.15. i 16. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

¹⁴⁴ Svjedok odbrane Žigić Zijad je svjedočio na pretresu od 14.10.2011. godine. Zapisnik o izjavi koju je dao kod advokata Milana Romanića uvršten je kao dokaz odbrane OII-1.

¹⁴⁵ Svjedokinja odbrane Sara Manojlović je svjedočila na pretresu od 20.09.2011. godine.

navedeno izražava i svjedok Mićo Milovanić, prvobitni komandant grupe koja je kasnije prerasla u jedinicu 10. Diverzantski odred. On tvrdi *„ja nisam mogao da vjerujem da je Kos dobio zadatak da likvidira kolegu, ja dok sam bio nije bilo razloga za to. To se pojavilo kao priča, možda je izmišljeno, ja ne znam ko je bio u igri od tih oficira, ko je to naređivao.“*

488. Prije odlaska na Branjevo u bazi je bio i svjedok Velimir Popović kojem je poznato da su tog dana došli neki oficiri u Golfu, a kasnije su mu prenijeli da je u bazu dolazio i Pećanac. Vidio je i odlazak nekolicine pripadnika Odreda u kombiju. I ovaj svjedok izjavljuje da u to vrijeme nije bio prisutan, inače ne bi mogao odbiti naređenje da ide sa njima, jer po ugovoru kojim su bili vezani, naređenje se nije smjelo odbiti, a to su potvrdili i svjedoci odbrane Đukić Dalibor i Brezo Srđan.

489. Međutim, svjedok Popović dalje navodi *„Odbiti naređenje u jedinici ne znači da će vas neko ubiti, ali vam je sljedeća akcija teža, u smislu da mogu vas ubiti i slično.“* Na isti način to opisuje i svjedok Brezo Srđan koji kaže *„za odbijanje naređenja kazna je bila smrt. Možda ne odmah...na licu mjesta...čekala bi se prva povoljna prilika.“* U prilog navedenom ide i tvrdnja svjedoka Jugoslava Petrušića koji tvrdi da mu je jedne prilike, u neformalnom razgovoru nakon rata, komandant Odreda Mišo Pelemiš rekao *„svaki čovjek koji me ne posluša, on nestaje.“*

490. Iako mnogi saslušani svjedoci tvrde kako je bespogovorno izvršavanje naredbe bila obaveza za pripadnike 10. Diverzantskog odreda, jasno naznačena u njihovim profesionalnim ugovorima koje su potpisali sa GŠ VRS, Vijeće nije moglo naći uporište u provedenim dokazima za tvrdnje odbrane, da se odbijanje naređenja kažnjavalo smrću. Takve navode nije potvrdio čak ni vještak odbrane, Slobodan Kosovac koji je u tom pravcu izjavio *„Ja nisam naišao na bilo kakva pravila za diverzantske jedinice, postojala su samo pravila oružanih snaga JNA, ali i da je mislim da diverzanti ne bi trebali imati neka veća prava nego pripadnici Oružanih snaga. Prvo pravilo oružanih snaga je da nepostupanje i neizvršavanje naređenja za sobom povlači sigurno neke posljedice, ali ne mora se izvršiti naređenje koje pretpostavlja počinjenje krivičnog djela. Ukoliko dobijete takvo naređenje trebate obavijestiti pretpostavljenog stariješinu.“*

491. Vještak odbrane u tom pravcu dalje naglašava *„Ja nisam nigdje vidio da se može neko ubiti za neizvršavanje zadatka, jer niko nije iznad Zakona.“*

492. Na jasan upit predsjednika vijeća, gdje se nalazio dokument koji je propisivao obaveze pripadnika Odreda i u kojem je bilo naznačeno da je odbijanje naređenja kažnjivo smrću, svjedok odbrane Brezo Srđan je odgovorio *„To su bili razgovori među pripadnicima Odreda, znalo se ako se odbije zadatak kako se završava, i prije svakog odlaska je rečeno šta će biti ako se uspaničimo.“* Svjedok međutim nije mogao potvrditi da je bilo ko od komandanata to bilo kada neposredno saopštio pripadnicima Odreda, ponovivši da je to samo bila priča koja je kružila u jedinici. Vještak Kosovac također nije nikada čuo za postojanje takvog pravila, ali jeste za pravilo koje predviđa da svaki vojnik ima obavezu poduzeti sve što je u njegovoj moći da spasi živote svojih kolega iz jedinice.

493. Probitni komandant jedinice, Mićo Milanović¹⁴⁶ kategorički tvrdi:

“U momentu dok sam ja bio tamo, imali smo vrhunsku saradnju. Ja nikada ne bih dozvolio ono što se desilo, ja bih vodio računa da ne naredim nešto takvo. Meni su mogli odbiti naređenje.”

494. Svjedok Zoran Manojlović se sjeća da je Mićo Milanović upravo i napustio Odred jer je bilo nekih neslaganja sa dijelom rukovodstva, što odgovara njegovim tvrdnjama kako nikada ne bi izdao nezakonito naređenje.

495. Vijeće je dalo navedenu analizu nakon opisivanja učešća optuženih u pogubljenjima na Branjevu, jer je odbrana tokom cijelog postupka naglašavala navedenu činjenicu, oduzimajući time karakter dobrovoljnosti u učestvovanju u ubijanjima na Branjevu, te umanjujući stanje svijesti i volje optuženih u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

496. Tokom postupka nisu izvedeni bilo kakvi dokazi koji bi ukazivali da su u vrijeme počinjenja ubistava na ekonomiji Branjevo, optuženi bili pod dejstvom alkohola ili bilo kakvih drugih sredstava, te Vijeće zaključuje da su u počinjenju djela učestvovali potpuno svjesno i voljno, pa tako i sam optuženi Franc Kos tvrdi da je pucanje u preživjele shvaćao kao *“dobročini akt, kako se ne bi mučili”*, iako je shodno naprijed datom opisu profesionalnog pripadnika vojske morao znati da je ubijanje zarobljenika nezakonito i da u takvim situacijama, prema vojnim pravilima, može odbiti dato naređenje.

497. Navedeni zaključak Vijeća potkrpeljen je i tvrdnjom vještaka odbrane Kosovac Slobodana koji tvrdi *„Svaki pripadnik vojske, prva tačka obuke, prije nego ode na prvo gađanje, upoznaje se sa osnovnim elementima međunarodnog prava.“*

498. Isti vještak stoga ne dozvoljava mogućnost da su u vrijeme pogubljenja na Branjevu pripadnici Odreda bili u zabludi u pogledu dopuštenosti ubijanja dovedenih zarobljenika, navodeći u tom pravcu *„Ako nepr.jate.jska vojsna sila nema oružje i ne pruža otpor, a neko naredi uništenje takve nepr.jate.jske vojsne sile, onda je to nezakonito naređenje.“*

499. Vještak u unakrsnom ispitivanju ponavlja *„Po meni, postupanje prema zarobljenicima u ovom slučaju je krivično cjelo i nema sumnje da je postupanje prema ratnim zarobljenicima moralo biti humano.“*

500. Osim toga, masovna egzekucija oko 800 ljudi na Branjevu svakoj razumnoj osobi izgledala bi kao nezakonita radnja, pa su optuženi, kao psihički uračunljive osobe u vrijeme počinjenja djela, apsolutno mogli shvatiti značaj onoga što je učinjeno.

¹⁴⁶ Svjedok odbrane Mićo Milanović svjedočio na pretresu od 18.10.2011. godine. Zapisnik o izjavi koju je dao advokatu Dušanu Tomiću uvršten je u dokaze kao OI-2.

U prilog tome ide i činjenica da se optuženi Stanko Kojić čak hvalio kako je sam ubio između 200 i 300 osoba na Branjevu.

501. Svjedok Jugoslav Petrušić za njega kaže „*Stanko i drugi su mi pričali da su na Branjevu kad je bilo potrebno pucali u ranjene. Tako je Stanko pričao da je imao pištolj TT 762 pa je svakog ranjenog više puta ranjavao, mučio, pucao mu u laktove i koljena, to je radio iz nekih njegovih razloga. Svi ostali su mi to isto govorili, a Stanko mi je sam pokazivao kako je pucao iz tetejca.*“ Isti svjedok smatra da su pripadnici Odreda na Branjevu mogli odbiti naređenje.

502. Ubijanje zarobljenika na Branjevu nije bio jednokratni čin, već je isto vršeno u relativno dužem vremenskom periodu, i to najmanje pet sati. Za vrijeme strijeljanja zarobljenika na Branjevu optuženi su osim direktnog učestvovanja u egzekuciji, preduzimali i više drugih radnji iz kojih proizilazi jasna svijest i volja za učestvovanjem u tim radnjama i nastupanje zabranjene posljedice.

503. Tako „ovjeravanje“ preživjelih predstavlja takvu posvećenost izvršenju zadatka, da niti jedno lice ne preživi strijeljanje. Da nisu bili tako posvećeni ovjeravanju tj. u ubijanju ranjenih zarobljenika, danas bi sigurno imali više preživjelih svjedoka koji bi svedočili o masovnim ubistvima. Tako jedan od optuženih, a po saznanju da je jedan zarobljenik odvojen, izjavljuje da ne želi živog svjedoka, a poznato je kakva je bila krajnja sudbina tih lica.

504. Također, oduzimanje novca od zarobljenika, prije nego će ih ubiti, predstavlja posebno bizaran čin, kao i konzumiranje hrane i pića u situaciji kada se sa jedne strane nalaze hrpe strijeljanih zarobljenika, a sa druge strane dugi zarobljenici čekaju na red za strijeljanje.

505. Svjedok Mićo Milanović je pojasnio da je sama pripadnost Odredu bila dobrovoljna, u smislu da niko nikoga nije tjerao da bude u jedinici. Kao potvrdu takvih navoda naveo je činjenicu da su neki od početnih članova jedinice ubrzo nakon akcije na Ozrenu napustili jedinicu, pa je tako Pavlović već nakon prvog zadatka otišao, u martu je otišao Pranjić Ivica, a mjesec dana nakon toga Mrkonjić, Josić i Pranjić Ranko, tako da su od prvobitne postave ostali samo Stjepo, „Žiga“ i optuženi Franc Kos. U unakrsnom ispitivanju svjedok je kategorički odbijao navode branioca da je optuženom i Zijadu Žigiću bilo ko branio da u bilo kojem trenutku napuste Odred.

506. Navedeno je potvrdio i svjedok Zoran Manojlović¹⁴⁷ koji je mobilisao optužene u Odred. On tvrdi da su pripadnici isti mogli napustiti u bilo kojem trenutku, te kao i svjedok Milanović nikada nije čuo da je bilo ko to zabranio samo optuženom Franc Kosu i Zijadu Žigiću, niti je u tom smislu pravljena neka distinkcija među pripadnicima Odreda. On pojašnjava da je u to vrijeme sa „prebjezima“ obavljan informativni razgovor u smislu da li žele postati pripadnicima VRS, jer se vojno terminološki nisu

¹⁴⁷ Svjedok odbrane Zoran Manojlović svjedočio na pretresu od 18.10.2011. godine.

smatrali ratnim zarobljenicima. Od svih lica sa kojima je svjedok razgovorao, njih polovica su odmah izrazili želju da odu u treće zemlje.

507. Odbrana je dakle tokom postupka isticala različite razloge na kojima je temeljila zaključak da su pripadnici 10. Div.odreda profesionalni diverzanti, i da su kao takva jedinica na Branjevu samo „izvršavali naredbe pretpostavljenih“, naglašavajući da je neizvršavanje naređenja za posljedicu imalo smrt. Međutim, Vijeće ne može a da ne primjeti da jedinica na Branjevu nije imala klasičnu diverzantsku akciju, koja podrazumijeva izvršenje aktivnosti na teritoriji suprotne strane, jer su pogubljenja vršena u zoni odgovornosti VRS.

508. U svakom slučaju, argumentacija odbrane da je odbijanje naređenja bilo kažnjivo smrću nije održiva, jer navedeno nije mogao potvrditi ni vještak odbrane Slobodan Kosovac, pa iako neki od saslušanih svjedoka tvrde da je to bilo interno pravilo u Odredu, Vijeće na temelju drugih izvedenih dokaza zaključuje da su optuženi, kao i drugi pripadnici jedinice mogli odbiti nezakonito naređenje, kao što su to učinili u Pilici, kada su odbili da ubijaju ljude u Domu kulture, te se na ovaj način ne mogu osloboditi od odgovornosti za pogubljenja u kojima su učestvovali na ekonomiji Branjevo.

2. Ponašanje optuženih nakon ubijanja zarobljenika na Branjevu

509. Kao što je već rečeno, odbrana je tokom postupka nastojala pokazati kako su optuženi nevoljno učestvovali u pogubljenima zarobljenika na ekonomiji Branjevo, na način da su pod prijetnjom smrću izvršavali naredbu za pogubljenje.

510. Kao što je već pojašnjeno, provedeni dokazi ne ukazuju da je takvo pravilo istinski egzistiralo u okviru jedinice.

511. Pored toga, odbrana je iskazima pojedinih svjedoka nastojala pokazati neslaganje optuženih sa pogubljenjima, na način da je navedeni događaj za njih bio izuzetno stresan i uznemirujući, pa tako svjedok odbrane Đukić Dalibor¹⁴⁸ tvrdi *“oni kcji su spavali samnom u spavaonici su bili sasvim čudni i neobični nakon povratka sa Branjeva. Lično sam izdao naredbu da im se oduzme naoružanje jer nisu bili pri sebi, to nije bilo ponašanje normalnog čovjeka. Konkretno, gospodin Gororja, njega smo vezali za krevet, tražio sam da nas razdvoje jer se nije moglo normalno spavati.”*

512. Navedeno je nastojala potvrditi i svjedokinja odbrane Sara Manojlović, tvrdeći da je optuženi Kos po povratku sa terena Srebrenice bio “uznemiren i utučen”.

513. Međutim, pripadnik Odreda, Velimir Popović se ne sjeća da su ovi koji su otišli na Branjevo bili „nervozni“ ili „utučeni“, pa u tom pravcu izjavljuje da su *“izgledali normalno, dobili smo neke premije, cirkulisali po kafani, bili sretni što smo živi.”*

¹⁴⁸ Svjedok odbrane Đukić Dalibor je svjedočio na pretresu od 25.10.2011. godine. Zapisnik o izjavi koju je dao advokatu Dušanu Tomiću uvršten je kao dokaz OI-4.

514. Ne izražavajući sumnju u mogućnost da takvo masovno pogubljenje, kao ono koje se desilo na ekonomiji Branjevo na ljude ne može ostaviti jako traumatične posljedice, Vijeće iskaze svjedoka odbrane ne nalazi uvjerljivim jer optuženi za vrijeme pogubljenja ničim nisu iskazali svoje neslaganje sa onim što se čini, ubijajući ljude na Branjevu različitim metodama, pa čak i oružjem koje je po ljude ostavljalo tako tragične posljedice da je nakon toga ubijanje metkom u potiljak sam optuženi Kos smatrao „humanim činom“.

515. Sam način izvršenja, sistematičnost, taktičnost u izvođenju muškaraca iz autobusa, te odvođenje do mjesta pogubljenja, traženje novca od istih, te verbalno vrijeđanje samo dodatno pokazuje da su optuženi veoma doslijedno, svjesno i voljno učestvovali u pogubljenjima, te su kod posljednjeg autobusa ljudi počeli odustajati samo jer su kako optuženi Kos kaže „*bili gladni i žedni*“, što je objektivno i bio jedini razlog zbog kojeg odbijaju ubijati zarobljenike i u Domu kulture u Pilici, dakle tu se nije radilo o bilo kakvim moralnim ili etičkim razlozima.

516. Koliko je zapravo pogubljenje oko 800 ljudi optuženima bilo beznačajno najbolje govori činjenica da su u jednom trenutku prekinuli sa pogubljenjima kako bi ručali, što samo pokazuje njihov „hladnokrvni odnos“ prema žrtvama, pored čijih izmasakriranih tijela su sjedili, jeli i pili, kao što su to radili i u „Ljubinoj kafani“ preko puta Doma kulture u Pilici, upravo za vrijeme dok su tamo vršena pogubljenja preko 500 zarobljenih muškaraca, dok optuženi Franc Kos čak u jednom trenutku i odlazi gledati pogubljenje koje je u bilo u toku.

517. Osim toga, sam svjedok Dalibor Đukić u daljem izlaganju tvrdi da su ta „čudna“ ponašanja optuženih uglavnom bila u snovima, dakle, niti jedan od njih svjesno nije ispoljavao bilo kakvu zgroženost događajima koji su se desili, a takve razmjere neosjetljivosti počinilaca nad brutalnim masovnim zločinima, mogu samo doći od osoba koje imaju potpuni nedostatak empatije prema ljudskim bićima, zbog čega Vijeće ne može povjerovati svjedocima koji tvrde da su optuženi nakon događaja na Branjevu bili „uznemireni“ i „pogođeni“ onim što su vidjeli i doživjeli.

G. UKOPAVANJE LEŠEVA NA EKONOMIJI BRANJEVO

518. Svjedok Nikolić Milivoje¹⁴⁹, je u inkriminisano vrijeme bio u radnom vodu I bataljona kojim je komandovao Radivoje Lakić. Ne sjeća se datuma, misli da su civile autobusima prvo dovukli u školu oko 15. ili 16. jula. Iza toga je bio dežurni na Branjevu kada su u jutarnjim satima došli neki vojnici u maskirnim odijelima u kombiju. Sa njima je došao i autobus u kojem su bili civili koje su izveli na jedno polje pšenice i počeli ubijati. Kasnije su nastavili dolaziti autobusi i vraćati se. Neki vojnik je došao do svjedoka u štalu i stajao na vratima sve vrijeme dok su trajala ubistva. Ne sjeća se ko je bio vojnik, niti bi ga danas mogao prepoznati.

519. Za vrijeme dok je bio u štali čula se rafalna paljba i trajala je otprilike d 9- 17 ili 18h. Svjedok te vojnike nikada prije nije vidio a pričalo se kasnije da su nisu sa tih područja. Nije brojao koliko ih je bilo ali bilo ih je dosta. Kada su otišli vojnici krenuo je prema kući i vidio veliki broj leševa. Zna da su narednog dana bagerom ukupani 300m od mjesta pogubljenja u okviru ekonomije Branjevo. Čuo je i za ubistva u Domu Pilica i da su leševi sa tog mjesta naredni dan dovoženi kamionima i sahraneni na ekonomiji Branjevo.

520. O tragovima ubijanja u Domu kulture u Pilici uvjerilo se i vijeće prilikom obilaska lica mjesta.¹⁵⁰

521. Na ukopavanju leševa neposredno je bio angažovan i svjedok Cvijetin Ristanović¹⁵¹, mobilisan u inženjerijskoj jedinici zborničke brigade. On pojašnjava da je komandir njegovog voda bio Damjan Lazarević, a komandir čete Dragan Jevtić. Dragan Jokić je bio načelnik inženjerijske čete i major po činu.

522. Svjedok je bio na odsustvu 13. jula, a već 14. jula je bio u jedinici i čekao je raspored, kad je od načelnika Jokića dobio zadatak da pripremi bager G-700 za utovar. Tako je svjedok učestvovao u utovaru leševa u Orahovcu. Nakon toga, 17. jula dobija naređenje od komandira voda da sa istom mašinom ide na ekonomiju Branjevo. Tamo je došao prije podne i rečeno mu je da istovari mašinu i da skrene kod radionice. Sa njim je tada bio i komandir voda Damjan Lazarević. Zadatak je bio da se kopa jama i opet je bio prostor označen kocima. Jama je bila duga 10-12m, 3m širine. Tokom rada primjetio je mrtve ljude na udaljenosti oko 20m.

523. Primjetio je u blizini i ULT mašinu- utovarivač, koji nije korišten dok je on bio na lokaciji. Nakon obavljenog posla svjedok je napustio mjesto i ne zna šta se desilo sa leševima. U tom periodu nije popunjavao formulare o upotrebi tih mašina iako je to bilo uobičajeno.

524. Navedeno su potvrdili i svjedoci koji su kao pripadnici inženjerijskog bataljona bili angažirani na različitim lokacijama za ukop leševa. Pa tako svjedok Z-8¹⁵² tvrdi da je radio na utovarivanju leševa na brani u Petkovcima, nakon čega je mobilisan za ukopavanje leševa u Kozluku, a bio je angažovan i na ekonomiji Branjevo.

525. Po dolasku na Branjevo, svjedok Z-8 je zatekao tri velike hrpe leševa. Vidio je da su leševi dovlačeni kamionima i koliko se sjeća tamo je iskopana najveća jama u odnosu na sve lokacije na kojima je bio. Lokaciju ukopavanja civila vjerovatno su odredili oficiri koje je po dolasku primjetio na ekonomiji Branjevo, ali ih ne može identificirati. Nije poznavao vojnike koje je u tim prilikama viđao, samo one koji su radili

¹⁴⁹ Svjedok Nikolić Milivoje je saslušan na pretresu od 12.04.2011. godine.

¹⁵⁰ S-4 Video zapis obilaska lica mjesta.

¹⁵¹ Svjedok Ristanović Cvijetin je saslušan na pretresu od 26.04.2011. godine.

¹⁵² Svjedok Z-8 svjedočio na pretresu od 11.02.2011. godine.

na utovarivanju kao i on. Ne može se sa sigurnošću izjasniti u pogledu ukupnog broja leševa koji su ukopani tih dana.

526. Na ukopavanju leševa bio je angažiran i zaštićeni svjedok Z-4, također mobilisan u inženjerijsku četvu zvrničke brigade. U to vrijeme vozio je mašine BGH¹⁵³ ULT¹⁵⁴ i SKIP¹⁵⁵ te pojašnjava da je BHG mašina koja kopa prema sebi, a ULT tovari i kipa sama. Sjeća se pogubljenja u Orahovcu 15 jula 1995. godine, nakon čega se vratio kući, a rekli su naredni dan da se ide za Kozluk i da se radi isto na utovaru leševa. Po dolasku tamo ugledao je dvije lokacije na kojima se prije vadio šljunak pa su u tim rupama vršili pogubljenja, i onda je to trebalo zatrpati.

527. U povratku iz Kozluka, saopšteno je da se naredni dan ide na Branjevo i da će trebati mašine BGH i ULT. Tamo su otišli oko 08:00 sati. Radnici su prevezeni *tamićem*, a mašine na vučnom vozilu – tzv. „labudica“ prikačena na kamion. BGH mašinu je vozio svjedok Ristanović a ULT Rade Bošković. Grobnica na Branjevu je najveća na kojoj je svjedok bio¹⁵⁶, na utovaru leševa su radili od 09:00 ujutru do večernjih sati. Ukopano je sigurno više od stotinu leševa. Sjeća se da se nije mogao dugo zadržavati na tom mjestu, jer je smrad bio nepodnošljiv, pa je otišao ranije, a ostali su ostali da završe sa ukopavanjem.

528. Nakon dva ili tri mjeseca, svjedoka su ponovo zvali iz komande da ide na ista mjesta, otkopava leševe i prebacuje na planirane lokacije. Sjeća se da su leševi tovareni kamionima i odvoženi negdje na lokaciju Crni vrh. Dvije večeri je trajalo iskopavanje leševa na Branjevu, a Kozluk i Orahovica jedno veče. Vozači nisu pričali na koje lokacije odvoze leševe, što samo dodatno ide u prilog zaključku Vijeća da su navedene aktivnosti rađene tajno, noću i sa visokim stepenom organizacije, a sve u cilju prikrivanja činjenice masovnosti i brutalnosti počinjenih zločina, pa tako svjedok Z-4 kaže „*radili smo noću, nismo ocvjetjavali, samo smo imali farove od mašina kcje su radile.*“

529. Prema pravosnažno presuđenim činjenicama, prihvaćenim od strane ovog Vijeća, operacija ponovnog sahranjivanja koja je bila izvedena nekada u septembru i oktobru 1995. Godine, bila je naređena od strane GŠ VRS.¹⁵⁷

530. Kolika su bila nastojanja prikrivanja počinjenih ubistava dovoljno govori i angažovanje svjedoka Velimira Popovićana na pronalaženju Dražena Erdemovioća nakon što je isti odlučio otići u Tribunal i iznijeti sve podatke o navedenim događajima i svom učešću o pogubljenjima na Branjevu. Tako se svjedok sjeća „*Meni je Pelemiš naredio da ga uhapsim i privedem. Privodio sam svjedoke kcji su znali kako je pokjegao i onda sam uhapšen i zatvoren tri mjeseca pod optužbom za kidnapovanje.*“

¹⁵³ BGH- bager- utovarivač.

¹⁵⁴ ULT- utovarna mašina.

¹⁵⁵ SKIP- kombinovana mašina (utovarivač- rovokopač).

¹⁵⁶ T-73 Svjedok je na fotografiji koja mu je prezentirana označio lokaciju ukopavanja leševa.

¹⁵⁷ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 18. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

531. Na hapšenju svjedoka koji su imali saznanja o bjegu Erdemovića bio je angažovan i svjedok odbrane O-1 po nalogu Petra Salapure i Dragomira Pećanca, a ideja je bila da se Erdemović uhvati i ubije kako ne bi govorio o strijeljanjima na Branjevu.

H. BROJ UBIJENIH NA EKONOMIJI BRANJEVO

532. Vijeće je tokom postupka nesporno utvrdilo da je 16. jula na ekonomiji Branjevo, ubijeno oko 800 ljudi.

533. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su 17. jula, pripadnici inženjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali u iskopavanju masovnih grobnica na Branjevu, a navedeno potvrđuju i saslušani svjedoci u ovom postupku. Tako je svjedok "Z-4", pripadnik inženjerijske čete Zvorničke brigade svjedočio kako je tih dana utovarivačem ULT-220 na više lokacija u okolini Zvornika kopao jame, a i između ostalog i na ekonomiji Branjevo, gdje ga je uputio major Jokić Dragan, načelnik inženjerijske čete Zvorničke brigade. Ovaj svjedok tvrdi da je grobnica koju je iskopao na Branjevu veća od onih u Orahovcu i Kozluku, gdje su se također desila masovna pogubljenja. Poređenja radi, navodi da je iskopavanje na Branjevu trajalo dva dana, a na pomenutim lokacijama jedan dan. Prema njegovoj procjeni grobnica na Branjevu je bila 10-15m dužine, 2-2,5m širine i 1,5-2m dubine. Nakon par mjeseci učestvovao je i u prebacivanju leševa iz te jame na druge lokacije, što mu je također naredio major Jokić.

534. Sa njim je u navedenim aktivnostima učestvovao o Ristanović Cvjetin, pripadnika iste čete koji je na Branjevu kopao grobnice bagerom G 700 (zapremina kašike 700 kubika). Ovaj svjedok tvrdi da je 17. jula dobio naređenje od komandira voda da sa svojom mašinom ide na Branjevo, gdje je po dolasku dobio zadatak da kopa jamu (prostor je već po dolasku bio označen kocima). Jame su bile duge 10-12m širine 3m. Primjerio je u blizini ULT mašinu kojom je upravljao svjedok „Z-4“.

535. U svom izvještaju i svjedočenju Dean Manning¹⁵⁸ istražitelj MKSJ-a navodi da se na satelitskim snimcima iz zraka vide mnoge masovne grobnice u vrijeme dok su iskopavane, ili nedugo nakon toga. Na snimcima ekonomije Branjevo od 17.jula 1995. godine vidi se veliki broj tijela na polju u blizini ekonomije, dok se na snimcima od 27. septembra vide tragovi prekopavanja masovne grobnice, kao i rovokopač i utovarivač. Nadalje, analiza primarne masovne grobnice Branjevo i analiza grobnice Čančarski put 12 (CR12) ukazuje na to da je CR12 sekundarna grobnica u kojoj su se nalazila tijela uklonjena iz masovne grobnice na ekonomiji Branjevo. Dokazi o vezi uključuju arheološke i antropološke karakteristike, uzorke tla i polena, slične poveze za oči i ligature kao i datume neovlaštenog premetanja grobnica do kojih se došlo pomoću

¹⁵⁸ T – 74 Izvještaji Deana Manninga (ukupno 5 izvještaja) iz novembra 2007. godine , iz juna 2007. godine , iz 2003. godine, iz 2001. godine i iz maja 2001. godine, kao i dva transkripta ispitivanja svjedoka Dean Manninga u predmetu Popović.

fotografija iz kojih proizilazi da je CR 12 prvi put iskopana nakon 27.septembra i zatrpana prije 2.oktobra 1995.godine.

536. Ekshumacija grobnice Branjevo izvršena je u periodu od 10 do 24 septembra 1996. godine i pronađeni su ostaci 132 osobe, a masovne grobnice CR 12 koja je ekshumirana 1998.godine, ostaci 174 osobe (samo 43 gotovo kompletna tijela), pa je najmanji broj osoba u ove dvije grobnice na osnovu antropološkog pregleda kostiju i dijelova tijela bila 283 u vrijeme kada je rađen njegov izvještaj, koji broj stalno raste. Naveo je i da CR 12 nije jedina sekundarna grobnica koja je povezana sa grobnicom na Branjevu, odnosno da dokazi ukazuju i na druge grobnice duž puta za Čančare.

537. Tokom procesa ekshumacija pronađeni su i identifikacijski dokumenti i predmeti koji su u očiglednoj vezi sa islamskom vjeroispoviješću, kao i umjetna lijeva noga (dio ispod koljena) koja ukazuje da je među žrtvama bilo i lica sa invaliditetom. Prema izjavi ovog svjedoka, obdukcijски rezultati (a to je potvrdio i Erdemović u svom iskazu) ukazuju da je među strijeljanim muškarcima bilo i dječaka koji u to vrijeme nisu imali 18 (osamnaest) godina.

538. U svom nalazu i mišljenju¹⁵⁹ vještak Kešetović Rifat¹⁶⁰, rukovodilac Podrinje identifikacijskog projekta Međunarodne komisije za nestale osobe (PIP), čiji je zadatak identifikacija ekshumiranih posmrtnih ostataka, navodi da su predmet njegovog vještačenja identifikovane osobe pronađene u primarnoj masovnoj grobnici u Pilici (Vojna ekonomija Branjevo), te sekundarne masovne grobnice povezane sa njom.

539. Primarna masovna grobnica vojna ekonomija Branjevo (Pilica), označena oznakom PLC, ekshumirana je od strane zajedničkog tima organizacije Ljekara za Ljudska prava (PHR) i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Sudskomedicinsku i kriminalističko tehničku obradu uradili su eksperti MKSJ, a autopsijski izvještaji su preuzeti od tadašnje Federalne komisije za traženje nestalih.

540. Vještak je izvršio analizu DNK izvještaja pristiglih u PIP do 13.04.2010.godine za sve grobnice ekshumirane na "putu Čančari" (ukupno 13) od kojih se prema fizičkim dokazima koji nisu predmetom ove analize, osam grobnica veže za događaje u Pilicama i to su grobnice označene sa: CR12, CR11, KAM10ZVO, KAM09ZVO, KAM08ZVO, KAM 06 ZVO, CR 05 , KAM 04 ZVO.

541. Isti vještak je po naredbi Tužilaštva sačinio ispravku Izvještaja sa ažuriranim podacima do 25.05.2011. godine. Naglašava da je proces identifikacije kontinuiran i da i dalje traje, te su podaci zaključno sa navedenim datumom promjenjivi.

542. Vještak je na ročištu od 14.06.2012. godine naglasio da postoji greška u dijagramu prikazanom u njegovom izvještaju, tako što je napisano da postoji veza između grobnice KAM 04 ZVO i KAM 09 ZVO, ali istu treba izbrisati, jer veza ne postoji.

¹⁵⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva T-72

¹⁶⁰ Vještak Kešetović Rifat je saslušan na pretresu od 03.06. i 14.06.2011. godine.

Dakle, kada se govori o vezama grobnice KAM 04 sa drugim grobnicama, treba izbrisati njenu vezu sa grobnicom KAM 09 ZVO na svim mjestima na kojima se spominje, u konkretnom slučaju to su str. 3., 14. i 15. izvještaja.

543. Vijeće je prilikom analize nalaza i mišljenja imalo u vidu navedenu izmjenu koju je vještak usmeno obrazložio.

1. Zvanično identifikovane osobe po pojedinačnim grobnicama

544. Tako je prema nalazu i mišljenju vještaka Rifata Kešetovića, broj zvanično identifikovanih tijela ekshumiranih iz primarne masovne grobnice PLC Pilica (Branjevo) 127. Sve identifikovane osobe su muškog pola, starosna struktura je prikazana u tabeli izvještaja ali Vijeće primjećuje da su najmlađe dvije osobe 1980. godište, (jedna od njih Avdić Rame Admir), dok je najstarija rođena 1925. godine, Vilić (Ibrahima) Nazif. Kod 99 osoba od 127, uzrok smrti su strijelne ozljede tijela.

545. DNK analizom uspostavljene su direktne veze sa pet sekundarnih grobnica uz Čančarski put i to : KAM04 ZVO, KAM 08ZVO, KAM 09ZVO, CR11 i CR12, s tim da su posmrtni ostaci dvije osobe (na PIP-ovom spisku pod rednim brojevima 127 i 327) pronađene u tri različite grobnice- primarnoj na Branjevu (PLC) i dvije sekundarne grobnice uz Čančarski put (CR11 i CR12).

546. Vještak Rifat Kašetović u svom nalazu dalje pojašnjava, da su u sekundarnoj grobnici duž puta u Čančarima, otkriveni posmrtni ostaci ljudi koji su prvobitno bili sahranjeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo, što je osim nalazom vještaka, potkrepljeno i prihvaćenim činjenicama, utvrđenim u drugim postupcima pred MKSJ.¹⁶¹

547. U jednom izvještaju spominje se da je najmanji broj lica pronađenih u sekundarnoj grobnici u Čančarima bio 283 žrtve. Za tri je bilo utvrđeno da su bile u dobi između 8 i 12 godina, za 49 da su bile u dobi između 13 i 24 godine i za 231 da su bile starije od 24 godine. Najmanje 269 žrtava su bili muškarci.¹⁶²

(a) DNK analiza osam sekundarnih grobnica

548. Prema nalazu i mišljenju vještaka Rifata Kešetovića, iz masovne sekundarne grobnice u Čančarima označene sa CR12 otvoreno je 152 slučaja, a identifikovano 117 osoba, pri čemu je njih 10 bilo mlađe od 18 godina, a DNK analizom su uspostavljene veze sa primarnom masovnom grobnicom na Branjevu (PLC) kao i veza sa drugim sekundarnim grobnicama uz Čančarski put- CR 11, KAM10ZVO i KAM06ZVO. Dvije najmlađe osobe bile su 1980.godine od kojih jedna Nukić (Smaje) Mujo, a najstarija osoba rođena je 1923.godine Memić (Alije) Jusuf.

549. Iz masovne grobnice u Čančarima označene sa CR11 na osnovu poslatih uzoraka otvoreno je 135 slučajeva, a do ažuriranja podataka identifikovana je 101

¹⁶¹ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 19. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

¹⁶² Utvrđena činjenica pod rednim brojem 20. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

osoba, pri čemu je njih 7 mlađe od 18 godina, a DNK analizom je uspostavljena veza sa primarnom grobnicom na Branjevu (PLC) te sa sekundarnim CR12 i KAM10 ZVO. Najmlađe dvije osobe rođene 1979.godine od kojih je jedna Klempić (Alije) Esed, a najstarija 1923 godine Čakanović (Hakije) Mehmedalija.

550. Iz masovne grobnice u Čančarima označene sa KAM10ZVO na osnovu poslatih uzoraka otvoreno je 415 slučajeva, do tada formalno identifikovano 296 osoba, pri čemu je njih 16 mlađih od 18 godina, a DNK analizom su uspostavljene su veze sa masovnim grobnicama CR11, CR12, KAM06ZVO, KAM08ZVO i KAM09ZVO. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1980.godine Osmanović (Muniba) Ahmedin, a najstarija 1919 godine Sinanović (Rame) Nurif.

551. Iz masovne grobnice KAM09ZVO otvoreno 208 DNK slučajeva, a identifikovano 141 osoba, pri čemu je njih 13 mlađih od 18 godina, a uspostavljene su veze sa primarnom grobnicom (PLC) i sekundarnim KAM08ZVO i KAM10 ZVO. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1980.godine Osmanović (Abdulaha) Sulejman, a najstarija 1920 godine Osmanović (Osmana) Safet.

552. Iz masovne grobnice KAM08ZVO otvoreno je 49, a identifikovano 29 osoba, među kojima je najmlađa identifikovana 1971. godište, Kadrić (memiš) Mešo, a najstarija rođena 1917. godine, Isaković (hašim) Hakija.

553. Iz masovne grobnice KAM06 ZVO otvoreno je 179 DNK slučajeva, identifikovano 65 osoba, među kojima je njih 4 mlađih od 18 godina, a DNK veza uspostavljena sa grobnicama CR05, CR12 i KAM10ZVO. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1979.godine Malagić (Salke) Admir, a najstarija 1918 godine Begić (Hakije) Šaćir.

554. Iz masovne grobnice KAM 04 ZVO otvorena 174 DNK slučaja, do tada identifikovano 152 osobe, među kojima je njih 12 mlađih od 18 godina, a DNK veza uspostavljena je sa primarnom grobnicom PLC i sekundarnom grobnicom CR05. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1979. godine Hasanović (Ibre) Džemal i 1917. godine Omerović (Safeta) Rifet.

555. Iz masovne grobnice CR 05 otvoreno 278 DNK slučaja, identifikovano 219 osoba, među kojima je njih 10 mlađih od 18 godina, a DNK veza uspostavljena sa grobnicama KAM04 ZVO i KAM 06 ZVO.

556. U slučajevima gdje je utvrđen uzrok smrti sa manjom ili većom vjerovatnoćom, dominira strijelno ozljeđivanje tijela, kod većine višestruko, dok je kod grobnica KAM 04Zv0, KAM 06Zvo, CR 05 i CR 11 moguće da se radi o eksplozivnim povredama.

557. Uspostavljene su direktne veze između primarne grobnice u Pilici (PLC) i sekundarnih grobnica KAM04ZVO, KAM08ZVO, KAM09ZVO, CR11 i CR12, te brojne pojedinačne i brojne veze među sekundarnim grobnicama CR 05, KAM06ZVO i i KAM10ZVO, što ukazuje na sigurnu povezanost ovih grobnica, a što mogu potvrditi i

pronađeni artefakti u grobnicama.

558. Sud je prihvatio navedeni nalaz i mišljenje, te zaključak vještaka da je do trenutka ažuriranja nalaza i mišljenja od strane ovog vještaka 25.05.2010. godine, broj zvačnično identifikovanih osoba 1435. Navedeni broj prema navodima vještaka nije konačan, obzirom da se proces identifikacije žrtava kontinuirano odvija i podaci o tome se mijenjaju. Sud primjećuje da je prilikom davanja nalaza i mišljenja od strane istog vještaka u predmetu ovog Suda (*Pelemiš i Perić br.j:S1 1 K 003379 09 Kri*) broj identifikovanih osoba bio 1052, pa je evidentno da se ažuriranjem podataka do izrade nalaza u ovom predmetu taj broj znatno uvećao, što samo potkrepljuje zaključak da se može govoriti samo o najmanjem, a nikako o konačnom broju žrtava.

559. Nalaz i mišljenje vještaka Kešetović Rifata odbrana je osporavala, prvenstveno navodeći da su u masovnu grobnicu na Branjevo dovučena tijela ubijenih iz Doma u Pilici, te tvrdeći da su u sekundarne grobnice uz Čančarski put prebacivana i tijela ubijenih iz primarne grobnice u Kozluku. Međutim, Vijeće ne prihvata tvrdnje odbrane da su tijela ubijenih iz primarne grobnice u Kozluku, prebacivana u sekundarnu masovnu grobnicu Čančarski put 12, koja je povezana za primarnom grobnicom PLC Pilica (Branjevo), obzirom da je u pravosnažnom predmetu ovog Suda, protiv Milorada Trbića, Sud ustanovio da su zarobljenici iz škole u Ročeviću odvezeni na deponiju smeća u Kozluk gdje su i pogubljeni.¹⁶³

560. Navedena presuda u tom pravcu ističe:

“Na osnovu forenzičkog dokaznog materijala utvrđeno je da su tijela naknadno iskopana, te da su neka od tijela su prebačena u sekundarne masovne grobnice od kojih se najmanje jedna locirana duž ceste za Čančare, i koja je identifikovana kao Čančarski put 3. Na osnovu uzoraka tla, čahura, poveza za oči i ligatura, te hiljada slomljenih boca od zelenog stakla, boca s čepovima koji su još uvijek bili na bocama dok je ostatak boce bio slomljen, kao i neiskorištenih naljepnica, od kojih su neke bile u svežnjevima utvrđena je povezanost ove sekundarne masovne grobnice s grobnicom u Kozluku. Za ove boce i naljepnice utvrđeno je da potiču s odlagališta fabrike za flaširanje bezalkoholnih pića sa područja Kozluka. Zeleno staklo i naljepnice su zajedno s tijelima premještene na lokaciju sekundarne masovne grobnice.

Na nekim naljepnicama bilo je moguće utvrditi naziv i adresu fabrike. Fotografije snimljene iz zraka pokazuju da je primarna masovna grobnica u Kozluku iskopana između 5. i 17. jula 1995., a zatim ponovo prekopana dana 27. septembra 1995.godine ili prije. Nadalje, snimci iz zraka pokazuju da je sekundarna masovna grobnica Čančarski put 3 iskopana prvi put nakon 27.09.1995.god., a potom ponovo zatrpana prije 02.10.1995.god. Arheološka ispitivanja lokacije Čančarski put 3 ukazuju na iskopavanje ove masovne grobnice uz pomoć teške mehanizacije; iskopavali su ih točkaši utovarivači s nazubljenom kašikom.”¹⁶⁴

¹⁶³ Presuda M.Trbić broj: X-KR-07/386 od 16.10.2009. godine, par.555.

¹⁶⁴ Presuda M.Trbić broj: X-KR-07/386 od 16.10.2009. godine, par.410.i 411.

561. Dakle, iz navedenog jasno proizlazi da tijela ubijenih iz primarne grobnice u Kozluku jesu prebacivana u sekundarne grobnice uz Čančarski put, međutim sekundarna grobnica Čančarski put 3, na koju citirani paragraf upućuje, vještak i nije uvrstio u nalaz i mišljenje koji obrađuje primarnu grobnicu PLC Pilica (Branjevo).

562. Shodno tome, iznesenim tvrdnjama odbrane nije doveden u pitanje nalaz i mišljenje vještaka Kešetovića kojem je vijeće u cjelosti poklonilo vjeru, jer je isti sačinjen u skladu sa pravilima struke i Vijeće nije imalo razloga da sumnja u objektivnost i stručnost ovog vještaka, naročito jer je isti u saglasnosti sa drugim provedenim dokazima.

563. Dokazi provedeni i tokom ovog postupka nesumnjivo ukazuju da su na Branjevu ukopane, ne smo one žrtve koje su na Branjevu strijeljane iz automatskog oružja, nego i žrtve ubijene u domu kulture u Pilici, za koje je provedenim dokazi, rezultati kriminalističko-tehničke istrage proveden na licu mjesta, te svjedoci koji su žrtve utovarali na kamion i koji su primjetili da su određena tijela u potpunosti razorena, takođe upućuju na činjenicu da su žrtve u domu kulture između ostalog stradale i od eksplozivnih sredstava, što u potpunosti odgovara i činjenici koju je naveo vještak Kešetović, te brojni svjedoci tvrde da je u Domu kulture u Pilici ubijeno najmanje 500 srebreničkih muškaraca, među kojima je bila i jedna žena.

564. Navedeno su potvrdili u svojim izjavama sami učesnici ubijanja na Branjevu, Dražen Erdemović, optuženi Franc Kos i Stanko Kojić, kojima je prilikom boravka u „Ljubinoj kafani“ preko puta Doma u Pilicu upravo sam Beara saopštio kako u domu ima 500 zarobljenih lica. O ovom su svjedočili i Gajić Zoran¹⁶⁵, pripadnik I bataljona zborničke brigade, koji je išao na obezbjeđenje doma u Pilici.

565. Nesumnjivo je iz iskaza saslušanih svjedoka i da su leševi ubijenih iz Doma kulture pokopani u primarnu grobnicu Branjevo, o čemu svjedoče Nikolić Milivoje, koji tvrdi da su tijela ubijenih iz doma u Pilici naredni dan kamionima dovoženi na ekonomiju Branjevo gdje su ukopavani, što su potvrdili i svjedoci Lalić Radivoje i Stevanović Jakov¹⁶⁶, svi iz radnog voda I bataljona zborničke brigade, koji su leševe utovarivali kod doma u Pilici.

566. Ukoliko se uzme u obzir da većina svjedoka tvrdi da je broj ubijenih u domu u Pilici 500, a da je prema nalazi Rifata Kešetovića, broj ukupno identifikovanih do dana ažuriranja podataka (25.05.2010. godine) 1.435 osobe, onda se dolazi do broja od 935 osoba, za koje se sumnja da su ubijene na ekonomiji Branjevo.

567. Međutim, Vijeće na temelju iskaza saslušanih svjedoka nije moglo ustanoviti da je upravo to tačan broj pogubljenih na ekonomiji Branjevo, ali je na temelju izvedenih dokaza Vijeće zaključeno da je 16. jula na vojnoj ekonomiji Branjevo pogubljeno oko 800 zarobljenika muslimanske nacionalnosti.

¹⁶⁵ Svjedok Gajić Zoran svjedočio na pretresu od 22.02.2011. godine.

¹⁶⁶ Svjedok Stevanović Jakov je saslušan na pretresu od 19.04.2011. godine.

568. Sud je do ovog zaključka došao nakon temeljite i svestrane ocjene svih iskaza.

569. Neki od svjedoka su u svojim iskazima su navodili značajno veći broj ubijenih od onog koji je utvrdilo ovo Vijeće. Tako svjedok Dražen Erdemović, koji je pred MKSJ potpisao sporazum o priznanju krivnje za zločine na Branjevu, tvrdi da je tamo likvidirano oko 1000- 2000 ljudi, a koju procjenu zasniva na broju autobusa koji su dovozili zarobljenike do mjesta pogubljenja, pa tako tvrdi da ih je bilo 15-20. Svjedok Juroš Jurošević¹⁶⁷ također tvrdi da je od mještana čuo kako je iz škole „Kula“ u Pilici, na Branjevo odvezeno 15 autobusa zarobljenika.

570. Navedena brojka je evidentno odstupala od većine drugih iskaza, međutim, neki od svjedoka su se u svom iskazu također približili broju od 1000 ubijenih, koji broj u svom svjedočenju navodi Gajić Zoran, pripadnik I bataljona zborničke brigade, koji je sa posljednjim autobusom zarobljenika išao do ekonomije Branjevo, gdje je lično vidio ubijene ljude na poljani. Isti broj ubijenih spominje i svjedok „Z-2“ koji smatra da se broj ukupno ubijenih ukupno u domu kulture u Pilici i na vojnoj ekonomiji Branjevo kreće između 1.000- 1.500 ljudi.

571. Iako se radi o ličnim procjenama svjedoka, činjenica je da se navedena brojka u najvećoj mjeri približila broju od 1.435 osoba do sada identifikovanih lica prema nalazu vještaka R. Kešetovića. Prilikom utvrđivanja konačnog broja identifikovanih osoba, Vijeće je imalo u vidu postojanje direktne veze između primarne grobnice PLC Pilica (Branjevo) i 5 sekundarnih grobnica, te vezu između samih sekundarnih grobnica.

572. Vijeće je imalo u vidu i napomenu vještaka, da se radi o podatku koji je promjenjiv i koji se stalno mijenja jer je proces identifikacije dugotrajan i kontinuiran. U prilog svojoj tvrdnji navodi činjenicu da je u periodu od davanja nalaza i mišljenja u predmetu *Pelemiš i Perić*, do sačinjavanja nalaza u ovom predmetu, identifikovano dodatnih 200 osoba.

573. Nešto manji broj ubijenih zarobljenika spominje svjedok Džajić Slobodan, nekadašnji vozač „Drina transa“, koji je dobio naredbu da vozi ljude iz Bratunca u OŠ „Kula“ u Pilici, i koji tvrdi da je te prilike bilo ukupno 12 autobusa, a u jedan je moglo stati 40- 50 ljudi (dakle 500-600 ljudi), te dodaje da je pored autobusa „Drina transa“ bilo i drugih firmi, kamiona i šlepera koji su prevozili ljude.

574. Svjedok Gavrić Bogoljub¹⁶⁸, nastavnik u školi Pilica također navodi da je otprilike 10-12 autobusa došlo pred školu, s tim da je ukupan broj zadržanih u školi oko 600, što navodi i svjedok Jovanović Dragan, vezista I bataljona zv.brigade, koji je lično vidio kada je došlo 10 autobusa u kojima je bilo oko 500-600 ljudi. Ovaj broj je u svom svjedočenju spominjao i zaštićeni svjedok „Z-1“ koji je i sam učestvovao u likvidaciji

¹⁶⁷ Svjedok Juroš Jurošević je saslušan na glavnom pretresu od 26.04.2011. godine.

¹⁶⁸ Svjedok Gavrić Bogoljubi svjedočio na pretresu od 25.02.2011. godine.

zarobljenika kojih je prema njegovim riječima bilo 600-700 s tim da je Vijeće naročito imalo u vidu da je isti svjedok tokom unakrsnog ispitivanja povisio broj ubijenih na 800.

575. U pogubljenjima je učestvovao i optuženi Franc Kos¹⁶⁹, koji je tokom svjedočenja mijenjao broj autobusa i ubijenih zarobljenika, pa je na kraju izlaganja naveo da je na Branjevo ubijeno ukupno skoro 8 autobusa zarobljenika, od kojih je posljednji bio poluprazan. Optuženi Vlastimir Golijan, u svojoj izjavi o činjenicama tvrdi da je pogubljeno 10 autobusa zarobljenika, odnosno ukupno između 600 i 700 osoba.

576. Vijeće nije prihvatilo navode svjedoka Džajić Slobodana, kako je u jedan autobus moglo stati 40-50 ljudi obzirom da je to kapacitet autobusa u redovnim uslovima. U konkretnom slučaju, zarobljenici su držani u nehumanim uslovima u školi, sa ciljem obezbjeđenja do odvoženja na pogubljenje, kojom prilikom zasigurno nisu imali posebno mjesto u autobusu. O ponašanju vojnika prema zarobljenicima još prilikom samog ukrcavanja dovoljno govori i činjenica da su jedni drugima vezali ruke jer su prema riječima svjedoka Babić Rajka¹⁷⁰ „*previše smrdili da bi im se bilo ko približio*“.

577. Dakle, Vijeće zaključuje da je operaciju ubijanja zarobljenika trebalo izvršiti što organizovanije i što brže, što se pokazalo tačnim kada je prema iskazima Dražena Erdemovića i Franca Kosa u toku likvidacija došla naredba da se radi brže, kako se preostali zarobljenici u školi ne bi pobunili.

578. Tako, Vijeće zaključuje da zarobljenici u autobusima nisu sjedili na način na koji bi možda bili transportovani u Tuzlu ili Kladanj da su zaista otišli na razmjenu, već je cilj bio u što većem broju i što prije ih prebaciti na mjesto pogubljenja.

579. Svjedok Z-3 to opisuje riječima: *“16. jula ujutru, u fiskulturnu salu je ušao jedan srpski vojnik i pozvao sve mlade muškarce da izađu, rekavši im da će svi biti razmjerjeni.”* Svjedok je sjedio odmah do ulaza i pridružio se grupi koja je izašla iz sale. Naređeno im je da stanu uz vanjski zid škole i da stave ruke iza leđa. Tu su im svezali ruke i uveli ih u 3 parkirana autobusa. Svjedok je ušao u drugi autobus. Muškarci su sjedili po 3 u jednom redu sjedišta. Obzirom na činjenicu da ih je po dolasku na ekonomiju Branjevo čekala sigurna smrt, neopravdano bi bilo tvrditi da su u školi imali bilo kakav humani tretman ili da su u autobusima svi imali mjesto za sjedenje, jer bi navedeno bilo apsurdno za očekivati.

580. Dakle, ukoliko se uzme u obzir da je svaki autobus koji je vozio zarobljenike iz škole „Kula“ bio pun, na način da je na sjedištima sjedilo po više osoba, onda je opravdano zaključiti da je jedan autobus mogao primiti najmanje 50 ili 60 ljudi. Ako se navedeno dovede u vezu sa brojem autobusa koji su prema iskazima svjedoka stigli na Branjevo, a koji broj se približno kreće između 12-15, onda se nesumnjivo može zaključiti da je na ekonomiju Branjevo odvezeno najmanje 12. autobusa punih

¹⁶⁹ Optuženi Franc Kos je svjedočio na pretresu od 08., 11. i 22.11.2011. godine.

¹⁷⁰ Svjedok Babić Rajko svjedočio na pretresu od 11.01.2011. i 28.01.2011. godine.

zarobljenika, odnosno da je ubijeno oko 800 ljudi, koliko u svom iskazu spominje i svjedok „Z-1“.

581. Nešto manji i prema mišljenju Vijeća neuvjerljivi broj zarobljenih u školi Pilica i kasnije pogubljenih na ekonomiji Branjevo navodi pripadnik I bataljona zborničke brigade Babić Rajko, kojem su mještani pričali da je u školu „Kula“ u Pilici dovezeno 6 autobusa zarobljenika, te svjedok Manojlović Mićo, koji je čuo da je na ekonomiji Branjevo pobijeno „oko stotinjak ljudi“. Vijeću je jasno da ovi svjedoci sa namjerom umanjuju broj nastradalih jer su bili neposredno uključeni u njihovo čuvanje u školi prije odvođenja na mjesto egzekucije, pa imajući u vidu da se ovaj broj ni na koji način ne podudara sa iskazima drugih svjedoka, Vijeće im u ovom dijelu nije poklonilo vjeru.

582. Vijeće je odbacilo i tezu odbrane prema kojoj su u primarnu grobnicu na Branjevu ukopana tijela osoba stradalih prilikom borbi kolone u rejonu Baljkovice, obzirom da su u grobnicama pronađene ligature odnosno povezi kojim su ruke vezane na leđima, kao i povezi za oči na posmrtnim ostacima, a što se jasno vidi i na fotografijama uloženim u spis u koje je vijeće izvršilo uvid, što se ni na koji način ne može u bilo kojem kontekstu dovesti u vezu sa osobama koje su stradale u borbenim dejstvima. Ove navode potkrepljuje i svjedočenje Obrenović Dragana¹⁷¹ kada je naveo da pretpostavlja da je u borbi sa kolonom na Baljkovici stradalo i ranjen veliki broj Muslimana, ali da su njihova tijela vjerovatno izvučena tokom noći između 16. i 17. jula, kroz koridor, obzirom da kasnije nije pronađen veliki broj tijela u tom rejonu, te je oko 15 do 20 sakupljenih tijela pokopano kod Motovske Kose.

583. Prema dokazima izvedenim u ovom postupku, a kojima je Vijeće poklonilo vjeru, u domu kulture u Pilici ubijeno najmanje 500 ljudi a na ekonomiji Branjevo oko 800 ljudi. Ako se navedeno sagleda u kontesktu broja do sada ukupno identifikovanih ljudi iz primarne grobnice Branjevo (1.435) ostaje nejasna sudbina većeg broja identifikovanih lica. Vijeće međutim nije u ovom predmetu moglo van svake razumne sumnje utvrditi da li su tijela tog broja stradalih dovožena u grobnicu na Branjevu sa drugih lokacija ili je broj stvarno pogubljenih puno veći od onog koji je utvrdilo ovo Vijeće, koje je svoj zaključak dalo na osnovu broja autobusa zarobljenika zadržanih u školi „Kula“, kasnije dovezenih na ekonomiju Branjevo.

584. Tokom unakrsnog ispitivanja Dean Maning¹⁷² je izjavio da je sa timom istražitelja MKSJ radio na iskopavanjima masovnih grobnica u Srebrenici, pa je tako

¹⁷¹ Transkripti svjedočenja Dragana Obrenovića (*transkripti u predmetu Blagcjević od 01.10., 02.10. 06.10., 07.10., 08.10., 09.10. i 10.10.2003. godine*) te izjave koje je dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka (*od 02.04.2000., 04.06.2003. i 05.02.2004. godine*) prihvaćeni Rješenjem ovog vijeća broj: S1 1 K 003372 10 Krl od 14.10.2010. godine.

¹⁷² T – 74 Svjedok je 11.10.2011. godine unakrsno ispitian na okolnost izvještaja (ukupno 5 izvještaja) iz novembra 2007. godine, iz juna 2007. godine, iz 2003. godine, iz 2001. godine i iz maja 2001. godine, kao i dva transkripta ispitivanja svjedoka Dean Manninga u predmetu Popović uvrštenih u dokaze u ovom predmetu.

imao priliku ići i na mjesto pogubljenja na Branjevu. Po dolasku na taj lokalitet tamo su već bili sagrađeni stambeni objekti, ali su se ipak uspjele sprovesti neke analize. Vojna ekonimija je povezana sa grobnicom Čančarski put. Prema odbukcijskim izvještajima i DNK analizama, u grobnici na Branjevu je bilo i nekoliko dječaka koji u to vrijeme nisu napunili 18 godina starosti.

585. Dean Maning je kategoričan da tijela koja su pronalazili u površinskim iskopima nije uključivao u svoje izvještaje, te dodaje da nije moguća situacija da se jedno tijelo pronađe u više grobnica i da se kao takvo dodaje u ukupnu brojku identificiranih, jer se putem DNK analize radi reasocijacija ljudskih ostataka i identificira se tijelo kao jedna cjelina.

586. Svjedok Maning je također osporio mogućnost da su tijela ubijenih u koloni sahranjivana u masovne grobnice, pojašnjavajući da su ta tijela pronalazili „Ljekari bez granica“ i Komisija za nestale osobe, i ta tijela su po identifikaciji predavana porodicama. Radi se o tijelima koja su pronađena na površini, na mjestima gdje su ljudi ubijeni, oni nisu sahranjivani u masovne grobnice.

587. Odbrana je tokom postupka osporavala i ukupan broj ubijenih u napadu na Srebrenicu, pa je u tom kontekstu u svojstvu svjedoka saslušan Janko Velimirović¹⁷³ koji je kao član Komisije za podršku radio na pripremi spiskova identifikovanih i nestalih lica za potrebe Tribunala.

588. Svjedok pojašnjava da je primarni zadatak bila istraga i sačinjavanje spiska nestalih osoba, a kasnije se Cilj je bio samo istraga o licima koja su nestala a kasnije se trebao dati odgovor i na ambijent u kojem su se dogodili događaji, pa je Komisija na prijedlog OHR-a dobila prošireni mandat i za dešavanja u i oko Srebrenice u periodu od 10.- 19. jula 1995. godine.

589. U tom proširenom mandatu, Komisija je trebala sakupiti informacije o masovnim grobnicama, jer je postojala mogućnost da su neka od lica koja se vode kao nestala, identifikovana u nekoj od masovnih grobnica. Rad komisije je nadgledao OSCE i OHR.

590. Da bi se sačinio sveobuhvatan spisak, bilo je potrebno analizirati sve postojeće spiskove koji su u opticaju. Bilo je uključeno desetak organizacija iz svih oblasti, postojao je statistički i poimenični popis koji je dao Federalni zavod za statistiku. Svjedok dalje pojašnjava da je Komisija imala bazu podataka u koju su unošeni podaci o imenima i prezimenima, pa je tako evidentiran broj od oko 13,500 osoba za period od 1992.- 1995. godine.

¹⁷³ Svjedok Janko Velimirović je saslušan na pretresu od 24.02.2012. godine. Za vrijeme svjedočenja svjedok je koristio kartografsku mapu na kojoj je označavao, a koja je uvrštena kao dokaz odbrane OII-7. Uvršten je i Rezime događaja u i oko Srebrenice po satima (dokument izuzet iz Republičkog centra za istraživanje ratnih zločina kao OII-6).

591. Članovi Komisije su procijenili da su baze podataka velike, tako da je svaka radna grupa provjeravala po 150.000 imena. Svjedok dalje objašnjava da su se imena nekih lica pojavljivala na više spiskova, jer je porodica više puta prijavljivala nestanak raznim organizacijama, dok su neka lica prema dostavljenim podacima nastradala prije jula 1995. godine. Pronalazili su i lica za koja su već bila u matičnim knjigama umrlih, ali nije bilo evidentirano da li je smrt bila prirodna ili nasilna. Mnogo njih je stradalo u borbama ili minskim poljima, ali to nije odvajano od konačnog zbira. Prema nekim informacijama, na ukupu tih tijela bila je angažovana Civilna zaštita Bratunca i Zvornika, ali se ne zna za lokacije na kojima su ta tijela ukopana.

592. Svjedok tako tvrdi i da nisu imali precizne podatke o broju stradalih u koloni u probou, a postojale su i značajne greške u procjeni Komisije u odnosu na postupke koji su vođeni pred Tribunalom. U konačnici, spisak komisije je brojao oko 8.000 imena, s tim da se jedan broj imena ponavljao (npr. jedno lice se pojavljivalo i na 5 spiskova). Najzad, svjedok pojašnjava da se izvještaji Komisije baziraju na podacima koje su dale porodice, pa u tom pravcu izjavljuje *“Niko od institucija nije provjeravao istinitost tih podataka i mi smo to preuzeli ne provjeravajući da li je to tačno ili nije, osim datuma kada su prijavljeni nestanci.”*

593. Obzirom da je broj ukupno stradalih u Srebrenici utvrđen brojnim pravosnažnim presudama Suda BiH, ali i presudama Tribunala, i da se isti kreće između 7.000 i 8.000¹⁷⁴, koju brojku u konačnici spominje i sam svjedok.

594. Vijeće ne nalazi da je navedeni podatak doveden u pitanje iskazom ovog svjedoka, koji na kraju izlaganja i opisivanja rada Komisije, ne iznosi bilo kakve nove egzaktno podatke, koji bi mijenjali do sada utvrđenu činjenicu o ukupnom broju stradalih.

IV. SAŽETAK PREDMETA MKSJ, MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE I SUDA BIH O POSTOJANJU GENOCIDA U SREBRENICI

595. Iako je Vijeće utvrdilo krivicu optuženih za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZBiH, nalazi korisnim ukratko rezimirati zaključke iz pravosnažnih presuda MKSJ i Suda BiH o postojanju genocida u Srebrenici, obzirom da je i ovo pitanje odbrana osporavala tokom predmetnog postupka.

596. Dakle, Vijeće još jednom napominje da nije sporno da se u Srebrenici u julu 1995. godine desio genocid, ali Tužilaštvo tokom predmetnog postupka nije dokazalo da su optuženi, kao pripadnici 10. Diverzantskog odreda, u radnjama za koje su oglašeni krivima postupali sa genocidnom namjerom, ili da su znali za genocidnu namjeru glavnih počinilaca genocida.

¹⁷⁴ „Nakon zauzimanja Srebrenice u julu 1995., snage bosanskih Srba su pogubile nekoliko hiljada muškaraca bosanskih Muslimana. Ukupan broj pogubljenih kreće se vrlo vjerovatno između 7000 i 8000 muškaraca.“ Par. 84 iz pravosnažne presude Tužilac protiv Krstića broj: IT-98-33-T.

597. Međunarodni sud pravde zaključio je da su djela koja su počinili pripadnici VRS nakon pada Srebrenice u julu 1995. godine počinjena sa konkretnom namjerom da se djelimično uništi grupa Muslimana Bosne i Hercegovine kao takva, te da se shodno tome ovdje radi o djelima genocida koji su pripadnici VRS izvršili u i oko Srebrenice u periodu koji je počeo oko 13. jula 1995.godine.¹⁷⁵

598. Pretresno vijeće MKSJ u predmetu Krstić je zaključilo da "namjera da se pobiju svi vojno sposobni bosanski Muslimani u Srebrenici predstavlja namjeru da se djelimično unište bosanski Muslimani kao grupa u smislu člana 4., što se stoga mora okvalifikovati kao genocid."¹⁷⁶ Žalbeno vijeće MKSJ potvrdilo je ova utvrđenja, nedvosmisleno navodeći da masakr u Srebrenici treba nazvati njegovim pravim imenom: genocid.¹⁷⁷

599. Pretresno vijeće MKSJ u predmetu Blagojević i Jokić došlo je do sličnog zaključka i utvrdilo da je počinjen genocid, te da je masakrirano više od 7.000 muškaraca, bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Pretresno vijeće je konstatovalo da snage bosanskih Srba ne samo da su znale da će ubijanje muškaraca, kombinovano sa prisilnim preseljenjem žena, djece i starijih ljudi, za neizbježnu posljedicu imati fizički nestanak bosansko-muslimanskog stanovništva Srebrenice, nego su nedvosmisleno namjeravale da tim djelima fizički unište ovu grupu.¹⁷⁸

600. Također, prisilno razdvajanje muškaraca od preostalog stanovništva bosanskih Muslimana pokazuje da je postojala namjera segregacije zajednice što je na kraju trebalo da dovede do uništenja bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Muškarcima bosanskim Muslimanima oduzete su lične stvari i dokumenti, bili su zatočeni i na kraju odvedeni na mjesta pogubljenja, gdje su ih snage bosanskih Srba smišljeno i sistematski likvidirale, isključivo na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.¹⁷⁹

601. Presudom Žalbenog vijeća MKSJ-a u istom predmetu, nije poništen nalaz da zločini koje su počinile snage bosanskih Srba predstavljaju genocid.

602. Konačno, Sud Bosne i Hercegovine u predmetu Tužilaštva BiH protiv Miloša Stupara i dr.¹⁸⁰ te Tužilaštvo protiv Milorada Trbića zaključuje da je u Srebrenici počinjen genocid, što je potvrđeno i od strane Žalbenih vijeća u ovim predmetima.

V. ZAKONSKA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA GENOCID

603. Imajući u vidu da je optužnica teretila optužene za počinjenje krivičnog djela Genocid iz člana 171. KZ BiH, Vijeće nalazi korisnim u narednom dijelu iznijeti

¹⁷⁵ Predmet u vezi sa primjenom Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (*Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*), Presuda od 26. februara 2007., paragraf 297.

¹⁷⁶ *Krstić*, Prvostepena presuda, paragraf 598.

¹⁷⁷ *Krstić*, Drugostepena presuda, paragraf 37.

¹⁷⁸ *Blagojević i Jokić*, Prvostepena presuda, paragrafi 671-677.

¹⁷⁹ *Blagojević i Jokić*, Prvostepena presuda, paragrafi. 674.

¹⁸⁰ *Miloš Stupar i dr.*, Prvostepena presuda, str. 103.

elemente bića ovog krivičnog djela koji moraju biti ispunjeni da bi neka osoba bila oglašena krivim za njegovo počinjenje.

604. U članu 171. KZ BiH krivično djelo genocida kvalifikuje se na sljedeći način:

Ko u cilju da potpuno ili djelimično istrijebi nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku skupinu ljudi naredi učinjenje ili učini koje od ovih djela:

- a) ubijanje pripadnika skupine ljudi;
- b) nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne povrede pripadnicima skupine ljudi;
- c) smišljeno nametanje skupini ljudi ili zajednici takvih životnih uvjeta koji bi mogli posljediti njenim potpunim ili djelomičnim istrebljenjem;
- d) uvođenje mjera kojima je cilj sprječavanje rađanja unutar skupine ljudi;
- e) prisilno preseljenje djece iz te u drugu skupinu ljudi ...

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(a) Mens Rea

605. Prema kvalifikaciji zločina genocida, osim postojanja opštih elemenata, neophodno je bilo utvrditi i postojanje posebne namjera koja predstavlja specifično obilježje ovog zločina prema međunarodnom pravu.¹⁸¹ Dakle, svaka radnja u osnovi zločina mora biti poduzeta sa namjerom koju član 171. KZ BiH definiše po segmentima kao:

- 1) cilj;
- 2) da se istrijebi;
- 3) potpuno ili djelimično;
- 4) nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina ljudi.

606. Kako to jasno proizilazi iz naprijed navedenog, krivično djelo Genocida se razlikuje od mnogih drugih krivičnih djela po tome što obuhvata posebnu namjeru ili *dolus specialis*. Posebna namjera za počinjenje zločina je specifična namjera koja u konkretnom slučaju predstavlja obilježje krivičnog djela i kod koje je potrebno jasno utvrditi da je počinilac htio izvršenje djela za koje se tereti.

607. Posebna namjera za zločin genocida stoga leži u *“namjeri da se potpuno ili djelimično uništi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina.”*¹⁸² Navedeno ima za

¹⁸¹ Izvještaj Komisije za međunarodno pravo o radu njene četrdeset i osme sjednice, 6.5-26.7.1996. godine („Izvještaj KMP iz 1996. godine“), UN Doc. A/51/10. Vidi *takođe*, prvostepenu presudu u predmetu Akayesu, paragraf 498. („Genocid se razlikuje od ostalih zločina po tome što on obuhvata posebnu namjeru ili *dolus specialis*“).

¹⁸² Prvostepena presuda u predmetu Akayesu, paragrafi 498, 517-522; vidi Musema, Presuda, paragraf 164.

posljedicu da osoba može biti osuđena za genocid, samo ukoliko je sa specifičnom namjerom počinila jednu od radnji u osnovi zločina.

1. Optuženi nisu posjedovali genocidnu namjeru niti su bili svjesni genocidne namjere glavnih počinitelja

608. Brojnim presudama MKSJ i Suda BiH konstatovano da je u julu 1995. godine u Srebrenici počinjen Genocid. Tužilaštvo međutim tokom predmetnog postupka nije van svake razumne sumnje dokazalo jedan od bitnih elemenata ovog krivičnog djela, a to je postojanje genocidne namjere na strani optuženih.

609. U nedostatku neposrednih, odnosno direktnih dokaza o postojanju genocidne namjere, Sud je ovlašten ispitati i druge okolnosti predmeta, pa su tako Tribunali naveli niz faktora koji mogu biti relevantni za utvrđivanje postojanja potrebne genocidne namjere kod optuženog, među kojima su: (1) opći kontekst u kojem su radnje počinjene; (2) počinjenje drugih kažnjivih radnji sistematski usmjerenih protiv iste grupe; (3) opseg zvjerstava; (4) sistematska usmjerenost na žrtve zbog njihove pripadnosti određenoj grupi; (5) ponavljanje destruktivnih i diskriminatornih radnji; (6) broj žrtava; (7) sredstva i metode koje su korištene za izvršenje zločina; (8) područje na kojem je počinitelj djelovao; i (9) iskazana namjera počinitelja da ubije svoje žrtve.¹⁸³

610. Isto tako, izjave, odnosno iskazi optuženog, koji iskazuju njegov odnos prema sudbini grupe ili žrtava, mogu biti uzeti u obzir, da bi se ispitalo njegovo stanje svijesti u trenutku počinjenja krivičnog djela.¹⁸⁴

611. Navedeni problemi utvrđivanja genocidne namjere javljaju se jer je ona zapravo "psihološki faktor koji je teško, pa čak i nemoguće utvrditi, ali se od slučaja do slučaja, može izvesti na osnovu materijalnih dokaza podnesenih vijeću"¹⁸⁵ U praksi, utvrđenje da je optuženi imao genocidnu namjeru često izgleda samo kao zaključak zasnovan na čvrstim dokazima o učestvovanju u krivičnom djelu uz saznanje da se pripadnici grupe masovno ubijaju ili maltetiraju. Dakle, optuženi je svjesno odlučio da učestvuje u zločinačkom pohodu, znajući šta se događa (neprijateljska grupa se uništava ili je označena kao grupa koju treba uništiti), pa se na temelju toga zaključuje da je i optuženi koji učestvuje u time morao bezuvjetno i sam imati namjeru da uništi tu grupu.

¹⁸³ Vidi, među ostalim, drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, pasus 47; prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, pasus 523; prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, pasusi 73-77; Odluku u skladu s pravilom 61 u predmetu *Karadžić i Mladić*, pasusi 94-95; drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, pasusi 12-14 i 21; Odluku u skladu s pravilom 98bis u predmetu *Milošević*, pasusi 246 i 288; prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, pasus 93; prvostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, pasus 806 i predmete citirane u njoj.

¹⁸⁴ Vidi, npr. prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, pasus 73.

¹⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, , paragrafi 61-63; vidi takođe predmet *Musema*,, paragraf 167; Suđenje Jospehu Altstotteru i drugima ("predmet Justice"), Američki vojni sud, Nurnberg, 17.02.-4.12.1947., Law reports, Vol. VI, str. 62-64.

612. Ovo Vijeće smatra da znanje optuženog o genocidnim namjerama drugih ljudi jeste relevantno u smislu da je i on sam posjedovao određeno genocidno stanje svijesti, u kojem slučaju bi odgovarao kao pomagač u genocidu, ali posjedovanje genocidne namjere, odnosno ispunjenost elementa djela iz člana 171. KZ BiH, mora biti jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz provedenih dokaza i mora biti utvrđena van razumne sumnje.¹⁸⁶

613. Namjera optuženog treba prije svega biti utvrđena na osnovu njegovih riječi i djela, i treba proizilaziti iz obrazaca djela koja imaju određeni cilj.¹⁸⁷ Okolnosti na osnovu kojih sud može utvrditi namjeru uključivale bi i druga djela osim onih koja su nabrojana.¹⁸⁸

614. Step en poznavanja detalja plana ili politike izvršenja zločina genocida zavisi od položaja počinioca u hijerarhiji vlasti ili komandnoj strukturi vojske, pa je razumljivo da spoznaje o planu nisu bile niti su mogle biti istog kvaliteta na nivou generala Generalštaba VRS, i optuženih koji su kao pripadnici 10. Diverzantskog odreda provodili naređenja glavnih oficira GŠ VRS na terenu.

615. Odbrana je na ovu okolnost izvela veliki broj dokaza, tvrdeći da optuženi po svom statusu i ličnim svojstvima nisu bili upoznati sa bilo kakvim genocidnim planom, niti su sa njegovim tvorcima dijelili genocidnu namjeru.

616. Odbrana optuženog Franc Kosa je sporila da je on kao državljanin ...¹⁸⁹, i pripadnik Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i jedno vrijeme Armije BiH, mogao u počinjenju djela postupati sa genocidnom namjerom ili čak sa bilo kakvom diskriminatornom namjerom prema bošnjačkom stanovništvu.

617. U tom pravcu najviše dokaza je uvrstila odbrana trećeoptuženog, Vlastimira Golijana,¹⁹⁰ ukazujući na njegovo teško djetinjstvo i odrastanje bez roditeljskog staranja, na neredovno i nepotpuno školovanje, te ulazak u rat kao maloljetno lice, što je za njega zasigurno predstavljalo jednu konfuznu i neshvatljivu situaciju.

618. Značajno je međutim naglasiti da ne postoji pravilo koje u kvalitativnom smislu propisuje koji je to step en informiranosti koji je trebao postojati na strani optuženih u

¹⁸⁶ Vidi, među ostalim, prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, pasusi 531-545

¹⁸⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, paragraf 63.

¹⁸⁸ *Tužilac protiv Karadžića & Mladića*, Pregled optužnica u skladu sa pravilom 61, brojevi predmeta IT-9S-S-R61 & IT-95-18-R61 (11. juli 1996.) ("*Karadžić i Mladić* optužnica") na str. 52, paragraf. 94; vidi takođe *Tužilac protiv Nikolića*, Pregled optužnice u skladu sa pravilom 61, predmet broj IT-94-2-R61, 20.10.1995., paragraf 34 ("temeljna namjera za zločin genocida može se zaključiti iz same težine" "diskriminatornih djela koja su naročito ozbiljna" poput masovnih ubistava u nekoj konkretnoj regiji); *Suđerje Bruni Teschu i još dvcjici ("predmet Zyklon B")*, Law Reports, Vol. I, str. 102 (smatrajući da se zaključak o znanju može izvesti iz "opšte atmosfere i stanja firme").

¹⁸⁹ OI-47 Izvod iz matične knjige rođenih Celje, Slovenija.

¹⁹⁰ OIII-21 Uvjerenje srednjoškolskog centra „Milorad Vlačić“ Vlasenica o nedovršenom srednjoškolskom obrazovanju ovog optuženog, OIII-20 Izvod iz matične knjige vjenčanih optšina Han pijesak, mjesni ured Pjenovac, u kojem je evidentiran razvod braka roditelja optuženog Vlastimira Golijana.

inkriminirano vrijeme. Drugim riječima, neprihvatljivo je stanovište odbrane da se optuženi eskulpiraju od počinjenog zločina, samo zato jer nisu posjedovali istu količinu informacija o opštem planu ili politici kao i njihovi nadređeni.

619. Tokom postupka je nesporno dokazano da su pripadnici 10. Diverzantskog odreda u kulminaciji osvajanja Srebrenice dali svoj doprinos, na kojem im je čestitao i sam general Mladić. Međutim, navedena činjenica nije sama po sebi dostatna za zaključak da su optuženi u to vrijeme bili svjesni genocidnog plana glavnih učesnika (vojnog i civilnog vrha RS) ili da su sami dijelili genocidnu namjeru. Navedeni zaključak Vijeća potkrepljuje i činjenica da se nakon ove akcije Odred povlači u bazi sve do 16. jula, kada dobijaju slijedeći zadatak.

620. Zadatak koji nekolicina pripadnika 10. Diverzantskog odreda dobija 16. jula, podrazumijeva poduzimanje nezakonitih radnji usmjerenih na ubistvo većeg broja ljudi, odabranih samo zbog svoje etničke, nacionalne i vjerske pripadnosti, pa optuženi ne mogu potpuno izbjeći odgovornost za takvo postupanje, ali istovremeno je nesporno da nakon izvršenja zadatka na Branjevu, odbijaju da učestvuju u pogubljenjima muškaraca, u domu kulture Pilica, što također pokazuje da ipak nisu imali namjeru potpuno ili djelimično uništiti muslimansko stanovništvo kao grupu, jer da su se rukovodili tim motivom, oni bi zasigurno nastavili sa pogubljenjima i tih muškaraca.

621. Dakle, Vijeće na temelju provedenih dokaza nije van svake razumne sumnje moglo ustanoviti da su u ubijanju zarobljenika na ekonomiji Branjevo optuženi postupali sa genocidnom namjerom, odnosno nije dokazan jedan od bitnih elemenata krivičnog djela genocid iz člana 171. KZ BiH.

622. Optuženi nisu mogli biti oglašeni krivim ni za pomaganje u genocidu, jer Tužilaštvo nije dokazalo da su u vrijeme pogubljenja muškaraca na Branjevu, bili svjesni razmjere masovnih ubistava srebreničkih muškaraca bošnjaka na drugim lokacijama u zoni odgovornosti bratunačke i zvrničke brigade, odnosno da su u vrijeme počinjenja djela bili svjesni genocidne namjere na strani glavnih izvršilaca iz vojnog i civilnog vrha VRS, koje optužnica poimenično i ne navodi.

623. U predmetu Krstić, Žalbeno vijeće je prilikom utvrđivanja znanja Radoslava Krstića o genocidnoj namjeri glavnih počinilaca, veliki značaj također pridavalo upravo činjenici da je bio svjestan masovnih ubistava.¹⁹¹

624. Dakle, u konkretnom slučaju bilo je bitno ispitati da li su optuženi znali za postojanje genocidne namjere na strani učesnika UZP-a, a navedeno se može ustanoviti tako što će se prema već pomenutim kriterijima ispitati njihovo znanje i učešće u velikom broj inkriminiranih radnji, kao je učešće u napadu na Srebrenicu, koji je prethodio i omogućio prisilno iselj enje bošnjačkog civilnog stanovništva, te znanje o

¹⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu Krstić, par. 26.

masovnom pogubljenju muškaraca bošnjaka, odvojenih u Potočarima i zarobljenih pripadnika kolone 28. Divizije.

625. U Drugostepenoj presudi Blaškić, te drugostepenoj presudi Vasiljević se također navodi „*za pomaganje i podržavanje se ne traži da pomagač i podržavalac dieli traženu Mens rea krivičnog djela; dovoljno je da je pomagač i podržavalac bio svjestan toga da svojim radnjama pomaže počinjenje konkretnog krivičnog djela od strane glavnog počinioaca. Pomagač i podržavalac također mora biti svjestan „bitnih obilježja“ krivičnog djela koje je počinio glavni počinilac, uključujući stanje svijesti glavnog počinioaca.*“

626. Prema stavu izraženom u prvostepenoj i drugostepenoj presudi MKSJ u predmetu *Blagojević i Jokić*¹⁹² Pretresno vijeće ocjenu da li je optuženi znao za genocidnu namjeru glavnih počinilaca temeljilo na slijedećim činjenicama: (1) njegovom znanju da je cilj operacije „Krivaja 95“ bio da se stvore uslovi za eliminaciju srebreničke enklave, (2) njegovom znanju da je cjelokupno stanovništvo bosanskih muslimana iz Srebrenice otjerano u Potočare, (3) njegovom znanju da su muškarci bosanski muslimani bili odvojeni od ostatka stanovništva, (4) njegovom znanju da su žene, djeca i stariji bosanski muslimani prisilno premješteni na teritoriju koja nije pod kontrolom srba, (5) njegovom znanju da su muškarci, bosanski muslimani bili zatočeni u nehumanim uslovima u privremenim zatočeničkim centrima u očekivanju daljeg prebacivanja na neko drugo mjesto, (6) njegovom znanju da je Bratunačka brigada doprinijela ubistvima muškaraca, bosanskih muslimana zatočenih u Bratuncu, i (7) njegovom znanju i učestvovanju u operaciji pretraživanja terena sa ciljem zarobljavanja muškaraca bosanskih muslimana iz kolone kako ne bi prešli na teritoriju pod kontrolom Armije BiH.

627. Kako je to već navedeno, Pretresno vijeće je u prvostepenoj presudi *Blagojević* identifikovalo je nekoliko činjenica kao „pružanje praktične pomoći“ u „operaciji ubistva“, kako bi se tačno definisalo u čemu su se sastojale radnje pomaganja, pa je u odnosu na iste Vijeće na osnovu provedenih dokaza zaključilo da su pripadnici 10. Diverzantskog odreda po naredbi oficira GŠ VRS učestvovali u napadu na Srebrenicu, ali nisu učestvovali u (1) transportu civila muslimana u Potočarima, (2) odvajanju muškaraca bosanskih muslimana od ostatka stanovništva u Potočarima, (3) držanju pod stražom zatočenih muškaraca u „Bijeloj kući“, (4) pretresu terena i zarobljavanju muškaraca muslimana koji su se kretali u koloni na rejonu putne komunikacije Bratunac- Konjević polje i (5) njihovom držanju u privremenim zatočeničkim objektima.

628. Nije dokazano ni da su optuženi znali za Naredbu komande Drinskog korpusa od 13.07.1995. godine¹⁹³, kojom je naređeno angažovanje svog raspoloživog ljudstva u podređenim komandama, da rade na otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i

¹⁹² Presuda pred Žalbenim vijećem u predmetu Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića broj: IT-02-60-A od 09.05.2007. godine, par.121. i 122.

¹⁹³ OII-12 Naredba Komande Drinskog korpusa str.pov.br. 03/156-11 od 13.07.1995. godine.

zarobljavanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom spriječavanju prolaska na muslimansku teritoriju.

629. Tužilaštvo tokom predmetnog postupka, nije dokazalo ni da su optuženi za vrijeme boravka u bazi u Dragasevcu bili informirani o masovnim pogubljenjima srebreničkih muškaraca na stratištima brana Petkovci, Ročevići, Kozluk i dr.

630. Vijeće tokom predmetnog postupka nije moglo van svake razumne sumnje ustanoviti u kojem trenutku je formiran plan tih masovnih pogubljenja, ali je isti tokom provođenja operacije nesumnjivo egzistirao i kako je to utvrđeno brojnim presudama MKSJ i Suda BiH, bio je poznat komandnim strukturama VRS i MUP-a RS.

631. Pretresno vijeće MKSJ je konstatiralo, a Žalbeno vijeće podržalo tu konstataciju, da su ubijanje organizirali i nadzirali neki članovi Glavnog štaba VRS-a¹⁹⁴.

632. Nastojanja i stvarne namjere najviših komandnih struktura VRS-a u pogledu Srebrenice dokumentovane su i na video zapisu koji je uložen kao dokaz¹⁹⁵ a radi se o proslavi krsne slave 13. jula u kući svjedoka Bajagić Zvonka¹⁹⁶, kojem su prisustvovali vladika Kačavenda, general Živanović i drugi učesnici napada na Srebrenicu. Na tom video snimku se oficiri obraćaju prisutnima na način da „*Srebrenica mora biti srpska i odatle počinje širenje teritorije dok Drina ne zapjusne Romanju. Sinoć je prestao bilo kakav organizovani život muslimana ljevo od Jadra. Stati nećemo! Nema kalkulacije! Čim završimo Srebrenicu, onda žepa, pa Goražde, pa napraviti malu enklavu Tuzla, a trebalo bi na Žitomisliće izaći. Osvetili smo Petrovdan na Sasama 1992. godine.*

633. Svjedok Kingori u tom pravcu ističe da su još na samom početku postojale naznake od pukovnika Vukovića „*da će se pobrinuti da se enklava očisti od muslimana*“, dok svjedok Momir Nikolić tvrdi da je u vrijeme odvajanja oko 600- 650 vojno sposobnih muškaraca u Potočarima pitao generala Popovića šta će biti sa njima, na što mu je on odgovorio da će „*sve balje biti pobijene!*“ Ovaj svjedok u svom iskazu tvrdi i da je 13. jula održan sastanak u prostorijama SDS-a, na kojem se otvoreno pričalo o ubijanju zarobljenika.

634. Kroz sistematična ubijanja zarobljenih muškaraca i nastojanja čelnih ljudi GŠ VRS, da niti jedan od pripadnika kolone ne smije preći na slobodnu teritoriju, jasno proizilazi da je postojao sveobuhvatni plan ubijanja svih srebreničkim muškaraca, u namjeri istrebljenja srebreničkih bošnjaka kao grupe.

635. Dakle, plan koji se provodio u to vrijeme istovremeno je obuhvatao različite aktivnosti koje su se ogledale u prisilnom preseljenju žena i djece, odvajanju muškaraca od žena i djece, prisiljavanje muškaraca iz kolone na predaju, granatiranje kolone, pravljenje zasjeda, zatim sakupljanje muškaraca, te njihovo premještanje na

¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić* par. 35.

¹⁹⁵ Materijalni dokaz odbrane OI-10. Pod istim brojem uvršten je i zapisnik o izjavi koju je svjedok dao advokatu Dušanu Tomiću.

određena mjesta radi pogubljenja i, na kraju, pogubljenja koja su vršena sistematičnim ubistvima, nakon čega su organizovani masovni ukopi ubijenih.

636. Tokom postupka međutim nije dokazano da su optuženi bili svjesni postojanja takvog plana, ili da su dijelili genocidnu namjeru sa glavnim počinocima genocida.

637. U to vrijeme, komandni kadar VRS-a održavao je kontakt putem radio veza, pa su prema riječima zaštićenog svjedoka Z-6¹⁹⁷ koristili šifre „Panorama“, „Zltar“, „Uran“, „Branja“ i „Brijač“. Svjedok Z-6 dalje pojašnjava da su učesnike u razgovoru identifikovali na način da su se oni nekada sami predstavljali, pa bi kasnije po glasu identificirali o kome se radi. Svjedok pojašnjava i da su tom prilikom bilježili vrijeme, frekvenciju, i kanal, te ono što su govorila prisluškivana lica. Svi razgovori su dokumentovani, oni koji komanda nije smatrala relevantnim su precrtani.

638. Međutim, svjedok Z-6 se ne sjeća da je neko u razgovorima spominjao 10. Diverzantski odred, što je Vijeću bilo značajno sa aspekta postojanja dogovora glavnih učesnika UZP-a za ubijanje muškaraca i počinjenja Genocida, te položaja 10. Diverzantskog odreda u tom sistemu, jer navedeno ide u prilog zaključku Vijeća o nepostojanju svijesti o obimnosti i prirodi zločina koji se dešavaju na teritoriji Srebrenice, na strani optuženih.

639. Optuženi Franc Kos¹⁹⁸ i svjedok Z-1 su samo imali priliku 13. jula, sa komandantom Pelemišem kratko se zadržati ispred skladišta ZZ Kravica, u vrijeme dok su vršena ubijanja zarobljenika, i te prilike im je Pelemiš ispričao da je neko oteo pušku od policajca/vojnika i da su tada ubijena 2-3 policajca/vojnika.

640. Ne ispitujući šta su pred skladištem Kravica tačno radili optuženi Kos i svjedok Z-1, jer navedeno nije bilo predmet optužnice u ovom predmetu, Vijeće mora konstatovati da puko prisustvo optuženog Franc Kosa pred skladištem, ne dokazuje da je on u bilo kojem trenutku postao svjestan stvarnih namjera i planova čelnih ljudi GŠ VRS nakon pada Srebrenice, koji se ogledao u masovnoj likvidaciji svih muškaraca bošnjačke nacionalnosti iz Srebrenice, bilo da su odvojeni u Potočarima ili naknadno zarobljeni u kretanju kolone.

641. Pojašnjenje koje je optuženi Franc Kos dobio od komandanta, bilo je da se radi o „incidentu“, dok istovremeno nema dokaza da su za druga masovna pogubljenja u zoni odgovornosti zvrničke brigade, optuženi Kos i drugi pripadnici 10. Odreda uopšte znali. Tvrdnja svjedoka Z-1, da im je komandant Pelemiš prije polaska na Branjevo rekao da se na drugim lokacijama u zoni odgovornosti zvrničke brigade dešavaju masovna ubistva srebreničkih muslimana, nije potkrepljena niti jednim drugim dokazom.

¹⁹⁶ Svjedok Bajagić Zvonko je svjedočio na pretresu od 29.11.2011. godine.

¹⁹⁷ Zaštićeni svjedok Z-6 svjedočio na pretresu od 01.07.2011. godine.

¹⁹⁸ Glavni pretres, 11.11.2011.

642. Ocjenu iskaza svjedoka Z-1 Vijeće je dalo i ranije, ali ponovo nalazi korisnim naglasiti da su pojedini dijelovi njegovog svjedočenja bili usmjereni upravo na dokazivanje postojanja genocidne namjere i svijesti na strani optuženih, što tokom postupka nije utvrđeno van svake razumne sumnje, odnosno iskaz svjedoka Z-1 u tom pravcu nije potkrepljen drugim provedenim dokazima.

643. Dakle, u vrijeme masovnih pogubljenja u zoni odgovornosti zborničke brigade, pripadnici Odreda nemaju naročite angažmane, jer im je komandant ranjen, a jedan pripadnik poginuo u prevrtanju transportera, pa tako jedan dio pripadnika odlazi na sahranu 13. jula i vraća se u bazu tek 15. jula, dok drugi dio odlazi na privremeni dopust.

644. Sve navedeno pokazuje određeni vremenski vakum u aktivnostima jedinice, odnosno očigledno je da u masovnim pogubljenjima u zoni odgovornosti zborničke brigade, pripadnici 10. Diverzantskog odreda nisu angažovani, niti su o tome bili obavještavani.

645. Pri tom ne treba zanemariti ni činjenicu da su operacije pogubljenja, zakopavanja tijela i njihovog kasnijeg prebacivanja u sekundarne masovne grobnice rađene sa najvišim stepenom organizacije i tajnosti, koji je bio detaljno poznat samo najvišim oficirima VRS i najvišim dužnosnicima civilnog vrha Republike Srpske.

646. Dakle, bez posjedovanja svijesti o masovnim ubistvima, prisilnom iseljavanju i drugim segmentima genocidnog plana, ne može se donijeti zaključak o postojanju genocidne namjere na strani optuženih ili o postojanju svijesti o genocidnoj namjeri drugih počinilaca.

VI. ZAKLJUČAK

647. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da su optuženi kao saizvršioци počinili krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZBiH u vezi sa stavom 1. tačka a), a sve u vezi sa članom 29. KZBiH.

648. Jedan od prvih elemenata u kontekstu održivosti ovog krivičnog djela je postojanje širokog i sistematičnog napada, usmjerenog protiv civilnog stanovništva

649. Postojanje širokog ili sistematičnog napada ne podrazumijeva isključivo upotrebu oružane sile, već se tim napadom može obuhvatiti i svaki drugi oblik zlostavljanja stanovništva. U konkretnom slučaju, širina ili sistematičnost napada proizilazi iz Direktive od 08.03.1995.godine GŠ VRS i Zapovijesti od 02.07.1995.godine, kojim je naloženo fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe da bi se spriječilo komuniciranje između tih enklava, te činjenje svakodnevnih planskih, borbenih aktivnosti u cilju stvaranja totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljeg opstanka u tim enklavama i konačno suženje zone srebrenice na gradsko područje. Još ranije, Direktivom od 19.11.1992.godine GŠ VRS je naložio nanošenje što većih gubitaka i prisilio muslimansko stanovništvo da napusti

prostore Birača, Žepe i Goražda uz ponudu razoružavanja.

650. Na temelju navedenih Direktiva, napad na enklavu Srebrenica zvanično je započeo 6. jula 1995. godine. Tokom napada, bošnjaško stanovništvo iz tog područja započinje masovni bijeg, na način da njih do 40.000 odlazi u Potočare, tražeći zaštitu u napuštenim fabrikama i bazi UN-a, a drugi dio do 15. 000 (uglavnom muškaraca) kreće u proboj kroz šumu, kako bi stigli do slobodne teritorije. Napad je osim širokih razmjera evidentno bio i sistematičan, jer je osim granatiranja, obuhvatao i druge oblike maltretiranja civila u samim Potočarima, držanjem u nehumanim uslovima, bez hrane i vode na veoma visokim temperaturama. U samim Potočarima dešavala su se verbalna i fizička maltretiranja civila, a bilo je i ubistava.

651. Dešavanja u Potočarima u to vrijeme pokazuju visok stepen organizovanosti u djelovanju vojske, policije i civilnih struktura, što samo potkrepljuje zaključak Vijeća o sistematičnosti izvršenog napada.

652. Za postojanje Zločina protiv čovječnosti potrebno je bilo utvrditi i da je napad bio usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. U ovom kontekstu, pod stanovništvom se podrazumijeva određeni, dovoljan broj pojedinaca.

653. Iako se pod navedenim ne podrazumijeva cjelokupno stanovništvo neke regije, mora se utvrditi da se ne radi samo o ograničenom i nasumice odabranom broju pojedinaca. Na kraju, potrebno je da je civilno stanovništvo primarna, a ne sporedna meta napada.

654. Tokom postupka izvedeni su dokazi koji nesumnjivo potvrđuju da su predmet izvršenog napada bili civili, žene, djeca i starci koji su boravili u svojim domovima odakle su pobjegli usljed granatiranja, nakon čega su boravili u nepodnošljivim uslovima u fabrikama i UN bazi u Potočarima, odakle su prisilno premješteni, dok su muškarci maltretirani granatiranjem kolone kojom su se kretali, pravljenjem zasjeda i pogubljenjima. Dakle, predmet napada bili su civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima i koji su podliježali zaštiti iz odredbe zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija.

655. Jedinica Armije BiH koja je ostala u enklavi - 28. Divizija, prema izvedenim dokazima nije bila dobro organizovana i opremljena. Nedostajala je čvrsta komandna struktura i sistem komunikacije. Dakle, procijenjeni broj pripadnika Armije RBiH u enklavi i koloni nije bio toliki da bi uticao na civilni karakter stanovništva, budući da su ogromnu većinu stanovništva enklave, a kasnije i kolone činili civili.¹⁹⁹

656. Kada je pitanju *nexus* (veza) između radnji optuženih i izvršenog napada, Vijeće konstatuje da su u sklopu izvršenog napada, pripadnici diverzantskog odreda, po prijekom postupku strijeljali grupu od oko osam stotina zarobljenih muškaraca civila Bošnjaka, koji su prethodno dovezeni autobusima na mjesto strijeljanja, neki od njih sa

¹⁹⁹ Blaškić, (presuda žalbenog vijeća) paragraf 112-113.

vezanim rukama i sa povezima na očima. Ti muškarci su postrojeni i lišavani života iz vatrenog oružja i to automatskih pušaka, puškomitraljeza i pištolja, te je jedini logičan zaključak da se radi o djelima koja po svojoj prirodi i posljedicama objektivno predstavljaju dio napada.

657. U pogledu znanja optuženih o postojanju napada, te da njihova djela čine dio napada, Vijeće ističe da su optuženi kao pripadnici 10. Diverzantskog odreda i sami u dva navrata učestvovali u napadu na Srebrenicu. Prvi put krajem juna, kao priprema za konačno zauzimanje zaštićene zone UN Srebrenica. Tada su pod vođstvom komadanta odreda Pelemiša, nasumično prema gradu ispaljivali zolje i pucali iz automatskog naoružanja, kako bi se prema riječima svjedoka „zastrašilo stanovništvo i napravila pometnja“. Drugi put, 11.07.1995. godine kada su sa komandantom odreda Pelemišem i generalom Ratkom Mladićem, te drugim visokim oficirima VRS, a nakon višednevnog granatiranja i kada je većina stanovništva napustila grad bježeći prema bazi UN-a u Potočarima, među prvima ušli u grad Srebrenica, nakon čega su pretresali kuće i upućivali stanovništvo u Potočare, kojom prilikom je jedan od pripadnika Odreda po naredbi komandanta Pelemiša zaklao jednog muškarca bošnjaka.

658. Optuženi tokom postupka nisu sporili ni prisustvo na ekonomiji Branjevo u vrijeme pogubljenja muškaraca, koji su autobusima dovoženi iz osnovne škole u Pilici. Dakle, optuženi su znali da je postojao napad na civilno stanovništvo i da su njihove radnje sastavni dio tog napada.

659. Tokom postupka, odbrana je sporila broj ubijenih muškaraca na Branjevu i pravnu kvalifikaciju krivičnog djela za koje se terete, a neki optuženi su u svojim svjedočenjima nastojali umanjiti značaj svog učešća u počinjenju djela, pa je tako Franc Kos smatrao kako je «ovjeravanje» već strijeljanih koje je on vršio predstavljalo «humani čin», dok je optuženi Stanko Kojić tvrdio da je zapravo pucao iznad glava ubijenih.

660. Međutim, izvedeni dokazi jasno ukazuju da su u izvršenju ubistava na Branjevu optuženi postupali kao saizvršioци. Optuženi su izvodili muškarce iz autobusa, vodili ih do jednog dijela livade, na kojem bi im naredili da se postroje okrenuti leđima prema pripadnicima Odreda, koji su ih ubijali rafalnim pucnjevima iz automatskog naoružanja, s tim da su optuženi Franc Kos i Stanko Kojić strijeljane, koji su davali znakove života, ubijali, odnosno «ovjeravali» metkom u glavu.

661. Postojanje saradnje među optuženima vidljivo je i iz dogovora o samom načinu ubijanja, pa su tako na početku pogubljenja nastojali pronaći «najefikasniju» metodu, nakon čega su donijeli puškomitraljez M-84 sa kojim je prvo pucao Zoran Goronja, ali su primjetili da je isti veliki broj ljudi teško ranjavao, što je optužene «usporavalo» u izvršenju zadatka, jer su se morali postarati da niko ne preživi. Tako su odlučili da će u daljem toku pogubljenja sistematično izvoditi manje grupe muškaraca iz autobusa, dovoditi ih do mjesta strijeljanja i tu ih pogubiti po kratkom postupku.

662. Svim opisanim radnjama optuženi su jasno ispoljili namjeru da dovedene muškarce liše života, postupajući u tome sa diskriminatorском namjerom, svjesni da

su muškarci koje ubijaju bošnjačke nacionalnosti, dakle iste nacionalnosti kao i ostali civili protiv koji je usmjeren napad u kojem su i sami učestvovali.

663. Tako preživjeli svjedok Z-2 opisuje da su im na Branjevu prilikom izvođenja iz autobusa govorili. *“Izlazite! Psuju Alju i Harisa..i onda vidiš smrt...do tada nisi znao, a tada vidiš i očima da nema više života... gotovo...”*

664. U svom iskazu dalje tvrdi i da je jedan od vojnika na Branjevu pitao *„hoće li se neko prekrstiti da ga ostavimo?“* nakon čega je svjedok pomislio *“Ja neću da se javim, ja imam svcju vjeru, ja hoću da ostanem u mcjcj vjeri, pa ako je poginut' nek me nema, ako me nema nek' nema, mcja je vjera mcja i poštujem svcju vjeru, ako ne poštuješ svcje, ne poštuješ ni tuđu. I ja nisam, pa ako je poginuti neka je. I dvcjica se javiše... al nema od toga ništa, ništa nema, to je samo matletiranje“.*

665. Čini se gotovo nemogućim zamisliti prizor u kojem se muškarci dovoze autobusima na poljanu na kojoj se već nalaze leševi više stotina ubijenih muškaraca, njihovo maltretiranje i vrijeđanje prilikom izvođenja iz autobusa i prolazak pored leševa, samo kako bi došli na mjesto na kojem su i sami pogubljeni. Hod do stratišta je za te muškarce zasigurno bio kulminacija krajnje nečovječnog postupanja kojem su izloženi već danima, držanjem u nehumanim uslovima, bez vode i hrane, pa je opisana scena kod istih zasigurno predstavljala kulminaciju straha i grozote svega proživljenog, nažalost sa kobnim krajem.

666. Težinu te situacije, teško da je mogao opisati preživjeli svjedok, ali optuženi Franc Kos u svom svjedočenju opisuje *„Ljudi kcje su dovozili su imali vezane oči, neki su jaukali, neki mumlali, neki su psovali, ali u globalu su mirno išli do mjesta likvidacije.“* Preživjeli svjedoci su u tom trenutku, kao i drugi muškarci bili svjesni, da nakon izlaska iz autobusa nema izbora, da nema spasa, i da će biti ubijeni samo jer su pripadali bošnjačkom narodu.

667. Iako je broj ubijenih najviše osporavan tokom postupka, Vijeće je na temelju dokaza nesporno ustanovilo, da je 16. jula, u periodu od 10,00- 16,00 sati, na ekonomiji Branjevo ubijeno oko 800 muškaraca, među kojima je bilo starijih od 80 i mlađih od 16 godina. Navedeni zaključak zasnovan je na iskazima svjedoka, te materijalnim forenzičkim dokazima prikupljenim sa mjesta pogubljenja.

668. Upravo u tome ogleda se specifična težina počinjenog zločina, ali i u činjenici da su optuženi likvidacije tih muškaraca vršili hladnokrvno i sistematično, za što je najbolji dokaz sama činjenica da su od oko 800 muškaraca samo dva preživjela strijeljanje. U prilog ovom zaključku ide i činjenica da su optuženi u jednom trenutku pravili «pauzu» u pogubljenjima kako bi se «odmorili», tj. ručali i pili pivo, boraveći na livadi punoj leševa, dok su ostali muškarci u autobusu čekali na svoja pogubljenja. Navedeno samo predstavlja dodatnu bizarnost u odnosu na već opisani prizor pogubljenja i jasno govori kakav je odnos optuženih prema onome što su činili.

669. Prema izvedenim dokazima, strijeljanjima na Branjevu se samo usprotivio

Dražen Erdemović, dok su ostali optuženi nastojali u svom svjedočenju tvrditi isto i za sebe, ali takve tvrdnje nisu potkrepljene drugim izvedenim dokazima.

670. Odbrana je tokom postupka nastojala potvrditi i da optuženi na Branjevu nisu smjeli odbiti naređenje, jer je to u 10. Diverzantskom odredu navodno bilo kažnjivo smrću, ali takve tvdnje nisu potkrepljene izvedenim dokazima. Takođe, Vijeće zaključuje da ubistva koja su optuženi izvršili na Branjevu ne spadaju u domen diverzantskih aktivnosti, koje se izvode na neprijateljskoj teritoriji i kada očito diverzantski tim mora postupati po strožijim pravilima. U ovom slučaju se nije radilo o diverzantskoj akciji, jer su radnje ubistva vršili na teritoriji koju kontroliše VRS. .

671. Saslušani svjedoci, pripadnici Odreda, tvrde da u toku izvođenja neke diverzantske akcije saborac jeste imao pravo likvidirati saborca, ukoliko se ovaj uspaniči i ugrozi druge pripadnike jedinice, ali prema riječima tih istih svjedoka, to se nikada nije desilo u praksi.

672. Da se naređenje pretpostavljenog moglo odbiti ipak pokazuje slučaj optuženog Franc Kosa, koji je pukovniku Beari rekao da pripadnici Odreda neće ubijati zarobljenike u Domu kulture u Pilici, s tim da Vijeće mora naglasiti da motiv za odbijanje naređenja nikako nije bio humane prirode, niti su se optuženi sažalili nad sudbinama tih ljudi, oni su jednostavno prema riječima optuženog Kosa *«bili gladni, žedni i umorni i nisu htjeli više ubijati...»*

673. Niti jednog trenutka za vrijeme ubijanja na Branjevu, optuženi se nisu usprotivili izvršenju navedenog zadatka, osim Dražena Erdemovića, već su isti izvršavali veoma organizovano i revnosno, pa su tako u sklopu široko rasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog bošnjačkog stanovništva zaštićene enklave Srebrenica, znajući za takav napad i da njihove radnje predstavljaju dio napada, a postupajući sa namjerom da diskriminiraju grupu srebreničkih bošnjaka, vršili progon na nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj osnovi, tako što su po prijekom postupku lišili života oko 800 muškaraca bošnjačke nacionalnosti, čime su počinili krivično djelo Zločin protiv čovječnosti progonom iz člana 172. Stav 1. tačka h) KZBiH u vezi sa stavom 1. tačka a), a sve u vezi sa članom 29. KZBiH.

VII. ODLUKA O KAZNI

1. Svrha kažnjavanja

674. Svrha kažnjavanja propisana je u opštem dijelu Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

675. Tako odredba člana 2. KZ BiH propisuje opšte načelo da vrsta i raspon krivično pravne sankcije moraju biti „neophodni“ i „srazmjerni“ prirodi i jačini opasnosti za zaštićena dobra. Kada se radi o zločinu protiv čovječnosti, podrazumijeva se da su priroda i jačina opasnosti izuzetno veliki, odnosno radi se o jednom od najtežih krivičnih

djela propisanih Zakonom, za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

676. Pored ovog opšteg načela, Krivični zakon propisuje dalje ciljeve i okolnosti koje Sud mora imati u vidu prilikom utvrđivanja i izricanja kazne, a koje se mogu podijeliti u dvije grupe: (1) one koje se odnose na predmetno krivično djelo i njegov uticaj na zajednicu, uključujući i žrtve, te (2) one koje se konkretno odnose na optuženo lice.

677. U skladu sa odredbom člana 48. stav 2. KZ BiH, kazna mora biti neophodna i srazmjerna opasnosti i prijetnji po zaštićene objekte i vrijednosti.

678. Prema istom članu, kazna mora biti neophodna i srazmjerna patnji direktnih i indirektnih žrtava zločina.

679. U konkretnom slučaju, direktne žrtve zločina za koji su optuženi oglašeni krivima su stotine muškaraca koje su izgubile živote tokom pogubljenja na ekonomiji Branjevo tokom 16. jula. Time su nepovratno oštećeni žene, djeca i drugi srodnici

680. Prema članu 39. KZ BIH kazna mora izraziti i društvenu osudu djela koje je počinio optuženi. Navedeno je i učinjeno brojnim međunarodnim dokumentima, jer svi međunarodni pravni sistemi zabranjuju vršenje Zločina protiv čovječnosti i to u međunarodnom pravu predstavlja svojevrсни *Ius Cogens*, od kojeg nema odstupanja.

681. Veliki je broj zakonskih razloga koji su važni za svrhe kažnjavanja kakve su preodgoj i konkretna prevencija, a koji utiču na kažnjavanje osuđene osobe kao pojedinca. Tu spadaju: (1) stepen odgovornosti; (2) ponašanje počinioca prije izvršenja krivičnog djela u vrijeme ili približno u vrijeme počinjenja djela, i nakon krivičnog djela; (3) motiv; i (4) ličnost počinioca.

682. Ove okolnosti se mogu iskoristiti kao otežavajuće ili olakšavajuće prilikom izricanja kazne, na osnovu činjenica. Svrha ovih razloga je da pomognu Vijeću u određivanju kazne koja nije samo neophodna i srazmjerna ciljevima i okolnostima koji su već uzeti u obzir u vezi sa samim djelom i uticajem na zajednicu, nego i da prilagodi kaznu potrebama prevencije i preodgoja konkretnog počinioca krivičnog djela.

2. Pravila za odmjeravanje kazne

683. Prilikom odmjeravanja vrste i visine kazne optuženom, Vijeće je shodno članu 48. KZ BiH cijenilo sve okolnosti koje su od uticaja da kazna bude veća ili manja.

684. Kazna za ovako brutalno ubijanje više stotina ljudi podrazumijeva izricanje najteže kazne koju može izreći domaći i međunarodni pravosudni sistem.

685. Bosna i Hercegovina je prihvatila ukidanje smrtne kazne za sva krivična djela, što je u potpunosti u skladu sa poštivanjem ljudskog života, ali sudjelovanje u ubistvu

na stotine bespomoćnih ljudi, na način kako je to očigledno urađeno u ovom predmetu, čak i bez genocidne namjere, opravdano zahtjeva izricanje najteže kazne prema domaćem zakonu.

686. Niti jedna kazna ne može adekvatno odraziti težinu oduzimanja života na stotine ljudi, duševnu bol nanesenu njihovim porodicama, ili još teži zločin koji je počinjen kada je takvo oduzimanje života počinjeno na diskriminatornoj osnovi.

687. Iako maksimalna kazna propisana zakonom može biti pravična u ovom predmetu, Vijeće smatra da, ma koliko da je ovaj čin bio stravičan, postoje oni čiji je zločin izvršenje krivičnog djela genocida, ili ubijanje još veće grupe ljudi, pa je Vijeće mišljenja da maksimalna kazna mora realno biti ostavljena za one zločine koji, mada kvalitativno nisu gnusniji, mogu kvantitativno prevazići čak i ovaj zločin.

609. Međutim, u konkretnom slučaju, optuženi su na krajnje brutalan i hladnokrvan način izvršili masovnu egzekuciju više stotina ljudi, pri čemu su „birali“ naadekvatnije i najbrže sredstvo i način likvidacije, pri čemu niti jednog trenutka nisu pokazali bilo kakvo neslaganje sa onim što se radilo, pa Vijeće u konkretnom slučaju nalazi da nema mjesta blažem kažnjavanju.

3. Individualizacija kazne

688. Vijeće prije svega želi konstatovati da za počinjenje ovakvog zločina niti jedan pravni sistem ne predviđa adekvatnu kaznu, koja je srazmjerna težini počinjenog djela, načinu njegovog izvršenja i dugoročnim posljedicama koje ostavlja.

689. U konkretnom slučaju, Vijeće se kretalo u okviru opšteg minimuma i maksimuma predviđenog odredbom člana 172. KZ BiH, koji kao najtežu kaznu predviđa dugotrajni zatvor u trajanju od 45 godina.

690. Kada je u pitanju optuženi Franc Kos, Vijeće je imalo u vidu da je optuženi svjedočenjem iznio svoju odbranu i obznanio jedan broj činjenica koje su bile od pomoći Sudu, a koje nisu bile poznate prije njegovog svjedočenja. Tom prilikom iskazao je i kajanje za ono što je učinio.

691. Međutim, Vijeće je imalo u vidu da je optuženi Franc Kos predvodio grupu koja je ubijala muškarce na Branjevu, da je aktivno učestvovao u strijeljanjima i «ovjeravao» ranjene, pa njegovo kajanje ne umanjuje težinu zločina koji je počinio, zbog čega ga je Vijeće osudilo na kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 40 godina.

692. U odnosu na Stanka Kojića, Vijeće je imalo u vidu da se nakon pogubljenja na Branjevu hvalio brojem ubijenih, te je ranjene muškarce «ovjeravao» na način koji je za njih predstavljao dodatno mučenje.

693. Sa druge strane, imajući u vidu nalaz i mišljenje tima vještaka, u kojem se tvrdi da je uračunljivost optuženog u vrijeme počinjenja djela bila smanjena, ali ne bitno,

121

Vijeće se odlučilo da optuženom umjesto maksimalne kazne, izrekne kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 43 godine.

694. U odnosu na optuženog Vlastimira Golijana, Vijeće pored težine krivičnog djela jeste cjenilo da je optuženi u svojoj „izjavi“ potvrdio neke činjenice iz optužnice, te da je u rat otišao kao maloljetno lice, zbog čega mu se umjesto maksimalne kazne od 20 godina izriče kazna zatvora u trajanju od 19 godina. Vijeće napominje da se u odnosu na ovog optuženog kretalo u granicama kažnjivosti mlađih punoljetnih lica, jer u vrijeme počinjenja djela optuženi Vlastimir Golijan nije navršio 21 godinu, a mlađem punoljetnom licu se po članu 42b) stav 3)KZ BiH ne može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

695. Prema riječima svjedoka Brezo Srđana, optuženi Vlastimir Golijan je bio dobar momak, dok je Goronja bio „uglavnom tiha i nenametljiva osoba, jednostavno neprirjetan.“

696. Odbrana je tokom postupka i nastojala graditi takvu sliku optuženog, smatrajući da je njegovo priznanje krivnje eskulpirajući gest, od nemjerljivog značaja za ovaj predmet.

697. Međutim, navedeno ne pobija činjenicu da je optuženi Zoran Goronja učestvovao u strijeljanjima zarobljenika na Branjevu, i to prvo pucajući iz puškomitraljeza, kojim su nanošene teške ozljede ranjenima, da bi potom, zajedno sa ostalima, učestvovao u pogubljenjima iz automatskog naoružanja, na jednako brutalan i bezobziran način.

698. Ovaj optuženi je prema iskazima svjedoka u jednom trenutku prestao sa strijeljanjem, sklonivši se u jedan od montažnih objekata na Branjevu, što je Vijeće imalo u vidu, pa mu je umjesto maksimalne izreklo kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 40 godina.

699. Vijeće je cijenilo i druge lične okolnosti koje neminovno egzistiraju na strani optuženih, ali obzirom na specifičnost i težinu počinjenog zločina, ne nalazi da su iste takvog kvaliteta i kvaniteta da bi imale značajnijeg uticaja na odmjeravanje kazne.

VIII. ODLUKA O TROŠKOVIMA POSTUPKA

700. Sud je primjenom odredbi člana 188. stav 4. ZKPBiH optužene oslobodio naknade troškova postupka, obzirom da su lošijeg materijalnog stanja, što jasno proizilazi iz činjenice da su čak troškovi odbrane plaćani iz budžetskih sredstava Suda.

701. Osim toga, optuženi se sve vrijeme nalaze u pritvoru, pa tako nisu bili u mogućnosti radom ostvarivati novčana primanja, što se neminovno ima sagledati i u kontekstu činjenice da im je izrečena kazna zatvora u dužem vremenskom trajanju, pa

bi obavezivanjem na naknadu troškova postupka zasigurno bila dovedena u pitanje njihova ili egzistencija njihovih porodica.

702. Kod ovakvog stanja stvari Sud je odlučio da troškovi krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava.

IX. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA

703. Primjenom odredbi člana 198. stav 2. ZKP-a BiH, Sud radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva oštećene upućuje na parnicu, obzirom da podaci prikupljeni u toku ovog postupka nisu Vijeću pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje, pa bi utvrđivanje visine imovinsko pravnog zahtjeva predstavljalo nepotrebno odugovlačenje predmetnog postupka.

ZAPISNIČAR:

Lejla Kurtanović

**PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA**

Mira Smajlović

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude stranke i branioci mogu izjaviti žalbu vijeću Apelacionog odjeljenja Suda u roku od 15 (petnaest) dana od dana prijema pismenog otpravka presude.

U skladu sa odredbom člana 293. stav 4. ZKP BiH oštećeni presudu mogu pobijati žalbom, samo u dijelu koji se odnosi na odluku Suda o troškovima krivičnog postupka i odluku o imovinsko pravnom zahtjevu.

*Žalba se podnosi Sudu u dovoljnom broju primjeraka.

X. ANEKS A

A. PROCESNE ODLUKE

1. Uvrštavanje izjava datih u postupcima pred MKSJ

704. Vijeće je dana 14.10.2011. godine donijelo rješenje kojim je djelimično usvojen prijedlog Tužilaštva pa su temeljem odredbi članova 3., 5. i 7. Zakona o ustupanju uvršteni u dokaze:

705. Transkripti svjedočenja Momira Nikolića (*transkripti u predmetu Blagcjević od 19.09., 22.09., 23.09., 25.09., 26.09., 29.09., 30.09. i 01.10.2003. godine*) te izjave koje je dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka (*od 15.12.1999. i 28.05.2005. godine*),

706. Transkripti svjedočenja Dragana Obrenovića (*transkripti u predmetu Blagcjević od 01.10., 02.10. 06.10., 07.10., 08.10., 09.10. i 10.10.2003. godine*) te izjave koje je dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka (*od 02.04.2000., 04.06.2003. i 05.02.2004. godine*)

707. Transkripti svjedočenja svjedoka: Joseph Kingori (*transkripti u predmetu Krstić od 31.03. i 03.04.2000. godine*), Robert A. Franken (*transkript u predmetu Krstić od 04.04.2000. godine*), Leendert Cornelis van Duijn (*transkript u predmetu Popović i dr. od 27.09., 28.09. i 29.09.2006. godine*), Vicentius Egbers (*transkript u predmetu Popović i dr. od 18., 19. i 20.10.2006. godine*),

708. Transkript svjedočenja preminulog svjedoka Miroslava Deronjića (*transkript u predmetu Nikolić Momir od 28.10.2003. godine*)

709. Odbijen je kao neosnovan prijedlog Tužilaštva BiH u dijelu koji se odnosi na prihvatanje izjava o činjenicama i priznanju krivnje optuženih Dragana Obrenovića i Momira Nikolića (*izjava o činjenicama i priznanju krivnje od 06.05.2003. godine i izjava data istražiteljima MKSJ od 23.06.2003. godine*)

710. Tužilaštvo BiH je u Aneksu C optužnice broj: T20 0 KTRZ 0000538 10 od 08.11.2010. godine, zatražilo prihvatanje i uvrštavanje u dokaze, iskaza svjedoka datih

pred MKSJ te izjava iz istraga u predmetima MKSJ i Tužilaštva BiH. Konkretno, radi se o transkriptima iskaza svjedoka datih na suđenjima pred pretresnim vijećima MKSJ u predmetima: *Krstić, Blagcjević i Popović*, te izjavama koje su dali u toku istrage u navedenim povezanim predmetima MKSJ. Navedeni prijedlog Tužilaštvo je u formi pismenog pretresnog prijedloga broj 3 podnijelo 07.09.2011. godine, u čijem obrazloženju se tužilac poziva na relevantne odredbe Zakona o ustupanju predmeta MKSJ koji govore o korištenju i prihvatanju dokaza pribavljenih u postupcima pred MKSJ.

711. U prilog navedenom prijedlogu tužilac je prvenstveno ukazao na svrhu navedenog Zakona koja se ogleda u (1) ubrzavanju suđenja- što je u skladu sa suđenjem u razumnom roku , (2) unapređenje sudske ekonomičnosti- usklađeno sa pravom optuženog da osporava dokaze protiv njega i pretpostavkom nevinosti i (3) unapređenje usklađenosti između MKSJ i sudova u BiH.

712. Prihvatanjem predloženih izjava će se omogućiti da se ne poziva više puta određeni broj svjedoka čiji su iskazi provjereni u unakrsnom ispitivanju te će se omogućiti da se ne pozivaju svjedoci čiji se iskazi ne odnose direktno na radnje optuženih ali su relevantni za optužnicu. Naime, tužilac smatra da iskazi svjedoka dati na suđenju i izjave iz istrage koje se predlažu imaju dokaznu vrijednost za činjenice i okolnosti koje se navode u optužnici.

713. U izjašnjenjima na navedeni prijedlog, odbrana optuženih se protivi uvrštavanju izjava koje su svjedoci dali istražiteljima MKSJ, ali i transkripata svjedočenja u postupcima pred MKSJ. Odbrana se naročito protivi uvrštavanju izjava o činjenicama i priznanju krivnje Momira Nikolića i Dragana Obrenovića.

714. Shodno odredbi člana 5. stav 3. Zakona o ustupanju predmeta, branilac optuženog Vlastimira Golijana u svom izjašnjenju od 31.08.2011. godine podnio je i zahtjev za unakrsno ispitivanje svjedoka Momira Nikolića, Josepha Kingori-ja, Dragana Obrenovića, Miroslava Deronjića, Robert A. Franken, Leendert Cornelis Van Dujin-a, Vicentius Egbers-a, obrazlažući detaljno razloge i okolnosti na koje bi ovi svjedoci bili unakrsno ispitani.

715. Na isti način, zahtjev za unakrsno ispitivanje navedenih svjedoka je u svom podnesku podnio i branilac optuženog Zorana Goronje, advokat Petko Pavlović. Ovaj branilac je analizom sudske prakse došao do zaključka da u navedenom postupku neće biti moguće obezbijediti prisustvo Momira Nikolića i Dragana Obrenovića, niti će se u svojstvu svjedoka pojaviti nekadašnji pripadnici holandskog bataljona, pri čemu je nezanemarljivo da Sud BiH nema mogućnosti ove svjedoke pozvati pod prijetnjom prinudnog dovođenja niti države u kojima oni trenutno borave predviđaju mogućnost izricanja sankcija zbog neodazivanja na Sud. Navedeno prema mišljenju branioca Vijeće treba imati na umu prilikom donošenja konačne odluke o ovom pitanju.

716. Branilac optuženog Stanka Kojića, advokat Milan Romanić u svom izjašnjenju od 06.10.2011. godine navodi da je Zakon o ustupanju predmeta nekvalitetan, neprecizan, nepredvidiv i nepristupačan, te se ne može smatrati zakonom u smislu

odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima. Također, praksa Suda je podjeljena po pitanju da li samo činjenice koje direktno inkriminišu optuženog ne treba prihvatiti ili činjenice koje to potvrđuju indirektno. Pored navedenog, branilac smatra da cilj navedenog zakona nije legitiman, odnosno da je suprotan članu II Ustava, pri čemu je Sud u svakom konkretnom slučaju dužan provjeriti da li primjena nekog zakona krši osnovna zagarantovana ljudska prava.

717. Branilac osporava i karakter Zakona o ustupanju predmeta kao *lex specialis*-a smatrajući da istim ne mogu biti derogirane pozitivne odredbe ZKP BiH, pozivajući se u daljem izlaganju na praksu Evropskog suda za ljudska prava. Na kraju, branilac smatra da uvođenje utvrđenih činjenica prebacuje teret dokazivanja na odbranu. Shodno svemu navedenom, predlaže da se odbiju sve predložene činjenice iz prijedloga tužioca od 07.09.2011. godine, te da se odbije izvođenje predloženih dokaza, jer tužilac nije obrazložio zašto bi uvođenje navedenih iskaza u dokazni materijal bilo relevantno za predmetni postupak.

718. Na ročištu održanom 09.09.2011. godine, branilac optuženog Franca Kosa, advokat Dušan Tomić, pridružio se navodima drugih branilaca, izražavajući istovremeno protivljenje pretresnom prijedlogu Tužilaštva.

719. Prije svega, Vijeće ne nalazi osnovanim prigovore branioca Romanića u pogledu neprihvatljivosti činjenica utvrđenih u presudama MKSJ, obzirom da ih pretresni prijedlog Tužilaštva od 07.09.2011. godine ne sadrži.

720. U pogledu prihvatljivosti iskaza koje su svjedoci dali u postupcima pred MKSJ, Vijeće se između ostalog rukovodilo odredbom člana 3. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta koja predviđa da: *“Dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH.”*

721. Navedenim članom propisano je korištenje dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH. U tom cilju Zakon o ustupanju predmeta osmišljen je kao *lex specialis* kako bi se otklonio rizik da dokazi prikupljeni od strane MKSJ budu neupotrebljivi prema ZKP-u, a njime se uređuje procedura i uslovi korištenja takvih dokaza i na drugim sudovima.

722. U kontekstu navedenog vijeće je cijenilo da iskazi svjedoka čije prihvaćanje se predlaže ispunjavaju uslove iz člana 3. stav 1. jer se ne tvrdi niti je očigledno da je bilo nepravilnosti prilikom njihovog pribavljanja ili korištenja u skladu sa Statutom i pravilima MKSJ.

723. Prije svega, odredba člana 3. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta propisuje: *“Dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH.”*

724. Dakle, izjave i transkripti koji je Vijeće odlučilo prihvatiti ispunjavaju uslove iz člana 3. stav 1. jer se ne tvrdi niti je očigledno da je bilo nepravilnosti prilikom njihovog

pribavljanja ili korištenja u skladu sa Statutom i pravilima MKSJ.

725. Nadalje, odredba člana 5. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta predviđa da se „*zapisnik o iskazu svjedoka dat pred MKSJ, kao i zapisnik o vanpretresnom iskazu svjedoka sačinjen pred MKSJ-om u skladu sa pravilom 71. Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, može se koristiti pred sudom pod uslovom da je iskaz ili vanpretresni iskaz od značaja za pitanje o kojemu se raspravlja.*“

726. Saglasno odredbi člana 5. Zakona o ustupanju, Sud može prihvatiti iskaz koji je svjedok dao u postupku pred MKSJ, ukoliko je zapisnik o njegovom ispitivanju sačinjen u skladu sa relevantnim odredbama Pravilnika o postupku i dokazima, te ukoliko je svjedok bio upoznat sa svojim pravima. U skladu sa navedenim, Vijeće nalazi prihvatljivim izjave koje je Momir Nikolić dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka od 15.12.1999. i 28.05.2005. godine i izjave koje je Dragan Obrenović dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka od 02.04.2000., 04.06.2003. i 05.02.2004. godine.

727. Međutim, neprihvatljive su izjave o činjenicama i priznanju krivnje optuženih Momira Nikolića (od 06.05.2003. godine) i Dragana Obrenovića, jer se radi o činjenicama koje su jednostrani prikaz događaja od strane optuženih, koji prilikom davanja iskaza nisu bili pod zakletvom i nisu bili dužni govoriti istinu. Ovo iz razloga što je u ovim slučajevima, optuženi davao iskaz rukovođen svrhom blažeg kažnjavanja, pri čemu može neosnovano inkriminirati druge kako bi zaštitio sebe. Osim toga, navedene izjave nisu podobne za prihvatanje jer činjenice navedene u sporazumu nisu bile predmetom osporavanja u unakrsnom ispitivanju i kao takve nepouzidane su za prihvatanje.

728. Citirana odredba člana 5. Zakona o ustupanju predmeta odnosi se i na usmeno svjedočenje, dato pod zakletvom i podvrgnuto unakrsnom ispitivanju, pa Vijeće nalazi prihvatljivim i transkripte svjedočenja svjedoka: Joseph Kingori, Robert A. Franken, Leendert Cornelis van Duijn i Vicentius Egbers.

729. Vijeće je odlučilo uvrstiti u dokaze transkripte svjedočenja preminulog svjedoka Miroslava Deronjića što je u skladu sa odredbom člana 7. Zakona o ustupanju predmeta, koji kao i odredba člana 273. stav 2. ZKP BiH predviđa izuzetke od neposrednog izvođenja dokaza čitanjem zapisnika iz istrage. Iako je odredba ZKP-a u tom smislu eksplicitna, Vijeće ne nalazi da se primjenom člana 7. Zakona o ustupanju predmeta derogira navedena odredba ZKP-a, jer je zaštićeni svjedok svoj iskaz pred MKSJ dao pod zakletvom, gdje je bio podvrgnut i unakrsnom ispitivanju, pa je takav iskaz zasigurno detaljniji i objektivniji od zapisnika koji se sačinjava u istrazi a koji se temeljem odredbe člana 273. stav 2. ZKP BiH može pročitati ukoliko je ispitana osoba umrla, ili je njen dolazak pred Sud nemoguć ili znatno otežan iz važnih uzroka. Shodno navedenom, ocjenjeno je da su ispunjeni i uslovi iz ovog člana odnosno da prihvatanje ovog transkripta neće ići na štetu odbrane optuženih.

730. Ne nalazeći u konkretnom slučaju da je navedenim postupanjem povrijeđeno bilo koje pravo optuženih zagarantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Vijeće se nije detaljnije upuštalo u ocjenu ustavnosti Zakona o ustupanju predmeta,¹²⁷

obzirom da navodi na koje upućuje branilac Romanić u svom izjašnjenju- o suprotnostima navedenog Zakona sa članom II Ustava, predstavljaju proizvoljne zaključke branioca, pri čemu je nezanemarljivo da ovaj Sud nema nadležnost u pravcu utvrđivanja ne/ustavnosti pojedinih zakona.

731. Uvažavajući pravo na odbranu, kao jedno od temeljnih prava EKLJP, branioci u predmetnom postupku, temeljem odredbe člana 5. stav 3. Zakona o ustupanju predmeta mogu podnijeti obrazložene prijedloge za unakrsno ispitivanje svjedoka, što je od strane nekih branilaca već učinjeno, a Vijeće će o navedenom pitanju donijeti konačnu odluku, vodeći računa da se unakrsno ispitivanje svjedoka mora ograničiti na okvir direktnog (Zakon o ustupanju predmeta član 1. stav 2., član 262. stav 1. ZKP-a).

732. Cijeneći prigovore branilaca o nemogućnosti dolaska nekih svjedoka pred Sud, Vijeće nalazi korisnim napomenuti da će ukoliko se ne obezbijedi unakrsno ispitivanje svjedoka čije izjave su prihvaćene ovim rješenjem, njihovi iskazi u konačnoj ocjeni provedenih dokaza podlijezati članu 3. stav 2. Zakona o ustupanju, koji propisuje da Sudovi ne mogu zasnivati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na prethodnim iskazima svjedoka koji nisu dali usmeni iskaz na glavnom pretresu, što prema mišljenju Vijeća predstavlja adekvatno ograničenje njihove dokazne snage.

2. Prihvatanje izjava svjedoka Dražena Erdemovića

733. Dana 07.09.2011. godine Vijeće je djelimično usvojilo prijedlog Tužilaštva BiH broj: 2 (broj: T20 0 KTRZ 0000538 10) od 31.08.2011. godine, te se prihvata uvrštavanje u dokaze i čitanje izjava Dražena Erdemovića datih u svojstvu svjedoka i to: izjava data pred MKSJ 12.08.1998. godine (rezime izjava od 24., 25., 26. i 27.06.1997. godine); izjava data pred MKSJ 03.11.2001. godine; transkript svjedočenja Dražena Erdemovića u predmetu MKSJ *Popović Vujadin i dr.* od 04. i 07.05.2007. godine. U preostalom dijelu koji se odnosio na prihvatanje skice svjedoka Dražena Erdemovića, sačinjene pred MKSJ 30.05.1996. godine, prijedlog Tužilaštva BiH je odbijen kao neosnovan.

734. Tužilaštvo BiH je na glavnom pretresu održanom 01.07.2011. godine, predložilo uvrštavanje u sudski spis izjava koje je Dražen Erdemović dao u postupcima pred MKSJ, što je Sudu u formi pismenog pretresnog prijedloga broj 2 dostavljeno 31.08.2011. godine.

735. Tužilaštvo je tražilo prihvatanje i uvrštavanje u dokaze, iskaza koje je Dražen Erdemović dao na suđenjima pred MKSJ te izjave svjedoka koje su navedene u aneksu A pod rednim brojem 11. potvrđene optužnice. Tužilaštvo je svoj prijedlog zasnivalo na odredbama člana 5. Zakona o ustupanju predmeta, pozivajući se na praksu MKSJ u predmetima *Krstić i Popović*. U svom podnesku od 01.09.2011. godine, Tužilaštvo precizira da se radi o izjavama koje je Dražen Erdemović dao MKSJ dana 24., 25., 26. i 27.06.1997. godine i 12.08.1998. godine, izjave od 03. i 06.11.2001. godine, te transkript svjedočenja iz predmeta *Popović Vujadin i dr.* od 04. i 07.05.2007.

godine i skica svjedoka sačinjena pred MKSJ 30.05.1996. godine. Istim podneskom Tužilaštvo je izjavilo da odustaje od prijedloga za uvrštavanje izjava koje je Dražen Erdemović dao pred MKSJ 24.04. i 25.06.1996. godine. Na ročištu za glavni pretres održanom dana 06.09.2011. godine, tužilac je odustao i od izjave od 06.11. (bez oznake godine).

736. Branilac optuženog Franca Kosa, advokat Dušan Tomić je na ročištu od 01.07.2011. godine izrazio protivljenje prijedlogu Tužilaštva, smatrajući da nisu ispunjeni uslovi za čitanje izjava ovog svjedoka na način kako to propisuje odredba člana 273. ZKP BiH, jer nisu uloženi dovoljni napor da se obezbijedi prisustvo ovog svjedoka u predmetnom postupku.

737. Branilac optuženog Stanka Kojića, advokat Milan Romanić se o navedenom prijedlogu pismeno očitovao, smatrajući da nisu učinjeni dostatni napor da se obezbijedi prisustvo Dražena Erdemovića koji je krucijalni svjedok u ovom postupku, pa je samim tim navedeni prijedlog suprotan odredbama člana 273. stav 2. ZKP BiH. neprihvatljiva je za odbranu i izjava Dražena Erdemovića kojom odbija pojavljivanje u postupcima pred Sudom BiH, obzirom da se prilikom potpisivanja sporazuma o priznanju krivnje obavezao da će uvijek biti na raspolaganju, ne samo Tribunalu nego i domaćim sudovima, kako bi se utvrdila istina o stvarnim događanjima iz jula 1995. godine. Bez obzira na navedeno, u cilju ekonomičnosti postupka odbrana ovog optuženog ne protivi se uvrštavanju transkripta svjedočenja Dražena Erdemovića u predmetu Popović Vujadin i dr. pred MKSJ broj: IT-05-88-T od 04. i 07.05.2007. godine.

738. Sa navedenim se saglasio i branilac optuženog Golijan Vlastimira, advokat Rade Golić, dodajući međutim, da se protivi uvrštavanju drugih izjava ovog lica, jer iz istih ne proizilazi u kojem svojstvu su date²⁰⁰. Prema mišljenju branioca, nezanemarljiva je činjenica da je Dražen Erdemović potpisao sporazum o priznanju krivnje a neke od izjava datiraju iz perioda koji je tome prethodio. Naime, predmetne izjave ne ispunjavaju uslove iz člana 5. Zakona o ustupanju predmeta jer iste nisu uzete u skladu sa odredbama Pravila 71 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Branilac je ove navode ponovio u pismenom podnesku od 31.08.2011. godine. U svom izjašnjenju od 05.09.2011. godine branilac pored iznošenja istih navoda, izričito se protivi uvrštavanju transkripta svjedočenja Dražena Erdemovića iz predmeta *Krstić* jer isto nije predloženo u optužnici.

739. Uvrštavanju transkripata o saslušanju svjedoka Dražena Erdemovića od 04. i 07.05.2007. godine u predmetu *Popović i dr.* nije se protivio ni branilac optuženog Zorana Goronje, advokat Petko Pavlović, ali kao i drugi branioci smatra nezakonitim uvrštavanje drugih izjava, prvenstveno onih iz perioda prije zaključenja sporazuma o

²⁰⁰ Branilac u tom kontekstu navodi izjave od 24. aprila 1996. godine, 25. juna 1996. godine, 24,25,26, 27. juna i 12. avgusta 1998. godine, 3. novembra 2001. godine i 6. novembra bez oznake godine. U podnesku od 05.09.2011. godine branilac tvrdi da su prilikom ispitivanja date pouke koje se daju osumnjičenim licima, pa je takva izjava *a priori* neprihvatljiva.

priznanju krivnje, te izjava koje nisu uzete u predmetu ovog Suda, jer ne ispunjavaju uslove iz člana 5. Zakona o ustupanju predmeta, odnosno iste nisu uzete u skladu sa odredbom Pravila 71. Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Predložene izjave ne ispunjavaju ni uslove iz člana 7. Zakona o ustupanju predmeta, koji jasno upućuje na odredbu člana 273. ZKP BiH, pa stoga branilac predlaže da se prijedlog Tužilaštva odbije kao nesnovan.

740. Nakon pismenog obraćanja Suda, sekretar MKSJ je svojim dopisom od 19.08.2011. godine obavijesto da su još uvijek na snazi nalozi za zaštitu svjedoka koje je izdao Tribunal, te ne postoji mogućnost otkrivanja lokacije boravka ovog svjedoka, koji je zbog vlastite sigurnosti relociran u treću državu (tzv. Država relokacije). Međutim, u cilju unapređenja saradnje sa Sudom BiH, Međunarodni Tribunal će molbu Suda za uzajamnu pravnu pomoć²⁰¹ prenijeti Državi relokacije kako bi se poziv za svjedočenje dostavio Draženu Erdemoviću i kako bi se mogla razmotriti mogućnost pribavljanja pismenog iskaza ovog svjedoka na osnovu pitanja koja će dostaviti nadležni organi Bosne i Hercegovine zajedno sa molbom za pomoć.

741. Nakon razmatranja prijedloga Tužilaštva i izjašnjenja odbrane, vijeće je odlučilo kao u dispozitivu iz slijedećih razloga.

742. Prije svega, odredba člana 3. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta propisuje: "Dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH."

743. Navedenim članom propisano je korištenje dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH. U tom cilju Zakon o ustupanju predmeta osmišljen je kao *lex specialis* kako bi se otklonio rizik da dokazi prikupljeni od strane MKSJ budu neupotrebljivi prema ZKP-u, a njime se uređuje procedura i uslovi korištenja takvih dokaza i na drugim sudovima.

744. Izjave i transkript koji je Vijeće odlučilo prihvatiti ispunjavaju uslove iz člana 3. stav 1. jer se ne tvrdi niti je očigledno da je bilo nepravilnosti prilikom njihovog pribavljanja ili korištenja u skladu sa Statutom i pravilima MKSJ.

745. Nadalje, odredba člana 5. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta predviđa da se „zapisnik o iskazu svjedoka dat pred MKSJ, kao i zapisnik o vanpretresnom iskazu svjedoka sačinjen pred MKSJ-om u skladu sa pravilom 71. Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, može se koristiti pred sudom pod uslovom da je iskaz ili vanpretresni iskaz od značaja za pitanje o kojem se raspravlja."

746. Dakle, saglasno odredbi člana 5. Zakona o ustupanju, Sud može prihvatiti iskaz koji je svjedok dao u postupku pred MKSJ, ukoliko je zapisnik o njegovom ispitivanju sačinjen u skladu sa relevantnim odredbama Pravilnika o postupku i dokazima, te

²⁰¹ Navedenu molbu MKSJ bi proslijedio Državi relokacije u skladu sa odredbama Evropske konvencije o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima od 20. 04.1959. godine.

ukoliko je svjedok bio upoznat sa svojim pravima. U skladu sa navedenim, Vijeće nalazi prihvatljivim Zapisnik o iskazu svjedoka Dražena Erdemovića pred MKSJ od 12.08.1998. i 03.11.2001. godine.

747. Analogno tome, citirana odredba odnosi se i na usmeno svjedočenje, dato pod zakletvom i podvrgnuto unakrsnom ispitivanju, pa Vijeće nalazi prihvatljivim i transkripte svjedočenja u predmetu *Popović i dr.* od 04. i 07.05.2007. godine.

748. Vijeće je ocijenilo da je prihvatanje navedenih izjava od značaja za pitanja o kojima se raspravlja u predmetnom postupku, s tim da ostaje obaveza Suda da optuženom osigura pravičnost u postupku, kako je to zagarantirano članom 6. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima (pravo na pravično suđenje) i članom 6. stav 3. (pravo na suočavanje i dovođenje svjedoka). Navedeno zapravo znači da i pored prihvatanja navedenih izjava, odbrana zadržava pravo da podnese obrazloženi pismeni zahtijev za pozivanje svjedoka radi unakrsnog ispitivanja. U tom pismenom podnesku, odbrana je dužna navesti konkretne dijelove iskaza svjedoka koji će biti predmetom unakrsnog ispitivanja, o čemu Sud donosi konačnu odluku.

749. U predmetnom postupku, branioci optuženih su pozvani da se pismeno očituju o pitanjima koja bi postavili ovom svjedoku u unakrsnom ispitivanju, koja pitanja će uz odobrenje Vijeća, biti proslijeđena u *državu relokacije* u kojoj Dražen Erdemović trenutno boravi.

750. U tom kontekstu Vijeće je imalo u vidu prigovore odbrane kojima je osporavana prihvatljivost izjava od 12.08.1998. godine i 06.11., koje je Dražen Erdemović dao u svojstvu osumnjičenog. Međutim, na glavnom pretresu održanom dana 06.09.2011. godine, tužilac je odustao od izjave od 06.11. dok je nakon uvida u izjavu od 12.08.1998. godine, Vijeće konstatovalo da je ista sačinjena nakon pravosnažnosti presude o priznanju krivnje, što implicira da Dražen Erdemović nije mogao imati status osumnjičene osobe. Nadalje, pouke koje su date svjedoku na početku uzimanja ove izjave po sadržini odgovaraju uputama koje se daju svjedoku (*pravo ne odgovarati na pojedina pitanja*), a činjenica da se u sadržaju nalazi rezime ranijih izjava iz 1997. godine ne mijenja zaključak vijeća o ovom pitanju, jer je svjedok Dražen Erdemović svojim potpisom potvrdio da mu je sadržaj izjave prezentiran, te da i dalje ostaje pri svim iznesenim navodima. Razloge prihvatanja transkripata svjedočenja Dražena Erdemovića u predmetu MKSJ *Popović i dr.* Vijeće neće naročito obrazlagati, obzirom da se odbrana nije protivila njihovom uvrštavanju.

751. Međutim, odlučeno je da se u dokazni materijal u ovom postupku neće uvrstiti skica koju je Dražen Erdemović sačinio pred MKSJ 30.05.1996. godine, obzirom da je ista data u vrijeme kada je ovo lice imalo status osumnjičenog, a nije od presudnog značaja za predmetni postupak.

752. Obzirom da se iskaz svjedoka smatra cjelovitim ako je dat usmeno i neposredno, ili ako su ispunjeni uslovi za posredno izvođenje dokaza iz člana 273. ZKP BiH, Vijeće nalazi korisnim napomenuti da će prilikom konačne ocjene provedenih

dokaza, prihvaćeni iskazi Dražena Erdemovića podlijevati odredbi člana 3. stav 2. Zakona o ustupanju predmeta.

753. Odbrana je na ročištu od 01.07.2011. godine zahtjevala pozivanje svjedoka Erdemovića u svrhu unakrsnog ispitivanja.

754. Međutim dana 23.08.2011. godine, Vijeće je objavilo pisani odgovor da MKSJ ne može prinudno obezbjediti prisustvo Erdemovića a on je lociran u treću državu u kojoj su na snazi nalozi za zaštitu svjedoka pa ne mogu dostaviti informaciju o mjestu gdje se osoba nalazi. Nakon toga, branilac Golić je odustao od mogućnosti da šalje pismena pitanja Erdemoviću smatrajući da se time narušava princip kontradiktornosti.

3. Prihvatanje izjave svjedoka Z-3

755. Rješenjem Vijeća od 09.09.2011. godine, usvojen je prijedog Tužilaštva BiH od 06.09.2011. godine, te je odlučeno da se u dokaze ima uvrstiti transkript svjedočenja zaštićenog svjedoka Z-3 iz predmeta MKSJ *Tužilac protiv Radoslava Krstića* od 14.04.2000. godine.

756. Dana 23.08.2011. godine, Sudu je dostavljena službena zabilješka kojom tužilac obavještava da je otežana mogućnost pozivanja i pristupanja zaštićenog svjedoka Z-3 na Sud. Nakon što je odbrana insistirala da na njegovom pozivanju, tužilac je naknadno obavijestio Sud da neće biti moguće obezbijediti prisustvo ovog svjedoka, te je u skladu sa odredbama člana 273. stav 2. ZKP BiH predložio izuzetak od neposrednog izvođenja dokaza čitanjem izjave koju je ovaj svjedok dao u istrazi.

757. Na navedeni prijedlog branioci optuženih su dostavili svoja izjašnjenja u kojima izražavaju slaganje sa navedenim prijedlogom Tužilaštva, smatrajući da se prihvatanje transkripti svjedočenja trebaju prihvatiti po drugom pravnom osnovu od onog koji predlaže tužilac, odnosno po članu 7. Zakona o ustupanju predmeta, nakon čega je tužilac na ročištu od 06.09.2011. godine promijenio pravni osnov po kojem traži uvrštavanje izjave svjedoka Z-3 u dokaze.

758. U izjašnjenjima koja su pristigla nakon ovog ročišta, branioci su ukazivali na posebno svojstvo zaštićenog svjedoka, kojeg je nepotrebno izlagati ponovnom svjedočenju koje za njega predstavlja svojevrsnu traumu, a imajući u vidu načelo ekonomičnosti i efikasnosti, optuženima je u interesu da se predmetni postupak što prije okonča, naročito jer se nalaze u pritvoru.

759. Imajući u vidu razloge koje tužilac navodi u svom prijedogu te saglasnost odbrane, Vijeće je odlučilo uvrstiti u dokaze transkripte svjedočenja zaštićenog svjedoka Z-3 iz predmeta MKSJ *Tužilac protiv Radislava Krstića*, smatrajući da je navedeno postupanje u skladu sa odredbom člana 7. Zakona o ustupanju predmeta, koji kao i odredba člana 273. stav 2. ZKP BiH, koja predviđa izuzetke od neposrednog izvođenja dokaza.

760. Iako je odredba ZKP-a u tom smislu eksplicitna, Vijeće ne nalazi utemeljenim tvrdnje odbrane da se primjenom člana 7. Zakona o ustupanju predmeta derogira navedena odredba ZKP-a, odnosno da bi ista bila neprimljiva u konkretnom slučaju. Ovo iz razloga što odredba člana 273. ZKP BiH predviđa čitanje zapisnika iz istrage, u slučajevima kada je dolazak svjedoka pred Sud nemoguć ili znatno otežan iz važnih uzroka.

761. Analogno tome, a u vezi sa članom 7. Zakona o ustupanju predmeta, u istim slučajevima se može pročitati i transkript svjedočenja sačinjen u postupku pred MKSJ, jer je za razliku od jednostranog ispitivanja u istrazi, svjedok na glavnom pretresu bio poučen o svojim pravima i podvrgnut unakrsnom ispitivanju, pa je takav iskaz zasigurno detaljniji i objektivniji.

762. Pored činjenice da se odbrana saglasila sa navedenim prijedlogom Vijeće nalazi korisnim napomenuti da će iskaz ovog svjedoka u konačnoj ocjeni provedenih dokaza podlijevati članu 3. stav 2. Zakona o ustupanju, koja propisuje ograničenje da Sudovi ne mogu zasnivati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na prethodnim iskazima svjedoka koji nisu dali usmeni iskaz na glavnom pretresu.

4. Prihvatanje izjave optuženog Franc Kosa u skladu sa odredbom člana 273. stav 3. ZKP BiH

763. Prilikom odlučivanja o tome da li će iskaz koji je optuženi Franc Kos davao u svojstvu osumnjičenog biti korišten na glavnom pretresu, Sud je cijenio prihvatljivost istog u kontekstu odredbe člana 273. stav 3. ZKP BiH.

764. Stav 3. člana 273. ZKP BiH kaže: *„Ako se u toku glavnog pretresa optuženi koristi pravom da nije dužan iznijeti svjču odbranu ili odgovarati na postavljena pitanja, zapisnik o iskazu optuženog kcji je dat u istrazi može se po odluci sudije ili predsjednika vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu...”*

765. Međutim, korištenje iskaza optuženog datog u istrazi uslovljeno je formalnim pravilom koje se odnosi na upozorenje dato osumnjičenom prilikom ispitivanja u istrazi. Tako drugi dio citiranog stava člana 273. ZKP BiH eksplicitno navodi da se ovakav iskaz može koristiti: *„...samo ako je optuženi prilikom saslušanja u istrazi bio upozoren u skladu sa članom 78. stav (2) tačka (c) ovog zakona.”*²⁰²

766. U skladu sa gore navedenim, prilikom razmatranja prihvatanja iskaza optuženog datog u istrazi sudeće vijeće je razmatralo:

a) da li je osumnjičeni bio poučen da se može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret;

²⁰² Vidi član 78. stav 2, tačka c) ZKP BiH

b) da li je osumnjičeni bio poučen da ukoliko želi da se izjasni, odnosno da iznese svoju odbranu, to mora učiniti u prisustvu branioca u slučaju obavezne odbrane;²⁰³

c) da li je osumnjičeni upozoren da ukoliko svoju izjavu da u prisustvu branioca, njegov iskaz može koristiti kao dokaz na glavnom pretresu;

d) da li je osumnjičeni upozoren da ukoliko svoju izjavu da u prisustvu branioca, njegov iskaz može i bez njegove saglasnosti biti pročitao i korišten na glavnom pretresu;

767. U konkretnom slučaju, Sud je uvidom u zapisnik²⁰⁴ ustanovio da je saslušanje optuženog Franc Kosa u svojstvu osumnjičenog obavljeno u potpunosti u skladu sa odredbama citiranog člana ZKP BiH, te budući da odbrana nije ničim dovela u sumnju autentičnost i zakonitost sačinjenog zapisnika, Vijeće je odlučilo isti prihvatiti u dokazni materijal u ovom predmetu, dok je konačnu ocjenu njegove dokazne snage dalo u presudi, cijeneći ga u kontekstu svih provedenih dokaza.

5. Prihvatanje utvrđenih činjenica

768. Dana 12.01.2011. godine, Vijeće je primjenom odredbe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta, prihvatilo kao dokazane činjenice koje su utvrđene u prvostepenim i drugostepenim presudama MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Krstića* broj: IT-98-33-T, presuda pretresnog vijeća od 02.08.2001. godine i presuda Apelacionog vijeća broj: IT-98-33-A od 19.04.2004. godine, te u predmetu *Tužilac protiv Blagcjevića i Jokića* broj: IT-02-60-T, presuda pretresnog vijeća od 17.01.2005. godine te presuda Apelacionog vijeća broj: IT-02-60-A od 09.05.2007. godine, na način kako slijedi:

1. *U martu 1995. godine, Radovan Karadžić, predsjednik Republike Srpske ("RS"), reagujući na pritiske međunarodne zajednice da okonča rat i stalne napore da se postigne mirovni sporazum, izdao je direktivu VRS-u u vezi sa dugoročnom strategijom snaga VRS-a u enklavi. Direktivom, koja je poznata i kao "Direktiva 7", precizirano je da VRS treba da: završi sa fizičkim odvajanjem Srebrenice od Žepe što je pr je moguće i da se sprječi čak i komunikacija između pojedinih u te dvije enklave. Planiranim i dobro osmišljenim operacijama da se stvori nepodnošljiva situacija totalne nesigurnosti, bez ikakve nade za daljnji opstanak ili život stanovnika Srebrenice. /KT- 28/*

²⁰³ Ukoliko se radi o slučajevima gdje odbrana nije obavezna, tada se osumnjičeni može odreći prava na prisustvo branitelja prilikom ispitivanja, a ukoliko se radi o obaveznoj odbrani tada se osumnjičeni ne može odreći prava na prisustvo branitelja.

²⁰⁴ Zapisnik o saslušanju osumnjičenog u Tužilaštvu BiH broj: KT-RZ-157/05 od 09.08.2010. godine.

2. 31. marta 1995. godine, Glavni štab VRS-a je izdao Direktivu 7.1, koju je potpisao general Mladić. Direktiva 7.1 je bila donesena na "osnovu Direktive br. 7" i njome se Drinskom korpusu nalagalo da, između ostaloga, vodi "aktivna borbena dejstva... oko enklava" /KT- 29/
3. do sredine 1995. godine, humanitarna situacija civila i većnog ljudstva bosanskih Muslimana u enklavi je bila katastrofalna. /KT-28/
4. 2. jula 1995. godine, tadašnji komandant Drinskog korpusa, general major Milenko Živanović, potpisao je dva naređenja. Prvim su bili predviđeni planovi za napad na enklavu, a drugim je različitim jedinicama Drinskog korpusa bilo naređeno da se pripreme za borbu. Šifrovani naziv operacije bio je "Krivaja 95". /KT- 30/
5. Ofanziva VRS-a na Srebrenicu je počela 6. jula 1995. godine. /KT- 31/
6. Popodne 9. jula 1995. godine predsjednik Karadžić je izdao novo naređenje kojim je dao odobrenje Drinskom korpusu VRS-a da osvoji grad Srebrenicu. /KT- 33/
7. Do večeri 9. jula 1995. godine, Drinski korpus VRS-a je ušao četiri kilometra u dubinu enklave i zaustavio se na udaljenosti od samo jednog kilometra od grada Srebrenice. /KT- 33/
8. Glavnom štabu su bile neposredno podređene dvije samostalne jedinice 65. zaštitni puk i 10. diverzantski odred. /BT -37/
9. Kasno poslijepodne 11. jula 1995. godine general Mladić, u pratnji generala Živanovića (tadašnjeg komandanta Drinskog korpusa), generala Krstića (tadašnjeg zamjenika i načelnika štaba Drinskog korpusa) i drugih oficira, trjumfalno je prošetao praznim ulicama grada Srebrenice. /KT-36/
10. Do večeri 11. jula 1995. približno 20.000 do 25.000 izbjeglica bosanskih Muslimana se okupilo u Potočarima gdje su zaštitu potražili u okviru UN-ove baze, u okolnim fabrikama i na pojima. /KT-37/
11. U Potočarima, uveče 11. jula 1995. godine, većina ljudi koja je potražila zaštitu u okviru UN-ove baze bile su žene, djeca, stariji i invalidi, a bilo je i najmanje 300 muškaraca u krugu UN-ove baze, te između 600 i 900 ljudi izvan tog kruga. /KT- 37/
12. 14. jula zatvorenici bosanski Muslimani autobusima su odvezeni iz Bratunca preko Zvornika do Pilice gdje su bili držani u fiskulturnoj sali škole u Pilici. /BT-347/
13. Muškarci (Bošnjaci) bili su držani u školi u Pilici dvije noći. /KT- 233/
14. 16. jula zatvorenicima u školi u Pilici ruke su bile vezane na leđima i autobusima

su prebačeni na Vcjni ekonomiju Brarjevo gdje su bili pogubjeni /KT- 233/

15. 10. avgusta 1995. godine, Savjet bezbjednosti je bio o tome obavješten od strane predstavnika SAD koji je Savjetu pokazao snimke načirjene iz vazduha koja su pokazivale postojanje masovnih grobnica u blizini Konjević Polja i Nove Kasabe. /BT-380/

16. U aprilu 1996. godine, istražioci iz Tužilaštva MKSJ došli su na lokacije masovnih grobnica i iz analiza tragova guma i sastava zemljišta postalo je očigledno da su masovne grobnice bile prekopavane. /BT- 381/

17. Forenzičkim dokazima je utvrđeno da su postojale dvije vrste masovnih grobnica, "primarne grobnice", u koje su lica bila stavjana nedugo nakon nastupanja smrti i "sekundarne grobnice", u koje su ta ista lica bila ponovo sahranjivana. /BT- 381/

18. Operacija ponovnog sahranjivanja, koja je bila izvedena nekada u septembru i oktobru 1995. godine bila je naređena od strane Glavnog štaba VRS-a. /BT- 383/

19. Tijela u grobnicama na Vcjcnoj ekonomiji Brarjevo i Kozluku odnijeta su u sekundarne grobnice duž puta u Čančarima. /BT- 382/

20. U sekundarnoj grobnici duž puta u Čančarima, otkriveni su posmrtni ostaci ljudi koji su prvobitno bili sahranjeni na Vcjcnoj ekonomiji Brarjevo. U jednom izvještaju spominje se da je najmanje broj lica pronađenih u sekundarnoj grobnici u Čančarima bio 283 žrtve. Za tri je bilo utvrđeno da su bile u dobi između 8 i 12 godina, za 49 da su bile u dobi između 13 i 24 godine i za 231 da su bile starije od 24 godine. Najmanje 269 žrtava su bili muškarci. /BT- 354/

769. U preostalom dijelu prijedlog Tužilaštva broj: T 20 0 KTRZ-0000538 od 13.12.2010. godine odbijen je kao neosnovan.

770. Sud BiH je dana 13.12.2010. godine, u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju predmeta zaprimio prijedlog Tužilaštva BiH broj: T 20 0 KTRZ-0000538 za prihvatanje utvrđenih činjenica, koje su utvrđene u predmetima *Tužilac protiv Krstića* broj: IT-98-33-T i IT-98-33-A i *Tužilac protiv Blagčevića i Jokić* broj: IT-02-60-T i IT-02-60-A, te činjenice koje su utvrđene u predmetu *Tužilac protiv Popović Vujadina i dr.* presuda pretresnog vijeća broj IT 05-88-T od 10.06.2010. godine.

771. Tužilaštvo je svoj prijedlog zasnivalo na odredbama Zakona o ustupanju predmeta, koji je osmišljen kao *lex specialis* u odnosu na ZKP BiH, sa ciljem da dokazi iz postupaka koji se vode pred MKSJ mogu biti korišteni na sudovima u BiH. Zakonodavni cilj odredbe iz člana 4. Zakona o ustupanju predmeta jeste ekonomičnost postupka i pravo optuženih na suđenje u razumnom vremenskom roku, zbog čega bi Sud trebao prihvatiti „ utvrđene činjenice “ u cilju promovisanja ekonomičnosti postupka i suđenja bez odgađanja. Takođe, ističe se da se bilo koja utvrđena

činjenica, koju pretresno vijeće prihvati, i dalje može pobijati izvođenjem dokaza kojima se osporava njena tačnost, na koji način je zadržano pravo optuženih da osporavaju bilo koju od prihvaćenih činjenica, čime je održana na snazi i pretpostavka nevinosti. Najzad, Tužilaštvo ističe da kriteriji koje Sud primjenjuje prilikom odlučivanja o ovom pitanju obezbjeđuju da niti jedna predložena činjenica direktno ne inkriminiše optužene, odnosno da se ne odnosi na djela optuženih, njihovo ponašanje, znanje ili namjeru.

772. Na pomenuti prijedlog Tužilaštva, odbrana svih optuženih je dostavila svoja izjašnjenja.

773. Branilac optuženog Franca Kosa, advokat Dušan Tomić, na ročištu održanom 21.12.2010 . godine, izrazio je protivljenje prijedlogu Tužilaštva, osim u odnosu na činjenicu koja se odnosi na postojanje oružanog sukoba, čijem prihvatanju se ne protivi.

774. Branilac optuženog Vlastimira Golijana, advokat Rade Golić se u svom podnesku očitovao na prijedlog Tužilaštva po nekoliko osnova.

775. Naime, kada je u pitanju prihvatanje činjenica iz predmeta Tužilac protiv Popović Vujadina i dr., branilac smatra da navedeni prijedlog Tužilaštva u vezi ovih činjenica ne ispunjava navedene kriterije, s obzirom da su strane u postupku u predmetu Popović i dr. uložili najavu žalbe, za čije ulaganje je predviđen rok do 21.januara tekuće godine. Odbrana smatra da bi se tek nakon ovog datuma i detaljne analize žalbi Ureda tužioca MKSJ i žalbi svih odbrana u ovom predmetu moglo raspravljati o bilo kakvim činjenicama, osim onih koje se odnose na Ljubomira Borovčanina, u odnosu na kojeg Ured tužioca MKSJ nije uložio žalbu. Zbog svega navedenog branilac optuženog Golijana smatra da Sud BiH treba odbiti prijedlog Tužilaštva da se kao utvrđene prihvate činjenice iz Aneksa 1 prijedloga pod brojevima 37,38,39,68,69,79,80,81,106,113,119,120,121,122. Pored toga, činjenice pod rednim brojevima 80. i 81. nisu kompletne, te predstavljaju dio citata iskaza svjedoka, dok je činjenica pod rednim brojem 120 nepotpuna i predstavlja zaključak vijeća MKSJ.

776. Kada je u pitanju prihvatanje pojedinih činjenica iz predmeta Krstić, Blagojević i Jokić, branilac predlaže da se prijedlog Tužilaštva za prihvatanje određenih činjenica u cjelosti odbije ili da se alternativno odbrani dozvoli pravo žalbe na rješenje o prihvatanju određenih činjenica kao utvrđenih. Naime, odbrana smatra da velika većina činjenica iz prijedloga Tužilaštva ne ispunjava do sada ustanovljene kriterije, jer predstavlja pravne kvalifikacije, ili elemente krivičnog djela za koje se optuženi tereti, a za koje Tužilaštvo snosi teret dokazivanja u predmetnom postupku, pa su takve činjenice neprihvatljive. Također, jedan dio njih se odnosi na krivičnu odgovornost optuženih u ovom predmetu, pa bi se njihovim prihvatanjem narušilo načelo presumpcije nevinosti iz člana 6. st.2 EKLJP. Najzad, odbrana Vlastimira Golijana je istakla da su određene predložene činjenice irelevantne za postupak koji se vodi protiv optuženog, te bi iz tog razloga trebale biti odbijene.

777. Branilac optuženog Zorana Goronja, advokat Slavko Aščerić se izjasnio da su za ovu odbranu prihvatljive svega dvije činjenice sadržane u prijedlogu Tužilaštva, dok su

137

ostale predložene činjenice neprihvatljive iz više osnova. Naime, određeni broj činjenica je irelevantan za konkretni predmet, dok neke od njih sadrže pravne kvalifikacije. Pored toga, određene činjenice prema stavu odbrane ne ispunjavaju kriterije po kojem činjenica nema veze sa krivičnom odgovornošću optuženog. Institutom prihvatanja utvrđenih činjenica, nastoji se postići ekonomičnost postupka, koja po mišljenju ovog branioca ne smije ići na štetu optuženikovog prava na pravično suđenje, zagarantovanog članom 6. EKLJP, niti dovoditi u pitanje presumpciju nevinosti iz stava 2. istog člana EKLJP. Ovaj branilac također smatra da rješenje o ovom pitanju ne predstavlja procesno rješenje u smislu člana 318. ZKP BiH pa bi stranakama u postupku trebalo dati mogućnost ulaganja žalbe, odnosno preispitivanja odluke vijeća, obzirom na značaj koji ovo pitanje ima u predmetnom postupku.

778. Branilac optuženog Stanka Kojića, advokat Milan Romanić je u svom izjašnjenju istakao da bi prihvatanje utvrđenih činjenica u konkretnom predmetu dovelo do kršenja svih načela sadržanih u ZKP-u BiH, te je u suprotnosti sa odredbama Ustava BiH i to njegovim članom 2. tač.2. Zakona o Sudu BiH, Evropskom konvencijom o osnovnim ljudskim pravima i slobodama (EKLJP). Nadalje, prema mišljenju advokata Milana Romanića, sam Zakon o ustupanju, zapravo se ne može smatrati zakonom u materijalnom smislu, jer izuzev činjenice da je donesen od strane odgovarajućeg zakonodavnog tijela (Parlamentarna skupština BiH), on ne ispunjava niz drugih kriterija propisanih EKLJP (postojanje jasnog cilja donošenja zakona, preciznost, predvidivost i pristupačnost) te se iz tih razloga ne može smatrati zakonom.

779. Na kraju advokat Milan Romanić zaključuje da bi primjena instituta prihvatanja "utvrđenih činjenica", rezultirala povredom prava na pravično suđenje njegovog branjenika Stanka Kojića, te bi za posljedicu imala prebacivanje tereta dokazivanja na optuženog, zbog čega predlaže da se u cijelosti odbije prijedlog Tužilaštva.

780. Nakon što je razmotrio podneseni prijedlog Tužilaštva, te navode odbrana optuženih, Sud je donio odluku kao u dispozitivu iz slijedećih razloga.

781. Član 4. Zakona o ustupanju predmeta propisuje: „ *Nakon saslušanja stranaka, sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku* “.

782. Sličnu odredbu sadrži i Pravilo 94. (B) Pravilnika o postupku i dokazima koje navodi da: “ *Na zahtjev jedne od strana ili proprio motu pretresno vijeće može, nakon što je saslušalo strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja od važnosti za tekuće suđenje* “.

783. Prije svega, saslušanjem stranaka u postupku, odnosno davanjem mogućnosti pismenog izjašnjenja na prijedlog Tužilaštva, ispunjena je prva formalna pretpostavka citiranog propisa za odlučivanje o prihvatanju utvrđenih činjenica dokazanim.

784. Nadalje, prilikom razmatranja predloženih činjenica kao utvrđenih, vijeće je uzelo u obzir dosadašnja shvatanja i praksu MKSJ-a u predmetima koje je Tribunal procesuirao, primjenjujući ih kao objektivne, s obzirom da Zakon o ustupanju ne propisuje kriterije na osnovu kojih bi se određena činjenica smatrala "*presuđenom*".

785. U tom kontekstu, razmatrani su kriteriji koje je MKSJ utvrdio rješenjem od 28.02.2003 godine u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, a koji uvažavaju prava optuženog zagaranтована Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima i slobodama (EKLJP), kao i ZKP-om BiH. U skladu sa navedenom odlukom, pretresno vijeće na prijedlog jedne od stranaka ili na vlastitu inicijativu, nakon njihovog saslušanja, može odlučiti da *formalno primi na znanje presuđene činjenice*, ako ispunjavaju slijedeće kriterije: da su jasne, konkretne i mogu se identifikovati, te su relevantne za konkretni predmet, ograničene na zaključke o činjenicama i ne uključuju pravne karakterizacije, pobijane su na suđenju, ali spadaju u dio presude koji nije bio predmet žalbe ili je o njemu konačno presuđeno u žalbenom postupku ili su pobijane na suđenju, a sada spadaju u dio presude koji je predmet žalbe, ili spadaju u pitanja koja u žalbenom postupku nisu sporna. Takođe, iste ne smiju potvrđivati krivičnu odgovornost optuženog, te se ne mogu zasnivati na sporazumu o priznanju krivnje u ranijim predmetima i utjecati na pravo optuženog na pravično suđenje.

786. Ovi kriteriji nadopunjuju pravilo 94.stav b (formalno primanje na znanje) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Pored navedenog, isti kriteriji su već prihvaćeni i od strane Apelacionog vijeća Suda (presuda u predmetu *Samardžić Neđo* broj: X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006 godine), pa su neosnovani prigovori odbrane o proizvoljnosti u postupku prihvatanja činjenica.

787. Odbrana optuženih je u svojim odgovorima na podneseni prijedlog Tužilaštva osporavala i dominaciju Zakona o ustupanju predmeta, koji ovo vijeće tretira kao *lex specialis*, ne nalazeći pri tom da njegove odredbe na bilo koji način derogiraju zagaranтована prava i propisane procedure ZKP-a BiH. Međutim, ovaj Zakon se po svojoj prirodi ima posmatrati kao *lex specialis*, obzirom da predviđa detaljnije rješavanje određenih pitanja koja su u ZKP-u BiH samo „ *ajelimično* „ riješena, precizirajući uslove i način ustupanja predmeta Tužilaštvu BiH od strane MKSJ, kao i korištenje dokaza koje je MKSJ pribavio u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini. Obzirom na brojne kriterije ustanovljene u cilju zaštite procesnih prava optuženih, vijeće ne može prihvatiti navode odbrane da se primjenom Zakona o ustupanju predmeta derogiraju načela i odredbe ZKP BiH.

788. Osnovni cilj člana 4. Zakona o ustupanju predmeta jeste efikasnost i ekonomičnost postupka, što je u skladu sa pravom optuženog na suđenje bez odlaganja kako je to i propisano članom 13. ZKP BiH i članom 6. stava 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, pa je vijeće prilikom primjene ove odredbe poštovao princip pravičnosti konkretnog predmetnog postupka, na način da nije prihvatilo činjenice koje bi na direktan ili čak indirektan način inkriminisale

optužene.

789. Takođe, uzeta je u obzir i činjenica da se prilikom prihvatanja činjenica kao utvrđenih mora slijediti princip presumpcije nevinosti, jer bi se u protivnom dokazni postupak mogao okončati na štetu optuženog i prije nego budu neposredno provedeni svi dokazi u predmetu. Stoga je u korištenju svoga diskrecionog prava iz člana 4. Zakona o ustupanju i donošenju odluke o konkretnom pitanju, vijeće posebno cijnilo prava optuženih u odnosu na član 6. Evropske Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, te odredbe članova 3. i 13. ZKP BiH. U kontekstu navedenog, korisno je naglasiti da činjenice koje su prihvaćene kao dokazane nemaju karakter neoborive pretpostavke */presumption iuris et de iure/* te mogu biti predmet pobijanja u toku krivičnog postupka, ako stranke za to imaju valjane i opravdane razloge. Na ovaj način nije narušena pretpostavka nevinosti, jer optuženi u svakom slučaju uživa pravo pobijanja svih navoda optužbe, uključujući samim tim predložene ili prihvaćene činjenice.

790. Osim toga, u smislu odredbe člana 15. ZKP Sud nije u obavezi da svoju presudu zasnuje na bilo kojoj činjenici koja je prihvaćena kao dokazana, obzirom da će nakon okončanja krivičnog postupka sve one biti predmetom pojedinačne ocjene i ocjene u kontekstu svih provedenih dokaza na glavnom pretresu. Shodno tome, odluka o prihvatanju utvrđenih činjenica ima težinu procesne odluke vijeća o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti bilo kojeg drugog dokaza predloženog u toku postupka, što u konačnici spada u domen rukovođenja glavnim pretresom, pa shodno tome na rješenje koje se donese po ovom pitanju nije dopušteno ulaganje posebne žalbe.

791. Nakon razmatranja navedenih kriterija, a u kontekstu argumenata koje su iznijele stranke u postupku, vijeće nalazi da u dispozitivu rješenja nabrojane činjenice u potpunosti ispunjavaju uslove iz pobrojanih kriterija, te ih u navedenom obimu prihvata kao dokazane.

792. Vijeće nije prihvatilo predložene činjenice iz prvostepene presude MKSJ *Tužilac protiv Vujadina Popovića* broj: IT 05-88-T od 10.06.2010. godine, obzirom da navedeni predmet nije pravosnažno okončan, te se takve činjenice ne mogu po ranije navedenim kriterijima prihvatiti kao „utvrđene“. Ostale činjenice koje vijeće nije prihvatilo, ocjenjene su irelevantnim za predmetni postupak, dok neke od njih predstavljaju zaključke vijeća MKSJ ili pravnu ocjenu elemenata krivičnog djela za koje se terete optuženi u ovom predmetu. Najzad, nisu prihvaćene ni činjenice koje bi na bilo koji način prejudicirale krivičnu odgovornost optuženih u ovom predmetu.

(a) Prijedlog za utvrđene činjenice advokata Petka Pavlovića

793. Dana 13.10.2011. godine, Vijeće je Primjenom odredbe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta, prihvataju se kao dokazane činjenice koje su utvrđene u predmetu *Tužilac protiv Blagcjevića i Jokića* broj: IT-02-60-T, presuda pretresnog vijeća od 17.01.2005. godine, na način kako slijedi:

„Nije sporno da enklava Srebrenica nikada nije bila u potpunosti demilitarizovana i da

su elementi Armije BiH nastavili vršiti prepadе iz enklave na susjedna sela u kojima su živjeli bosanski Srbi. E enklavi je cjelovala 8. operativna grupa Armije BiH, koja je kasnije preimenovana u 28. diviziju Armije BiH“ (BT-115).

„ U Kozluku je između 15. i 16. jula izvršeno masovno pogubjenje i pokopavanje. Postoji obilje forenzičkih dokaza da je oko 500 muškaraca pogubljeno pokraj rijeke Drine“ (BT-357)

„ Daja istraga je potvrdila da tijela u grobnicama uz čančarski put poijeću iz primarnih grobnica u Kozluku“ (BT-362)

794. U preostalom dijelu prijedlog branioca optuženog Zorana Goronje, advokata Petka Pavlovića od 19.09.2011.godine, odbijen je kao neosnovan.

795. Branilac optuženog Zorana Gornje, advokat Petko Pavlović podnio je prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica iz predmeta MKSJ (Krstić, Blagojević i Jokić i Krajišnik). Tužilaštvo je protivljenje navedenom prijedlogu obrazložilo na ročištu za glavni pretres održanom dana 27.09.2011. godine, navodeći da predložene činjenice nisu podobne za prihvatanje jer predstavljaju zaključke Vijeća MKSJ u pobrojanim predmetima te samim tim ne ispunjavaju kriterije koji su prihvaćeni u dosadašnjoj praksi Suda BiH.

796. Nakon što je razmotrio podneseni prijedlog Tužilaštva, te navode odbrana optuženih, Sud je donio odluku u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju predmeta koji propisuje: „Nakon saslušanja stranaka, sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku “.

797. Sličnu odredbu sadrži i Pravilo 94. (B) Pravilnika o postupku i dokazima koje navodi da: “ Na zahtjev jedne od strana ili *proprio motu* pretresno vijeće može, nakon što je saslušalo strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja od važnosti za tekuće suđenje “.

798. Prije svega, saslušanjem stranaka u postupku, odnosno davanjem mogućnosti izjašnjenja na prijedlog braniteljice, Tužilaštva, ispunjena je prva formalna pretpostavka citiranog propisa za odlučivanje o prihvatanju utvrđenih činjenica dokazanim.

799. Osnovni cilj člana 4. Zakona o ustupanju predmeta jeste efikasnost i ekonomičnost postupka, što je u skladu sa pravom optuženog na suđenje bez odlaganja kako je to i propisano članom 13. ZKP BiH i članom 6. stava 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Sud je prilikom primjene ove

odredbe poštovao princip pravičnosti konkretnog predmetnog postupka, na način da neće prihvatiti činjenice koje bi na direktan ili indirektan način inkriminisale optužene.

800. Nadalje, prilikom razmatranja predloženih činjenica kao utvrđenih, vijeće je uzelo u obzir dosadašnja shvatanja i praksu MKSJ-a u predmetima koje je procesuirao, primjenjujući ih kao objektivne, s obzirom da Zakon o ustupanju ne propisuje kriterije na osnovu kojih bi se određena činjenica smatrala "presuđenom". U tom kontekstu, razmatrani su kriteriji koje je MKSJ utvrdio rješenjem od 28.02.2003 godine u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, a koji uvažavaju prava optuženog zagarantovana Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima i slobodama (EKLJP), kao i ZKP-om BiH.

801. U skladu sa navedenom odlukom, pretresno vijeće na prijedlog jedne od stranaka ili na vlastitu inicijativu, nakon njihovog saslušanja, može odlučiti da formalno primi na znanje presuđene činjenice, ako ispunjavaju slijedeće kriterije: da su jasne, konkretne i mogu se identifikovati, te su relevantne za konkretni predmet, ograničene na zaključke o činjenicama i ne uključuju pravne karakterizacije, pobijane su na suđenju ali spadaju u dio presude koji nije bio predmet žalbe ili je o njemu konačno presuđeno u žalbenom postupku ili su pobijane na suđenju, a sada spadaju u dio presude koji je predmet žalbe, ili spadaju u pitanja koja u žalbenom postupku nisu sporna. Takođe, iste ne smiju potvrđivati krivičnu odgovornost optuženog, te se ne mogu zasnivati na sporazumu o priznanju krivnje u ranijim predmetima i uticati na pravo optuženog na pravično suđenje.

802. Ovi kriteriji nadopunjuju pravilo 94.stav b (formalno primanje na znanje) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Pored navedenog, isti kriteriji su već prihvaćeni i od strane Apelacionog vijeća Suda (presuda u predmetu *Samardžić Nedo* broj: X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006 godine).

803. Nakon razmatranja navedenih kriterija u kontekstu argumenata koje su iznijele stranke u postupku, vijeće nalazi da neke od činjenica koje u svom prijedlogu predlaže branilac optuženog *Zorana Goronje*, ne ispunjavaju navedene kriterije, jer predstavljaju pravne zaključke Vijeća MKSJ, koja nisu obavezujuća za ovo Vijeće, dok su neke od predloženih činjenica i pored argumentacije branioca, ocijenjene irelevantnim za predmetni postupak.

(b) Prijedlog za utvrđene činjenice advokata Predraga Drinića

804. Dana 17.04.2012. godine, Sud je donio rješenje kojim je odbijen kao neosnovan prijedlog branioca optuženog *Franca Kosa*, advokata *Predraga Drinića* od 26.03.2012. godine, kojim se predlaže prihvatanje kao utvrđenih činjenica presuđenih u predmetima *Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.* i *Tužilac protiv Vidcja Blagcjevića i Dragana Jokića*.

805. Sud BiH je dana 26.03.2012. godine, u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju predmeta (Zakon o ustupanju) od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH, zaprimio

prijedlog branioca optuženog Franca Kosa, advokata Predraga Drinića, za prihvatanje kao presuđenih činjenica koje su utvrđene u predmetu MKSJ Tužilac *protiv Vujadina Popovića i dr.* broj IT-05-88-T i predmetu Tužilac *protiv Blagcjevića i Jokića* broj IT-02-60-T.

806. Član 4. Zakona o ustupanju predmeta propisuje: „ *Nakon saslušanja stranaka, sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku* “.

807. Pravilo 94. (B) Pravilnika o postupku i dokazima navodi da: “ *Na zahtjev jedne od strana ili proprio motu pretresno vijeće može, nakon što je saslušalo strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja od važnosti za tekuće suđenje* “.

808. Prije svega, saslušanjem stranaka u postupku, odnosno davanjem mogućnosti izjašnjenja na navedeni prijedlog branioca, ispunjena je prva formalna pretpostavka citiranog propisa za odlučivanje o prihvatanju utvrđenih činjenica dokazanim. Naime, postupajući tužilac je svoje protivljenje navedenom prijedlogu istakao u dopisu od 05.04.2012. godine, tvrdeći da se činjenice iz presude Tužilac *protiv Vujadina Popovića i dr.* ne mogu prihvatiti kao presuđene, obzirom da ista nije postala pravosnažna, a u odnosu na činjenicu iz presude Tužilac *protiv Blagcjevića i Jokića*, tužilac smatra da se ista odnosi na učešće optuženih i kao takva je neprihvatljiva.

809. Odbrane ostalih optuženih, na nastavku glavnog pretresa dana 10.04.2012. godine, su se izjasnile da se ne protive prijedlogu advokata Drinića, dok je advokat Romanić, branilac optuženog Stanka Kojića, istakao kako navedeni prijedlog nije primio. Međutim, prema navodima branioca Drinića, prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica, sadržan u podnesku od 26.03.2012. godine, pod naslovom „prijedlog dokaza odbrane“, dostavljen je uredno svim braniocima, pa Sud u tom pravcu nalazi neopravdanim prigovor advokata Romanića.

810. Osnovni cilj člana 4. Zakona o ustupanju predmeta jeste efikasnost i ekonomičnost postupka, što je u skladu sa pravom optuženog na suđenje bez odlaganja kako je to i propisano članom 13. ZKP BiH i članom 6. stava 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Sud je prilikom primjene ove odredbe poštovao princip pravičnosti konkretnog predmetnog postupka, na način da neće prihvatiti činjenice koje bi na direktan ili indirektan način inkriminisale optužene.

811. Nadalje, prilikom razmatranja predloženih činjenica kao utvrđenih, vijeće je uzelo u obzir dosadašnja shvatanja i praksu MKSJ-a u predmetima koje je procesuirao, primjenjujući ih kao objektivne, s obzirom da Zakon o ustupanju ne propisuje kriterije na osnovu kojih bi se određena činjenica smatrala “*presuđenom*”. U tom kontekstu,

razmatrani su kriteriji koje je MKSJ utvrdio rješenjem od 28.02.2003 godine u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, a koji uvažavaju prava optuženog zagarantovana Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima i slobodama (EKLJP), kao i ZKP-om BiH.

812. U skladu sa navedenom odlukom, pretresno vijeće na prijedlog jedne od stranaka ili na vlastitu inicijativu, nakon njihovog saslušanja, može odlučiti da formalno primi na znanje presuđene činjenice, ako ispunjavaju slijedeće kriterije: da su jasne, konkretne i mogu se identifikovati, te su relevantne za konkretni predmet, ograničene na zaključke o činjenicama i ne uključuju pravne karakterizacije, pobijane su na suđenju, ali spadaju u dio presude koji nije bio predmet žalbe ili je o njemu konačno presuđeno u žalbenom postupku ili su pobijane na suđenju, a sada spadaju u dio presude koji je predmet žalbe, ili spadaju u pitanja koja u žalbenom postupku nisu sporna. Također, iste ne smiju potvrđivati krivičnu odgovornost optuženog, te se ne mogu zasnivati na sporazumu o priznanju krivnje u ranijim predmetima i uticati na pravo optuženog na pravično suđenje.

813. Ovi kriteriji nadopunjuju pravilo 94.stav b (formalno primanje na znanje) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Pored navedenog, isti kriteriji su već prihvaćeni i od strane Apelacionog vijeća Suda (presuda u predmetu *Samardžić Neđo* broj: X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006 godine).

814. Nakon razmatranja navedenih kriterija u kontekstu argumenata koje su iznijele stranke u postupku, vijeće nalazi da činjenice koje u svom prijedlogu predlaže branilac optuženog Franca Kosa, advokat Predrag Drinić, a koje potiču iz presude *Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.* ne ispunjavaju naprijed navedene kriterije, obzirom da iste potiču iz presude MKSJ koja još uvijek nije pravosnažna. Dakle, nije ispunjen jedan od kriterija prihvatljivosti utvrđenih činjenica.

815. Naime, branilac u prijedlogu obrazlaže da se radi o činjenicama koje se odnose na optuženog Ljubomira Borovčanina, navodeći pri tome konkretne paragrafe prvostepene presude. Međutim, uvidom u istu konstatovano je da se navedena presuda osim optuženog Lj. Borovčanina odnosi i na Vujadina Popovića i dr. lica, pa ostaje nejasno po kojem kriteriju branilac iz iste presude izdvaja dijelove koji su pravosnažni u odnosu na samo jednog optuženog, proglašavajući na taj način presudu djelimično pravosnažnom, bez postojanja bilo kakve odluke drugostepenog Vijeća MKSJ u tom pravcu.

816. U odnosu na činjenicu koja potiče iz presude *Tužilac protiv Blagcjevića i Jokića* MKSJ, ne stoji argumentacija Tužilaštva da se ista odnosi na učešće optuženih i na inkriminirani događaj neposredno, ali Vijeće istovremeno nalazi da predložena nije relevantna za predmetni postupak, čime nije ispunjen jedan od predviđenih kriterija prihvatljivosti.

817. Branilac Rade Golić je na ročištu od 07.09.2011. godine odustao od prijedloga za prihvatanje utvrđenih činjenica koji je podnio 01.07.2011. godine.

6. Zaštita svjedoka

818. Dana 09.06.2010. godine, doneseno je rješenje kojim je djelimično usvojen prijedlog Tužilaštva BiH broj: T 20 0 KTRZ 0000 538 10 od 11.05.2011. godine, te zaštitne mjere određene odlukama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), temeljem odredbi pravila 75. stav (F) tačka (i) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, ostaju na snazi u krivičnom predmetu protiv optuženih *Franc Kosa i dr.*, i to:

819. Mjere zaštite određene svjedoku u predmetu MKSJ broj: IT-98-33-T *Tužilac protiv Radoslava Krstića (pseudonim Q, svjedočenje uz izmjenu slike i glasa)* ostaju na snazi i u ovom predmetu, te će svjedok svjedočiti iz sudnice uz distorziju slike za javnost, primjenom elektronskih uređaja za izmjenu lika. U svrhu razlikovanja ovom svjedoku je dodjeljen pseudonim Z-3.

820. Mjere zaštite određene svjedoku u predmetu MKSJ broj: IT-98-33-T *Tužilac protiv Radoslava Krstića* a održane na snazi u predmetu MKSJ broj: IT-05-88-T *Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr. (pseudonim PW-132, svjedočenje uz izmjenu slike i glasa)*, ostaju na snazi u ovom predmetu, te će svjedok svjedočiti iz sudnice uz distorziju slike za javnost, primjenom elektronskih uređaja za izmjenu lika. U svrhu razlikovanja ovom svjedoku je dodjeljen pseudonim Z-6.

821. Kako bi se osiguralo održavanje na snazi navedenih mjera, nikakva fotografija ili slika sa likom ovih svjedoka neće biti objavljivana prilikom bilo kakvog televizijskog prenosa, u štampanim medijima ili na internetu, odnosno na bilo koji način da se ustupe dostupnim javnosti u štampanim ili elektronskim sredstvima javnog informisanja.

822. Redigovanje prethodnih izjava svjedoka pod pseudonimima Z-3 i Z-6 bit će odobreno gdje god je to neophodno radi zaštite identiteta i bezbjednosti ovih svjedoka.

823. Tužilaštva BiH neće povjerljive podatke o zaštićenim svjedocima dostavljati drugim licima, s tim da saglasno odredbi člana 12. stav 8. Zakona o zaštiti svjedoka, ostaje obaveza Tužilaštva da optuženima i njihovim braniocima najkasnije 7 dana prije nego svjedok da svoj iskaz na suđenju, otkrije identitet zaštićenog svjedoka, kako bi se pripremili za njegovo unakrsno ispitivanje.

824. Povjerljivi podaci o ovim svjedocima predstavljaju službenu tajnu u skladu sa članom 24. Zakona o zaštiti svjedoka. i svako neovlašteno korištenje, otkrivanje ili drugo postupanje sa ciljem otkrivanja identiteta zaštićenih svjedoka predstavlja krivično djelo u skladu sa članom 240. KZ BiH.

825. Mjere određene pred MKSJ ostaju na snazi dok se ne izmijene ili ukinu od strane Tribunala.

826. U preostalom dijelu, prijedlog Tužilaštva BiH je odbijen kao neosnovan.

827. Tužilaštvo BiH je 11.05.2011. godine Sudu podnijelo prijedlog za održavanje na snazi mjera zaštite dodjeljenih svjedocima u postupcima pred MKSJ. Tako je u odnosu na svjedoka za kojeg je predviđen pseudonim Z-3 predloženo da se održe na snazi mjere zaštite koje su mu dodjeljene u predmetu MKSJ broj: IT-98-33-T *Tužilac protiv Radoslava Krstića*, i opisane u Odluci dostavljenoj u prilogu prijedloga.²⁰⁵

828. U odnosu na svjedoka za kojeg je predviđen pseudonim Z-6, predloženo je da se na snazi održe mjere zaštite dodjeljene prvobitno u predmetu MKSJ broj: broj: IT-98-33-T *Tužilac protiv Radoslava Krstića* a održane na snazi u predmetu MKSJ broj: IT-05-88-T *Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.* Navedene mjere opisane su u Odluci dostavljenoj u prilogu prijedloga.²⁰⁶

829. Navedene odluke u koje je vijeće izvršilo uvid, taksativno predviđaju i uslove pod kojima je Tužilaštvu BiH objelodanjen identitet zaštićenih svjedoka pa tako:

830. Tužilaštvo BiH može koristiti već objavljene dokazne materijale u sudskom postupku protiv Franca Kosa, Stanka Kojića, Vlastimira Golijana i Zorana Goronje, kao i protiv ostalih pojedinaca koji mogu postati optuženi u tom istom postupku.

831. Otkrivene informacije su povjerljive i nisu dostupne nikom drugom osim:

Tužilaštvu BiH i njegovim službenicima u skladu sa potrebama predmeta *Kos i dr.*;

Drugim stranama u postupku u predmetu *Kos i dr.*, tačnije svim optuženima, njihovim braniocima ili članovima tima odbrane, te Sudu BiH za potrebe predmeta *Kos i dr.*, pod uslovima iz tačke c);

Otkrivene informacije Tužilac BiH neće objelodaniti nikome osim ako Tužilaštvo BiH ne pribavi garancije, pod prijetnjom krivičnih sankcija da će strane u postupku strogo poštovati povjerljivost tih informacija;

Tužilaštvo BiH poduzima sve neophodne mjere, kako zakonske tako i praktične, da osigura bezbjednost i sigurnost zaštićenih svjedoka i da im obezbijedi isti stepen zaštite kakve su imali pred MKSJ;

Vlada BiH poduzima sve neophodne mjere , kako zakonske, tako i praktične, da osigura bezbjednost i sigurnost zaštićenih svjedoka;

Ukoliko Tužilaštvo želi da izmijeni, ukine ili pojača zaštitne mjere koje se primjenjuju na informacije objelodanjene dostavljenim Odlukama MKSJ, obratiće se predsjedniku Međunarodnog suda da zatraži odgovarajuće pravno sredstvo;

²⁰⁵ Povjerljiva *ex parte* odluka posebno oformljenog vijeća broj: IT-98-33-R75H.3 od 30.09.2010. godine.

²⁰⁶ Povjerljiva *ex parte* odluka Žalbenog vijeća u predmetu protiv optuženog Vujadina Popovića i dr. broj: IT-05-88-R75H.5 od 16.12.2010. godine.

832. Odbrani je data mogućnost izjašnjenja, kojoj prilikom je branilac optuženog Vlastimira Golijana, advokat Rade Golić, istakao svoje protivljenje navedenom prijedlogu, smatrajući da se u konkretnom slučaju Tužilaštvo poziva na odredbe koje su primjenjive samo u postupcima pred MKSJ ali ne i pred Sudom BiH. Osim toga, Tužilaštvo u svom prijedlogu ne navodi materijalne dokaze kojima potkrepljuje iznesene navode niti je iz istog vidljivo da li je postupljeno u skladu sa odredbom člana 5a. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Na ročištu za glavni pretres dana 07.06.2011. godine, advokat Rade Golić je izjavio da povlači prvobitno izjašnjenje u dijelu koji se odnosi na postupanje u skladu sa članom 75 (H) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, dok se branioci optuženih Franc Kosa, Kojić Stanka i Goronja Zorana, advokati Dusan Tomić, Milan Romanić i Slavko Aščerić nisu protivili podnesenom prijedlogu Tužilaštva.

833. Prilikom donošenja odluke, vijeće se rukovalo imeprativnom odredbom Pravila 75 (F) (i) Pravilnika o postupanju i dokazima MKSJ, kojim je određeno da „*kad su u nekom postupku pred Međunarodnim sudom (u da.jem tekstu: prvi postupak) za neku žrtvu ili svjedoka određene zaštitne mjere, te zaštitne mjere ostaju na snazi, mutatis mutandis, u svakom drugom postupku pred Međunarodnim sudom (u da.jem tekstu: drugi postupak) ili nekaj drugcj jurisdikciji, dok god ne budu ukinute, izmjenjene ili pcjačane u skladu s procedurom predviđenom ovim Pravilnikom*“.

834. Tumačenjem navedene odredbe, jasno je da Sud Bosne i Hercegovine, kao druga jurisdikcija, podliježe obavezi poštivanja i održavanja na snazi svih zaštitnih mjera, koje su u postupcima pred MKSJ već dodjeljene svjedocima, pa je postupajući u skladu sa navedenim, vijeće odlučilo da će mjere zaštite koje su svjedoci uživali u postupcima pred MKSJ *mutatis mutandis* ostati na snazi i u predmetu protiv Franc Kosa i dr., na način kako je to navedeno u dispozitivu rješenja. Shodno navedenom, vijeće nalazi neosnovanim prigovore branioca optuženog Vlastimira Golijana u pozivanju na odredbe Zakona o zaštiti svjedoka.

835. Vijeće smatra da održavanjem na snazi zaštitnih mjera za svjedoke Z-3 i Z-6, neće biti ugroženo pravo na odbranu, obzirom da je braniocima i optuženima data mogućnost izjašnjenja na navedene prijedloge Tužilaštva, a ostaje obaveza da se najmanje 7 dana prije ispitivanja svjedoka na glavnom pretresu, odbrani objelodani identitet ovih svjedoka, kako bi se pripremili za njihovo unakrsno ispitivanje.

836. Najzad, vijeće nalazi korisnim naglasiti da novi pseudonimi dodjeljeni svjedocima, a navedeni u dispozitivu ovog rješenja, suštinski ne predstavljaju izmjenu ili pojačanje ranije određenih zaštitnih mjera, nego samo drugačije označavanje zaštićenih svjedoka za potrebe predmetnog postupka, u svrhu njihovog lakšeg razlikovanja.

837. Mjere zaštite koje su svjedoci uživali u Tribunalu će se prilikom saslušanja svjedoka realizovati na tehnički raspoloživ način ovog Suda.

838. Nasuprot tome, vijeće nije usvojilo prijedlog u dijelu kojim se traži proglašavanje ličnih podataka svjedoka povjerljivim za period od 30 godina od dana pravosnažnosti

odluke, obzirom da prema odredbi Pravila 75 (H) Pravilnika o postupanju i dokazima MKSJ, postupajuće pretresno vijeće Suda BiH nema mogućnost modificiranja ili pooštavanja ranije dodjeljenih mjera zaštite, bez pribavljanja dozvole Tribunala i provođenja posebne procedure.

839. U ovom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine, svjedocima za koje su zatražene mjere zaštite prijedlogom Tužilaštva broj: T20 0 KTRZ 0000538 10 od 08.11.2010. godine, Rješenjem od 16.12.2010. godine dodjeljeni su pseudonimi Z-1, Z-2, Z-4 i Z-5.

840. Odlučeno je i da slika ili fotografija sa likom svjedoka Z-1, Z-2, Z-4 i Z-5 neće bez odobrenja Suda biti objavljene ni u kakvom televizijskom prijenosu, štampanim medijima ili na internetu niti će na neki drugi način biti dostupni javnosti, u štampanom ili elektronskom obliku. Izdavanje audio snimka i sadržaja svjedočenja može biti dozvoljeno isključivo uz odobrenje Suda.

841. Povjerljivi podaci: ime i prezime kao i ostali lični podaci svjedoka pod pseudonimima Z-1, Z-2, Z-4 i Z-5 proglašavaju se povjerljivim 15 godina nakon što presuda u ovom predmetu postane pravosnažna;

842. Povjerljivi podaci o svjedocima Z-1, Z-2, Z-4 i Z-5 čine službenu tajnu u skladu sa članom 24. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, čija neovlaštena upotreba, objelodanjivanje ili drugo postupanje sa ciljem otkrivanja identiteta predstavlja krivično djelo, u skladu sa članom 240. KZ-a BiH.

843. O sprovođenju ovog rješenja će se starati Sud Bosne i Hercegovine, koji je dužan da preduzme sve mjere kako bi svi navedeni lični podaci svjedoka ostali povjerljivi.

844. Tužilaštvo BiH je dana 08.11.2010. godine podnijelo prijedlog za određivanje mjera zaštite za svjedoke Z-1, Z-2, Z-4 i Z-5, čije saslušanje je predloženo u optužnici protiv Franc Kosa i dr. broj T 20 0 KTRZ 000538 10.

845. U obrazloženju se navodi da je svjedok Z-1 bivši pripadnik 10. diverzantskog odreda koji strahuje da bi objavljivanje sadržaja njegovog svjedočenja moglo dovesti do otkrivanja njegovog identiteta, što bi moglo rezultirati prijetnjama, zastrašivanjem i fizičkim nasiljem prema svjedoku i njegovoj porodici u BiH, a što proizilazi iz karaktera pripadnika 10. diverzantskog odreda koji su nakon ikriminiranih događaja dobili naređenje da likvidiraju neke pripadnike odreda jer isti imaju „dugačak jezik“ i jer su odbili da izvrše naređenje.

846. Kada je u pitanju svjedok Z-2, mjere zaštite su predložene iz razloga što je navedeni svjedok jedan od dvojice muškaraca koji su preživjeli strijeljanje na Ekonomiji Branjevo i koji je prethodno držan zarobljen u osnovnoj školi u Bratuncu, pa zbog svega navedenog i zbog traumatičnih događaja koje je preživio, postoji strah da bi objavljivanje svjedokovog identiteta on i njegova porodica bili izloženi prijetnjama ili

zastrašivanju.

847. Svjedok Z-4 je u krivičnom postupku protiv Trbić Milorada već svjedočio pod pseudonimom i na glavnom pretresu zatvorenom za javnost, a u vezi kojeg je Sud BiH donio rješenje o objelodanjivanju transkripata svjedočenja optuženim u ovom predmetu, pri čemu se Tužilaštvo obavezalo da će podnijeti prijedlog za određivanje mjera zaštite za ovog svjedoka indentične onim koje je Sud svjedoku dodijelo u predmetu Trbić Milorada.

848. Svjedok Z-5 je zaposlena u jednoj nevladinoj organizaciji u kojoj radi sa žrtvama koje su preživjele događaje u Srebrenici, kao i sa žrtvama porodičnog nasilja, koja je prilikom obavljanja navedenih aktivnosti već ranije dobijala prijetnje putem telefona usmjerene prema njenoj maloljetnoj kćerki.

849. Predloženi svjedoci su prema navodima prijedloga saglasni sa predloženim mjerama, te su obavijestili Tužilaštvo da žele svjedočiti na načine koji su navedeni u prijedlogu Tužilaštva.

850. Branilac optuženog Franc Kosa, advokat Dušan Tomić, se na glavnom pretresu održanom dana 14.12.2010. godine saglasio sa prijedlogom Tužilaštva, dok su branioци optuženih Goronja Zorana i Vlastimira Golijanina, advokati Slavko Aščerić i Rade Golić, dali saglasnost u svojim pismenim izjašnjenjima, s tim što se branilac Golić usprotivio eventualnom stavu Tužilaštva da navedeni svjedoci svjedoče iza paravana ili korištenjem elektronskih i tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, jer se time onemogućava neposredan kontakt svjedoka sa braniocima, što odbranu dovodi u zantno nepovoljniji položaj.

851. S druge strane, branilac optuženog Kojić Stanka, advokat Milan Romanić, protivi se prijedlogu Tužilaštva, smatrajući da se istim nastoji povećati „specifična težina“ optužnice. Nadalje, branilac smatra da se predloženim mjerama zaštite nastoji skrenuti značajnija pažnja javnosti na predmetni postupak, te na taj način izvršiti svojevrsan utjecaj na Sud da isti proglasi optužene odgovornim i izrekne što strožiju krivičnu sankciju, pri čemu se zanemaruje da optuženi Kojić, ni na koji način ne prijeti ili zastrašuje svjedoke ili njihove porodice, niti Tužilaštvo u tom pravcu nudi dokaze. Sa druge strane optuženi se u pritvoru liječi od psihičkih trauma.

852. Nakon razmatranja prijedloga Tužilaštva i izjašnjenja branilaca optuženih, vijeće je usvojilo prijedlog Tužilaštva.

853. Naime, svjedocima je dodjeljen pseudonim jer prema mišljenju vijeća podliježu odredbama člana 3. stav 1. i 2. Zakona o zaštiti svjedoka, odnosno radi se o osobama koje imaju relevantna saznanja o događaju za koji se terete optuženi u ovom predmetu, a neki od njih su preživjeli izuzetno traumatična iskustva, te je sasvim opravdan povećan osjećaj straha i ugroženosti za vlastitu bezbjednost kao i bezbjednost članova uže porodice.

854. Pored toga, određenim svjedocima su već upućivane ozbiljnije prijetnje, što

dovoljno govori o ozbiljnosti spoznaja kojima svjedoci raspolažu, što kod istih stvara opravdani strah za sigurnost, ukoliko inkriminirajuće podatke iznesu bez zaštite identiteta. Navode branioca Milana Romanića da određene mjere zaštite predstavljaju kršenje presumpcije nevinosti i vršenje pritiska na javnost, vijeće smatra u potpunosti paušalim i neosnovanim, te ih kao takve ne uvažava u cijelosti.

855. Vijeće nije prihvatilo prijedlog o isključenju javnosti prilikom saslušanja svjedoka Z-4, obzirom da se navedena odluka, shodno odredbi člana 235. ZKP BiH može donijeti od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa, ali uvijek po saslušanju stranaka i branitelja. Navedeni član eksplicitno predviđa i uslove za isključenje javnosti, čije ispunjenje će cijeliti vijeće na dan saslušanja predloženog svjedoka Z-4, kada će biti donesena odluka o ovom pitanju. Obzirom da vijeće nije u ovoj fazi odlučivalo o prijedlogu Tužilaštva za isključenje javnosti, svjedoku Z-4 dodjeljene su mjere zaštite kako je to navedeno u tački 2. dispozitiva rješenja, čija opravdanost može biti predmetom preispitivanja prije saslušanja svjedoka na glavnom pretresu.

856. Na ročištu od 11.02.2011. godine, svjedoku su dodjeljene mjere zaštite identiteta, pseudonim Z-8 i odlučeno je da njegov lik neće biti dostupan javnosti. Naime, svjedok i njegova porodica žive na području opštine na kojoj je počinjeno krivično djelo o kojem svjedoči pa je izrazio opravdanu bojazan da svjedočenje u ovom predmetu bez zaštite identiteta ugrozilo njegovu i sigurnost njegove porodice. Sud je u konkretnom slučaju, po saslušanju stranaka i branilaca našao ispunjenim uslov iz odredbe člana 3.stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

7. Prihvatljivost pojedinih dokaza

857. Na glavnom pretresu od 10.05.2011. godine pročitana je izjava preminulog svjedoka Ivanić Ljube te je ista uvrštena u dokaze a ostavljeno je za naredno ročište ulaganje u dokaze originalnog audio zapisa (CD-a). Predsjednik vijeća je pozvao odbrane optuženih da se izjasne da li ima nekih razlika u zapisniku o ispitivanju svjedoka koji je uložen u spis i onome što je svjedok rekao u ispitivanju, pod uslovom da se radi o razlikama koje su relevantne za optužnicu. Predsjednik vijeća je obavijestila da je termin obilaska lica mjesta 30.05.2011. godine i da se ne radi o radnji uviđaja- na način kako to reguliše ZKP BiH. Rečeno je i da će o obavljenom obilasku biti sačinjen video zapis koji će biti javno prezentiran na suđenju.²⁰⁷

858. Odbijen je prijedlog da se fotografije na kojima svjedok nije prepoznao farmu Branjevo u ovoj fazi uvrste kao dokaz odbrane. Predsjednica vijeća je objavila da se neće uvrstiti u dokaze izjave koje su svjedoci dali policiji i MKCK ali se mogu koristiti u svrhu postavljanja pitanja u korist vlastitih tvrdnji. Oni imaju fotografije pa ih mogu uvrstiti u dokaznom postupku odbrane. Također, nakon što pribave izjave koje je

svjedok dao pred MKSJ u predmetu Krstić i Blagojević, vijeće će odlučiti o prijedlogu za dodatno unakrsno ispitivanje svjedoka Z-2.

859. Dana 17.06.2011. godine, advokat Romanić je istakao da smatra povrijeđenim načelo neposrednosti i usmenosti, jer tekst dokaza koji su izvedeni od strane Tužilaštva nisu izvedeni u cjelosti već su prikazani segmentirano. Osim toga, tužilac je bio dužan da prikuplja činjenice i okolnosti koje idu na štetu i korist optuženog, a prema tvrdnjama branioca nije sagledao i stranu Armije BiH i njihovo učešće u sukobu u Srebrenici. Predsjednik vijeća je nakon toga objavila da odbrana ima dokaze i da je upoznata sa njihovim sadržajem i ukoliko odbrana insistira izvedeni dokazi se mogu ponovo prezentirati, dodajući da su se sa načinom ulaganja dokaza već saglasile odbrane ostalih optuženih, nakon čega je svoje slaganje izrazio i branilac Romanić.

860. Na istom pretresu Tužilaštvo je odustalo do saslušanja predloženog svjedoka Perić Slavka jer je optužen pred ovim Sudom za isti događaj, pa zbog prava da ne odgovara na pitanja koja bi ga izložila krivičnom gonjenju, ne bi mogao odgovoriti ni na jedno pitanje tužioca i njegovo pozivanje više nije cjelishodno.

861. Dana 06.09.2011. godine, predsjednica vijeća podsjetila odbranu Franca Kosa da za optuženog Ratka Mladića dostavi pitanja, informišući da je poziv odbrane za svjedočenje Radovana Karadžića odbijen odlukom MKSJ od 09.08.2011. godine, jer dolazi do preklapanja okolnosti na koje bi trebali svjedočiti i onih za koje su optuženi pred MKSJ. Dana 23.12.2011. godine, predsjednica vijeća je na prijedlog odbrane optuženog Stanka Kojića objavila da odbija dokazni prijedlog pozivanja Radovana Karadžića, za predloženog svjedoka Ratka Mladića se ima informacija da je teškog zdravstvenog stanja, odbijeno je i pozivanje svjedoka Prodanović Dragice koja je u Holandiji jer je svjedok Tomić Ratko pozvan na iste okolnosti, odbijeno je i saslušanje vještaka dr. Zorana Stankovića na okolnosti stradanja srba u opštini Srebrenica, Vlasenica i dr, jer navedeno nije predmet optužnice, nakon čega je odbrana i dalje insistirala na tom prijedlogu, a dozvoljeno je saslušanje svjedoka Biljane Plavšić, Milorada Pelemića i Alekse Buhe. Branilac Romanić je nakon toga, na pretresu od 16.02.2012. godine objavio da odustaje od pozivanja svjedoka Luke Petrovića i Alekse Buhe.

862. Dana, 21.02.2012.godine, advokat Romanić je pismeno obavijestio Sud dopisom da odustaje od svjedoka Željka Vujadinovića i umjesto njega predlaže Janka Velimirovića vođu grupe za pripremu tehničke dokumentacije pri komisiji Vlade RS za istraživanje događaja u i oko Srebrenice. Advokat Tomić je na pretresu potvrdio da je upoznat sa dopisom iz Haga da mora precizirati dokumentaciju za Pećanca i odustaje od prijedloga da se dostave dnevni Pećanca uvršteni u dokaze pred MKSJ, kao i od prijedloga za saslušanje svjedoka Huseinovića i Vilića te se predlaže saslušanje urednika i autora članka u kojem se govori o Odredu.

²⁰⁷ Navedeni snimak je nakon saglasnosti stranaka i branilaca uvršten kao dokaz Suda S-4.

863. Na ročištu od 14.10.2011. godine, predsjednica vijeća je objavila da se temeljem odredbe člana 5. Zakona o ustupanju predmeta u dokaze uvrštava 5 izvještaja Deana Maninga i transkripti svjedočenja iz predmeta Popović. Odbrana je prigovarala da su izvještaji neprecizni, da ne sadržavaju slike na mjestima koja to predviđaju i da ne sadrže originalne izvještaje vještaka na temelju kojih je Maning pravio rezime. Oспоравали su uvrštavanje transkripata jer nisu korišteni u unakrsnom ispitivanju. Najzad, vijeće je odlučilo u dokazni materijal uvrstiti transkript svjedočenja Deana Manninga, cijeneći da navedeni iskaz ispunjava formalne pretpostavke iz člana 5. u smislu da je predložen u obliku zapisnika o iskazu svjedoka koji je dat pod zakletvom i u sklopu unakrsnog ispitivanja pred MKSJ.

864. Nezanemarivo je međutim, da se radi o svjedoku koji je sačinio stručnu analizu pa samim tim nije potpuno jasna distinkcija između njegovog statusa svjedoka ili vještaka. Shodno tome, vijeće je odlučilo koristiti dijelove iskaza koji sadrže neposredna saznanja o činjenicama, što znači da se iskaz ne prihvata u skladu sa članom 6. stav 3., već uz navedena ograničenja u skladu sa članom 5. Zakona o ustupanju predmeta, o čijem kvalitetu je rečeno da će Sud dati konačnu ocjenu u presudi, dakle tek nakon što budu izneseni svi dokazi i argumenti stranaka i branilaca.

865. Tako je Vijeće prilikom razmatranja prijedloga imalo u vidu da pet izvještaja Deana Maninga predstavljaju sažetak svih vještačenja i naučne zaključke sudske medicinskih ispitivanja sprovedenih u vezi sa masovnim grobnicama. Dijelovi ovih izvještaja također sadrže podatke o DNA analizi i utvrđivanju identiteta tijela kao i naučne dileme u vezi sa reasocijacijom tijela čiji su dijelovi rastureni u postupku prekopavanja grobnica.²⁰⁸ Obzirom da je vještak na pretresu pojasnio metodu kojom se koristio u svom radu u smislu da je objedinjavao analize stručnjaka iz odgovarajućih oblasti te da je prilikom ispitivanja objasnio postupke ekshumacije, reasocijacije tijela i povezivanja primarnih i sekundarnih grobnica, vijeće u tom dijelu prihvata izvještaje Deana Maninga. U dijelu koji sadrži ocjenu ili zaključke date od strane ovog svjedoka koji nema odgovarajuću stručnu osposobljenost u oblasti forenzike, antropologije i sudske medicine, Vijeće nije prihvatilo.

866. Dana 28.10.2011. godine, odbrana je odustala od pozivanja svjedokinje Dragice Prodanović. Pročitan je rezime izjava svjedoka, čije izjave je Sud prihvatio rješenjem, nakon čega je odbrana sporila takav način izvođenja dokaza, nakon čega je predsjednica vijeća objavila da će se ročište odložiti jer odbrana insistira da se iskazi čitaju u cjelosti.

867. Na ročištu za glavni pretres od dana 29.11.2011.godine, odbrana je osporavala video snimak krsne slave u Vlasenici na kojem je prikazan huškački govor generala Živanovića i Kačavende. Autentičnost je osporavana, jer je snimak nađen na web. site-u Patriotske lige, a odbrana ga smatra irelevantnim, dok se Tužilac izjasnio da se radi o materijalnom dokazu koji je dostavio MKSJ, a koji je pribavljen prilikom pretresa kuće

²⁰⁸ Utvrđena činjenica pod rednim brojem 16. i 17. iz rješenja Vijeća od 12.01.2011. godine.

majora Pećanca. Vijeće je na istom ročištu objavilo da dozvoljava uvrštavanje ovog snimka u dokaze, a ocjena njegove dokazne snage data je u presudi u dijelu u kojem se Vijeće poziva na navedeni snimak u kontekstu stvarne namjere čelnih ljudi GŠ VRS.

868. Dana 06.12.2011. godine napravljena digresija u izvođenju dokaza odbrane jer je predloženi svjedok Hakija Meholjić bolestan, pa je njegovo pozivanje ostavljeno za kraj dokaznog postupka odbrane, međutim, branilac je naknadno odustao od njegovog saslušanja. Na istom ročištu predsjednica Vijeća je objavila koji dokazi odbrane Stanka Kojića se ne prihvataju. Pa tako nisu prihvaćeni dokazi koji se odnose na ponašanje optuženog u vrijeme 1992. godine jer je na tu okolnost obavljeno vještačenje. Dva predložena svjedoka trebala su da svjedoče na iste okolnosti, pa je odlučeno da će se saslušati samo jedan.

869. Na ročištu održanom 08.12.2011. godine traženo je izuzeće predsjednika vijeća, sudije Mire Smajlović, povodom čega je vanpretresno vijeće Suda BiH donijelo rješenje kojim se navedeni zahtjev odbacuje, jer je isti podnesen nakon proteka roka iz člana 32. stav 4. ZKP BiH.

870. Na ročištu od 27.03.2012.g. na kojem su saslušani vještaci Omer Ćemalović i Mirjana Musić, branilac Romanić je osporavao nalaz i mišljenje smatrajući da su vještaci izašli iz okvira naredbe, ostajući pri ranije podnesenom prijedlogu za suočenje vještaka, što je Vijeće odbilo nalazeći da se nakon nadvještačenja može izvesti jasan i nedvosmislen zaključak o sposobnostima optuženog Stanka Kojića, kako u vrijeme počinjenja djela tako i u vrijeme vođenja ovog postupka.

871. Na istom pretresu je odlučeno da se neće saslušavati svjedok Zoran Mišković jer nema relevantna saznanja o događajima koji su predmet optužnice kao što i Jugoslav Petrušić o navedenom ima samo posredna saznanja. Odlučeno je i da se neće kazniti svjedok Jugoslav Petrušić, kako je to predlagao branilac Romanić, tvrdeći da izbjegava odgovore na pojedina pitanja, jer Vijeće nalazi da je svjedok imao pravo zaštititi se od samoinkriminacije, na što ga je Vijeće upozorilo prije svjedočenja, jer u skladu sa odredbom člana 86. stav 2. ZKP BiH ima pravo da ne odgovara na pojedina pitanja koja ga inkriminišu.

872. Odbijen je prijedlog advokata Romanića da se uvrste dva CD-a snimaka emisija jer to nije način saslušanja svjedoka ni rušenja njihovog kredibiliteta. Odbijen je i prijedlog optuženog za saslušanje svjedoka Srećka Kalinića i Poletan Miće, na okolnost natipisa u novinama, jer isti nisu relevantni za predmet.

873. Odbijen je i prijedlog advokata Aščerića da se u dokaze uvrsti izjava optuženog Zorana Goronje, jer se ne može primijeniti analogija u odnosu na optuženog Vlastimira Golijana čiju izjavu je vijeće prihvatilo obzirom da je isti priznao krivnju a optuženi Goronja se brani šutnjom, pa je navedena situacija procesno neprihvaljiva. Vijeće je poučilo optuženog da ukoliko želi iznijeti određene činjenice može biti saslušan u svojstvu svjedoka odbrane kada će na okolnosti o kojima svjedoči biti direktno i

unakrsno ispitan.

874. Na ročištu od 10.04.2012. godine, Vijeće objavilo da neće prihvatati izjave Stanka (Savanovića) Kojića koje je reproducirao neko treće lice, u konkretnom slučaju radilo se o radniku Državne bezbjednosti R Srbije, Zoranu Miškoviću (izjave su sačinjene na način da Z. Mišković prepričava ono što su mu prenjela lica koja su davala izjave, između ostalih i optuženi Stanko Kojić. Na navedeni način je odlučeno jer je optuženi Stanko Kojić u ovom predmetu svjedočio u svoju korist, iznoseći svoje spoznaje o događajima na Branjevu, pa su izjave u kojima neko treće lice interpretira riječi optuženog neprihvatljivi posredni dokazi. Na istom ročištu nije dozvoljeno ni ulaganje dokaza koji se odnose na djelovanje i angažman optuženog Stanka Kojića nakon inkriminisanog perioda, jer se navedeno odnosi na događaje koji nisu predmetom optužnice.

875. Na ročištu održanom 17.04.2012. godine, Vijeće odlučilo o prihvatljivosti dokaza odbrane iz pismenog podneska branioca Drinića, te su u spis uvršteni dokazi numerisani u Aneksu B pod OI-14 do OI-46, gdje su i taksativno navedeni. Od predloženih dokaza drugoptuženog prihvaćen je dokaz uvršten kao OII-33 ostali dokumenti su vraćeni odbrani. Od predloženih dokaza odbrane trećeoptuženog prihvaćeni dokazi su numerisani u aneksu B pod OIII-20 i 21 a ostali dokazni prijedlozi su odbijeni. Konačno je odbijeno pozivanje vještaka dr. Zorana Stankovića jer Sud nikako ne može sa njim stupiti u kontakt i dogovoriti termin, iako je više puta pokušavano bezuspješno. Naime, svjedok je angažovan oko predsjedničke kampanje i ima previše obaveza.

876. Isti dan odbijen je kao neosnovan prijedlog branioca optuženog Zorana Goronje, advokata Petka Pavlovića za prihvatanje nalaza vještaka demografa prof.dr. Steve Pašalića, te transkripata njegovog usmenog izlaganja u predmetima MKSJ *Miće Stanišić i Stcjan Župjanin*.

877. Dana 24.01.2012. godine, Sudu je dostavljen podnesak u kojem branilac optuženog Zorana Goronje predlaže da se temeljem odredbe člana 6. Zakona o ustupanju predmeta u dokaze uvrsti nalaz i mišljenje vještaka demografa, prof.dr. Steve Pašalića.

878. Branilac u svom dopisu dalje navodi da je predmetni nalaz izrađen, izložen i uložen kao dokaz u spis u predmetima MKSJ *Tužilac protiv Miće Stanišića i Stcjana Župjanina*. Navedeni nalaz je prema navodima branioca, u predmetima MKSJ uvršten u dokaze pod brojem 1D541²⁰⁹

879. Na navedeni prijedlog data je mogućnost izjašnjenja odbranama ostalih optuženih te postupajućem tužiocu koji se dopisom od 05.04.2012. godine usprotivio uvrštavanju navedenog nalaza i mišljenja u dokazni materijal u ovom predmetu.

²⁰⁹ Odluka Vijeća MKSJ od 10.05.2011. godine, potvrđena 17.05.2011. godine (po zahtjevu Ureda tužioca MKSJ za preispitivanje)

880. Prijedlog branioca optuženog Zorana Goronje, advokata Petka Pavlovića Vijeće nalazi neosnovanim.

881. Naime, odredba člana 3. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta propisuje: *“Dokazi pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu se koristiti u postupcima pred sudovima u BiH.”* Navedenim članom propisano je korištenje dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH. U tom cilju Zakon o ustupanju predmeta osmišljen je kao *lex specialis* kako bi se otklonio rizik da dokazi prikupljeni od strane MKSJ budu neupotrebljivi prema ZKP-u, a njime se uređuje procedura i uslovi korištenja takvih dokaza i na drugim sudovima. U kontekstu navedenog vijeće je cijenilo da nalaz i mišljenje vještaka čije prihvaćanje se predlaže ne ispunjava uslove iz člana 3. stav 1., jer ne posjeduje elektronsku ovjeru Tribunala, odnosno ne zna se je li pribavljen ili korišten u skladu sa Statutom i pravilima MKSJ.

882. Kada je u pitanju prihvatanje usmenih izlaganja vještaka pred pretresnim vijećima MKSJ u predmetima *Mičo Stanišić i Stojan Župjanin*, Sud upućuje na odredbu člana 6. stav 1. Zakona o ustupanju predmeta koji predviđa da se *„iskaz vještaka uvršten u dokazni materijal u postupku pred Raspravnim vijećem MKSJ-a može koristiti kao dokaz u domaćem krivičnom postupku, bez obzira da li davalac iskaza daje usmeni iskaz u tom postupku“*. Stav 3. iste odredbe predviđa i da *„Sudovi prihvataju svjedočenje vještaka tako što koriste zapisnik o iskazu kcji je on dao pred Raspravnim vijećem u drugom predmetu, pod uslovom da je prethodno bio upoznat o pravima i obavezama vezano za svjedočenje, te ako se iskaz odnosi na utvrđivanje postojanja ili nepostojanja činjenica u predmetu u kcjem se postupak“*.

883. U konkretnom slučaju odbrana je Sudu dostavila transkripte usmenog izlaganja vještaka pred Pretresnim vijećima MKSJ u predmetima *Stanišić i Župjanin*, ali u verziji na engleskom jeziku, te Vijeće nije moglo ispitati da li je vještak prilikom saslušanja poučen o svim pravima, odnosno nije se moglo ispitati da li su zadovoljene citirane odredbe člana 6. Zakona o ustupanju predmeta. Nakon što su se na ročištu održanom 17.04.2012. godine, branioci optuženog izjasnili da nemaju mogućnost dostavljanja transkripata na BHS jeziku, Vijeće ranije dostavljene na engleskom jeziku nije moglo prihvatiti ni koristiti.

8. Suđenje bez prisustva optuženog Stanka Kojića

884. Dana 11.01.2011 optuženi Stanko Kojić je napustio pretres navodeći da mu zuji u glavi. Nakon što je provedeno vještačenje zdravstvenog stanja optuženog, dana 25.01.2011. godine, vijeće objavilo da prihvata nalaz i mišljenje vještaka Alme Bravo-Mehmedbašić jer je dat u skladu sa pravilima struke i ukoliko optuženi uredno pozvan neopravdano izostane sa ročišta za glavni pretres, donijeće se rješenje da se suđenje nastavlja bez prisustva optuženog Stanka Kojića (za kojeg je nalazom i mišljenjem ustanovljeno da simulira postojanje duševnog oboljenja).

885. Dana 01.02.2011. godine, optuženi Kojić ponovo napustio pretres jer mu zuji u ušima i osjeća umor pa je predsjednica vijeća javno objavila da se pretres nastavlja bez njegovog prisustva u svim slučajevima kada neopravdano odbije da pristupi/ napusti ročišta na koja je uredno pozvan.

886. Isti dan doneseno je i pismeno rješenje u kojem se navodi da će se glavni pretres protiv optuženog Kojić Stanka u svim slučajevima kada odbije pristupiti zakazanim ročištima na koje bude blagovremeno i uredno pozvan ili kada glavni pretres napusti bez objektivnog razloga, održati, odnosno nastaviti, bez njegovog prisustva. Optuženi u svakom trenutku ima pravo pristupa Sudu.

887. Odlučeno je i da će ročištima koja se održavaju bez prisustva optuženog prisustvovati njegovi branioci, a Sud će obavještavati optuženog o toku postupka bez odlaganja na način što će mu se snimak kompletnog ročišta dostavljati istog dana kada je ročište održano, te zapisnik u pisanoj formi po njegovoj izradi.

888. Sud će tokom cijelog postupka preispitivati ovu odluku i cijiniti njenu daljnju primjenu.

889. Optužnicom Tužilaštva BiH broj: broj: T20 0 KTRZ 0000538 10 od 10.08.2010.godine, koja je potvrđena dana 12.08.2010. godine, optuženi Franc Kos, Stanko Kojić, Vlastimir Golijan i Zoran Goronja terete se za počinjenje krivičnog djela Genocid iz člana 171. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH) u vezi sa članom 180. KZ BiH.

890. Prema optuženom Kojić Stanku je Rješenjem Suda BiH određen pritvor u skladu sa članom 123. i članom 131. ZKP BiH, u svrhu osiguranja njegovog prisustva, i uspješnog vođenja krivičnog postupka, a isti se trenutno nalazi u pritvorskoj jedinici Kazneno popravnog zavoda Kula u Istočnom Sarajevu.

891. Optuženi Kojić Stanko je u dosadašnjem toku postupka, u više navrata insistirao da napusti glavi pretres zbog zdravstvenih problema, odnosno jakih glavobolja i zujanja u ušima. S tim u vezi, Sud je na prijedlog branioca naložio vještačenje optuženog kako bi se utvrdila njegova trenutna sposobnost učestvovanja u krivičnom postupku.

892. Postupajući po navedenoj naredbi tim vještaka sastavljen od Doc.Dr. Alme Bravo-Mehmedbašić i Mr.sc. Fadilpašić Senadina sastavio je nalaz i mišljenje, koji je od strane vještaka Alme Bravo-Mehmedbašić prezentovan na glavnom pretresu dana 26.01.2011. godine. Zaključak nalaza i mišljenja je da optuženi ne boluje od privremene, niti trajne duševne bolesti, već od ... koji ga ne čini nesposobnim da prati i poduzima aktivno učešće u postupku.

893. Pored toga vještaci su zaključili da optuženi svjesno simulira duševnu bolest prema vlastitoj predstavi duševne bolesti, u cilju svjesnog izbjegavanja učešća u krivičnom postupku. Sud je pomenuti nalaz i mišljenje vještaka prihvatio i o toj odluci na istom glavnom pretresu usmeno obavijestio prisutne. Također, na pomenutom ročištu,

predsjedavajući pretresnog vijeća je ukazala na mogućnost donošenja predmetnog rješenja.

894. S obzirom da je Vijeće prihvatilo obrazloženje vještaka, da je optuženi sklon simliranju zdravstvenih poteškoća, te da je optuženi Kojić Stanko sa istim obrazloženjem kao i ranije (zujanje u ušima i umor) napustio ročište za glavni pretres dana 01.02.2011. godine, Sud je donio odluku kao u dispozitivu iz slijedećih razloga:

895. Prije svega, optuženi Kojić Stanko je u dosadašnjem toku postupka upoznat sa optužbama koje mu se stavljaju na teret, prisustvovao je ročištima za glavni pretres, na koja je bio uredno pozvan, te je upozoren o posljedicama neodazivanja, ali je zbog simuliranja zdravstvenih poteškoća potvrđenih u nalazima i mišljenjima vještaka, već u više navrata odbio prisustvovati ili je napustio ročište za glavni pretres. Neopravdani izostanak optuženog Stanka Kojića na dan 01.02.2011. godine, implicira da se svjesno i dobrovoljno odrekao svog prava da bude prisutan u postupku.

896. Dakle, u ovom slučaju postavlja se pitanje opravdanosti nastavka postupka bez prisustva optuženog kada on ne želi da pristupi Sudu, a njegov nedolazak motivisan je isključivo razlozima lične, subjektivne prirode, pri čemu optuženi nije objektivno spriječen da prisustvuje suđenju.

897. Odredbe Zakona o krivičnom postupku ne regulišu takve situacije, kao što ne postoje odredbe koje spriječavaju Sud da u ovoj situaciji nastavi postupak čak i bez prisustva optuženog. Međutim, ova procesna situacija nalaže razmatranje osnovnih prava i sloboda optuženog sa aspekta ostalih domaćih i međunarodnih pravnih standarda i sudske prakse.

898. Tako član 247. ZKP BiH propisuje da se „*Optuženom ne može suditi u odsustvu*“. Međutim, analizom ove odredbe, može se zaključiti da se izraz „*u odsustvu*“ odnosi na slučajeve potpune odsutnosti optuženog iz postupka, bilo zbog toga što je nemoguće obezbijediti njegovo prisustvo u postupku, ili je on iz nekih razloga nedostupan organima gonjenja npr. nalazi se u bijegu ili se krije, ne zna se gdje je, ili mu nije poznato da se postupak vodi, ili postoje druge poteškoće da se obavijesti o postupku ili obezbijedi njegovo prisustvo.

899. U konkretnom slučaju, evidentno postoje terminološke razlike između suđenja u odsustvu i suđenja bez prisustva optuženog, jer suđenje u odsustvu podrazumjeva situaciju gdje je prisustvo optuženog onemogućeno iz razloga kojima on ne može upravljati ili su izvan njegove kontrole, dok suđenje bez prisustva optuženog podrazumjeva da je optuženi u mogućnosti da prisustvuje, ali on to ne želi.

900. Optuženi Stanko Kojić je i pored upozorenja Suda nastavio sa simuliranjem navodnih zdravstvenih poteškoća, pa je očigledno njegova slobodna volja jedini razlog da se suđenje nastavi bez njegovog prisustva. Dakle, slobodna volja i izbor optuženog da ne pristupi suđenju, iako u tome nije objektivno spriječen, predstavlja jedinu prepreku čije uklanjanje je isključivo pod njegovom kontrolom.

901. Sa druge strane, odlaganje postupka dok optuženi ne promijeni svoju odluku, bilo bi potpuno suprotno interesima pravičnosti, efikasnosti i ekonomičnosti, naročito što i druga dva optužena u ovom predmetu uživaju garancije na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku u smislu člana 6. stav 1. EKLJP, a uredno se odazivaju pozivima Suda i pristupaju svakom zakazanom pretresu.

902. Sud je nadalje razmotrio i sve okolnosti predmeta uključujući: ponašanje optuženog prilikom odlučivanja da odsustvuje sa suđenja, a naročito da li je njegovo ponašanje bilo namjerno, dobrovoljno, čime se jasno odrekao prava da prisustvuje suđenju; eventualna dužina ovakvog odlaganja; da li optuženi, iako odsutan, jeste ili želi biti pravno zastupan na suđenju, ili se svojim ponašanjem odrekao prava na zastupanje; da li pravni zastupnici odsutnog optuženog mogu dobijati uputstva u toku suđenja od optuženog i koliko su u mogućnosti da iznesu njegovu odbranu; imajući u vidu prirodu dokaza protiv njega, opšti javni interes, i posebni interes žrtava i svjedoka da se suđenje održi u razumnom vremenskom roku.

903. Sud konstatuje da je branilac Milan Romanić bio prisutan na ročištu održanom 01.02.2011.godine, te zajedno sa dodatnim braniocem može i ubuduće istupati u ime optuženog ukoliko se on sa time saglasi. Na ovaj način, Sud je sve vrijeme poštivao procesna prava optuženog, te će ga i dalje redovno upoznavati sa tokom krivičnog postupka koji se vodi protiv njega.

904. U vezi sa navedenim valja podsjetiti da je Evropski sud za ljudska prava više puta jasno naglasio da se prisustvo optuženog na svom suđenju smatra suštinski važnim²¹⁰, ali isto tako Evropski sud za ljudska prava nikada nije ustanovio kršenje Konvencije u predmetima gdje je optuženi adekvatno obaviješten o predstojećem suđenju, svojevoli izabrao da ne pristupi, a suđenje se nastavilo. Sud naglašava, da je prisustvo optuženog tokom suđenja u suštini njegovo pravo, a ne obaveza, tako da je i prema praksi Suda u Strasbourgu postupak bio pravičan u svim onim situacijama kada je optuženi na cjelovit način bio obaviješten, te postupak regularno počeo, odnosno nastavio se.

905. Dakle, u slučajevima kada optuženi ima sve potrebne garancije da ostvaruje svoje pravo da prisustvuje i interveniše tokom suđenja, neopravdano je smatrati suđenje u njegovom odsustvu kršenjem prava optuženog. Stoga, praktični interesi pravičnosti idu u prilog odluci o započinjanju ili nastavku krivičnog postupka bez prisustva optuženog. Takva odluka je u skladu sa zahtjevima „vladavine prava“, te sa osnovnim idejama Vijeća Europe i Evropske konvencije o ljudskim pravima, a to su pravičnost, demokratija, poštivanje ljudskih prava i javnog interesa.

906. Navedeno potkrepljuje tvrdnju da niti jedan krivično-pravni sistem, ne smije biti otvoren za mogućnost da optuženi samovoljno opstruira svoje suđenje, jer poštujući

²¹⁰ Vidjeti npr. *Poitrinol protiv Francuske*, Presuda od 23.11.1993. god. par. 35; *Pelladoah protiv Nizozemske*, Presuda od 22.9.1994.god. par. 40; *Lala protiv Nizozemske*, Presuda od 22.9.1994. god. par. 33;

načelo jednakosti u postupanju, Sud je dužan osigurati pravičnost ne samo odbrani, već i Tužilaštvu.

907. Iz tog razloga, Sud je mišljenja da ukoliko optuženi koji je punoljetan i prema nalazu ljekara psihofizički sposoban da učestvuje u sudskom postupku, svojevoljno odluči da istom ne prisustvuje, u načelu ne postoji nikakav objektivan razlog, da ova njegova odluka obustavi krivični postupak dok eventualno ne odluči da se pojavi.

908. S obzirom na sve navedeno, Sud u zaključuje da optuženi Stanko Kojić ima pravo da prisustvuje suđenju. Međutim, iako uredno obaviješten i svjestan posljedica neodazivanja, odnosno nepristupanja na Sud, on se tog prava svjesno odriče, izražavajući općenito zdravstvene smetnje/tegobe zbog kojih ne može pratiti suđenje, bez da su iste potvrđene ljekarskim nalazima.

909. Shodno svemu navedenom, vijeće je odlučilo nastaviti postupak bez prisustva optuženog, u svim slučajevima kada neopravdano odbije pristupiti ili napusti ročište za glavni pretres na koje je uredno pozvan/ pristupio, što se neće smatrati suđenjem u odsustvu u smislu člana 247. ZKP BiH.

910. Optuženi će biti obavještavan o toku postupka koji se vodi protiv njega, a ukoliko u bilo kojem trenutku promijeni svoju odluku, obezbijedit će mu se pristup Sudu saglasno članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

911. Nakon donošenja navedenog rješenja, suđenja su se bez prisustva optuženog održala 12.03.2011. godine, kada je nastavljen dio pretresa bez prisustva optuženog Stanka Kojića. Suđenje u odsustvu optuženog nastavljeno i 12.04., 19.04. 2011. godine, 13.05.2011. godine, 03. i 14. 06.2011. godine, dio pretresa od 06.09.2011. godine, a provjerom kod zavodskih ljekara ustanovljeno da se nije javljao u ambulantu i prijavljivao tegobe koje je tvrdio da ima tokom suđenja. Optuženi je u tim prilikama uglavnom tvrdio da napušta suđenje jer mu "zuji u glavi" nakon čega je Vijeće objavljivalo da se u skladu sa donesenim rješenjem suđenje nastavlja pa će suđenju prisustvovati branilac, a transkript sa ročišta i audio snimak, bit će dostavljen optuženom.

912. Branilac optuženog je podneskom od 08.11.2011. godine obavijestio Sud da smatra kako se prečestim udaljavanjem optuženog u sudnice krši njegovo pravo na odbranu zagarantivano članom 6. tačka 1. i 3. EKLJP.

913. Na ročištu od 10.04.2012. godine, optuženi Stanko Kojić je iz sudnice udaljen zbog vrijeđanja branioca Tomića. Navedena odluka je donesena temeljem odredbe člana 242. stav 2. ZKP BiH, nakon što je optuženi je u vrijeme izlaganja branioca istom upućivao neumjesne komentare, vrijeđajući ga, sa čim je nastavio i nakon opomene predsjedavajuće Vijeća, zbog čega je nakon upozorenja i udaljen iz sudnice.

9. Isključenje javnosti

914. Sa glavnog pretresa dijelom je isključena javnost za vrijeme dok je branilac Pavlović ispitivao zaštićenog svjedoka na okolnost kredibiliteta kako ne bi došlo do opasnosti otkrivanja njegovog identiteta.

915. Dana 29.11.2011. godine, isključena je javnost sa dijela ovog pretresa za vrijeme dok je svjedok Petar Cvjetinović iznosio određene podatke o prijetnjama koje su mu upućivane zbog svjedočenja u ovom predmetu. Branilac drugooptuženog na suđenju predložio i suočenje svjedoka Cvjetinović Petra i Žigić Zijada i Z1.

916. Odbijen prijedlog branioca optuženog Vlastimira Golijana, za isključenje javnosti za vrijeme dok se na pretresu bude čitala izjava o priznanju krivnje, jer ne postoje okolnosti koje predviđa odredba člana 235. ZKP BiH, jer prema stavu Vijeća ono što je sadržano u izjavi neće dovesti do remećenja javnog reda i mira ili ugrožavanja privatnosti optuženog, pa je na ročištu za glavni pretres javno pročitana izjava o priznanju činjenica optuženog Vlastimira Golijana od 04.03.2011. godine koja je uvrštena kao dokaz odbrane O III-1.

10. Probijanje roka od 30 dana

917. Pretresno vijeće je tokom cijelog postupka postupalo u neizmjenjenom sastavu, međutim, odredba člana 251.stav 2. ZKP BiH predviđa da *„glavni pretres kcji je odgođen mora ponovo početi ako se izmjenio sastav v.jeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca v.jeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu.“*

918. Dana 17.06.2011. godine, stranke i branioci su izrazili pojedinačno slaganje sa probijanjem roka od 30 dana u nastavku glavnog pretresa, zbog godišnjih odmora. Navedena saglasnost je ponovo konstatovana na ročištu od 08.07.2011.godine.

919. Dakle, Vijeće je u oba slučaja imalo saglasnost stranaka i branilaca da se svjedoci i vještaci neće saslušavati ponovo, već će se kositi njihovi iskazi dati na ranijem glavnom pretresu. Shodno tome, Vijeće konstatuje da se glavni pretres u ovom predmetu održavao u skladu sa citiranom odredbom Zakona o krivičnom postupku, jer je jedino prekoračenje navedenog roka učinjeno uz saglasnost stranaka i branilaca.

11. Obilazak lica mjesta

920. Obzirom na brojna vještačenja provedena u ovom postupku, potrebno je naglasiti da niti jedno od njih nije bezuslovno obavezivalo ovo vijeće prilikom donošenja konačne odluke, niti je mišljenje vještaka prihvaćeno ukoliko se pokazalo potpuno suprotnim činjenicama utvrđenim tokom dokaznog postupka.

921. Kako bi se bolje upoznalo sa objektima i putnim pravcima o kojima svjedoče

svjedoci u ovom predmetu, Vijeće je odlučilo na dan 31.05.2011. godine provesti procesnu radnju obilaska lica mjesta, kojom prilikom je braniocima svih optuženih omogućen odlazak na teren Srebrenice, Potočara, putne komunikacije Bratunac-Konjević polje. Tom prilikom na Zapisnik su konstatovane lokacije osnovne škole u Bratuncu u kojoj su bili smješteni pripadnici I čete, te škole u Konjević polju u kojoj su boravili pripadnici II čete.

922. Vijeće je obišlo i lokaciju na raskrsnici Konjević polja na kojoj se u inkriminisano vrijeme nalazilo skladište i hangar ZZ „Kravice“ u kojem su počinjena masovna pogubljenja koja su predmet potvrđene i izmjenjene optužnice. Na avedena procesna radnja je dokumentovana Zapisnikom o obilasku lica mjesta, te je snimljena u audio/video tehnici.²¹¹

²¹¹ Navedeno je uloženo kao dokaz Suda S-1 na ročištu za glavni pretres od 20.02.2012. godine, na kojem je prezentiran vdeo materijal sa obilaska lica mjesta.

XI. ANEKS B

A. PROVEDENI DOKAZI

1. Lista salsušanih svjedoka Tužilaštva

	Ime i prezime	Datum Svjedočenja	Napomena:
1	Rajko Babić	11.01.2011. 28.01.2011.	
2	Jevto Bogdanović	01.02.2011.	
3	Bojić Zoran	04.02.2011.	
4	Birčaković Milorad	08.02.2011.	
5	Z-8	11.02.2011.	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa.
6	Đajić Slobodan	16.02.2011.	
7	Đerić Novica	16.02.2011.	
8	Gajić Zoran	22.02.2011.	
9	Gavrić Bogoljub	25.02.2011.	
10	Đokić Milovan	15.03.2011	
11	Jeremić Nebojša	15.03.2011	
12	Jovanović Dragan	15.03.2011.	
13	Tejić Mile	18.03.2011.	
14	Manojlović Mićo	29.03.2011	
15	Kostić Stanko	01.04.2011	
16	Stević Savo	01.04.2011.	
17	Nikolić Milivoje	12.04.2011.	
18	Lakić Radivoje	19.04.2011.	
19.	Stevanović Jakov	19.04.2011.	
20	Đuderija Saliha	19.04.2011.	
21.	Jurošević Juroš	26.04.2011.	
22.	Ristanović Cvijetin	26.04.2011.	
23.	Salapura Petar	13.05.2011.	
24	Z2	24.05.2011.	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa
25	Rifet Kešetović /vještak/	03.06.2011. 14.06.2011.	
26.	Todorović Dragan	14.06.2011.	

27	Z-6	01.07.2011	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa
28	Z-5	08.07.2011.	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa
29	Z-1	16.08.2011. 23.08.2011. 02.09.2011.	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa
30	Z-4	20.09.2011.	Svjedočio iz sudnice, pseudonim. Zabrana objavljivanja foto i video zapisa
31	Dean Mannig	11.10.2011.	Video link
32	Joseph Kingori	01.11.2011.	Pozvan da bi ga odbrane unakrsno ispitale

2. Lista uložених materijalnih dokaza Tužilaštva

T-1 i T-1a Kompilacija filmova o Srebrenici, kao i transkript filma

T-2 – rezolucija Vijeća sigurnosti broj 743 od 21.02.1992. godine

T-3 – rezolucija Savjeta Bezjednosti broj 819 od 16.04.1993. godine

T-4 – rezolucija Vijeća sigurnosti broj 821 od 28.04.1993. godine

T-5 – rezolucija Vijeća sigurnosti broj 824 od 06.05.1993. godine

T-6 - rezolucija Vijeća sigurnosti broj 836 od 04.06.1993. godine

T-7 - fotodokumentacija Državne agencije za istrage i zaštitu , osnovna škola „Nikola Tesla“

T-8 - zapisnik o saslušanju svjedoka Rajka Babića od 13. i 14.09.2005. godine

T- 9 (a, b, c) – fotografije prezentovane svjedoku Bogdanović Jevtu prilikom direktnog ispitivanja, potpisane i označene od strane svjedoka

T- 10 putni radni list na ime Milorada Birčakovića broj 22-1463/95

T- 11 Zapisnik o saslušanju svjedoka Đerić Novice dat Državnoj agenciji za istragu i zaštitu broj 17-04/2-04-2-511/07 od 29.05.2007. godine

T- 12 fotografija prezentirana svjedoku Gajić Zoranu, ista je označena i potpisana od strane svjedoka

T- 13 fotografija prezentirana svjedoku Gajić Zoranu, ista je označena i potpisana od strane svjedoka

T- 14 fotografija prezentirana svjedoku Bogoljubu Gavriću, ista je oznacena i potpisana od strane svjedoka

T- 15 fotografija prezentirana svjedoku Bogoljubu Gavriću, ista je oznacena i potpisana od strane svjedoka

T-16 zapisnik o saslušanju svjedoka Miće Manojlovića dat Državnoj agenciji za istragu i zaštitu broj :17-04/2-04-2-692/07 od 02.07.2007.godine

T-17 fotografija prezentirana svjedoku Kostić Stanku , ista je označena i potpisana od strane svjedoka

T-18 fotografija prezentirana svjedoku Cvjetinu Ristanoviću , ista je označena i potpisana od strane svjedoka

T-19 izvod iz matične knjige umrlih na ime Ljubo Ivanić broj 07/1-202-1-899/2011 od 10.04.2011. godine

T-20 fotografija predočavana svjedoku Z-2 na glavnom pretresu dana 24.05.2011. godine

T- 21 zapisnik o saslušanju svjedoka Ljube Ivanića broj 12-04-2-417/08 od 17.04.2008. godine, procitan na ročištu dana 10.05.2011. godine

T- 22 stenogram 8. sjednice Skupštine bosanskih Srba od 25.02.1992. godine

T- 23 izvještaj komande 1. bratunačke lake brigade od 04.07.1994. godine, u potpisu Slavko Ognjenović

T- 24 Glavni štab Vojske Republike Srpske , operativna direktiva 4, broj 02/5-210 od 19.11.1992. godine, u potpisu Ratko Mladić

T- 25 Glavni štab_Vojske Republike Srpske Direktiva za dalja dejstva 7.1 broj 02/2-15 od 31.03.1995. godine, u potpisu Ratko Mladić

T- 26 Redovni borbeni izvještaj 1. bratunačke lake pješadijske brigade broj 03-253-96 od 04.07.1995. godine

T- 27 Redovni borbeni izvještaj 1. bratunačke lake pješadijske brigade broj 03-253-99 od 09.07.1995. godine, u potpisu Vidoje Blagojević

T- 28 Saopštenje za štampu predsjednika Vijeća sigurnosti UN-a, dokument S/PRST/1995/32 od 14.07.1995. godine

T - 29 Izvještaj holandske kraljevske vojne policije od 02.08.1995. godine

T- 30 Izvještaj UNMO od 10.07. i 11.07.1995. godine

T- 31 Akt Centra javne bezbjednosti Zvornik broj 277/95 od 12.07.1995. godine, u potpisu Dragomir Vasić

T- 32 Naredba Ministarstva odbrane broj 02-78/95 od 12.07.1995. godine, u potpisu Ivanović Stevan

T- 33 Naredba Ministarstva odbrane broj 02-79/95 od 12.07.1995. godine, u potpisu Ivanović Stevan

T- 34 Naredba Ministarstva odbrane broj 02-21/3640/95 od 13.07.1995. godine, u potpisu Momčilo Kovačević

T- 35 Naredba Glavnog štaba Vojske Republike Srpske o formiranju 10. diverzantskog odreda broj 18/19-1625 od 04.12.1995. godine, u potpisu Ratko Mladić

T- 36 Naredba komande 10. diverzentskog odreda broj 123-2/95 od 10.07.1995. godine

T- 37 Naredba Komande zvorničke brigade broj 17/379 od 10.12.1994. godine

T- 38 Naredba pomoćnika komadanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske broj 23/14-162 od 04.09.1994. godine o imenovanju Milorada Pelemiša

T- 39 Naredba Glavnog štaba Vojske Republike Srpske broj 12-45-605 od 29.05.1995. godine za reorganizaciju , popunu , opremanje i obuku izviđačko-diverzantskih jedinica i jedinica vojne policije

T- 40 Upitnik podataka za aktivna vojna lica za lice Milorad Pelemiš

T- 41 Potvrda broj 153-2/95 od 03.10.1995. godine (lista pripadnika 10. Diverzantskog odreda koji imaju pravo na prevoz drva)

T- 42 Izvod iz matične knjige umrlih na ime Koljivrat Dragan, opština Trebinje broj 03/1.8-202-8-14/10 od 09.03.2010. godine

T- 43 Bilježnica u rukopisu

- T- 44** Listovi ličnih zaduženja lica u rezervnom sastavu
- T- 45** Računi za period od jula 1995. godine do januara 1996. godine (odnose se na zalihe hrane dostavljene 10. diverzantskom odred)
- T- 46** Video zapis sa proslave godišnjice 10. diverzantskog odreda
- T- 47** fotografija prezentovana svjedoku Z-1 prilikom direktnog ispitivanja
- T- 48** ugovor o prijemu u vojsku RS na ime Erdemović Dražen
- T- 49** fotografija prezentovana svjedoku Z-1 prilikom direktnog ispitivanja
- T- 50** Izvještaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu Vojske Republike Srpske od 09.06.2006. godine (Butler)
- T- 51** Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici / revizija / od 01.11.2006. godine (Butler)
- T- 52** Kriminalističko tehnička obrada grobnice na lokalitetu Pilica (ekonomija Branjevo) od 15.06.1998. godine (William Haglund)
- T- 53** Izvještaj o obdukciji ljudskih posmrtnih ostataka sa lokaliteta Čančarski put broj 12 (C.H. Lawrence)
- T- 54** Ekshumacije provedene u Istočnoj Bosni tokom 1998. godine, 12.05.1999. godine (Richard Wright)
- T- 55** presretnuti razgovori 13.07., 16.07., 17.07. i 22.07.1995. godine
- T- 56** Bilježnice vođenje prilikom presretanja razgovora
- T- 57** Vanredni borbeni izvještaj komande zborničke brigade broj 06/217-1 od 15.07.1995. godine
- T- 58** Vanredni borbeni izvještaj komande zborničke brigade broj 06/218 od 16.07.1995. godine
- T- 59** tabela u kojoj je navedeno mjesto pronalaska poveza za oči i ruke
- T- 60** fotografski prikaz – pregled ligatura pronađenih u periodu od 1996. do 2001. godine
- T- 61** fotografije poveza za oči i ruke na farmi Branjevo
- T- 62** naređenje za evakuaciju iz enklave Srebrenica (obezbjeđenje autobusa), akt broj 22/226 od 12.07.1995. godine, u potpisu Milenko Živanović
- T- 63** Dnevnik dežurnog operativnog oficira Zborničke brigade
- T- 64** Depeša CJB Zvornik, broj 277/95 od 12.07.1995. godine , u potpisu Dragomir Vasić
- T- 65** Depeša CJB Zvornik, broj 283/95 od 13.07.1995. godine , u potpisu Dragomir Vasić
- T- 66** Naredba komande Drinskog korpusa broj 03/156-11 od 13.07.1995. godine
- T- 67** Izvještaj specijalne brigade policije broj 284/95 od 13.07.1995. godine
- T - 68** izjave svjedoka Dražena Erdemovića date pred MKSJ 12.08.1998. godine (rezime izjava od 24.06., 25.06., 26.06., 27.06.1997. godine
- T- 69** izjava svjedoka Dražena Erdemovića data pred MKSJ od 03.11.2001.
- T- 70** transkript svjedočenja svjedoka Dražena Erdemovića u predmetu Popović od 04.07 i 05.07.2007. godine
- T -71** transkript svjedočenja svjedoka Z-3 od 14.04.2000. godine
- T -72** nalaz vještaka Rifata Kešetovića
- T – 73** fotografija prezentirana svjedoku Z4 prilikom direktnog ispitivanja dana 20.09.2011. godine
- T – 74** Izvještaji Deana Manninga (ukupno 5 izvještaja) iz novembra 2007. godine , iz juna 2007. godine , iz 2003. godine, iz 2001. godine i iz maja 2001. godine, kao i dva transkripta ispitivanja svjedoka Dean Manninga u predmetu Popović
- T – 75** Transkript svjedočenja Josepha Kingorija od 31.03.2000. i 03.04.2000. godine u

predmetu Krstić pred MKSJ.

T – 76 Transkript svjedočenja Miroslava Deronjića od 28.10.2003. godine u predmetu Momir Nikolić pred MKSJ.

T – 77 Transkript svjedočenja Roberta A. Frankena od 04.04.2000. godine u predmetu Krstić pred MKSJ.

T – 78 Transkript svjedočenja Leenderta Cornelisa van Duijna od 27.09., 28.09., 29.09.2006. godine u predmetu Popović i dr. pred MKSJ.

T – 79 Transkript svjedočenja Vicentius Egbersa od 18.10., 19.10. i 20.10.2006. godine u predmetu Popović i dr pred MKSJ.

T – 80 Transkripti svjedočenja Momira Nikolića u predmetu Blagojević od 19.09., 22.09., 23.09., 25.09., 26.09., 29.09., 30.09., 01.10.2003. godine, te izjave koje je Momir Nikolić dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka od 15.12.1999. i 28.05.2005. godine.

T- 81 Transkripti svjedočenja Dragana Obrenovića u predmetu Blagojević od 01.10., 02.10., 06.10., 07.10., 08.10., 09.10., 10.10.2003. godine, te izjave koje je dao istražiteljima MKSJ u svojstvu svjedoka od 02.04.2000., 04.06.2003. i 05.02.2004. godine

T- 82 Zapisnik o ispitivanju Franc Kosa kao osumnjičenog u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine od 09.08.2010. godine sa transkriptom.

T- 83 Vrhovna komadna OS Republike Srpske broj 2/2-11 od 08.03.1995. godine, Direktiva za dalja dejstva operacije broj 7

T- 84 Sažeti izvještaj Međunarodne komisije za nestale, Sarajevo 19.02.2009. godine

T- 85 Konačna lista identifikovanih zaključno sa 11.04.2012. godine, CD (PIP spisak)

T- 86 Akt komande Drinskog korpusa (instrukcija) broj 17/450 od 15.04.199. godine

3. Spisak saslušanih svjedoka odbrane

	Ime i prezime	Datum Svjedočenja
1	Sara Manojlović (I)	20.09.2011.
2	Velimir Popović (I)	27.09.2011.
3	Ibran Mustafić (I)	14.10.2011.
4	Žigić Zijad (I i II)	14.10.2011.
5	Miće Milanović (I)	18.10.2011.
6	Zoran Manojlović (I)	18.10.2011.
7	Đukić Dalibor (I)	25.10.2011.
8	Fikret Muslimović (I)	04.11.2011.
9	Zvonko Bajagić (I)	04.11.2011. 29.11.2011.
10	Optuženi Franc Kos (I)	08.11.2011. 11.11.2011. 22.11.2011.
11	Petar Cvijetinić	29.11.2011.
12	O-1	06.12.2011.
13	Optuženi Kojić Stanko (II)	09.12.2011. 17.04.2012.

14	Želimir Knežević (II)	13.12.2011. 20.12.2011.
15	Srđan Brezo (II)	16.12.2011.
16	Suočenje (II) Z-1 i Petar Cvjetinović Žigić Zijad i Petar Cvjetinović	23.12.2011.
17	Jovanović Zoran (II)	24.01.2012.
18	Šefko Hodžić (II)	27.01.2012.
19	Ratko Kovačević (vještak II)	03.02.2012.
20	Bogdan Stojaković (vještak II)	03.02.2012.
21	Slobodan Kosovac (vještak II)	21.02.2012. 28.02.2012.
22	Janko Velimirović (II)	24.02.2012.
23	Petrušić Jugoslav (I)	16.03.2012. 23.03.2012.

B. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE

1. Materijalni dokazi odbrane optuženog Franc Kosa

O1-1- dva zapisnika o ispitivanju svjedoka Žigić Zijada od 16.02.2007. i 18.09.2011. godine, oba su data advokatu Dušanu Tomiću

O1-2- zapisnik o ispitivanju svjedoka Miće Milanovića od 11.09.2011. godine, dat advokatu Dušanu Tomiću

O1-3- službena zabilješka advokata Dušana Tomića od 22.09.2011. godine na okolnosti razgovora sa svjedokom Zoranom Manojlovićem

O1-4 - zapisnik o ispitivanju svjedoka Daliborka Đukića od 24.10.2011. godine, dat advokatu Dušanu Tomiću

O1-5 Podaci o događajima i radnjama pojedinih lica koji su predhodili padu Srebrenice

O1-6 specijalna informacija štaba vrhovne komande od 06.04.1993. godine

O1-7 zapisnik o saslušanju svjedoka Fikreta Muslimovića dat advokatu Dušanu Tomiću 31.10.2011. godine

O1-8 izvod iz knjige „Agrumenti i sjećanja o ratu“, autora Fikreta Muslimovića, stranice 296 do 304.

O1-9 zapisnik o saslušanju svjedoka Kos Franca od 08.11.2011.godine dat advokatu Dušanu Tomiću

O1-10 zapisnik o saslušanju svjedoka Zvonka Bajagića dat advokatu Dušanu Tomiću od 21.10.2011. godine

O1-11 zapisnik o saslušanju svjedoka O-1 dat advokatu Dušanu Tomiću od 27.11.2011. godine

O1-12 Zapisnici o saslušanju svjedoka Petra Cvjetinovića dati advoaktu Dušanu Tomiću od 01.09. i 12.09.2011. godine

O1-13 Naredba zamjenika Ministarstva unutrašnjih poslova broj 64/95 od 10.07.1995. godine

- 01-14** Depeša Glavnog štaba V RS, sektor za obavještajno bezbjednosne poslove, broj 12/45-94 od 01.02.1995. godine, u potpisu Zdravko Tolimir
- 01-15** Depeša Komande korpusa SJ VJ, broj 623-2 od 02.03.1994. godine, u potpisu Miodrag Panić
- 01-16** Naređenje za upotrebu (ulazak 10. diverzantskog odreda u Srebrenicu) Glavnog Štaba V RS, sektor za obavještajno bezbjednosne poslove, broj 12/45-770 od 21.06.1995. godine, u potpisu Petar Salapura
- 01-17** Telefaks - izvještaj Holandskog bataljona UN o dešavanjima u Srebrenici od 24.06.1995. godine
- 01-18** Pisani dokument od 13.07.1995. godine, broj 924
- 01-19** Depeša Glavnog Štaba V RS, obavještajna uprava, broj 12/45-872 od 15.07.1995. godine, u potpisu Petar Salapura
- 01-20** Depeša komande Drinskog korpusa, Obavještajno odjeljenje, broj 17/896 od 12.07.1995. godine, u potpisu Radislav Krstić
- 01-21** Depeša Glavnog Štaba V RS, sektor za obavještajno bezbjednosne poslove , broj 12/45-1524 od 14.01.1996. godine, u potpisu Petar Salapura
- 01-22** Fotografija (satelitski snimak) oblast Kozluk, dvije fotografije od 05.07.1995. i 17.07.1995. godine
- 01-23** Fotografija (satelitski snimak) oblast Donja Pilica - Branjevo, dvije fotografije od 05.07.1995. i 17.07.1995. godine
- 01-24** Fotografija (satelitski snimak) oblast Cerska, dvije fotografije od 05.07.1995. i 27.07.1995. godine
- 01-25** Fotografija (satelitski snimak) oblast Potočari , 13.07.1995. godine
- 01-26** Fotografija (satelitski snimak) oblast Sandići , 13.07.1995. godine u 14,00 časova
- 01-27** Fotografija (satelitski snimak) oblast Kravica , 13.07.1995. godine u 14,00 časova
- 01-28** Fotografija (satelitski snimak) oblast Branjevo , 17.07.1995. godine
- 01-29** Fotografija (satelitski snimak) oblast Branjevo , 17.07.1995. godine
- 01-30** Lična karta Međunarodnog crvenog krsta na ime Franc Kos, broj 282377
- 01-31** Lična karta MUP RS, Bijeljina, broj 318/97 izdata dana 04.02.1997. godine na ime Mičić (Živka) Mitar
- 01-32** Fotografija Milorada Pelemiša, Stanka Kojića i NN lica, potpisana od strane Jugoslava Petrušića (tokom saslušanja u svojstvu svjedoka)
- 01-33** Fotografija Jugoslava Petrušića i Stanka Kojića, potpisana od strane Jugoslava Petrušića (tokom saslušanja u svojstvu svjedoka)
- 01-34** Fotografija Stanka Kojića i NN lica, potpisana od strane Jugoslava Petrušića (tokom saslušanja u svojstvu svjedoka)
- 01-35** Fotografija Stanka Kojića i lica poznatog pod nadimkom Grk, (potpisana od strane Jugoslava Petrušića (tokom saslušanja u svojstvu svjedoka)
- 01-36** Fotografija Stanka Kojića i lica poznatog pod nadimkom Voja Amerikanac, (potpisana od strane Jugoslava Petrušića (tokom saslušanja u svojstvu svjedoka)
- 01-37** Potvrda Vojne pošte 7403 broj 99-62/98 od 22.10.1998. godine o naoružanju izdato na čuvanje Pelemiš Miloradu, u potpisu Dragomir Pećanac
- 01-38** Dokumentacija o 10. diverzantskom odredu, stranice: od 154. do 185.; od 188. do 191.; od 92. do 93.; od 96. do 103.;
- 01-39** Dokument upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Resor Državne

bezbjednosti, predmet „Rekapitulacija grupe 999“, Beograd 24.09.1999. godine

01-40 Dokument upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Resor Državne bezbjednosti, predmet „Učešće Paradržavne Službe Bezbjednosti u režiji izazivanja bombardovanja Republike Srpske 1994. godine“, Beograd 03.07.2000. godine

01-41 Dokument upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Resor Državne bezbjednosti, predmet „Vjerovatni scenario organizije CIA na teritoriji Srbije, i njeno djelovanje a preko organka u grčkoj“, Beograd 01.12.1999. godine

01-42 Akt naslovljen kao Petar Salapura Pero, , sa potpisom Zorana Miškovića, 17.03.2012. godine

01-43 Dokument upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Resor Državne bezbjednosti, predmet „Srebrenica. Zauzimanje i vraćanje Srebrenice. Nesmetano kretanje Namera Orića po Beogradu. Dogovor Francuza i Amerikanaca oko pada Srebrenice. Naručen masakr civilnog stanovništva“, Beograd 08.01.2000. godine

01-44 Akt naslovljen kao Milorad Pelemiš, Beograd 22.03.2000. godine

01-45 Dokument upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije, Resor Državne bezbjednosti, predmet „Izveštaj o postojanju dokumentacije u vezi Operacije oslobađanja“, Beograd 02.02.2000. godine

01-46 Magnetoforski snimak 292. sjednice Predsjedništva R BiH održane 11.08.1995. godine

01-47 Izvod iz matične knjige rođenih na ime Franc Kos, i uvjerenje o državljanstvu na ime Franc Kos

2. Materijalni dokazi optuženog Stanka Kojića

02-1 zapisnik o ispitivanju svjedoka Žigić Zijada od 28.09.2011. godine dat advokatu Milanu Romaniću

02-2 zapisnik o saslušanju svjedoka Knežević Želimira od 05.12.2011. godine dat advokatu Slobodana Periću

02-3 geografska karta područja Srebrenica, koju je tokom saslušanja koristio svjedok Želimir Knežević

02-4 zapisnik o saslušanju svjedoka Brezo Srđana od 28.09.2011. godine dat advokatu Milanu Romanića

02-5 Odluka Vlade Republike Srpske o obrazovanju komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine

02-6 Hronologija događaja u Srebrenici (tabelarni prikaz)

02-7 Set geografskih karti (ukupno 11) grafički prikaz događanja

02-8 Posebna karta, kretanje kolone

02-9 Akt Komande 28. divizije broj 04-84/95 od 02.06.1995. godine

02-10 Akt Komande 28. divizije broj 01-148/95 od 28.06.1995. godine

02-11 Akt MUP RS, RJB Bijeljina, broj 303/95 od 13.07.1995. godine

02-12 Akt Komande Drinskog korpusa broj 03/156-11 od 13.07.1995. godine

02-13 Izveštaj 28. divizije, komadanta Nijaza Mašića od 30.06.1995. godine

02-14 Zapisnik o saslušanju svjedoka Zorana Jovanovića dat advokatu Slobodanu Periću dana 20.01.2012. godine

- 02-15** Knjiga „ Srebrenica, kako se zaista zbilo“ autora Jovanović Zorana i Alexandera Dorina
- 02-16** Dio knjige „Otpečaćeni koverat“ autora Šefke Hodžića, stranice od 243. do 282.
- 02-17** Nalaz i mišljenje tima vještaka (prof.dr. Ratko Kovačević i prof. dr. Bogdan Stojaković) sa pratećom dokumentacijom na okolnosti zdravstvenog stanja optuženog Kojić Stanka
- 02-18** Izvještaj Vlade Republike Srpske – Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19.07.1995. godine, juni 1994. godine; Dodatak Izvještaju od 11.06.2004. godine o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19.07.1995. godine, 15.10.2004. godine
- 02-19** Ekspertski izvještaj Slobodana Kosovca „10 diverzantski odred VRS“, 23.01.2012. godine; brošura „Diverzantska dejstva“ Školski centra oklopnih jedinica „Petar Drapšina“, 1972. godine
- 02-20** Odluka Predsjedništva R Bosne i Hercegovine, i Naredba Predsjedništva R Bosne i Hercegovine o proglašenju opšte javne mobilizacije na teritorije R BiH, službeni list RBiH 20.06.1992. godine
- 02-21** Dopis Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj T 20 0 KT-RZ 000 1145 06 od 18.01.2012. godine
- 02-22** Odluka predsjednika Republike Srpske, Radovana Karadžića broj 01-1351/95 od 11.07.1995. godine
- 02-23** Izjava predstavnika civilnih vlasti enklave Srebrenica u vezi sa realizacijom dogovora o evakuaciji civilnog stanovništva iz enklave, broj 07-27/95 od 17.07.1995. godine
- 02-24** Pregled Opštine Srebrenica, štaba za civilnu zaštitu broj 04-45/95 od 11.01.1995. godine o broju stanovnika po opštinama.
- 02-25** Pregled gubitaka vojske Republike Srpske za period od 1-9.05.1992. godine do 25.02.1995. godine
- 02-26** Redovni borbeni izvještaji / ukupno 6 / od 06.04.1995. godine; 27.04.1995. godine; 09.05.1995. godine; 13.05.1995. godine; 22.05.1995. godine; 02.06.1995. godine;
- 02-27** Akt Glavnog štaba Vojske Republike Srpske broj 03/4-1616 od 11.07.1995. godine
- 02-28** Izvještaj Glavnog staba Vojske RS broj 03/3/193 od 12.07.1995. godine predsjedniku Republike Srpske o stanju na ratištu
- 02-29** Izvještaj Glavnog staba Vojske RS broj 03/3/196 od 15.07.1995. godine predsjedniku Republike Srpske o stanju na ratištu
- 02-30** Izvještaj Glavnog staba Vojske RS broj 03/3/197 od 16.07.1995. godine predsjedniku Republike Srpske o stanju na ratištu
- 02-31** Izvještaj Glavnog staba Vojske RS broj 03/3/199 od 18.07.1995. godine predsjedniku Republike Srpske o stanju na ratištu
- 02-32** Izvještaj Glavnog staba Vojske RS broj 03/3/201 od 20.07.1995. godine predsjedniku Republike Srpske o stanju na ratištu
- 02-33** Izvještaj UN-a (vazdušne baze Tuzla) od 04.08.1995. godine o broju raseljenih lica iz Srebrenice
- 02-34** Presuda Okružnog suda u Bijeljini broj 012-0-K-000 007 od 31.07.2007. godine
- 02-35** Uvjerjenje Federalnog ministarstva za pitanja branitelja i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, odsjek za pitanja evidencija iz oblasti vojen obaveze za područje SBK

na ime Savanović Stanko, broj 07/ 26-01-03/1-9-292/12 od 04.04.2012. godine
O2-36 Akt Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu broj 2794 od 28.12.1973. godine (Spisak bolesti, rana, povreda, ozleda, tjelesnih mana, i nedostataka po kome se ocjenjuje sposobnost za službu u JNA

3. Materijalni dokazi odbrane optuženog Vlastmira Golijana

- O3-1** izjava o činjenicama optuženog Golijan Vlastimira data 04.04.2011. godine
O3-2 zapisnik o saslušanju svjedoka Z-1 dat Tužilaštvu Bosne i Hercegovine dana 29.04.2010. godine sa transkriptom
O3-3 Ugovor o prijemu lica Vlasimir Golijan u vojsku RS po ugovoru na određeno vrijeme
O3-4 Naredba Štaba vrhovne komande Oružanih snaga R BiH, broj 02/398-2 od 16.03.1993. godine
O3-5 Obavještenje Štaba vrhovne komande Oružanih snaga R BiH, broj 02/520-2 od 20.04.1993. godine
O3-6 Izvještaj Generalštaba Armije BiH broj 1-1-/7-169 od 28.05.1996. godine
O3-7 naredba Generalštaba Armije BiH broj 1/825-84 od 17.06.1995. godine
O3-8 Akt Armije R BiH, komande 2 korpusa broj 02/1-67/4 od 28.06.1995. godine
O3-9 Akt Armije R BiH, komanda 28 divizije broj 03-183-231 od 01.07.1995. godine
O3-10 Akt Armije R BiH, komanda 2 korpusa broj 02/1-604/123 od 02.07.1995. godine
O3-11 Spisak ratnih zločinaca poznatih komandi koji su vršili ratne zločine i za koje postoje indicije da se nalaze u Srebrenici
O3-12 Izvod iz matične knjige rođenih na ime Golijan Vlastimir
O3-13 Otpusna lista bolnice GŠ Vojske RS ne ime Golijan Vlastimir
O3-14 Izvod iz matične knjige rođenih na ime Golijan Ognjen
O3-15 Izvod iz matične knjige rođenih na ime Golijan Jovana
O3-16 Akt advokata Radeta Golića od 29.07.2010. godine upućen Tužilaštvu BiH
O3-17 Akt advokata Radeta Golića od 23.08.2010. godine upućen Tužilaštvu BiH
O3-18 Akt Armije R BiH, komanda 2 korpusa broj 04/1-105/603 od 08.07.1995. godine
O3-19 Transkript snimka razgovora između Jean-Rene Rueza o Miroslava Deronjića, obavljenog 04.02.1998. godine
O3-20 Izvještaj iz matične knjige vjenčanih broj 04-201-3-27/2010 od 07.09.2010. godine
O3-21 uvjerenje SŠC „Milorad Vlačić“ Vlasenica broj 05-529/10 od 02.09.2010. godine

4. Dokazi Suda

S-1 Vještak Alma Bravo-Mehmedbašić saslušana kao vještak Suda dana 25.01.2011. godine. Nalaz i mišljenje tima vještaka od 24.01.2011. godine uložen kao dokaz Suda.

S- 2 Vještak Zorica Lazarević saslušana kao vještak Suda dana 28.10.2011. godine. Nalaz i mišljenje tima vještaka od 11.07.2011. godine uložen kao dokaz Suda (uz dopunu nalaza od 22.08.2011.).

S- 3 Vještaci Senadin Ljubović i Mirjana Musić saslušani kao vještaci Suda dana 27.03.2012. godine. Nalaz i mišljenje tima vještaka od 18.03.2012. godine uložen kao

dokaz Suda. Isti se nalazi u spisu.